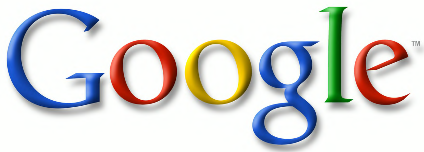
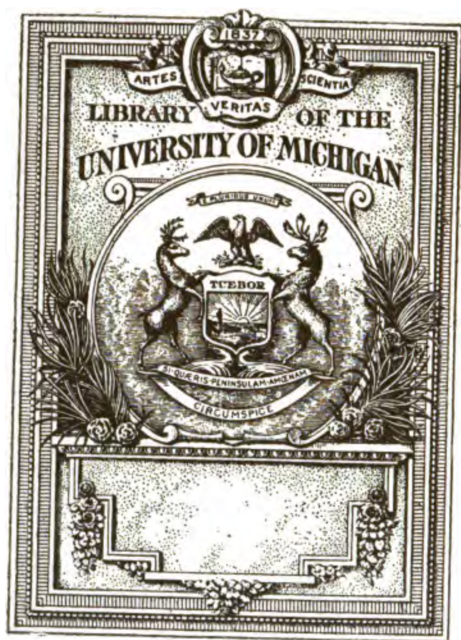

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

JAARBOEKEN

VAN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN

DOOR

MARTINUS STUART.

HET JAAR 1816.

DERDE STUK.

JAARBOEKEN
VAN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN
DOOR
MARTINUS STUART,
GESCHIEDSCHRIJVER DES RIJKS.
1816.

TE AMSTERDAM,
Bij E. MAASKAMP.
1820.

JAARBOEK

VAN

1816.

DERDE STUK.

De velerlei en veelvuldige stof, welke nog overig is van dit jaar, vorderde niet slechts de afscheiding van dit derde stuk, maar de meest mogelijke bekorting tevens, welke wij bij derzelver te boekstelling hebben in acht genomen.

Omtrent de groote visscherij kan eeniglijk vermeld worden, dat de eerste haringjager te Vlaardingen binnen gekomen zijnde op den 12den Julij met 10 ton haring, de eerste ton voor ƒ 900: is verkocht. Haring-visscherij.

Een genootschap te Londen tot bevordering en aanmoediging der vischvangst, vooral der haringvangst, merkte op, in eene harer vergaderingen, dat wij, hoe zeer van vele grondstoffen tot die vischvangst in ons eigen land ontbloot, en geen haring op onze eigene kusten hebbende, nogtans den haring langs de geheele lengte der Schotsche en Engelsche kust, 250 uren ten noorden en 50 uren ten zuiden van onze eigene stranden, vangen, en dien haring, door deszelfs uitstekende hoedanigheid, te Petersburg tegen 200 roebels beter verkoopen, dan de Engelsche de hunne tegen 80 roebels. Gaarne wilde het genootschap dit voortbrengsel hunner eigene kusten voor zich behouden, en besloot, eene maatschappij van visschers

te Deal op te rigten, onder den naam van visschers maatschappij voor kaken en zouten op de Hollandsche wijze van Haring, zoo voor het binnenlandsch vertier als voor den uitvoer; oordeelende tevens, dat deze bezigheid een goed middel zijn zou tegen den sluikhandel, waaraan zich zoo vele visschers van Deal overgaven, dat, sedert de heropening der havens van Holland en Frankrijk, wel voor 15 millioenen ponden sterling (165 millioenen guldens) buitenlandsche artikelen zouden ingesmokkeld zijn, zoo als zij meenden, hetgeen 's lands kas een verlies van ten minsten twee millioen ponden sterling zou hebben te weeg gebragt.

Walvisch-vangst. Ten aanzien der walvischvangst vernam men eenigslijk, dat een, in de Oude Pekel-A te huis behoorend, sloepschip binnen gekomen was met veertig tonnen visch. — Evenwel wilde men dat de visscherij in het Noorden vrij voordeelig zou geweest zijn.

Laat geopende Jagt. Het ongunstige jaargetijde het ontblooten der velden in de meeste gemeenten van Zuid-Holland lang verhinderd hebbende, oordeelde de Gedeputeerde Staten van die provincie, met overleg van den Heer Opperjagermeester van Z. M., Opperhoutvester voor de noordelijke provinciën, de opening der jagt niet toe te staan voor den 2den October. — Een gelijke bepaling werd in de provincie Overijssel gearresteerd, alwaar de groote jagt met den 1sten October geopend werd.

Bij koninklijken besluite was in de plaats van den ontslagen Heer *Olyslagers van Meersenberg* tot Houtvester in het 5de distrikt provincie Noordbraband benoemd de Graaf *G. G. F. de Borchgrave*.

Een wolf nabij Namen. Als eene bijzonderheid, in dit vak behoorende, verdient aangeteekend te worden, dat zich den 21sten Mei des morgens ten 3 uren een zeer groote wolf had vertoond in de voorstad van Stenay bij Namen. Hij had eenen voerman, die zijn rijtuig gereed maakte, het eerst aangevallen, daarna

een jong meisje op weg, en voorts de stad inkomende nog een ander, wier kleederen hij had verscheurd! De andere poort van Stenay weder uitloopende, had hij zich op twee Pruissische dragonders van de bezetting geworpen, waarna hij, steeds razender wordende, gelopen was na het dorp Broyennes, een uur verder naar den kant van Montmedy gelegen. Hier doorkruiste hij het veld, alwaar ieder voor hem vlugtede of zich verborg, tot dat hij zekeren *Nicolaas Bertrand* aantrof, met het omspitten bezig van een aardappelland, die, hoewel een man van 66 jaar, hem kloekmoedig afwachtede. De wolf schoot op hem aan, doch op het oogenblik dat hij zich op de achterste pooten stelde, bragt de oude man hem met de spade eenen zoo hevigen slag op den kop toe, dat hij viel. De wolf sprong wel weder op, maar *Bertrand* trof hem andermaal, en nu schoten anderen toe, die met hem het dier afmaakten.

Het hoogstbelangrijke onderwerp, de traffieken en fabrieken aangaande, had de raadplegingen van de Staten Generaal niet zonder de hoogste reden bezig gehouden, daar de belanghebbenden zich hadden beijverd, om deze aangelegenheden ter kennisse van het Gouvernement en als onder de oogen van Z. M. den Koning zelven te brengen.

De katoen-fabrikeurs der zuidelijke provinciën, over de gevaren bekommerd, waarmede zij meenden gedreigd te worden, door het ontwerp van een nieuw tarief der douanen, hadden met den aanvang van dit jaar gedeputeerden benoemd, om hunne vertogen aan Z. M. te doen, en waren met toegenegenheid ontvangen en met gerustsfelling verzonden. Katoen-fabrikeurs ten gehoor bij Z. M.

Afgevaardigden der consultatieve kamer van fabrieken, kunsten en handwerken der stad Doornik, hadden in Maart een geheel uur lang gehoor bij Z. M. gehad. Alsmede afgevaardigden van Doornik.

Brevet van uitvinding.

Aan de Heeren *J. B. Desprets* en *l'Element* te Brussel, werd door Z. M. een brevet van uitvinding voor den tijd van vijf jaren toegestaan, op hunne uitvinding op een middel om fabriekmatig houtskool te branden en tevens het *Acidum carbonicum* en de teer uit het hout te trekken, alsmede om kagchels te vervaardigen ter verwarming en verlichting door het gaz.

Betaling van mijnwerkers.

Bij vorige wetten reeds verboden zijnde aan de eigenaars van mijnwerken in Luik, hun arbeidsvolk met waaren te betalen, werd dit verbod in de maand Junij door den Gouverneur dier provincie vernieuwd, onder bepaling: ,,dat voortaan de mijnwerkers met klinkende munt, in het openbaar en op eene en dezelfde plaats betaald zouden worden."

Behartiging der fabrieken door Z. M.

In de maand Augustus verheugde men zich te Gend over het gelukkig gevolg der inroeping van Zr. Ms. bescherming der fabrieken, daar het aan Z. M. had behaagd, op den brief der Staten van de provincie van Oostvlaanderen, en den Raad van Staten gehoord, den Directeur-Generaal der konvoijen en licenten te gelasten, om aan Hoogstdenzelven eene voordragt te doen, en te adviseren tot welk punt de administrative maatregelen, door gezegde Staten voorgesteld, zouden kunnen aangenomen en onmiddellijk in werking worden gebragt, alsmede welke andere schikkingen hij Directeur-Generaal daarbij zou kunnen voorstellen tot uitroeijing van den sluikhandel, waarover de fabriekanten ter zake der katoenen-stoffen geklaagd hadden.

Alle de meubelen, het verguld bronswerk en de pendules, tot het meubileren der paleizen van den Koning en den Prins *van Oranje* bestemd, werden in de fabrieken der zuidelijke provinciën vervaardigd.

De zitting der Staten van de provincie Antwerpen, zich met den staat der fabrieken vooral hebbende bezig gehouden, had aan Z. M. eene memorie aangeboden, met verzoek tot het nemen van onderscheiden maatregelen voor derzelver be-

ling. Z. M. gelastede deszelfs algemeene Staats-Secretaris, de Heeren Staten der provinciën te doen weten: „ dat Hoogstdezelve eene bijzondere aandacht gevestigd had op het adres met opzigt tot de bescherming, die het nieuw tol-stelsel aan de manufakturen en fabrieken kon verzekeren. Eenige van die schikkingen — dus luidde de verzekering — welke U Gr. Achtb. aanprijzen, als meer bijzonder geschikt ter begunstiging van dien tak van nijverheid, vinden zich reeds in het ontwerp van wet, hetwelk nu onlangs aan de Staten-Generaal is aangeboden. Z. M. heeft gelast, dat men ook acht zal slaan op de andere, naarmate men zal overgaan tot de invoering van de onderscheidene gedeelten der tol-inrigting, en in de evenredigheid, welke men bestaanbaar zal vinden met de welbegrepene belangen van den koophandel en, vooral van den landbouw. — Reeds van nu af — voegde er de Secretaris van Staat bij, — zijn verscheiden nieuwe voorzorgen genomen, om te beletten, dat de goederen, die in de zuidelijke provinciën verboden of zwaar belast zijn, niet ongestraft de linie overschrijden, welke deze gewesten nog van de noordelijke onderscheidt; — en dus zal elke reclamatie, welke even zeer als de uwe, het dubbelde bewijs oplevert van een verlichten ijver voor de belangen der provincie, en van een eerbiedig vertrouwen op de vaderlijke inzigten en onpartijdigheid der regering, bestendig met onveranderlijke welwillendheid worden opgenomen." Behartiging der fabrieken door Z. M.

In de maand September begaven zich deputatiën uit verschillende steden der provincie van Oostvlaanderen naar 's Gravenhage, om bij Z. M. vertogen te doen wegens den jammerlijken toestand der fabrieken aldaar.

De Minister van Binnenlandsche zaken, verzekerende, dat het Gouvernement de volksnijverheid door alle mogelijke middelen wenschte aan te moedigen, begeerde van de Provinciale Staten eenen staat van alle de etablissementen van nijverheid, die op den 1sten Augustus van dit jaar

Behartiging der fabrijken door Z. M.

bestonden. Deze vragen zelve moesten allen twijfel wegnemen, welken de manufakturiers en fabrikanten mogten opvatten, wegens het gebruik, waartoe deze inlichtingen waren bestemd, hebbende het Gouvernement, bij het doen derzelven, geen ander doel, dan de bevordering der volksvlijt. In de twee laatste kolommen der tafel, welke den staat der fabrieken en manufakturen moest bevatten, konden de hindernissen worden opgegeven, die den bloei van iederen tak schaadden, benevens de middelen, om die hinderpalen uit den weg te ruimen.

Aan eene deputatie van de stad Doornik, welke zich van wege den handel naar 's Gravenhage had begeven, deed Z. M. door Hoogstdeszelfs Kabinets-Secretaris schrijven: „ dat het Hoogstdenzelven leed deed, door den zamenloop van verschillende omstandigheden verhinderd te zijn geweest, om de gevraagde audientie te verleenen, doch uitdruklijk had gelast, aan dezelve de verzekering te geven, dat Z. M., diep doordrongen van de belangrijkheid der maatregelen, waarvan het lot der fabrieken van een groot gedeelte van het Rijk kan afhangen, zich niet bepaald heeft tot die, welke in de concept wet der konvoijen en licenten vervat waren; dan na die, in alle derzelver gedeelten, met de vereischte aandacht, te hebben doen onderzoeken. — De bij het voorgestelde tarief vastgestelde regten waren, overigens, niet zoo definitief, dat het niet mogelijk zou zijn, in het vervolg zoodanige modificatiën daarin te maken, als wier noodzaaklijkheid, door den tijd en de ondervinding, aangewezen zouden worden, en, indien dezelve tot nieuwe en billijke vertogen aanleiding mogten geven, zou de Koning in Hoogstdeszelfs bestendige bezorgdheid voor alles, wat de voorspoed zijner volken betreft, zich haasten om aan die vertogen het oor te leenen, en de veranderingen, welke het belang der nuttige etablissementen zou inroepen, aan te nemen."

Op den 14den December nam Z. M. ten aanzien van de Amsterdamsche kunst-cementfabrijk

van *de Booys*, *Asschenberg* en de Weduwe *Cazius en Zonen* (1) het volgende, om de algemeene belangrijkheid der zake hier geheel geïnsereetde, besluit.

Besluit omtrent de Amsterdamsche kunstcementfabrijk.

Gezien:

1°. Het rapport van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 5 October 1816, no. 20.

a. Op de, bij Onze dispositie van den 5den October 1815, no. 7, aan denzelven gerenvoijeerde rekweste van *de Booys*, *Asschenberg* en *de Weduwe Cazius en Zonen*, eigenaars der geoctrooijeerde fabrijk van Amsterdamsche cement, te Utrecht; ten doel hebbende, om, door een nieuw onderzoek hunner metselspecie, te worden vrijgewaard tegen de nadeelige indrukselen, welke zeker geschrijf in den algemeenen Konst- en Letterbode, van den 11den Augustus 1815, no. 32, op het publiek had gemaakt, zoo zelfs, dat de toenmalige Directeur-Generaal van den Waterstaat den onbekenden Schrijver had uitgenoodigd tot het geven van nadere inlichtingen, met bijgevoegd verzoek, dat, bijaldien het dienvolgens in te stellen onderzoek, zoo als zij zich daarvan bij voorraad overtuigd durfden houden, voor hen gunstig mogte uitvallen, alsdan de openbare bekendmaking van dat onderzoek, door Ons mogte worden bevolen, ten einde de indruk zoude worden weggenomen, welke de hier voor gemelde oproeping van den voormaligen Directeur-Generaal van den Waterstaat had verwekt, en dat tevens alle autoriteiten mogten worden geïnjugeerd, alle bedenkingen of klagten, welke in het vervolg haar mogten voorkomen, te adresseren aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, ten einde door denzelven, als daartoe door Ons, bij het *eerste* lid van Ons besluit van den 7den April 1814, no. 10, speciaal gelast, te worden onderzocht.

b. Op de, bij Onze dispositie van den 20sten September 1816, no. 7, aan denzelven Minister gerenvooijeerde rekwesten van opgemelde *de Booys*, *Asschenberg* en *de Weduwe Cazius en Zonen*, daarbij eenige middelen voorgedragen hebbende, ten einde het vreedzaam en volle genot te erlangen,

(1) Zie Jaarboek van 1814, bl. 401.

Besluit omtrent de Amsterdamsche kunst-cement-fabrijk.

van het hun, ten jare 1810, verleende en door Ons, bij het eerste artikel van Ons besluit van den 7den April 1814, no. 10, nader geconfirmeerde octrooi, op het vervaardigen, malen en verkoopen van inlandsche cement, uit beklonken zuivere molenklei uit het IJ.

2°. Het, door de eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, in dato 4 Julij 1816, ingezonden verslag van de, met opgemelde inlandsche cement, op nieuw gedane proefnemingen, ten einde zich van derzelver deugdzame eigenschappen andermaal te verzekeren, en waarbij tevens gevoegd is een exemplaar, van het door dezelve klasse van het instituut, ten jare 1809, uitgebragt rapport, nopens het stuk der buitenlandsche, en sedert 1789 uitgevonden, binnenlandsche cement of tras.

3°. Het proces-verbaal, gedagteekend 16 Mei 1816, wegens opzettelijke inspectiën en opneming der metselen hardsteen-werken, van de vijf groote defensive inundatie-sluizen, tusschen de Lek en de Biesbosch, dewelke, in de twee laatste zomer- en herfstmaanden van het jaar 1815, zijn opgemetseld geworden, met de geoctroijeerde Amsterdamsche cement.

4°. Het proces verbaal, gedagteekend 29 Junij 1816, van bijzondere waarnemingen en proeven, omtrent de eigenschappen van de opgemelde inlandsche cement, bij gelegenheid van het aanleggen en opmetselen der fonderings-vloeren, van de diepe pomp put tot de stoommachine voor het te stichten drooge dok aan het Nieuwe Diep.

5°. Ons besluit van den 7den April 1814, no. 10, waarbij Wij aan de rekwestranten hebben verzekerd, het voortdurend effect van opgemelde aan hen verleende octrooi, voor den nog overigen tijd van hetzelve, en de daartoe strekkende maatregelen hebben bevolen.

6°. Ons besluit van den 20sten December 1814, no. 23, strekkende tot ampliatie van Ons opgemeld besluit, van den 7den April bevorens, no. 10;

Overwegende, dat, achtervolgens het bovenstaande verslag der eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten, door eene commissie uit hetzelve instituut, zamengesteld geweest zijnde uit in het vak beroemde geleerden, op de beslissendste wijze, ten gevolge, zoo wel van de door haar genomene onderscheidene naauw-

keurige, herhaalde en langdurige proefnemingen, als van de door dezelve commissie te dezen te werk gestelde scheikundige vergelijkingen, gebleken en bij herhaling bevestigd is, dat de door de rekwestranten vervaardigde en verkocht wordende metsel-specie niet afwijkt van die hoedanigheden, welke men verlangt voor eene metsel-specie, voor waterdigte werken geschikt; hetwelk nog nader bewezen wordt, door de beide hier boven omschrevene processen-verbaal, en dat er mitsdien met geen' den minsten schijn, eenig gegrond vermoeden heeft kunnen bestaan, als of de rekwestranten in deze hunne bewerking en handel zouden kunnen zijn afgeweken van de aan hen te dezen opgelegde naauwgezetheid en verpligtingen; waartoe zij zich bij eede ten plegtigste verbonden hadden;

Besluit omtrent de Amsterdamsche kunst-cement-fabrijk.

Al verder in overweging nemende, dat het voor het belang, bijzonder van alle waterdigte werken in de noordelijke provinciën van Ons Rijk, allezins wenschelijk is, dat der rekwestranten kostbare onderneming in voortdurenden stand blijve, en dat wijders de goede trouw, zoo wel als de stipte opvolging en nakoming der aan de rekwestranten opgelegde verpligtingen, hun, van hunne zijde, gelijke geregte aanspraak geven, om wederkeerig de bescherming te ondervinden, welke hun, bij het aan hen verleende, en door Ons nader bevestigde octrooi is gewaarborgd;

Overwegende, dat Wij, bij opgemeld besluit van 7 April 1814, no. 10, Onzen stelligen wil en begeerte hebben te kennen gegeven, dat voor alle, zoo rijks en provinciale als plaatselijke werken, zonder onderscheid, waaraan cement benoodigd zoude zijn, bij voortduring, diegene zoude worden gebezigd, welke in de fabrijk der rekwestranten wordt vervaardigd, zonder van eenige andere gebruik te mogen maken; dat die bepalingen, bij Ons besluit van den 26sten December deszelfden jaars, no 33, eene nadere uitbreiding hebben ondergaan; dat Ons, in weerwil daarvan, echter kennelijk geworden is, dat onderscheidene autoriteiten, aan de te dezen door Ons geëmaneerde orders bij voortduring niet voldoen, en dat mitsdien daaruit de noodzakelijkheid is ontstaan, om, in verband met Ons besluit van den 20sten December 1814, no. 33, zoodanige maatregelen van bedwang vast te stellen, als waardoor de uitvoering Onzer bevelen te dezen nader verzekerd worde;

Overwegende nogtans, bij dit alles, dat het aan de rekwestranten verleend octrooi zich enkel tot de provin-

Besluit omtrent de Amsterdamsche kunst-cement-fabrijk.

ciën van Noord-Braband, Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Overijssel, Groningen en Drenthe, als ten tijde der uitgifte van hetzelve, het grondgebied van den Staat uitgemaakt hebbende, bepaalt, en dat hetzelve mitsdien niet kan gerekend worden zich ook tot de overige provinciën uit te strekken;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Geene administrateurs, rentmeesters, thesauriers, ontvangers, betaalmeesters, of eenige andere comptabelen, welken titel of benaming zij ook mogen voeren, van eenige gemeente, heemraadschap, dijks- en polderbesturen of eenige dergelijke publieke administratie, hoe ook genaamd, in de provinciën Noord-Braband, Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Overijssel, Groningen en Drenthe, zullen eenige betaling, voor rekening van dezelve, vermogen te doen van eenige ordonnantie, declaratie, rekening, bestek als anderzins, wegens cement, ten behoeve van eenige gemaakte, aanbesteede of gerepareerde werken, geleverd of gebezigd, indien aan dezelve niet, door behoorlijke certificaten, deugdelijk blijkt, dat dezelve cement bestaat of heeft bestaan uit de zoodanige, welke is verkocht door, en afgeleverd uit de geoctroijeerde fabrijk van inlandsche cement van *de Booys, Asschenberg* en *de Weduwe Cazius en Zonen*; bij ontstentenis waarvan zoodanige betaling of voldoening, bij het opnemen of sluiten hunner rekeningen of verantwoordingen, niet zullen worden erkend, of aan hen geleden, maar voor hunne bijzondere rekening zal worden gelaten; alles ten ware deugdelijk kan worden bewezen, dat er geene mogelijkheid is geweest, om de bovengemelde kunst-cement te bekomen.

2. De Algemeene Rekenkamer, mitsgaders President, Raden en Rekenmeesters der Domeinen, zullen respectivelijk, bij het opnemen der, zoo wel rijks als plaatselijke rekeningen, voor zoo verre dezelve de bij art. 1. opgenoemde provinciën betreffen, geene uitgaven valideren, indien uit bijgevoegde certificaten niet ten vollen blijkt, dat voor de cement, welke in rekening wordt gebragt, werkelijk inlandsche geocrtoijeerde cement gebruikt is.

De Gedeputeerde Staten in de opgemelde provinciën, en in het algemeen, alle kollegien, besturen, departementen, administratiën, enz., welke aldaar met het examineren en opnemen van eenige declaratiën of rekeningen belast zijn, zullen behoorlijk toezien, dat uit de hun ter examinatie of opneming toegezonden, of bij hen

ingeleverd wordende rekeningen, declaratiën en andere comptabele documenten, voldoende blijke, dat geene andere, dan inlandsche geoctroijeerde cement, als boven, is gebruikt geworden; bij ontstentenis waarvan de bepalingen, bij art. 1, hier boven vervat, door hen op dezelve rekeningen, declaratiën en comptabele stukken, zullen moeten worden toepasselijk gemaakt. Besluit omtrent de Amsterdamsche kunst-cement-fabrijk.

3. De bij art. 1 en 2. hierboven vastgestelde bepalingen zullen echter eerst volle effect sorteren, voor alle zoodanige werken, waaraan cement gebruikt wordt, welke, na de bekendmaking van Ons tegenwoordig besluit, zullen worden aangelegd, besteed of gerepareerd.

4. Onze Ministers en de daarbij betrokkene hoofdadministratiën zullen, zoodra ter hunner kennisse zal zijn gekomen, dat aan Onzen te dezen, bij herhaling, zoo duidelijk aan den dag gelegden wil en begeerte, door eenige onder dezelve in opgemelde provinciën, ressorterende autoriteit of ambtenaar, niet stiptelijk wordt voldaan, Ons daarvan dadelijk verslag geven, ten einde door Ons, naar gelang der omstandigheden, hetzij door suspensie of door dadelijke demissie, of zoodanig anders beschikt worde, als Wij zullen vermeenen te behooren.

5. Het door de eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten, te dezer zake, in dato 4 Julij 1816, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken ingezondene verslag, benevens de beide hier boven omschrevene processen-verbaal, zullen, onder toezigt der eerste klasse van hetzelve Instituut, gedrukt, algemeen verkrijgbaar gesteld, en Ons tegenwoordig besluit aan het hoofd daarvan geplaatst worden, ten einde alle verkeerde vrees weg te nemen, en in het algemeen het vooroordeel te verminderen, waardoor de inlandsche geoctroijeerde cement niet algemeen wordt gebruikt; met autorisatie op Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, om hetzelve gedrukte verslag aan de daarbij belanghebbende autoriteiten binnen Ons Rijk te doen toekomen.

6. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken zal een, door de eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut vervaardigd kort en zaakrijk uittreksel uit hetzelve rapport en beide boven omschreven processen-verbaal, doen plaatsen in de Nederlandsche Staats-Courant, in de Algemeene Nederlandsche Courant en in de Algemeene Konst- en Letterbode.

Besluit omtrent de Amsterdamsche kunst-cement-fabrijk.

UITTREKSEL uit het verslag der eerste klasse van het Koninklijke Nederlandsche Instituut van Wetenschap, Letterkunde en Schoone Kunsten, over het Amsterdamsche geoctroijeerde kunst cement van beklonken molenklei uit het IJ, aan Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche zaken, van den 4den Julij 1816.

De eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut zich, in het jaar 1809, reeds onledig hebbende gehouden met vergelijkende proeven op het kunst-cement van beklonken molen-klei uit het IJ, en het Andernachsche of Dordsche tras, gaf, ten zelfden tijde, op vereerende uitnoodiging van Z. Exc. den toenmaligen Minister van Eeredienst en Binnenlandsche Zaken, het verslag dezer proeven in het licht.

Deze proeven en hetgeen reeds vroeger van het Amsterdamsche kunst-cement was bekend geworden, deden ten duidelijkste zien.

1°. Dat gezegde metsel-specie eene zeer geschikte stof is tot het maken van waterdigte werken.

2°. Dat het even zeer voldoet in zoet, als in brak of zout water.

3°. Dat er echter, in de eerste weken, na dat beide metsel-speciën, die van Amsterdam en Dordrecht, verwerkt en onder water gezet zijn, verschil plaats heeft tusschen den graad van versteening, zoodat de Amsterdamsche langzamer, de Dordsche spoediger verhardt.

4°. Dat dit verschil op de dertiende week geheel is weggenomen, en zoo het gerekend mag worden alsdan nog te bestaan, zulks ten voordeele van het Amsterdamsch cement verkeerd is.

5°. Dat het gevoelen, als of eene metsel-specie, uit cement gevormd, zes weken behoorde onder water te staan, om eenen genoegzamen graad van versteening te verkrijgen, geheel ongegrond is.

6°. Dat immers de onderlinge zamenhechting van cement en steen veel sterker is bij droog gehoudene proeven, dan bij zoodanige, als gedurende hetzelfde tijdsverloop, onder water gestaan hebben.

7°. Dat het echter zijne nuttigheid heeft bij het onderzoek naar de deugdelijkheid van eenige cement-stoffen, ze onder water te zetten, en na een' bepaalden tijd, bij

voorbeeld van zes weken, den graad van zamenhang en verharding te beproeven. Besluit omtrent de Amsterdamsche kunst-cement-fabrijk.

8°. Dat de gewoonlijk gebruikt wordende evenredigheid van vijf deelen cement en zes deelen steenkalk zeer goed aan het oogmerk voldoet.

9°. Dat, integendeel, het bijvoegen van zand of het vermeerderen der steenkalk, hinderlijk is aan de kracht van zamen hechten.

10°. Dat evenwel, hoe sterk het cement zich met de steenen moge vereenigen, de onderlinge zamenhang van deszelfs deeltjes altijd grooter is, dan die, waardoor het op de oppervlakte der steenen gehecht wordt.

Ten gevolge van dezen gunstigen uitslag der gemeene proeven en gedane navorschingen, werd den Heeren *de Booys*, *Asschenberg* en der Wed. *Cazius en Zonen*, een uitsluitend octrooi verleend, voor den tijd van vijftien jaren, op het vervaardigen dier metsel-speciën van beklonken molen-klei uit het IJ, en aan alle hoogere en lagere Staatsbeambten gelast tot het vervaardigen van alle publieke waterkeeringen, sluizen, of welke andere waterdigte werken, gebruik te doen maken van het geoctroijeerd Amsterdamsch kunst-cement.

Het diep ingewortelde vooroordeel, en welligt ook eigen inzigten, bleven intusschen het algemeen gebruik van dit nuttig inlandsch voortbrengsel tegenwerken, men liet zelfs niet na, het verdacht te maken van schadelijkheid, in de aanwendingen voor waterdigte werken, en trachtte, door het inwinnen van nadeelige bescheiden, deszelfs verder gebruik te weren.

In eene zaak van zoo veel belang, kon het Gouvernement niet ongemoeid blijven; het ministerie van Binnenlandsche Zaken, aan welke het toezigt over de fabrijk van geoctroijeerd kunst-cement was verbleven, en dat van den Waterstaat, hetwelk bij deszelfs deugdelijkheid zulk een onmiddelijk belang had, trokken beiden zich deze zaak ten ernstigsten aan.

De eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut werd, bij opvolgende missiven, bekend gemaakt met den staat van twijfel, waartoe eene reeks van klagten de bruikbaarheid van het Amsterdamsch kunst-cement gebragt had.

Bij het ministerie van den Waterstaat waren, uit zestien verschillende depots, zoo van 's lands werken als van particuliere steenkoopers, monsters van geoctroijeerd Amsterdamsch kunst-cement ontboden en ontvangen; het kwam er op aan, met deze monsters opzettelijke proe-

Besluit omtrent de Amsterdamsche kunst-cement-fabrijk.

ven te nemen. En aan wien zoude men haar geschikter hebben kunnen opdragen, dan aan die zelfde maatschappij, welke zich, in het jaar 1809, daarmede op zulk eene beslissende wijze had onledig gehouden.

De eerste klasse stelde zich dan ook, op gedaan verzoek van beide de ministeriën, ten doel, op de meest gestrenge wijze verzekerd te worden van de deugdzaamheid, of van het valsche der ingebragte bezwaren. Zij droeg deze moeijelijke taak op aan hare leden de Heeren *G. Vrolik*, *A. Paets van Troostwyk* en *J. Blanken Jansz.*, waarbij, op derzelver uitdrukkelijken wensch, de vierde klasse den Heer *J. van Westenhout* gevoegd heeft.

Deze gecommitteerden kwamen onderling overeen, alvorens eenige proefneming aan te vangen, zich te verzekeren van een monster kunst-cement, dat onmiddelijk uit de geoctroijeerde fabrijk genomen was. Een der leden belastte zich met de bezorging van dit monster, zonder dat de fabriekanten daarvan vooraf eenige kennis zouden bekomen hebben. Zulks had werkelijk plaats. Men verkreeg op deze wijze nog twee monsters, een uit het zoogenoemde ziftkok, een ander uit het magazijn.

Om met gelijke voorzorg alle proeven aan te vangen, dreef men de onderscheiden monsters kunst-cement door een en dezelfde zeef, die voor ieder soort behoorlijk werd schoon gemaakt. Door deze zeef schudde men ook de steenkalk. Men had in voorraad gezorgd, dat een genoegzaam aantal Vechtsche grijze bak-klinkers op hunne kanten geslepen werden, om in beugels te kunnen gevat worden, wanneer men derzelver zamenhang wilde beproeven.

Gecommitteerden waren overeengekomen, om den graad van zamenhang, op drie onderscheiden tijden te beproeven, en wel, indien zulks mogelijk was, na de tweede, tiende en dertiende week; zes paar steenen voor ieder monster kunst-cement werd bestemd tot het doen der proeven; waarvan men telken reizen twee paar zou onderzoeken. Men had dezelve, den dag vóór het metselen, in water afgeboend, om alle onreinheid en zandig gruis van de oppervlakten te weren en vervolgens winddroog laten worden. Men voorzag zich van twee kalkbakken, om den een te kunnen schoon maken, terwijl de andere tot het metselen gebruikt werd. De overige werktuigen waren insgelijks schoon en zuiver.

Op den 1sten Januarij 1816, mengde men van elk monster kunst-cement, vijf maatjes met zes maatjes steen-

kalk onder een, en bewerkte dezelve, onder het voorzigtig bijvoegen van regenwater, zoo lang, tot alle onderscheid van cement en kalk volkomen verdwenen en de stof zelve een goed beslag geworden was. Nu bestreek men beide steenen met het bereide mengsel, tot dat de afgeslepen kanten door het cement behoorlijk gedekt waren, legde, op den ondersten steen, eene dunne laag cement en drukte den bovensten, gelijkmatig, op hetzelve aan, deze zoo lang daarop inwrijvende, tot men konde verzekerd zijn, dat de steenen goed aan elkanderen verbonden waren; het weinigje cement, dat, staande de bewerking, tusschen de voegen was uitgeperst, werd met een hoekertje voorzigtig weggenomen, en daarmede de metsel-proef besloten.

Besluit omtrent de Amsterdamsche kunstcementfabrijk.

Drie dagen daarna, bragt men een en vijftig paar der gemetselde steenen onder regenwater; twee en veertig paar werd onder water gezet, nadat het vijf dagen, en nog twaalf paar, nadat het zes dagen was gemetseld geweest; elk paar was zoo geplaatst, dat zij elkanderen niet konden drukken; op den vijftienden en zestienden dag, nadat de metselproeven onder water gezet waren, bepaalde men zich tot het onderzoek van haren zamenhang. Men schoof, gelijk in het verslag van den jare 1809 breeder omschreven is, over de schuins afgeslepen kanten van al de zaamverbonden steenen, eenen ijzeren beugel, zoo dat men, aan den boog des bovensten beugels, de toestel kon opgehangen, en, aan den haak des ondersten, eene schaal aangeslagen worden. Deze schaal nu, onder de noodige voorzorg stukswijze met gewigt belastende, vond men, dat nu reeds eene aanmerkelijke graad van vasthechting plaats had, zijnde er in eene proef 298½ pond noodig, om dien zamenhang te verbreken. De overige droegen ook reeds zwaar gewigt, vóór zij tot loslating konden gebragt worden. Het cement was in het algemeen vrij droog en hard, zoo dat de eerste proeven geen ongunstig vooruitzigt openden. Die onderzocht werden, nadat zij tien weken onder water gestaan hadden, stelden dit uitzigt geenszins te loor. Eene proef, behoorende tot het cement der werken van de inundatie-sluis aan de Bakkers-kil, droeg 800½ pond, alvorens de metselspecie zich los liet van de oppervlakte der steenen. De andere proeven voldeden insgelijks, doch niet allen in gelijken graad; eene waarneming, die door gecommitteerden ook gemaakt was, bij hunne eerste proeven op den graad van zamenhang, en toen reeds niet onopgemerkt gelaten werd, maar

Besluit omtrent de Amsterdamsche kunstcementfabrijk.

eene geschikte aanleiding gaf tot het ontwerpen van nieuwe proeven, waarvan straks nader.

Het cement was droog en hard; deszelfs oppervlakte, daar waar het van de steenen was los geraakt, eenigzins gedrukt met steenstof, zoo dat, voor een groot gedeelte, niet het cement, maar het zamenstel der steenen zelve scheen te hebben losgelaten.

De derde termijn tot proefneming tegen de dertiende week bepaald zijnde, kwamen gecommitteerden op, tot het onderzoek van den vermoedelijk gevorderden graad van zamenhang, bijeen, en vonden zich over het algemeen in hunne verwachting niet te leur gesteld. Een enkel paar droeg 902½ pond, alvorens de zamenhang verbroken werd.

Het cement was steen-hard, droog, deszelfs oppervlakte op de plaatsen, waar het van de steenen had losgelaten, doorgaans gedekt met steenstof, dikwijls met kleine schilfers, zoodat de steen in zijne eigen zelfstandigheid scheen te zijn uitgescheurd, en niet zoo zeer de metselspecie afgescheiden van deszelfs zamenhang.

Gelijk bij het eerste en tweede stel proeven eene ongelijkheid was opgemerkt in den graad van zamenhang, zelfs tusschen twee paar steenen gemetseld met hetzelfde cement, zoo ontmoette men dit zelfde verschil bij deze laatsten. Daar alle proeven, van den beginne af, met gelijke zorg behandeld waren, kon de reden van dit verschil niet wel gelegen zijn in het cement. Men kwam op het vermoeden, dat zij in de ongelijkheid der oppervlakten van de gebruikte steenen te zoeken ware, en besloot zulks door proeven na te vorschen.

Er werden dan, uit den escossinschen of zoogenaamden stoepsteen, zes paren tot de grootte van gewone klinkers gezaagd, en aan de kanten zoo gehakt en geslepen, dat zij, als naar gewoonte, in den beugel konden gevat worden. Derzelver oppervlakte werd, zoo veel mogelijk, glad geschuurd en daarna zij zelve geheel zuiver tot de proeven gereed gehouden.

Men gedroeg zich overigens, bij deze metselproeven, overeenkomstig met hetgeen hier boven is opgegeven; na drie dagen te hebben droog gestaan, bragt men de steenparen onder regenwater, en liet ze aldaar rusten tot het einde der vijfde week.

Men ving nu met alle behoedzaamheid aan, den graad van zamenhang te beproeven bij een paar escossinsche steenen, en bragt het tot het verbazend gewigt van 850½ pond,

pond, voor de onderste steen los liet. De laag cement, die beide steenen had verbonden, besloeg naauwlijks de dikte van eene lijn; was droog, had wel op onderscheiden punten los gelaten, doch was voor twee derde deelen op den ondersten steen gehecht gebleven.

Besluit omtrent de Amsterdamsche kunstcementfabrijk.

Men deed deze zelfde proef op een tweede paar escosinsche steenen, en bragt den ballast tot 861½ pond, alvorens het verband los raakte.

Het vermoeden, dat het ongelijk dragen van last, vóór het verbreken des verbands, bij steenparen gehecht, door gelijke metselspecie, moest afhangen van omstandigheden, waaraan het cement zelf geen deel heeft, wordt door deze belangrijke proefneming geheel bekrachtigd.

Dat het vermogen van zamenhechting nog veel hooger klimmen konde, dan in voorgaande proeven, bleek duidelijk toen de escosinsche steenparen ongeveer twaalf weken onder water gestaan hadden. Immers het verbazend gewigt van 1357½ pond was nu eerst in staat, het verband los te rukken.

Er werden gelijke proeven genomen met een' zeer poreusen, te weten den vlaamschen gebakken steen.

De uitkomst dezer proeven was zeer zonderling; schoon volle vijf weken onder water gestaan hebbende, was het cement geheel week als klei, en de zamenhang der steenen zoo los, dat zelfs het gewigt der schaal niet werd gedragen. Op eenen anderen tijd, dezelfde proeven, na insgelijks vijf weken onder water gestaan te hebben, in het werk stellende, werd er een gewigt van 482 pond gedragen, vóór het verband los raakte. Gecommitteerden hadden, na de eerste proeven met het kunstcement op den vlaamschen steen, het van belang geoordeeld, dezelve vergelijkender wijze ook met dordsche tras te nemen; doch deze hooggeprezene metselspecie voldeed niet aan de verwachting, immers het dordsche tras was geheel week gebleven en krachteloos.

Het scheelt dus veel, dat men uit deze proeven iets ten nadeele van het Amsterdamsch kunstcement zou mogen afleiden. Zoo er iets met zekerheid uit is op te maken, zal het wel dit wezen, dat, voor waterdigte werken, steenen van een digt zamenstel en groote vastheid de beste zijn, en men alzoo in derzelver keuze zeer behoedzaam moet te werk gaan. Hierop toch komt het gewisselijk niet minder aan, dan op de deugdelijkheid der metsel-speeie zelve.

Besluit omtrent de Amsterdamsche kunst-cement-fabrijk.

Dat nu het Amsterdamsch geoctroijeerd kunst-cement voor waterdigte werken volkomen goed is, hebben gecommitteerden ten overvloede bewezen door een opzettelijk gemetseld regenbakje, en is bevestigd door de groote landswerken, die in de laatste jaren met hetzelve zijn ondernomen.

Doch vooral vindt men deze bevestiging in de vijf groote defensive inundatie-sluizen, welke, ten jare 1815, met den uitersten spoed, binnen het zeer kort tijdsbestek van slechts weinige maanden, gebouwd zijn in de hoofd-rivierdijken tusschen de Lek en den Biesbosch; als eene in den Zuider-Lekdijk aan het Spoel, beneden Cuilenborg, twee in de wederzijdsche Lingedijken boven Asperen, eene in den hoogen Maasdijk boven Woudrichem, en eene in den nieuwen Althenaschen Zeedijk op den oostelijken oever van de Bakkers kil.

Er was immers, blijkens het proces-verbaal van derzelver opzettelijke inspectiën in bloeimaand des jaars 1816;

1°. Geen schaduw van het geringste ontzet, loslating of ontbinding van eenig deel dier sluizen.

2°. Waren alle deelen van derzelver waterkeeringen, gedurende den hoogsten rivierstand in de laatste wintermaanden, volkomen digt gebleven, en werden nu nog alzoo bevonden, bij waterkeeringen van drie, vijf, zes, ja van zeven voeten en acht duimen.

3°. Vertoonden zich de voegen der metselwerken, die, gedurende den afgeloopen winter, meesten tijds onder water geweest waren, derwijze versteend en hard, dat zij voor de scherpe punt van de voegspijkers of het mes zeer weinig of niet indringbaar waren, gelijkerwijze de metselvoegen van de rollaag en vlegtingwerken, die zeer laat in het vorig herfst-saizoen waren afgewerkt geweest, doch, door dekking met stroo, zand of aarde voor het uitvriezen bewaard gebleven; terwijl die voegwerken, welke door de vorst beschadigd waren, en, tot weder volzetting en opvoeging, uitgekrabt en uitgehakt zijn moeten worden, overal binnen dezelve bijzonder hard bevonden zijn.

Van geen minder gewigt zijn de waarnemingen en proeven, omtrent de eigenschappen van het geoctroijeerd Amsterdamsch kunst-cement, bij het aanleggen en opmetselen der fonderings vloeren van den diepen pompput tot de stoom-machine, voor het te stichten drooge dok aan het Nieuwe Diep. Hierdoor toch krijgt men een regt

denkbeeld van het groot vermogen, dat zelfs het versch gemetseld kunst-cement bezit ter afkeering des waters.

Op Woensdag den 19den Junij des jaars 1816, bij het maken van fonderingsvloeren, op de aanmerkelijke diepte van 29½ à 30 voeten, onder gewoon hoog waterpeil of volle zee, ontsprongen zijnde een of meer water- en zandwellen, welke dreigden de gemelde fonderingswerken geheel te overstroomen, schoot er, na het mislukken van andere pogingen, om dezen ramp af te keeren, niets over, dan, zoo veel als tijd en gelegenheid zulks toelieten, in der haast een' ringmuur rondom het geheele werk op te stapelen; dit geschiedde dan ook met het geoctroijeerd Amsterdamsch kunst-cement; het muurtje werd opgetrokken ter zwaarte van 1½ à 2 steenen, met gewone snijdingen nedergaande op de binnenste metselwerken, welke op den ondersten dennen vloer tot tegen de eiken swalpen, ter dikte van 1 à 1½ voet, gedeeltelijk over en aangemetseld waren. Besluit omtrent de Amsterdamsche kunst-cement-fabrijk.

Van de waterdigtheid en sterkte dezer omringing de geheele fondering als in een kuip omvattende, werd nu alle mogelijke voortzetting des werks geheel afhankelijk. Zij voldeed zoo zeer aan het oogmerk, dat, offschoon de lagen van hetzelve ringmuurtje in en gelijks het water versch opgetrokken waren tot noodwering tegen het sterk opwellend zand en water, men de werkzaamheden binnen hetzelve volkomen konde voortzetten, keerende het water ter hoogte van 2 tot 3 voeten zoo digt en sterk, dat er geene doorslijpering hoegenaamd door eenen der metsellagen is bespeurd geworden.

En wie, zou na dit alles, dan nog kunnen in twijfel staan, of het Amsterdamsch geoctroijeerd kunst-cement van beklonken molen-klei, uit het IJ, wel die eigenschappen bezitte, welke men verlangt bij eene metselspecie voor waterdigte werken.

Voor den Koophandel en Zeevaart opende zich dit jaar met gunstige uitzigten. Men bespeurde eene aanmerkelijke herleving daarvan in alle de gedeelten van de zuidelijke provinciën. De havens van Ostende en Antwerpen waren in Januarij vol van nationale en vreemde schepen, en, de handelsbetrekkingen met Duitschland dagelijks vermenigvuldigende, konden de Lakenfabrieken Voordeelige aanvang van Koophandel en Zeevaart.

in de provincie Limburg de bestelde goederen kwalijk leveren.

Ons eerste Schip te Smirna. Op den 3den Februarij kwam het eerste schip te Smirna, van hier na het herstel van den Nederlandschen Staat, derwaarts gezonden; de *Vrouw Sophia*, gevoerd door Kapitein *Jan Kroon*, van Dordrecht.

Tweede feest van het herstel des Kweekschools. Aan het tweede verjaringsfeest van het herstel der Kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam op den 21sten Februarij, werd door de tegenwoordigheid van Z. M. den Koning, Prins *Frederik* en verder hoog gevolg de hoogste luister bijgezet.

Bij besluit van den 10den Februarij, bepaalde Z. M. het volgende reglement op de *Waterschepen van het eiland Marken*.

REGLEMENT voor de waterschippers van het eiland Marken.

Art. 1. Ingevolge de resolutie van den Secretaris van Staat voor de zaken der Marine, in dato 1 September 1814, n°. 1, zal er eene commissie van toeverzigt over de waterschepen van het eiland Marken daargesteld worden; welk kollegie, onder den naam van commissarissen, in het oog zal moeten houden de hierna volgende artikelen:

2. Dit kollegie zal deszelfs vergadering houden, zoo dikwijls als zulks door hetzelve noodig geoordeeld wordt, waartoe door den directeur en kommandant der Marine te Amsterdam, een' behoorlijk lokaal zal worden aangewezen.

3. De schippers der waterschepen zullen, dadelijk na het arresteren van dit reglement, eene nominatie maken van zes der oudste leden van hunne kompagnieschap, waaruit commissarissen drie overlieden zullen verkiezen, waarvan de eerste, tot primo Januarij 1817, de tweede, tot primo Januarij 1818, en de derde, tot primo Januarij 1819, zal fungeren; zullende voor het vervolg jaarlijks, in de maand December door overlieden eene nominatie van twee personen aan commissarissen moeten worden gepresenteerd, ten einde daaruit een' te nomineren,

welke voor drie jaren zal dienen; zullende de afgaande weder verkiesbaar zijn.

Reglement voor de waterschippers van het eiland Marken.

4. Daar de waterschepen van 's Lands wege of aangebouwd of gerepareerd, en alzoo in de beste orde aan de onderscheiden waterscheepslieden reeds zijn of zullen worden overgegeven, zullen zij zich plegtig verbinden en met hunne onderteekening, overeenkomstig het navolgende, bekrachtigen, dat zij nimmer hunne schepen zullen verkoopen, bezwaren, enz, onder welke benaming ook.

„ Wij ondergeteekende, alle waterscheepslieden van „ het eiland Marken, bekennen en verklaren, voortaan „ in ééne beurs te zullen varen, namelijk, voor zoo „ verre zulks het ⅛ deel der bij een ieder te verdienen „ scheepsloonen aangaat, op alle zoodanige conditiën en „ bepalingen, als bij het reglement reeds zijn bepaald of „ nog bepaald zouden kunnen worden.

„ Op alle welke conditiën wij bekennen, uit handen „ van commissarissen, ten onzen gebruike, ontvangen te „ hebben de onderstaande waterschepen, bij ieders naamteekening breeder omschreven, zoo wel de reeds vertimmerde oude, als de nieuwe, met regt om, bij overlijden, afstand of afzetting door wangedrag van de tegenwoordige gebruikers, hetzelve regt van bevaring te „ mogen verkoopen, en aan ieder deskundigen bekwaam „ persoon over te geven, voor zoodanige somme, als zij „ te zamen zullen komen te convenieren; echter alles „ onder approbatie van welgemelde commissarissen, verbinden wij ons op de krachtigste wijze, om deze schepen nimmer te zullen verkoopen, veraliëneren, veel „ minder transporteren, verhypothequeren, vervreemden „ of onbruikbaar maken, op geenerlei wijze hoegenaamd.

„ Daarenboven verbinden wij ons ter onzer eigen kosten, dezelve schepen jaarlijks naar behooren van het „ noodige te zullen voorzien en onderhouden, hetzij „ van schoonmaken, verbreeuwen, smeeren en schilderen, alles ten genoegen van meergemelde commissarissen, of ten genoegen van diegenen, die van hunnentwege daarover in het vervolg mogten worden gesteld, „ alles onder verband, dat een ieder, die niet in allen „ deelen zijnen pligt als eerlijk man betracht, of hier „ tegen handelt, dadelijk van zijn schip zal afgezet worden, en van de voordeelen, daarmede te verdienen, „ verstoken zijn, en verder onder verband van onze personen en goederen, als naar regten.

Regle-ment voor de water-schippers van het eiland Marken.

5. Zij zullen hunne schepen, gedurende de eerste zes jaren, in te gaan met den dag, dat aan hen zoodanig schip is overgegeven, voor hunne eigen rekening moeten onderhouden, met dien verstande; dat dit onderhoud zich zal bepalen tot het navolgende, als:

1°. Dat zij zullen gehouden zijn, hunne schepen, eens in het jaar, op de hellingen, ten minste tweemaal in dat zelfde jaar, op de kanthelling te doen halen, ten einde dezelve onder water schoon te kunnen maken, echter, na alvorens het kollegie daarvan kennis te hebben gegeven, ten einde hetzelve of zoodanige deskundige personen, als daartoe door commissarissen zullen worden benoemd, de schepen zoo wel onder- als boven water behoorlijk zouden kunnen visiteren, onder deze mits echter, dat er nimmer meerder dan één of uiterlijk twee schepen te gelijk, ter reparatie uit het vaarwater genomen mogen worden.

2°. Zullen zij gehouden zijn hun schip, op de helling zittende, behoorlijk te doen breeuwen of kalfaten, en de buitenhuid van de kiel tot aan de lastlijn, met een worm-smeersel te doen dekken.

Hetzelve ten minste tweemaal in het jaar te doen teeren, en tevens behoorlijk onder de verf te doen houden, en bij alle onverwachte lekkagiën, zulks ten spoedigste moeten doen digt maken.

3°. Zullen zij verpligt zijn, bij overwintering, hunne opgelegde schepen dagelijks na te zien, en te zorgen, dat dezelve door eene tijdige loshakking van het ijs, geene de minste schade komen te lijden, zullende zij, in gevalle zoodanige schade mogte plaats hebben, zulks ten hunnen kosten en ten genoegen van commissarissen, moeten doen repareren.

4°. Zullen zij hunne schepen moeten onderhouden van het noodige loopende touwwerk, alles mede ten genoegen van commissarissen, op verbeurte van 75 guldens, telken reize door die genen, die aan deze order niet zullen hebben voldaan.

6. De waterschippers, welker schepen in de beste orde zullen zijn gerepareerd, zullen geene de minste aanspraak mogen maken, op al hetgeen van dezelve schepen zal worden gesloopt, noch op alle zulke oude goederen, voor dewelke van wegens commissarissen, nieuwe in plaats zullen worden gegeven, welke laatste ten voordeele van het fonds, door commissarissen zullen worden verkocht.

7. Alle onverwachte rampen of schadens, alsmede het

vervaardigen van nieuwe zeilen, het aankoopen van ankers, zware touwen, enz, enz., zullen door commissarissen uit het fonds van het $\frac{1}{6}$ deel der winningen, bij de respective waterschippers, bij art. 18 nader bepaald, worden gefourneerd, onder dien verstande echter, dat de versletene of onbruikbaar gewordene goederen, door hen niet zullen mogen worden verkocht of verallëneerd, maar zullen zij gehouden zijn zoodanig versletene of door ruw weer of door andere oorzaken gebrokene goederen, terstond af te geven aan commissarissen, ten einde dezelve mede ten voordeele van het fonds te verkoopen; zullende, bij faute van dien, geene nieuwe of andere goederen worden geaccordeerd.

Reglement voor de waterschippers van het eiland Marken.

En, ten einde aan den inhoud van dit reglement stiptelijk worde voldaan, zal, van wegens commissarissen worden aangesteld een opzigter, wonende op het eiland Marken; welke opzigter verpligt zal zijn het dagelijksch toeverzigt te houden over de waterscheepslieden, en voorts in het algemeen over alles, hetgeen bij dit reglement al verder is bepaald.

8. Ook zullen de waterschippers gehouden zijn, bij onstuimig weer of hagchelijke omstandigheden, op order van de overlieden of derzelver opzigter, zich naar zoodanig schip of schepen te begeven, welke door hunne adsistentie geholpen zouden kunnen worden, in welk geval zij, bij betoonde vigilantie, eene behoorlijke belooning of premie, naar goedvinden van het kollegie, zullen genieten; doch daarentegen, in kas van weigering of ongehoorzaamheid aan meergemelde overlieden of den opzigter, eene boete van 50 guldens betalen, of wel naar exigentie van zaken worden gecorrigeerd. Dan, daar misschien onder de waterschippers hieromtrent de bedenking zoude kunnen ontstaan, dat, daar zij verpligt zijn, hunne bodems zelve te onderhouden, en het somtijds zoude kunnen gebeuren, dat met het winterfaizoen door ijsgang als anderzins een kostbaar schip, misschien door hunne adsistentie zoude kunnen worden gered, doch door welke verleende hulp aan zoodanig schip, of door omstandigheden van het weer, ook aan hunne waterschepen merkelijke schade zoude kunnen worden veroorzaakt, welke schade zij uit hunne eigene beurs niet zouden kunnen herstellen, zoo wordt in dat geval aan de waterschippers toegezegd, dat, wanneer zij, na alle aangewende pogingen, om zoodanig schip of schepen te helpen, hier door schade aan hunne schepen mogten hebben bekomen, dezelve door commissarissen

Reglement voor de waterschippers van het eiland Marken.

uit de kas de reserve in alle redelijkheid zal worden hersteld, zelfs dan, wanneer zij lieden niet hadden kunnen slagen; onder dien verstande echter, dat altijd blijken moet, dat zij in alle deelen behoorlijk werkzaam zijn geweest.

9 De schepen, na verloop van meergemelde zes jaren, eene algemeene reparatie of voorziening noodig hebbende, zal daarin door commissarissen voorzien worden; waarna de schepen wederom ieder aan zijn eigen schipper ten gebruike zullen worden overgegeven, wanneer elk hunner alsdan gehouden zal wezen, zijn schip, wederom voor den tijd van vier jaren, op den voet, bij art. 5 bepaald, voor zijne rekening te onderhouden.

10 De namen der schepen zullen op de achterste roefbalk gesneden worden, en om dit voor den kommanderenden officier van eenig schip, hetwelk de hulp van waterschepen noodig mogt hebben, meer duidelijk en altoos zigtbaar te doen zijn, zullen de namen der schepen met groote letters in de nok van het zeil geplaatst worden.

11. De overlieden zullen zorge dragen, dat bij continuatie vier waterschepen, of zoo veel meerder als buiten dienst zijn, bij open water, tusschen de stad *Amsterdam* en de kuil van Marken, worden gehouden, met dien verstande, dat, van de buiten dienst zijnde waterschepen, er altijd een vierde derzelve zich beneden winds moeten begeven, om bij eene schielijke verandering van wind, een of meerder schepen te kunnen helpen; terwijl de overige drie vierden der buiten zijnde waterschepen, altoos boven wind zullen moeten liggen, om alzoo de generale scheepvaart van het meeste nut te kunnen zijn.

Zullende de overlieden voorts gehouden zijn naarstig onderzoek te doen, naar de gereed zijnde of zich gereed makende schepen, ten einde dezelve in tijds van het noodige getal waterschepen te voorzien, en de absente, door het hijschen van de gewone vlag van achteren tot een sein, op te ontbieden, welke dan ook direct, op dat sein, naar de schepen die hunne hulp verlangen, zich zullen moeten begeven, op eene boete van 25 guldens, bij de nalatigen te verbeuren; voorts zullen de overlieden, op verbeurte als voren, moeten zorgen, dat de scheepvaart in het algemeen met den meesten spoed worde geholpen.

12. Zoodanige schepen, welke zich van een of meerder waterschepen verlangen te bedienen, zullen tot een

Reglement voor de waterschippers van het eiland Marken.

sein hunne vlag van achteren in sjouw hijschen; zullende het sein van 's Lands schepen van oorlog, volgens oude gewoonte, bestaan in het hijschen van de roode vlag van den grooten top.

De waterscheepslieden zullen zich niet alleen terstond naar de seinende schepen moeten begeven, maar ook zij alle in het algemeen, en hunne overheidslieden in het bijzonder, moeten alle vlijt aanwenden, om de afzeilende en opkomende schepen over Pampus te slepen, en om, zoo veel doenlijk is, eene goede orde in deze te doen obserweren; zullende zij verpligt zijn de schepen, die het eerst aan Pampus komen, het eerst voort te helpen, en zoo naar rato van hunne aankomst, ten zij voor de eerst aankomende, wegens het getij, geene gelegenheid mogte zijn, om overgesleept te kunnen worden; in welk geval hun zal vrijstaan voor andere min diep gaande bodems te spannen. Om hierin behoorlijk te werk te gaan, zullen zij zich bij de postliggers, waarvan in art. 11 gesproken wordt, moeten informeren, voor welke schepen het eerst moet worden voorgespannen, alles mede op eene boete van *f* 25:0:0, door iederen nalatigen waterschipper te verbeuren, ten voordeele van de kas de reserve.

13. De waterschippers zullen, van de koopvaardijschepen, voor sleeploonen, niet meer mogen vorderen, dan van schepen, tot 10 voeten diep tredende:

Voor een waterschip,	. . . .	*f* 11: 0: 0
—— het tweede,	. . . . .	– 7: 0: 0
—— het derde,	. . . . .	– 5: 0: 0
—— het vierde,	. . . . .	– 3: 0: 0
En voor ieder schip meer,	. .	– 1:10: 0
Voor schepen van $10\frac{1}{4}$ tot 11 voeten diep tredende:		
Voor een waterschip,	. . . .	*f* 13: 0: 0
—— een waterschip,	. . . .	– 8: 0: 0
—— het derde,	. . . . . .	– 6: 0: 0
—— het vierde,	. . . . .	– 4: 0: 0
En voor ieder schip meer,	.	– 2: 0: 0
Voor schepen van $11\frac{1}{4}$ tot $11\frac{1}{2}$ voet diep tredende:		
Voor een waterschip,	. . .	– 15: 0: 0
—— het tweede,	. . . .	– 9: 0: 0
—— het derde,	. . . . . .	– 7: 0: 0
—— het vierde,	. . . . .	– 5: 0: 0
En voor ieder schip meer,	.	– 2:10: 0
Voor schepen van $11\frac{3}{4}$ tot 12 voet diep tredende:		
Voor een waterschip,	. . .	– 17: 0: 0
—— het tweede,	. . . . .	– 10: 0: 0

Reglement voor de waterschippers van het eiland Marken.

Voor het derde,	f	7:10: 0
—— het vierde,	-	5:10: 0
En voor ieder schip meer,	-	3: 0: 0

Voor schepen van 12½ tot 13 voet diep tredende:

Voor een waterschip,	f	20: 0: 0
—— het tweede,	-	12: 0: 0
—— het derde,	-	8: 0: 0
—— het vierde,	-	6: 0: 0
En voor ieder schip meer,	-	3:10: 0

Voor schepen van 13½ tot 14 voet diep tredende:

Voor een waterschip,	f	22: 0: 0
—— het tweede,	-	13: 0: 0
—— het derde,	-	9: 0: 0
—— het vierde,	-	6: 0: 0
En voor ieder schip meer,	-	4: 0: 0

Alle schepen, boven de 14 voeten diep gaande, zullen voor ieder ½ voet diep tredende, f 2 dito meer betalen, voor elk waterschip, dat zij tot slepen gebruiken.

En zoo het kwam te gebeuren, dat een of meerder waterschepen aan een koopvaardijschip waren vastgemaakt geweest, en hetzelve dadelijk voortgesleept hadden, maar door contrarie wind, laag water, als anderzins, moesten uitscheiden, en dan zoodanig schip vervolgens, zonder verdere hulp van waterschepen, over het Pampus kwam te geraken, zal alsdan, in zoodanig geval, het halve loon, hierboven bepaald, gehouden worden te zijn verdiend.

De marine zal ½ sleeploon meer betalen.

14. In geval een of meer waterschepen aan het schip, hetwelk over het Pampus moet worden gesleept, waren vast geweest, doch dit schip, uit hoofde van diepgaandheid, laag water, contrarie wind of anderzins, niet voortgesleept had kunnen worden, en dat de kommanderende officier of schipper van zoodanig schip, ter bevordering zijner reis, het noodig oordeelde, om zijn schip door ontlossing te ligten, doch echter nog de hulp van waterschepen noodig had, zoodanig dat voor hetzelve nog waterschepen moesten gespannen worden, zal, in zulk een geval, betaald moeten worden, het gemiddelde sleeploon, tusschen de eerste en laatste diepteeding, als, bij voorbeeld: een schip, diep gaande 12 voeten, doch, uit hoofde van laag water als anderzins, niet overgesleept kunnende worden, en tot 11 voeten diepteeding wordende geligt, dan zal men de sleeploonen aldus bepalen: 12 voeten de eerste diepteeding van het schip, vóór de ont-

lading zijnde, en na de ontlading 11 voeten, dan maken 12 en 11 voeten, te zamen 23 voeten, en als zoodanig zullen de sleeploonen naar 11½ voeten gerekend moeten worden, en op dien zelfden grond voor ieder schip, waaraan een of meerdere waterschepen zijn vast geweest, doch betwelk, om bijkomende omstandigheden, een gedeelte der lading heeft moeten lossen.

Reglement voor de waterschippers van het eiland Marken.

15. En, ten einde de onderscheidene waterscheepslieden, geen meerder sleeploon zullen komen te vorderen, of tot geen minder loon eenig schip over het Pampus zouden kunnen slepen, als bij het reglement bepaald is, zullen, aan ieder waterschipper, worden afgegeven gedrukte biljetten van den volgenden inhoud;

COMMISSARISSEN

TOT DE

WATERSCHEPEN.

Het waterschip, genaamd . heeft op den 18 over het Pampus Amsterdam gesleept het schip, genaamd zijnde correspondent of boekhouder en de schipper genaamd dieptredende voeten, en daarvan bedraagt het sleeploon, conform het reglement, de somme van

Schipper op het bovenstaande waterschip:
Kommanderende officier van het schip:

Welke biljetten door den waterschipper en den kommanderenden officier van het over Pampus gesleepte schip, zullen moeten worden onderteekend.

En zullen de waterscheepslieden gehouden zijn, bij hunne afrekeningen, deze alzoo ingevulde en onderteekende biljetten, aan den opzigter van commissarissen op het eiland Marken te moeten overgeven, welke dan ook, bij het doen zijner rekening, deze biljetten in handen van commissarissen zal moeten overleggen.

16. Ten einde de generale scheepvaart met de meeste expeditie geholpen worde, zullen de overlieden en opzigters naauwkeurig toezigt houden, dat de waterschepen, ingevolge deze ordonnantie, ten allen tijde, op hunne daarin bepaalde en aangewezene posten zich bevinden, zoo mede diegenen, die door traagheid in dezen zich kenbaar doen worden, aanmanen zich beter van hunnen pligt te kwijten, en, bij foute van dien, zulks

Reglement voor de waterschippers van het eiland Marken.

ter kennisse van commissarissen moeten brengen; terwijl, aan den anderen kant, de overlieden en opzigters worden gelast, aan commissarissen voornoemd voor te dragen alle zoodanige waterschippers, welke door vigilantie en betoonden ijver boven de anderen hebben uitgemunt, en zulks ten einde zoodanigen te beloonen en de tragen te straffen, zoo en in dier voege als commissarissen, naar bevind van zaken, zullen vermeenen te behooren, om allen ijver tot welzijn van het algemeen op te wekken.

17. Bij de verdeeling der verdiende scheepsloonen, zullen de schippers verpligt zijn, telken reize, in handen van den opzigter op Marken, te consigneren $\frac{1}{8}$ van de verdiende sommen; van welke penningen, onder opzigt van commissarissen, eene gemeene kas zal worden geformeerd, ten einde daaruit, bij vervolg van tijd, de kosten van belangrijke reparatiën der schepen te kunnen voldoen; zullende de opzigter voornoemd, alle maanden precies, eene generale notitie der alzoo verdiende gelden, benevens de penningen zelve, aan gemelde commissarissen moeten ter hand stellen.

18. Dewijl het getal van waterschepen thans voldoende kan worden gerekend, om in alle gevallen, 'sLands schepen die van de koloniën en die van de commercie, over het Pampus te kunnen brengen, en dus niets van meerder belang is, dan dat deze vaartuigen in dien staat worden gehouden, dat dezelve altijd de noodige diensten kunnen presteren, zoo kan, ter bereiking van dit heilzaam oogmerk, niets beter medewerken, dan dat eenmaal alle vreemde hulp, om schepen over het Pampus te slepen, zoo veel mogelijk, worde tegen gegaan.

Te dien einde zullen de overlieden over de waterschepen, op eene boete van 25 gulden, gehouden zijn, vlijtig toe te zien, dat geene schepen door botterschepen of andere vaartuigen, buiten behulp der waterschepen, over het Pampus worden gesleept, anders dan in geval van volstrekte noodzakelijkheid; echter met dien verstande, dat, wanneer een koopvaardijschip door behulp van een botterschuit of ander vaartuig buiten de waterschepen over het Pampus wordt gesleept, de schipper van zoodanig sleep-vaartuig zal gehouden zijn, de helft van het sleeploon, bij dit reglement bepaald, ten voordeele van het fonds der waterschepen uit te keeren.

19. Daar, bij dit vernieuwd reglement, de scheepvaart met geene de minste vermeerdering van kosten is bezwaard geworden, wordt ieder boekhouder of corres-

pondent verzocht, de kapiteins hunner schepen te gelasten, om van geene andere hulpmiddelen, tot het slepen hunner schepen over het Pampus, gebruik te maken, dan van de daar voor, van 's Rijks wege, als nieuwe aangebouwde en gerepareerde waterschepen.

Reglement voor de waterschippers van het eiland Marken.

20. Alle verschillen tusschen de waterscheepslieden, uit hoofde van deze ordonnantie ontstaande, zullen worden overgelaten aan de uitspraak of schikking van commissarissen; zullende desniettemin de overlieden of waterschippers, wanneer zij zich bij zoodanige uitspraak bezwaard mogten vinden, of nadere verklaring van dit reglement verlangen, zich alsdan kunnen addresseren aan den Minister voor de Marine, ten einde eene finale opheldering of dispositie te erlangen.

21. Het reglement voor de waterschippers op het eiland Marken, bij den Raad der Marine, in dato 28 Februarij 1803, en nadere ampliatie op hetzelve, bij besluit van het Staats Bewind der Bataafsche Republiek, in dato 17 Maart 1803, vastgesteld, wordt hier mede gehouden voor vervallen.

Aldus gearresteerd bij Koninklijk besluit, van den 10den Februarij 1816, n°. 16.

Naar aanleiding van de, in art. 1 van boven-staand reglement vermelde resolutiën van Z. Exc. den Secretaris van staat voor de zaken der Marine, zijn tot commissarissen benoemd en aangesteld:

De Heeren *A. Roepel*,
Willem Ris,
Pieter Schuit,
Dan. Arbman Danielsz., en
F. Courier dit Dubicart,

bij welke de belanghebbende zich, tot het bekomen van nadere informatiën, kunnen vervoegen.

Op den 1sten Mei trad de stad Brugge in bezit van dat gedeelte van het handels-dok met de daartoe behoorende magazijnen en gebouwen, het welk Z. M. bij besluit van den 9den April bevorens, aan dezelve had afgestaan.

Handelsdok te Brugge.

Voorwaarden der Maatschappij van reederij en zeevaart te Hoorn.

Bij besluit van den 14den November keurde Z. M. de voorwaarden goed van de maatschappij van reederij en zeevaart te Hoorn in den jare 1802 opgerigt, en op den 11 Junij 1816 aan Hoogstdenzelven voorgedragen. Zij zijn de navolgende:

EERSTE AFDEELING.

Fonds der Maatschappij.

Art. 1. Het fonds der Maatschappij wordt, ingevolge besluit van Z. M. den Koning in dato den 14den November 1816, litt. R. n°. 73, bepaald op *driemaal honderd duizend guldens* hollandsch courant; zullende de maatschappij buiten expresse toestemming van Z. M., geene inschrijvingen, de voormelde som te boven gaande, mogen ontvangen.

2. Elke actie of aandeel in deze maatschappij is *f* 600:0:; zullende elk deelnemer, die voor één of meer aandeelen inschrijft, stem hebben in alle vergaderingen, die algemeen belegd worden; zoodanig, dat elk aandeel, waarvoor de deelnemers als eigenaars bekend staan, voor éénе stem gerekend zal worden.

3. Om de deelneming, zoo veel mogelijk te faciliteren, zullen mindere inschrijvingen van sommen van *f* 150:- en *f* 300:- worden aangenomen; doch dezelve zullen geene bevoegdheid tot stemming in de algemeene vergadering geven, dan voor zoo verre zich verscheiden deelnemers van zoodanige mindere inschrijvingen tot een vol aandeel vereenigen, om alzoo gezamenlijk eene stem uit te brengen.

4. Er wordt eene algemeene inschrijving voor de ingezetenen des Rijks geopend, en met goedkeuring en onder de hooge protectie van Z. M. aangeboden.

Deze inschrijving zal geopend blijven tot dat het kapitaal fonds op de bepaalde som van *driemaal honderd duizend guldens* gebragt zal wezen; zullende dezelve als dan gesloten, en geene meerdere inschrijvingen aangenomen worden.

6. Deze inschrijving zal geschieden ten kantore van de directie te Hoorn en op zoodanige andere plaatsen, als door de directie bij advertentie in de couranten zal worden geannonceerd.

7. De fournissementen der ingeschreven sommen zullen

geschieden ten kantore der directie van de Maatschappij te Hoorn, en op zoodanige andere plaatsen, als door dezelve bij annonce in de couranten zal worden aangewezen, en zulks voor een vierde, binnen zes weken, na gedane inschrijving, en de overige drie vierden, het zij bij gedeelten of voor het geheel, ter eerster aanmaning van de maatschappij; hetwelk geregeld zal worden naar mate de voortgang der werkzaamheden het emplooi der fondsen zal vorderen.

Voorwaarden der Maatschappij van reederij en zeevaart te Hoorn.

8. Voor de fournissementen zullen aan de deelnemers bewijzen van aandeel in deze maatschappij worden afgegeven, waarvan een register zal worden gehouden; en zullen de deelnemers bij de boeken der maatschappij gecrediteerd worden; terwijl, bij overgang van eigendom, het transport en de bewijzen van aandeel, ten kantore van de directie, zullen moeten vertoond, en daarop aanteekening gedaan worden.

9. De jaarlijksche boekfluiting wordt bepaald op ultimo Junij van elk jaar, en dienvolgens de tijd van inschrijving voor het eerste jaar der oprigting van de maatschappij, geopend voor den tijd van zes maanden, en dus voor primo Julij tot ultimo December inclusive; terwijl voor de volgende boekjaren, de inschrijvingen zullen geschieden in de eerste drie maanden na de boekfluiting, en dus van primo Julij tot ultimo September ingesloten.

10. Ten einde de deelnemers, die door vroegere inschrijvingen in deze maatschappij hulderen, en hen, die na de boekfluiting inschrijven, niet te benadeelen, zal de prijs, waarvoor de nieuwe inschrijvingen zullen worden aangenomen, bepaald worden naar den precisen staat en balance bij de jongste boekfluiting geformeerd, onder aftrek van de uitdeelingen, die aan de participanten, ingevalle van winst, gedaan mogten worden.

TWEEDE AFDEELING.

Bestuur der Maatschappij.

Art. 11. Het bestuur der Maatschappij zal bestaan uit
Zes Directeuren en
Een Secretaris,
welke binnen deze stad zullen resideren.

12. De benoeming van Directeuren geschiedt door de gezamenlijke participanten uit zoodanige leden, die als

Voorwaarden der Maatschappij van reederij en zeevaart te Hoorn.

eigenaars van een vol aandeel, en dus als stemgeregtigd, bekend staan, zullende van deze Directeuren, jaarlijks twee afgaan, die ook weder verkiesbaar zullen zijn, terwijl de door ontslag of overlijden openvallende plaatsen, bij meerderheid van stemmen, door de gezamenlijke participanten vervuld zullen worden, en zal van de openvallende posten, en te beleggen vergadering tot vervulling van dezelve, tijdig aan Z. M. kennis worden gegeven, ten einde Hoogstdezelve de gelegenheid aan te bieden, om zich te doen representeren.

13. De Secretaris zal mede door de gezamenlijke participanten benoemd worden, en even als Directeuren stemgeregtigd moeten zijn, en zal deze post permanent zijn, ten zij wettige redenen, of verzoek deszelfs ontslag noodzakelijk maken, in welk geval deze post, op dezelfde wijze als in Art. 12 bepaald is, vervuld zal worden.

Directeuren zijn met de uitvoering van alle werkzaamheden gechargeerd; zij zullen die onderling verdeelen; de noodige bedienden en geëmploijeerden aanstellen en beloonen; een locaal tot het houden hunner vergaderingen en het uitvoeren der werkzaamheden bestemmen, en, dadelijk na hunne benoeming, een reglement van orde voor de huishoudelijke directie ontwerpen en vaststellen.

15. Directeuren en Secretaris zullen uit de winsten der Maatschappij een honorarium genieten, waaromtrent, bij de sluiting van het eerste boekjaar, eene vaste bepaling gemaakt zal worden.

16. Directeuren zullen verpligt zijn voor de zekerheid der fondsen van de maatschappij behoorlijk zorge te dragen; eene financiële commissie uit hun midden zal met de administratie der geldmiddelen gechargeerd zijn; geene betalingen zullen geschieden, dan op behoorlijk geteekende ordonnantiën, en zullen alle eigendommen, schepen en goederen, zoo veel mogelijk, voor alle gevaren van brand, zee-risico en vijandelijkheden, op de gewone wijze, verzekerd worden.

Directeuren zullen verpligt zijn van hunne gehouden directie en administratie jaarlijks rekening en verantwoording te doen; wordende de boeksluiting bepaald, op ultimo Julij van elk jaar, en het doen der rekening, in de maand Augustus daaraan volgende.

18. Van de tijdsbepaling tot het doen der rekening en verantwoording zal aan Z. M. kennis worden gegeven,

gelijk ook bij publieke advertentie in de couranten, aan de deelnemers in deze maatschappij.

Voorwaarden der Maatschappij van reederij en zeevaart te Hoorn.

Art. 19. In deze algemeene vergadering zal van alle werkzaamheden verslag gedaan, en de balance en rekening van winst en verlies overgelegd worden.

Het voor- of nadeelig saldo der rekening van winst en verlies zal op de rekeningen der respective deelhebberen worden gebragt en afgeschreven.

Eene commissie uit geïnteresseerden zal alle rekeningen opnemen, nazien en verifiëren, en van hunne bevinding aan geïnteresseerden rapport doen, waarna de rekening geapprobeerd zijnde, Directeuren zullen worden gedechargeerd.

In deze vergadering zal de te doene repartitie of uitdeeling aan geïnteresseerden bepaald, de veranderingen, die in de administratie noodig geoordeeld mogten worden, voorgedragen, en tot de dissolutie der maatschappij worden geresolveerd, indien daartoe onverhoopt termen mogten wezen; en, eindelijk, alle zoodanige besluiten genomen, als voor het belang der Maatschappij dienstig geoordeeld worden.

Art. 20. Het verbaal van het verhandelde in deze algemeene vergadering zal aan Z. M. den Koning worden gepresenteerd.

DERDE AFDEELING.

Van de werkzaamheden der Maatschappij.

Art. 21. De werkzaamheden der Maatschappij zullen bestaan:

1°. In het aanleggen van een scheepstimmerwerf tot den aanbouw van nieuwe schepen, en het repareren en hellingen van alle vaartuigen, die daartoe mogten worden aangeboden;

2°. Het aankoopen en uitrusten van schepen, om op vracht te varen;

3°. Het aankoopen en uitrusten van schepen voor de groote of kleine visscherij, zoo als zulks voor het belang der Maatschappij meest dienstig wordt geoordeeld.

Art. 22. Deze werkzaamheden zullen aangevangen worden naarmate de inschrijvingen accresceren, en tot het bepaald fonds van *driemaal honderd duizend guldens* Hollandsch courant gebragt zullen wezen.

Art. 23. Buiten de hiervoren vermelde werkzaamhe-

Voorwaarden der Maatschappij van reederij en zeevaart te Hoorn.

den, zal de Maatschappij geene commerciële operatiën of speculatiën mogen ondernemen, dan alleen voor zoo verre verdiende vrachtpenningen op de plaats der destinatie betaald mogten worden, en het nemen van retouren voordeeliger dan het remitteren van wissels mogt wezen; wordende alle andere handelingen aan de directie expresselijk geïnterdiceerd.

VIJFDE AFDEELING.

Algemeene bepalingen.

Art. 24. Alle besluiten, in de algemeene vergadering van geïnteresseerden in deze Maatschappij, zullen bij meerderheid van stemmen der presente leden of hunne gemagtigden genomen worden; elk vol aandeel, of wel gedeelten van aandeelen tot een vol aandeel vereenigd, voor eene stem gerekend, en, bij staking der stemmen, zal de President eene concluderende stem hebben.

Art. 25. Ingevalle er voorslagen tot dissolutie der Maatschappij gedaan mogten worden, zal het besluit daartoe niet dan met voorkennis en goedkeuring van Z. M. den Koning, en eene meerderheid van twee derde der presente leden, genomen kunnen worden.

Art. 26. Ingevalle van dissolutie der Maatschappij, zal de wijze van liquidatie en vereffening der openstaande zaken, in eene algemeene vergadering geregeld en bepaald worden.

Art. 27. Het bewijs van aandeel, aan de deelnemers af te geven, zal den inhoud der vastgestelde artikelen voor deze Maatschappij bevatten, met eene kwitantie op nummer daaronder gesteld.

Art. 28. Zoo lang echter het volle fournissement der ingeschreven sommen niet gevorderd is, zal men provisioneel kwitantiën of recepissen afgeven, die tegen de bewijzen van aandeel zullen worden ingewisseld.

Art. 29. In deze vastgestelde artikelen zullen op de algemeene jaarlijksche vergadering, met voorkennis en goedkeuring van Z. M., zoodanige veranderingen mogen worden gemaakt, als men, naar bevind van zaken, noodig zal oordeelen.

Vreugde te Goes over het herstel der haven.

Nadat door de Burgemeesteren en Raden van de stad Goes, bij publicatie, was kennis gegeven van het besluit Zr. M. nopens de herstelling der

haven aldaar, was de vreugde daarover zoo algemeen, dat, als in één oogenblik, alle de huizen der ingezetenen met vlaggen waren versierd.

In de zes eerste maanden van dit jaar werd de staat van den graanhandel uit Riga in dezer voege opgegeven: Staat van den graanhandel uit Riga.

	Tarwe.	Rogge.	Garst.
Naar Holland	285 last.	4501 last.	1305 last.
—— Engeland	188 —		
—— Frankrijk		100 —	
—— Zweden	4 —	967 —	
—— Spanje	59 —		
—— Portugal	169 —	206 —	
—— Denemarken	150 —	175 —	
—— Hamburg en Bremen		549 —	
—— Lubek en andere havens in de Oostzee	1 —	177 —	1 —

Bij besluit van den 20sten Junij verleende Z. M. aan den Heer *Pieter Berranger*, gewezen Commissaris-Generaal en Gouverneur *ad interim* der kolonie Suriname, remissie van de straf van inhabiel-verklaring met alle de gevolgen en aankleve van dien, waartoe hij bij vonnis van de hooge militaire vierschaar van den 30sten September 1806 verwezen was (1). Remissie van straf aan *P. Berranger.*

In de maand November behaagde het Z. M. den Heer Directeur-Generaal der konvooijen en licenten te kwalificeren, om de Nederlandsche zeehandelaars en reeders voor de expeditiën, die zij onder de vlag van het Rijk naar de havens van de Middellandsche zee en de Levant mogten doen, te voorzien van Turksche paspoorten. Turksche paspoorten voor de havens van de Middellandsche zee en de Levant.

Den 6den December was voor de inwoners der stad Weesp een dubbelde feestdag, daar het hun mogt gebeuren op dien dag, den verjaardag van den Prins *van Oranje*, den eersten steen te zien leggen aan eene nieuwe schutsluis, voor den Nieuwe schutsluis te Weesp.

(1) Nederl. Staatsc. 1817. No. 93.

koophandel en scheepvaart zoo zeer gewenscht. Van het raadhuis, de molens en schepen woeijen de vlaggen. Burgemeesteren en Raden begaven zich in plegtigen trein ter plaatze, waar de eerste steen zou worden gelegd. De President-Burgemeester *B. van Peelen* deed eene gepaste aanspraak, waarna hij den steen uit een fraai gewerkt mandje, den zilveren troffel en de metselspecie uit een mahognie-houten kalkbak van den kommandeur der metselaars ontving, en denzelven steen legde, wordende in dat bedrijf gevolgd door de andere Heeren Burgemeesteren en Raden benevens den Secretaris. Ook vergunde men aan eenige jonge Heeren het leggen van eenen steen ieder; waarna de President zijne rede hervattede, die door de zamengevloeide menigte met gejuich werd beantwoord.

Admissiën en benoemingen van Consuls.

Bij onderscheidene besluiten werden door Z. M. geadmitteerd: de Heer *Desjobert*, als Consul-generaal van Z. Allerchr. Majesteit te Amsterdam; de Heer *Dominico Arata*, als Consul-generaal van Sardinië te Amsterdam; de Heer *J. R. Fatrell*, als Vice-Consul *ad interim* van Zweeden en Noorwegen te Ostende; de Heer *Fr. Smeer*, als Consul-generaal van het hertogdom Oldenburg, het prinsdom Lubeck en de heerlijkheid Jever in het koningrijk der Nederlanden; de Heer *J. Chr. de Coss*, als Consul van Z. M. den Koning van Denemarken te Rotterdam; en de Heer *Em. Wambersie*, als Consul der Vereenigde Staten van Amerika te Ostende.

Tot Consuls zijn door Z. M. benoemd bij onderscheidene besluiten:

Abraham Prousfatier, te Archangel en verdere havens aan de witte zee.

L. A. van Knorring, te Reval.

P. Slaghek, te Koningsbergen, in plaats van den Heer *J. R. van Lennep*, welke deszelfs ontslag bekomen heeft.

P. G van Aken, te Gothemburg.

C. Chasseur, te Wisley, op het eiland Gothland.

Theophane Arata, te Civita Vecchia.

C. Del Maino Ivagne, te Ancona.

J. Dodero, toen Consul te Genua, tot Consul-generaal in Sardinië.

M. Koops, te Malaga.

Voorts is de Consul *J. P Hartsinck* te Alicante in Murcia, insgelijks aangesteld voor Valencia, in plaats van den Heer *P. C. Tupper*, die, in laatstgemelde kwaliteit, zijn ontslag bekomen heeft.

Benoemingen van presidenten, regters en suppleanten in regtbanken van koophandel.

Bij besluit van den 3den October behaagde het Z. M. goed te keuren de, door de vergaderingen van notabele kooplieden, gedane verkiezingen van presidenten, regters en regters suppleanten in onderscheiden regtbanken van koophandel in de provinciën Noord-Braband, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland, Utrecht, Vriesland en Groningen, en dienvolgens te benoemen:

IN DE PROVINCIE NOORD-BRABAND.

's Bosch.

Tot President: den Heer *Petrus den Doop*.

Tot Regters: de Heeren *Joseph Thomas Vermeulen*, *Louis Gast* en *J. M. Goijarts*.

Tot Regters-Suppleanten: de Heeren *Frans van Meeuwen*, *Johannes Diepen* en *W. J Spens*.

Breda.

Tot President: den Heer *Petrus Josephus de Haan*.

Tot Regters: de Heeren *Adrianus Hendrik van Reuth* en *Bernardus Adriaan Kerstens*.

Tot Regters-Suppleanten: de Heeren *P. N. Janssens* en *J. E. Floren*.

PROVINCIE NOORD-HOLLAND.

Amsterdam.

Tot President: den Heer Mr. *Jacobus Salomon van de Poll*.

Tot Regters: de Heeren *P. J. Wendorp*, *Claude Crommelin*, *A van der Hoop* en *A J. A. van Loon*.

Tot Regter-Suppleanten: de Heeren *A. Hofman*, *René Beerenbroek*, *D. Bierens*, *P. van Lennep*, *J. M. Reynvaan*, *M. P. Brantz*, *L. Bousquet*, *H. Ameshoff*, *Hendrik Willink* en *L. A. Bienfait*.

Haarlem.

Tot President: den Heer *Pieter de Clercq*.

Benoemingen van presidenten, regters en suppleanten in regtbanken van koophandel.

Tot Regters: de Heeren *Willem Martinus van der Aa* en *Pieter Vincent Huurkamp van der Vinne.*

Tot Regters-Suppleanten: de Heeren: *Abraham Enschedé* en *L. Reekers.*

PROVINCIE ZUID-HOLLAND.

Rotterdam.

Tot President: den Heer *Gerrit van Gennep.*

Tot Regters: de Heeren *P. M. van Kerkhof*, *C. W. van Dam* en *J. van der Wallen van Vollenhoven.*

Tot Regters-Suppleanten: de Heeren *B. Rouffaer* en *J. P. Guerin.*

Dordrecht.

Tot President: den Heer Mr. *Johannes Breur.*

Tot Regters: de Heeren *Engelbert Willemszen* en *Dirk Hooft.*

Tot Regters-Suppleanten: de Heeren *Adriaan Pit* en *Mattheus van Meeteren Dwz.*

's Gravenhage.

Tot President: den Heer *E. J. van Roijen.*

Tot Regter: den Heer *Willem Scheurleer.*

Tot Regter-Suppleant: den Heer Mr. *H. Verwey Mejan.*

PROVINCIE ZEELAND.

Middelburg.

Tot President: den Heer Mr. *Petrus Gulielmus Schorer.*

Tot Regters: de Heeren *Servaes Bomme*, *Gregorius Herklots* en *Cornelis Vis.*

Tot Regters-Suppleanten: de Heeren *Cornelis le Nobel Jz.* en *Adriaan Tak.*

PROVINCIE UTRECHT.

Utrecht.

Tot President: den Heer *W. G. Koopman.*

Tot Regters: de Heeren *L. Robert* en *J. C. Pronckert.*

Tot Regters-Suppleanten: de Heeren *C. Hoogeveen* en *O. van Beek.*

PROVINCIE VRIESLAND.

Leeuwarden.

Tot President: den Heer *Auke Klomp.*

Tot Regters: de Heeren *Jacobus Bruinsma* en *Jentje Cats. Jz.*

Tot Regters-Suppleanten: de Heeren *Jan Tobias Hamstra* en *Folkert Oennes Gorter.*

PROVINCIE GRONINGEN.

Groningen.

Tot President: den Heer *Carel Coenraad Emmery.*

Tot Regters: de Heeren *Hermanus Josephus Drapen, Senior* en *Hendrik Forsten.*

Tot Regters Suppleanten: de Heeren *Jan Oosterhoff* en *Hermannus Kyff.*

Tot Mede-Directeur van de Nederlandsche Bank benoemde Z. M., den 16den September, den Heer *J. Fock* te Amsterdam. — In den nacht van den 20sten November verloor deze stichting haren President-Directeur, Vice-President van de Commissie tot de verwisseling der Recepissen van de oorlogsbelasting en Burgemeester van Amsterdam, Jonkheer *Paul Iwan Hogguer*, Ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, om zijne godsvrucht, braafheid en menschlievendheid, bij eenen edelen en zachten inborst, geacht en geliefd bij de burgerije. Zijne plaats bij de Nederlandsche Bank werd door Z. M. op den 28sten November vervuld door de benoeming van den Heer *J. Hodshon* tot Voorzitter. Nederlandsche Bank. — Dood van *P. Hogguer.*

Bij gelegenheid van den doortogt van Z. M. door Antwerpen, op den 30sten November, leverde de commercie dier stad eene memorie aan Hoogstdenzelven over, betrekkelijk de nieuwe indirecte belastingen, waarop Z. M. goedvond den 9den December te nemen het volgende besluit (1): Besluit van Z. M. op eene memorie van de commercie van Antwerpen.

Gezien de adressen, die Ons aangeboden zijn door *J. A. Charpentier, van Moesel* en consorten, zich noemende afgevaardigden van den koophandel van Antwer-

(1) De memorie is te vinden in *le Mercure d'Anvers* 1816. N°. 308 et 309. Men zie hierover ook N°. 313. en *le Jouanal Politique de Leide.* 1816. N°. 101. *Supplement.*

Besluit van Z. M. op eene memorie van de commercie van Antwerpen.

pen, in dato 30 November, inhoudende drie bezwaren op ons besluit van den 24sten November laatstleden, bij hetwelk de fluiting der oude belastingen, en de opening en in het werk stelling der nieuwe indirecte belastingen geregeld wordt; — gehoord het rapport van onzen Staatsraad, Directeur-Generaal der indirecte belastingen, van den 8sten dezer, — hebben wij besloten, aan de verzoekers te doen weten, — dat, aangemerkt de onbeperkte vrijheid, die Wij aan elk onzer onderdanen gegeven hebben, om Ons regtstreeks zijne klagten op eene gepaste wijze te doen toekomen, welke vrijheid Wij te allen tijde willen handhaven; — dat, aangezien de zorgen, die Wij Ons geven, om de belangen van alle particulieren te wikken, Wij niet dan met veel ongenoegen, in hunne petitie een toon van onbetamelijkheid gezien hebben, die geenszins geschikt was om onze aandacht op derzelver inhoud te vestigen; — willende niettemin alle twijfelingen ophelderen, die mogten kunnen ontstaan over een onzer besluiten, en alleen het belang onzer onderdanen in het algemeen in het oog houdende, zonder acht te slaan op de, ten uiterste onvoegzame, wijze, waarop zich de verzoekers hebben uitgedrukt; hunne klachten in ernstige en rijpe overweging genomen hebbende: hebben Wij geene reden gevonden, om van maatregelen af te stappen, die rede en regtvaardigheid Ons hebben bevolen. Wij willen wel, na eene diep doordachte beraadslaging, ten overvloede aan de verzoekers te kennen geven, dat, wat ook de wijze zij, waarop de indirecte belastingen geheven worden, die gegrond zijn op de consumtie der voorwerpen, die belast kunnen worden, en daarin verschillen van de inkomende en uitgaande regten; dat men derhalve in het stuk der indirecte belastingen onderscheid maken moet tusschen de voorwerpen, welke werkelijk reeds ter consumtie geleverd zijn, en hetgeen nog bestemd is om daaraan geleverd te worden; dat deze laatste voorwerpen alleen begrepen zijnde in ons besluit van den 24sten November, en onderworpen aan regten, of aan suppletoire vermeerderingen van regten, allen schijn hoegenaamd van terugwerking verdwijnt; dat, ingeval de goederen bestemd waren om naar buitenslands verzonden te worden, de eigenaar, door dezelve in entrepot op te slaan, zich bevrijden kan van de eerste onmiddellijke betaling; dat, van eenen anderen kant, de betaling der regten op de goederen, die ter binnenlandsche consumtie bestemd zijn, allerbillijkst is, omdat de waarde dier goederen geregeld wordt naar de belastingen, waaraan zij onderhevig zijn,

even als de prijs der markten van het gansche Koningrijk, uit hetwelk zoude voortspruiten, dat, door geene belasting te vragen, het voordeel alleen aan den koopman zoude toekomen, die eigenaar was van eene meerdere of mindere hoeveelheid dezer voorwerpen, terwijl dat de gebruikers niet de kleinste vermindering in hunne koopprijzen zouden gevoelen; dat deze maatregelen van bevrijding van belastingen nadeelig zijn zouden aan den handel zelven, doordien de kooplieden, bezitters der belaste of te belasten goederen, zich zouden onderworpen vinden aan hetgeen de wetgeving gelast, gedurende dat de andere daarvan bevrijd zouden zijn; eindelijk, dat de vrijheden, die de wet aan de belastingpligtigen geeft, alle reden van klagten over de hoeveelheid der verschuldigde regten doen verdwijnen; weshalve Wij blijven volharden bij de bepalingen van ons besluit van 24 November laatstleden, en bevelen, dat men stiptelijk de hand houde aan deszelfs uitvoering. — Afschrift dezes zal worden gezonden aan Onzen Staatsraad, Directeur-Generaal der indirecte belastingen, en aan de rekwestranten tot hun narigt.

Van wege Z. Exc. *H. W. Bentinck*, Luitenant Gouverneur en Kommandant-en-Chef in en over de aan Engeland afgestane kolonie Berbice en derzelver aanhoorigheden, geschiedde op den 25sten Januarij van dit jaar de volgende proclamatie: Proclamatie wegens het Engelsch Gouvernement ten aanzien van de Berbice.

Nademaal Zijner Majesteits Gouvernement, ten einde eenige twijfelingen te voorkomen, welke er schijnen te bestaan nopens den waren zin der Conventie, onlangs met het Nederlandsch Gouvernement aangegaan, en in deze Kolonie den 8sten dezer afgekondigd, mij omtrent de voor twijfel vatbaar geoordeelde punten van instructiën voorzien heeft, ten fine van openbaarmaking en stipte in achtneming der verordeningen van gezegde Conventie, overeenkomstig de bedoelingen der beide Gouvernementen.

Dus. „ Bij het 5de artikel van gemelde Conventie, is alle invoer van Goederen, uit de Nederlanden, in deze Kolonie verboden, behalve ingevalle zulke Goederen uitdrukkelijk en ter goeder trouw ingevoerd worden ten dienste der Plantagiën of gedeelten van Plantagiën, welke Onderdanen der Nederlanden, in hoedanigheid als Eigenaars of Hypotheek-houders, krachtens de Conventie,

Proclamatie wegens het Engelsch Gouvernement ten aanzien van de Berbice.

regt hebben daarvan te voorzien. Op dezelfde wijze wordt de uitvoer van Produkten insgelijkt beperkt, en moeten deze voorregten niet worden te buiten gegaan: zullende alle pogingen tot invoer in deze Kolonie van artikelen uit Holland, met oogmerk om daarmede algemeenen handel te drijven, of tot een onbepaalden uitvoer, als regtstreeksche overtredingen van het verdrag, te keer gegaan moeten worden op dezelfde wijze, als alle andere onwettige en contrabande handel tusschen eene Britsche Kolonie en een vreemd Land, en de partijen, welke dien beproeven, onderworpen zijn aan dezelfde penaliteiten.

Bovendien wordt ten aanzien van het regt, waarop door Nederlandsche Hypotheek-houders krachtens de gezegde overeenkomst aanspraak gemaakt mogt worden, verklaard, dat, bijaldien de eigenaar van eenige Plantagie verkiest de Hypotheek oogenblikkelijk af te doen en te vernietigen, liever dan nieuwe vastigheid te verleenen, welke hij krachtens art. 4) het regt heeft aan te bieden, de Nederlandsche Hypotheek-houder zich aan deze voorkeus moet onderwerpen, en dat alzoo het regt van keus berust bij den Eigenaar en niet bij den Hypotheek-houder.

En moet derhalve klaarblijkelijk verstaan worden, dat een Nederlandsche Hypotheek-houder, hoewel zijn oorspronkelijk Hypotheek hem het regt mogt voorbehouden hebben, om alle de Produkten der gehypothekeerde Plantagie, zonder betrekking tot hetgeen hij te vorderen heeft, aan zich te doen consigneren, hij echter, krachtens de Overeenkomst, de vrijheid niet heeft, dit voorregt te doen gelden, dan alleen, wanneer hij de eenige Houder van Hypotheek op gezegd eigendom is; en dat in alle gevallen, waarin een Plantagie moge gehypothekeerd zijn, aan Nederlandsche en aan Britsche Onderdanen te zamen, de consignatie der Produkten verdeeld behoort te worden tusschen Holland en Engeland, en de proportie van de wederzijdsche consignatiën moet geregeld worden naar de proportie der wederzijdsche Hypotheken, en dus indien een Nederlandsch Onderdaan een Hypotheek op eene Plantagie heeft, ten bedrage van L. 1000, en een Engelsch Koopman ten bedrage van L. 2000, een derde van de Produkten naar Holland en twee derden naar Groot-Brittannie zal vervoerd worden; moetende zoodanige Plantagiën ook naar dezelfde evenredigheid voorzien worden, en zullende alle uitvoer van Produkten of invoer van voor de Plantagie bestemde Goederen, welke met deze

bepaling der Overeenkomst ſtrijden mogt, beſchouwd worden als niet geoorloofd noch beſchermd."

Weshalve ik, na ontvangst der voormelde inſtructiën, dienstig geoordeeld heb dezelve af te kondigen, brengende ik bij deze, den waſen inhoud der gezegde Conventie ter ieders kennisſe, ten einde allen en een iegelijk dien zulks op eenigerhande wijze betreft, of die daarbij belang heeft, daaromtrent behoorlijk onderrigt erlange, en zich dien overeenkomstig gedrage.

Van wege Z. Exc. *J. Murray*, Luitenant-Gouverneur en Kommandant-en-Chef in en over de vereenigde, aan Engeland afgeſtane, koloniën Demerarij, Eſſequebo en derzelver onderhoorigheden, werd den 20ſten Februarij van dit jaar gedaan de volgende proclamatie.

Proclamatie wegens het Engelsch Gouvernement ten aanzien van Demerarij, Eſſequebo en derzelver onderhorigheden.

Daar men bij het tiende artikel der Conventie tusſchen Groot-Brittannie en de Nederlanden is overeengekomen, dat er jaarlijks lijsten zullen worden gemaakt, op order van den Koning der Nederlanden, van zulke zijner onderdanen, in zijne Europeſche Staten woonachtig, welke geheel of ten deele Eigenaars of Hypotheek houders van Plantagiën in deze Koloniën zijn, om aan dit Gouvernement overgezonden te worden, ten einde de partijen aan te wijzen, welke geregtigd zijn tot de voorregten van de bovengenoemde Conventie, welke lijsten nog niet zijn ingekomen;

En alzoo het mij is voorgekomen, dat er groote ongelegenheden en nadeelen voor alle perſonen, die belang hebben in de afſchepingen van Produkten naar Holland, zouden ontſtaan, indien de lading van de nu in de haven liggende Hollandſche ſchepen, of van die, welke mogten aankomen, alvorens ik de genoemde lijsten of meer bepaalde inſtructiën deswegens bekomen heb, langer wierd uitgeſteld, heb ik het geſchikt geoordeeld, provisioneel de volgende beſchikkingen bekend te maken:

1. Van alle perſonen, geboren onderdanen van den Koning der Nederlanden, thans in deze Koloniën woonachtig, en Eigenaars of Hypotheek-houders van de Plantagiën daarin gelegen, welke mogten begeeren, produkten van hier naar Holland af te ſchepen, wordt gevorderd, dat zij eene geteekende verklaring inleveren, waarbij zij verlangen als onderdanen van den Koning der Nederlanden, voortdurend, te worden beſchouwd, met opgave

Proclamatie wegens het Engelsch Gouvernement ten aanzien van Demerarij, Essequebo en derzelver onderhorigheden.

der namen en beschrijving der Plantagiën, van welke zij Eigenaars of Hypotheek-houders zijn, er bij voegende als Eigenaars: of het geheel of welk gedeelte der genoemde Plantagiën hun toebehoort; of als Hypotheekhouders: het bedrag van het Hypotheek, dat zij daarop hebben, en dat zij aantoonen door certifikaten der Secretarie, of zij, volgens inhoud der Hypotheken, regt hebben op de consignatie van alle produkten der Plantagiën, of dat er geene andere Hypotheken op gezegde Plantagiën bestaan, of in welke verhouding het eerste tot eenig opvolgend Hypotheek staat.

2. Aan alle personen, produkten naar Holland begeerende in te schepen, welke Agenten of Gevolmagtigden zijn der Eigenaars van, of Hypotheek-houders op Plantagiën in deze Koloniën, onderdanen van den Koning der Nederlanden, in Europa woonachtig, of welke verhypothekeerden, of Agenten van verhypothekeerden van Plantagiën in deze Koloniën zijn, van welke de Hypotheekhouders, onderdanen van den Koning der Nederlanden, in Europa woonachtig zijn, zal worden toegestaan, om, op verklaring onder eede of door voldoende bewijzen, aan te toonen, dat zoodanige Eigenaars of Hypotheekhouders tegenwoordig en *bona fide* onderdanen van den Koning der Nederlanden zijn. Op inlevering van zoodanig bewijs en aanwijzing van het belang dat hunne respective Principalen in de Plantagiën hebben; overeenkomstig den inhoud van het voorgaand artikel, zal het aan zoodanige Agenten of Gevolmagtigden ook toegestaan worden, in de voorregten van voornoemde Conventie te deelen.

3. De staten en bewijzen, hiervoren vermeld, zullen ter Secretarie aangenomen worden, en, ten gevolge daarvan, zoodanige certifikaten worden afgegeven, als de aard der zaak zal vorderen; zullende de Eed, ten bewijze, dat eenig persoon is onderdaan van den Koning der Nederlanden, door mij zelven, of, bij mijne afwezigheid, door den Collecteur of Controlleur Zijner Majesteits Custom-House worden afgenomen.

Wegens den staat der zeevaart vinden wij over dit jaar de volgende opgave:

Staat der zeevaart.

Directiën.	Ingezeild.			Uitgezeild.		
	Nederl. vlag.	Andere vlaggen.	Totaal.	Nederl. vlag.	Andere vlaggen.	Totaal.
Amsterdam	980	1821	2801	918	1727	2645
Rotterdam	445	874	1319	587	915	1502
Antwerpen	347	548	895	256	417	673
Ostende	244	555	799	228	543	771
Harlingen	545	639	1184	878	858	1736
Middelburg	141	148	289	130	120	250
(1)	2702	4585	7287	2997	4580	7577

Ontvangst wegens Convooijen en Licenten bij het Kweekschool voor de Zeevaart.

Bij het Kweekschool voor de Zeevaart is van de Hoofdontvangers bij de respective kantoren der Convooijen en Licenten, wegens de ingekomene schepen in dezen jare, ontvangen

Van het Hoofdkantoor te			
Amsterdam	van 2850 schepen	*f*	5139 : — : -
Rotterdam	— 1506 ———	-	2730 : 12 : -
Harlingen	— 1153 ———	-	899 : 1 : -
Middelburg	— 232 ———	-	317 : 18 : -
den Ontvanger van			
Bergen-op-Zoom		-	6 : 12 : -
's Bosch		-	2 : 4 : -

Te zamen 5741 schepen *f* 9095 : 7 : - (2).

Stoomboot uit Engeland.

Op den 10den Maart kwam voor Rotterdam de Stoompaketboot *the Defiance*, kapitein *Mager* van Margate, van waar dit vaartuig op den 8sten des morgens te voren vertrokken en des avonds van dien zelfden dag ten 8 uren te Veere was aangekomen, hebbende dus die reis in 16 uren volbragt. Deze stoomboot op stroom voor de stad liggende, werd door eene zeer groote

(1) Door Z. Exc. den Minister voor het publieke onderwijs, de nationale nijverheid en de koloniën, op den 17den April 1819 opgegeven.
(2) Medegedeeld Berigt.

menigte van inwoners bezigtigd, die hunne verwondering niet genoeg konden uiten, zoo over het werktuigkundig zamenstel, dat dezelve deed voortgaan, als over de netheid van het geheele vaartuig. Er werden voorts met dit vaartuig vele proeven genomen van de snelheid, waarmede het, zelfs tegen wind en tij, voortging. Dit zelfde vaartuig was naar Keulen bestemd en kwam aldaar den 15den. Van daar begaf het zich den Rijn verder op naar Mentz, om van daar den Mein op Frankfort op te varen: doch het volbragt deze reis niet, daarin verhinderd door gebrek aan genoegzame brandstof, en er, onder weg, geene kunnende bekomen. De reis van Rotterdam naar Keulen was door dit vaartuig afgelegd in 82 uren. Op den 6den Julij kwam hetzelfde vaartuig te Antwerpen, tegen de ebbe op, langs den regter oever der Schelde, en wierp bij het Vlaamsche hoofd het anker (1).

Eene stoomboot te Antwerpen gebouwd.

Weldra werd te Antwerpen een dergelijke stoomboot gebouwd, die den naam voerde van den *Prins van Oranje*, om zich achtervolgens naar Keulen en de onderscheidene havens van Holland te begeven. Dit vaartuig kwam den 10den October voor het eerst te Brussel, en trok de aandacht der nieuwsgierigen tot zich. Bij besluit van Z. M. van 6 December werd het een veerschip van Antwerpen op Rotterdam, hetwelk tweemaal 's weeks de reis deed, zijnde de vracht voor den persoon, met 60 pond bagagie, 25 fr. Deszelfs eerste beurtreis had echter eerst plaats in Mei van het volgende jaar.

Van den staat der hooge, middelbare en lagere Scholen in dit jaar heeft de Heer Commissaris-Generaal voor het onderwijs en voor de kunsten, Jonkheer *Repelaer van Driel*, op last en uit naam van Z. M. een verslag gezonden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, hetwelk wij geheel

(1) De beschrijving en afbeelding van dit vaartuig wordt gevonden in de *Konst- en Letterbode* van 1816. N°. 22. bl. 341.

zullen overnemen, doch eerst laten voorafgaan door alle de bijzonderheden, welke dit jaar omtrent dit belangrijk onderwerp heeft opgeleverd.

Bij de Hooge school te Leijden legde de Hoogleeraar *J. M. Kemper*, op den 8sten Februarij, zijne waardigheid als Rector Magnificus neder, met het doen eener redevoering: *de aetatis nostrae fatis, exemplo gentibus nunquam negligendo.* (Over de verpligting der volken, om de rampen van onzen leeftijd, ten hunnen voordeele, nimmer uit het oog te verliezen.) — Daarna gaf de Hoogleeraar *S. Speyert van der Eyk* een kort overzigt van eenige der grootste, de verlossing van het vaderland betreffende, gebeurtenissen, in de laatst verloopene jaren, in een Latijnsch dichtstuk, met het opschrift: *Augustissimo Gulielmo I, Belgarum Regi feliciter.* — In de waardigheid van Rector Magnificus trad de Hoogleeraar *J. van Voorst* op, en als Secretaris van den Akademischen Senaat de Hoogleeraar *G. Sandifort.* De Hooge School te Leijden.

Aan de Hooge School te Utrecht werd een zevental intré-redevoeringen gehouden. Op den 10den Januarij door den Heer *B. F. Suerman*, als Hoogleeraar in de Geneeskunde: *de magnetismo, quem vocant, animali, veteribus incognito, nostra demum aetate invento, novum fortasse in physiologia lumen et salutare in medicina remedium aliquando allaturo.* (Over het hedendaagsch zoogenaamd dierlijk magnetismus, den ouden onbekend, onlangs eerst uitgevonden, hetwelk misschien een nieuw licht in de natuurkunde van den mensch verspreiden, en een heilzaam geneesmiddel worden zal.) — Op den 18den Januarij door den Heer *R. de Bruys*, als Hoogleeraar in de Regten: *de maximo felicitatis incremento, quod Belgici cives a novo Legum codice sperare possunt.* (Over de groote voordeelen, die de Nederlanders van het nieuwe wetboek te hopen hebben.) — Op den 22sten Januarij door den Heer *A. van Goudoever*, als Hoogleeraar in de Oude Letterkunde: *de veteribus historicis cum recentioribus comparatis.* (Over de oude Geschiedschrijvers met De Hooge School te Utrecht.

De Hooge School te Utrecht.

de nieuwe vergeleken.) — Op den 25sten Januarij door den Heer *J. F. L. Schröder*, als Hoogleeraar in de Wis- en Natuurkunde: *de majoribus corporum coelestium mutationibus, quatenus ex iis progressum naturae in his corporibus formandis nobis suspicari licet*. (Over de groote veranderingen der hemelsche ligchamen, voor zoo verre wij uit dezelve eenige gissingen mogen maken omtrent den voortgang der natuur in het vormen van deze ligchamen.) — Op den 15den Februarij door den Heer *J. Kops*, als Hoogleeraar in de faculteit der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen, in de Nedertuitsche taal, *over het aanbelang van het Akademisch onderwijs in de Nederlandsche Landhuishoudkunde*. — Op den 25sten Maart door den Heer *A. Simons*, als Hoogleeraar in de Nederlandsche Letterkunde en Welsprekendheid, *over den waren Dichter*. — Op den 26sten April door den Heer *D. Dylius*, als Hoogleeraar in de Geneeskunde: *de raro medicorum principum proventu, ad amplificandam tamen medicinam sufficiento*. (Over het schaarsch, en echter genoegzaam, aantal uitstekende Artzen, welke de Geneeskunst waarlijk uitgebreid en aan dezelve luister bijgezet hebben.)

Op den 26sten Maart werd het bestuur der Hooge School, waarin sedert den jare 1811 geene opvolging had plaats gehad, wederom op de gewone wijze overgedragen. De Hoogleeraar *J. Heringa Elizasz.* legde de waardigheid van Rector Magnificus neder met het doen eener redevoering: *de rebus, quae Academiae Rheno-Trajectinae, eo Rectore, acciderunt, tum adversis, tum prosperis*. (Over den tegenspoed en voorspoed, welke de Utrechtsche Hooge School, onder zijn Rectoraat, heeft ondervonden,) in welke waardigheid de Hoogleeraar *J. Bleuland* optrad, en werd de Hoogleeraar *A. Arntzenius* tot Secretaris van den Senaat aangesteld, in plaats van den Hoogleeraar *G. van Oordt*.

In October ontving deze Hooge School nieuwen luister door de weldadige zorgen van Z. M., daar

daar het Hoogstdenzelven behaagde, ten nutte der Akademie te schenken, en, alzoo tevens voor het Rijk te verzekeren het vermaarde kabinet van anatomische, pathologische en physiologische preparaten van alle de deelen, welke tot het inwendig maaksel, zoo wel der dieren als van den mensch, behooren, door uitheemsche en vaderlandsche geleerden voor volledig en eenig in zijne soort erkend, en door de kunst en vlijt van den Hoogleeraar *Bleuland* sedert veertig jaren vervaardigd en ten zijnen gebruike bijeen gebragt.

Nadat de Hoogleeraar *S. Gratama* als Rector Magnificus der Hooge school te Groningen voor het volgend akademisch jaar was beëedigd, werd deze waardigheid, op den 10den October, aan denzelven plegtig overgedragen door den Hoogleeraar *H. Muntinghe*, met eene redevoering: *de neglecto ingenii cultu primaria corruptae medio aevo religionis Christianae causa.* (Over de verwaarloozing van den geest als de voorname oorzaak van de verbastering des Christendoms in de midden-eeuwen.) De redenaar gaf na de behandeling van dit onderwerp verslag van de ingekomene Verhandelingen over de, volgens de wet op het onderwijs, opgegevene prijsvragen, waaruit bleek, dat in de geneeskundige faculteit geene beantwoording ingekomen was; maar dat de prijs in de godgeleerdheid was behaald door den Heer *P. Boeles*; in de regtsgeleerdheid door den Heer *H. van Sonsbeeck*; in de wis- en natuurkunde door den Heer *J. L. C. Schroeder van der Kolk*, allen burgers der Hooge school; en in de faculteit der wijsbegeerte en letteren door den Heer *F. Binkes*, Student te Franeker, aan welke jongelingen de gouden medailles waren toegekend. — Tot Secretaris der Akademie werd aangesteld de Hoogleeraar *A. J. Duymaer van Twist.* De Hooge school te Groningen.

Op den 23sten December verloor deze Hooge school twee harer burgers, de Heeren *Ph. H. Themmen* en *Corn. S. Const van der Meulen*, Studenten in de Geneeskunde, beide van Amsterdam, die, schaatzen rijdende, door het ijs vielen

en verdronken. Beider lijken werden op den 28sten plegtig begraven in de Akademie-kerk, bij welke gelegenheid door eenige Studenten een lijkzang aangeheven, door allen den rouw voor zes weken aangenomen, en door den Rector eene toepasselijke aanspraak gedaan werd.

Het Athenaeum te Franeker.

Aan Vrieslands Athenaeum te Franeker deed op den 30sten Januarij de Heer Mr. *G. de Wal*, als Hoogleeraar in de Regten, zijne intre rede, getiteld: *inquisitio, an turbatae reipublicae, quae viximus, tempora et oppressae libertatis, juri et justitiae profuerint?* (Onderzoek, of de tijden van beroering en verdrukking, die wij beleefden, voor het regt en de regtsgeleerdheid, voordeelig zijn geweest?) — Op den 18den October hield de Heer *J. G. S. van Breda*, als Hoogleeraar in de Kruid- Schei en Artzenij-mengkunde zijne intre-rede: *de educatione vere liberali et historiae naturalis studio inprimis ad illam conducente.* (Over den gunstigen invloed van de beoefening der Natuurlijke Historie op eene liberale opvoeding). — Daarna heeft de Hoogleeraar *J. W. de Crane*, na een kort verslag van het merkwaardige gedurende deszelfs Rectoraat, eene redevoering gehouden: *de Joanne Mauritio Nassaviae Principe, cognomine Americano.* (Over Prins Jan Maurits van Nassau, bijgenaamd den Amerikaan.) — Het Rectoraat ging over op den Hoogleeraar *W. A. van Hengel.*

Het Athenaeum te Harderwijk.

Het Geldersch Athenaeum te Harderwijk werd op den 23sten Januarij plegtig geopend. Des Zondags avonds, zijnde den 21sten, hield de Hoogleeraar *Lotze*, daartoe verzocht, eene opzettelijke Leerrede, naar aanleiding van 1 Corinth. I. vs. 17, *over het verband, waarin de geleerdheid staat tot het Christendom.* Op den dag der installatie, nadat de Heeren Curatoren door de Hoogleeraars *Nieuhoff* en *Arntzenius* in de vergadering der Professoren waren ingeleid, begaven zich dezen gezamenlijk, in koetzen gezeten, door den pedel voorgegaan en door een detachement der gewapende burgerij begeleid, van de akademie naar

de kerk. Zoodra de trein het Raadhuis voorbij trok, volgde de stads regering, door den bode voorgegaan en mede vergezeld door een detachement der burgermagt. Een sterk bezet orchest deed zich hooren bij het inkomen der kerk, alwaar de bestemde plaatsen werden ingenomen. — Het muzijk geëindigd zijnde, deed de voorzittende Curator de Ridder *J. H. van Kinsbergen*, eene korte maar treffende aanspraak, waarop Zijne Exc., na voorlezing der noodige stukken, den eed afnam van de Hoogleeraren, en tevens bekend maakte, dat Curatoren hadden aangesteld tot Rector Magnificus den Hoogleeraar *Nieuhoff*, tot Secretaris den Hoogleeraar *Arntzenius* en tot Bibliothekaris den Hoogleeraar *Lotze*. Daarna hervattede de muzijk voor eene korte poos, en hield de Hoogleeraar *Nieuhoff* eene plegtige redevoering, met gevoel uitgesproken en tusschen beide afgewisseld door een koor van zangers en zangeressen, uit de aanzienlijkste heeren en dames zamengesteld. — Na deze plegtigheid gaven Heeren Curatoren eenen maaltijd, waaraan gulle blijdschap heerschte, onder hartelijke teugen aan de leden van het Koninklijk Huis, aan het Gouvernement en aan de wetenschappen en het algemeene welzijn gewijd. Des avonds werd de schutterij op brood, kaas en bier onthaald. — Op den volgenden dag hielden de Hoogleeraars *Lotze* en *Lidt de Jeude* in de kerk hunne redevoeringen, de eerste *pro Literis Sacris* (Tot lof der gewijde Schriften), de laatstgenoemde *pro studio Zoologico inter Batavos instaurando* (Dat de beoefening der Zoölogie onder de Nederlanders bevorderd moest worden.) — Een maaltijd door den Burgemeester en Curator, den Heer *de Vries*, gegeven, besloot dezen dag. — Op Donderdag werd het werk der installatie nogmaal hervat. De Hoogleeraar *Vosmaer* hield eene redevoering: *de fugiendo utilitatis studio in natura explorandâ* (Over het vermijden der zucht tot het verkrijgen van voordeel in het onderzoeken der natuur.) — De Hoogleeraar *Amersfoort* sprak daarna: *de stu-*

dio litterarum Arabicarum in variis, post renatam in Europa doctrinam, aetatibus identidem variato (Over de afwisfelingen van de beoefening der Arabifche letterkunde in Europa, na de tijden der kerkhervorming.) — Eindelijk fprak de Hoogleeraar *Reuvens* eene redevoering uit: *de litterarum disciplina, animos ad ftudia feveriora et ad vitam communem præparante* (Over de beoefening der Letteren, als het verftand zoo wel voorbereidende voor de hoogere wetenfchappen als voor het gemeene leven.) — Het feest werd op den avond van dien dag befloten met een luisterrijk bal, door Heeren Curatoren gegeven. —

De Heer *van Kinsbergen*, den fchoonen avond van zijn roemrijk leven aan de aanmoediging der wetenfchappen en kunsten wijdende, befloot, jaarlijks vijf gouden prijzen uit te looven voor elke faculteit, ter waarde ieder van *f* 50:- alleen verkrijgbaar voor hen, die te Harderwijk ftuderen en het best eenig voorftel bewerken of eene opgegevene vraag beantwoorden, voor of op den 1ften Junij van elk jaar, waarvan de openlijke bekendmaking, benevens de plegtige uitdeeling in die zelfde maand zou plaats hebben. Nog bepaalde Zijne Exc. om bij de vijf medailles nog te voegen eene fom van *f* 100:- ingeval er twee, of van *f* 50:- ingeval er één onder de vijf bekroonden mogt gevonden worden, die eenigen onderftand behoefde.

Door de zorg van Z. M. den Koning was niet alleen de Anatomie en Chymie te Harderwijk herfteld, maar ook de Kruidtuin, die onder het Fransch beheer was vernield geworden, om deszelfs fchoonfte planten naar Leijden te vervoeren.

Het Athenaeum en Gymnafium te Deventer.

Het Athenaeum, zoo wel als de Latijnfche Scholen te Deventer, gedurende de Franfche overheerfching in verval geraakt, en daarna door het verlies van eenige Leeraars nog meer gedrukt, vond in dit jaar het fchoonfte herftel. De, door het verplaatfen van den Hoogleeraar *de Bruyes* naar Utrecht en het emeritaat van den Hoogleeraar *Chernac* openftaande, leerftoelen voor de reg-

ten en voor de wijsbegeerte, natuur- en wiskunde, werden toegewezen aan de Hoogleeraren *Holtius* en *Nieuwenhuis*; voor de Nederduitsche taal en letterkunde werd een nieuwe leerstoel gesteld en aangeboden aan den Hoogleeraar *van Eck*; terwijl de Godgeleerdheid door denzelfden Hoogleeraar *van Eck*, de Latijnsche en Grieksche letterkunde door den Hoogleeraar *P. Bosscha*, en de Oostersche talen door den Hoogleeraar *Verburg* werden onderwezen. — Voor de Latijnsche Scholen benoemde de Raad der stad den Heer *Schneither*, Rector te Wageningen, in de plaats van den, eervol als emeritus ontslagen, Heer *J. Sterke*. — De Heer *J. C. Holtius* aanvaarde zijne waardigheid als Hoogleeraar in de Regten op den 24sten October, met eene redevoering: *de litterarum studio inprimis Graecorum cum jurisprudentia conjungendo* (Over het vereenigen der Grieksche letteren, vooral met de regtsgeleerdheid.) — De Heer *J. Nieuwenhuis* hield zijne intre-rede op den 31sten October, als Hoogleeraar in de bespiegelende en natuurkundige Wijsbegeerte en Wiskunde: *de varia philosophandi ratione cum mentis humanae indole et progressibus comparata* (Over de verschillende wijze van philosopheren, vergeleken met den aard en de vorderingen van den menschelijken geest.)

Op den 30sten September werden de Latijnsche Scholen te Zutphen, sedert den dood van den Rector en Professor *P. de Griant Dreux* geheel in verval geraakt, weder op nieuw gevestigd en aanmerkelijk uitgebreid. Zes Leeraren, die voortaan zoo de Grieksche en Latijnsche talen, als de Wiskunde, de Grieksche en Latijnsche Fabelkunde, de Oostersche Letterkunde, de oude en nieuwe Aardrijkskunde en de oude en nieuwe Geschiedkunde zullen onderwijzen, werden op dien dag in hunne functiën gesteld, zijnde de Heeren *J. Lenting* tot Rector, *J. Brown* tot Conrector, *G. J. van Leeuwen* tot Praeceptor, *H. P. Kretschmer* tot Leeraar in de Wiskunde, *M. van Herwerden* tot Leeraar in de Grieksche en Latijn- De Latijnsche Scholen te Zutphen.

ſche Fabelkunde, *G. de Serriere* tot Leeraar in de nieuwe en oude Geſchied- en Aardrijkskunde. De inſtallatie werd door den Preſident Curator Mr. *H. J. op ten Noort* met eene aanſpraak geopend; daarna werden door den Mede-Curator *M. van Grasveld* de wetten en beſluiten voorgelezen en de Leeraars beëedigd; voorts hield de Rector eene Latijnſche rede ter aanprijzing van het verbeterd onderwijs op de Latijnſche Scholen; die vervangen werd door den Conrector, in dezelfde taal ſprekende, ten betoog van den invloed der Griekſche en Latijnſche Letterkunde op de zeden eens volks; wordende alles door een fraai orchest afgewisſeld en beſloten.

Beſluit van Z. M. omtrent de vereenigde uitoefening van Genees Heel Verlos- en Kruidmengkunde. (Staatsc. no. 23.)

Z. M., willende voorkomen de verkeerde interpretatie, die zou kunnen worden gegeven aan het bepaalde in art. 122 van het beſluit van 2 Augustus 1815. no. 14, betrekkelijk de organiſatie van het hooger onderwijs, beſloot op den 17den Januarij: ,, bij het 122ſte artikel van gemeld beſluit, houdende: ,, de graad van *Medicinae* ,, ,, *Doctor* wettigt, zonder eenig nader examen, ,, ,, tot alle uitoefening van inwendige Geneeskunde. Hetzelfde geldt voor den graad van ,, ,, *Chirurgiae Doctor*, *Doctor artis obſtetriciae* ,, ,, *et artis pharmaceuticae*, welke, zonder ,, ,, eenig nader examen, overal tot de uitoefening der Heel- en Vroedkunde en Apothe- ,, ,, kers-kunst wettigen," moeten worden gevoegd: ,, voor zoo verre de bevoegdheid, om ,, ,, de verſchillende takken der Geneeskunde gecombineerd uit te oefenen, bij de wet niet ,, ,, gewijzigd en nader bepaald zal worden." ,,

Commisſie tot het openbaar onderwijs in de zuidelijke provinciën.

Z. M. had eene Commisſie benoemd, beſtaande uit de Heeren *de la Hamaide*, *Lesbrousſart*, *Rouillé*, *Sentelet*, *de Bast* en *de Broucker*, om Hoogstdenzelven hare inzigten mede te deelen, aangaande de veranderingen en verbeteringen in het openbaar onderwijs te maken voor de zuidelijke provinciën, en om hetzelve in overeenſtemming te brengen met het voor de noordelijke provinciën van het Koningrijk reeds aangenomen ont-

werp. Deze Commisſie gaf haren arbeid weldra over aan Z. Exc. den Commisſaris-Generaal van het openbaar onderwijs, wien Z. M. belastede, aan Hoogstdenzelven zijne aanmerkingen op het door de Commisſie voorgeſtelde ontwerp mede te deelen; en het was op den 25ſten September, dat Z. M. beſloot vast te ſtellen het navolgende

REGLEMENT op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

Art. 1. Het hooger onderwijs zal, in de Zuidelijke provinciën, worden gegeven op de ſtedelijke kollegiën en aan de hooge ſcholen.

EERSTE HOOFDSTUK.

Stedelijke kollegiën.

2. De ſtedelijke kollegiën moeten beſchouwd worden als de eerſte trap van het hooger onderwijs, en inzonderheid beſtemd voor die genen, welke, na aanvankelijk door het lager of middelbaar onderwijs te zijn beſchaafd geworden, nu verder tot eenen of anderen geleerden ſtand in de maatſchappij zullen worden opgeleid.

3. In elk der Zuidelijke provinciën van het Rijk; inzonderheid in die, waar geene hooge ſchool beſtaat, zal een der ſtedelijke kollegiën, zoo door deszelfs meerdere uitgebreidheid en volledigheid, als door het houden van openbare voorlezingen aan hetzelve, tevens meer bijzonder ten doel hebben, algemeene verſpreiding van ſmaak en verlichting, ook onder de ſtanden, welke zich niet tot het akademisch onderwijs beſtemmen.

4. Deze kollegiën zullen, tot onderſcheiding van de overigen, den naam dragen van *Athenaea*, en gevestigd zijn te *Brusſel*, *Maastricht*, *Brugge*, *Doornik*, *Namen*, *Antwerpen* en *Luxemburg*. Ter bevordering van het, in het vorig artikel, opgegeven doel der *Athenaea*, zal er aan dat van *Namen* een leerſtoel voor de delfſtof-kunde en metaal-bereiding worden opgerigt.

5. Ter te gemoetkoming van de ſteden *Doornik*, *Namen*, *Luxemburg*, zal, door 's lands kas, voor een zeker gedeelte, niet te boven gaande twee derden van het

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

geheel, in de kosten der aldaar gevestigde *Athenaa* gedragen worden.

6. De inrigtingen, zoo wel van het bestuur als van het onderwijs van de *Athenaa* en overige kollegiën, zullen bij afzonderlijke reglementen bepaald worden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Hooge scholen.

7. Er zullen in de Zuidelijke provinciën *drie* hooge scholen zijn, aan welke niet alleen de studiën, tot bekoming van wetenschappelijke graden zullen voleindigd, en die graden zelve toegekend worden, maar aan welke, dien ten gevolge, in al de voornaamste deelen van menschelijke kennis onderwijs zal gegeven worden.

8. De hooge scholen zullen gevestigd zijn te *Leuven*, *Gent* en *Luik*.

EERSTE TITEL.

Over het onderwijs.

9. De onderwerpen van het onderwijs zullen verdeeld zijn in *vijf* faculteiten:

1°. Die van godgeleerdheid, welke, zoodra de omstandigheden zulks toelaten, zal opgerigt worden, tot vorming der kweekelingen voor den Roomsch-Katholieken eerdienst.

2°. Die van regtsgeleerdheid.

3°. Die van geneeskunde.

4°. Die van wis- en natuurkundige wetenschappen.

5°. Die van bespiegelende wijsbegeerte en letteren.

10. De rang der faculteiten onderling wisselt jaarlijks af, en zal die faculteit als presidiaal beschouwd worden, tot welke de tijdelijke rector behoorende is.

11. In afwachting der oprigting van eene godgeleerde Roomsch-Katholieke faculteit, zal aan de behoeften van het hooger onderwijs in dien godsdienst alleen door het subsidiëren van bisschoppelijke *seminaria* voorzien worden. Aan elk dezer *seminaria* zullen professoren in de godgeleerdheid, op eene behoorlijke jaarwedde, fungeren. De studenten aan dezelve, zullen het genot hebben, zoo wel van 's Lands beurzen, als ook provisioneel van die, welke voorheen aan de universiteit van *Leuven*, voor

de godgeleerdheid gesticht waren, en die men zal kunnen terug bekomen.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provincien.

12. In elke faculteit zal onderwijs gegeven worden in alle de wetenschappen, tot dezelve behoorende.

Bij elke wetenschap zal een kort overzigt moeten vooraf gaan van alle de deelen dier wetenschappen, als mede eene aanwijzing en opgave van de beste bronnen van elk dier deelen, en eene korte aanwijzing, om de beoefening dezer deelen, of ten minste van de voornaamste derzelve, over eene akademische loopbaan te verdeelen (encyclopaedie en methodologie); bij elke wetenschap, of bij elk vak derzelve, zal men ook daarvan eene korte geschiedenis geven.

13. De professoren zullen niet voor één of meer afzonderlijke vakken, maar alleen in de faculteit, waartoe zij bestemd zijn, benoemd worden, en daarvan den titel dragen. De verdeeling der vakken over het personeel der professoren wordt aan curatoren overgelaten, mits zorgende, dat geen der hierna in art. 15 te vermelden vakken onvervuld blijve.

14. De opgemelde verdeeling zal echter niet beletten, dat professoren ook in die vakken hunner faculteit kollegie mogen houden, welke hun niet opgedragen zijn; en zelfs zal het geenen professor in eenige faculteit, buiten zeer billijk bezwaar, vrijstaan, zich aan het houden van voorlezingen over eenig afzonderlijk gedeelte van het, hem door curatoren toegedeelde, vak zijner studie te onttrekken, zoo spoedig hij daartoe, door ten minste tien studenten, wordt uitgenoodigd.

15. De kollegiën, welke, jaar op jaar, aan ieder der hooge scholen, in afzonderlijke lessen, moeten gehouden worden, zijn:

In de regtsgeleerde faculteit.

a. De institutem.
b. De pandecten.
c. Het natuurregt.
d. Het staats- en volkenregt, daaronder begrepen het kerkelijke regt.
e. Het hedendaagsche burgerregt.
f. Het hedendaagsche lijfstraffelijke regt.
g. Het kanonieke regt.
h. De regtspraktijk.
i. De staatkundige historie van Europa.
k. De statistiek.
l. De diplomatiek.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

De twee laatste bij afwisseling, of in het algemeen, of in het bijzonder met betrekking tot ons vaderland.

In de geneeskundige faculteit.

a. De ontleedkunde.
b. De physiologie.
c. De pathologie.
d. De praktijk.
e. De pharmacie en *materies medica*.
f. De heelkunde.
g. De vroedkunde.
h. De *diaetaetica*, *medicina politica et forensis.*

In de faculteit der wis- en natuurkundige wetenschappen.

a. De elementaire wiskunde.
b. De hoogere wiskunde.
c. De wiskunde op waterloop en waterbouwkunde toegepast.
d. De proefondervindelijke natuurkunde.
e. De wiskundige natuurkunde.
f. De natuurkundige sterrekunde.
g. De wiskundige sterrekunde, gepaard met het onderwijs in sterrekundige waarnemingen.
h. De scheikunde, zoo wel algemeene als toegepaste.
i. De kruidkunde en physiologie der planten.
j. De natuurlijke historie der dieren en delfstoffen, welke, voor zoo verre de dierkunde betreft, met *anatome comparata* zal moeten vereenigd worden.
k. De landhuishoudkunde.
En daarenboven, te *Luik*,
l. De metallurgie.

In de faculteit der bespiegelende wijsbegeerte en letteren.

a. De redeneerkunde.
b. De bovennatuurkunde.
c. De geschiedenis der wijsbegeerte.
d. De wijsgeerige zedekunde
De beide laatsten zullen echter ook bij afwisseling kunnen gehouden worden.
e. De latijnsche letterkunde.
f. De romeinsche oudheden.
g. De grieksche letterkunde.
h. De grieksche oudheden.

i. De hebreeuwsche letterkunde,
j. De arabische, syrische en chaldeeuwsche letterkunde.
k. De joodsche oudheden.
l. De algemeene geschiedenis.
m. De vaderlandsche geschiedenis,
n. De nederduitsche letterkunde en welsprekendheid.
En daarenboven, te *Luik*,
o. De fransche letterkunde en welsprekendheid.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

16. Ingeval de professoren over de verdeeling der lessen, welke jaarlijks moeten gegeven worden, onderling niet mogten overeenkomen, zal de beslissing deswege door curatoren geschieden.

17. De rangschikking dezer wetenschappen naar derzelver aard, in het 15de artikel, belet niet, dat curatoren eenen hoogleeraar, wiens vakken van onderwijs, hem, uit hoofde van dat artikel, aan deze of gene faculteit schijnen te verbinden, tot eene andere faculteit zouden kunnen overbrengen, waarmede de vakken van zijn onderwijs in het naauwst verband staan, zonder dat echter deze verplaatsing hem wettigen zal tot het geven van eenig verder akademisch onderwijs, dan behoorende tot de faculteit, waarin hij bepaald beroepen is. Niemand kan evenwel lid van twee faculteiten zijn.

18. De taal, van welke zich de professoren in de faculteiten, met uitzondering alleen van de hoogleeraren in de nederduitsche en fransche letterkunde, de regtspraktijk en oeconomische wetenschappen, bedienen moeten, zal zijn de latijnsche; kunnende echter hieromtrent, ten aanzien ook van andere vakken, waarin dit nuttig zoude kunnen zijn, curatoren de noodige vrijstellingen geven.

19. Het gewoon getal der professoren in elke faculteit zal zijn:

Voor de regten, ...	4.
„ „ medicijnen, ...	3.
„ „ wis- en natuurkunde, ...	4.
„ „ bespiegelende wijsbegeerte en letterkunde,	5.
en te Luik, ...	6.

20. In buitengewone gevallen, wanneer het belang der wetenschappen dit vordert, zal dit getal ook kunnen vergroot, of een professor boven het gewoon getal kunnen beroepen worden, mits in dat geval 's Konings autorisatie daartoe gevraagd en bekomen zij.

21. Er zullen, buiten de ordinare professoren, wanneer dit noodig geoordeeld wordt, ook extraordinare

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

kunnen aangesteld worden. Deze aanstelling echter geeft geen regt van opvolging bij de vacature van eenen ordinaren professor.

22. Curatoren regelen, met overleg der leden van de hooge school, de dagen en uren der lessen, als mede den tijd, waarin elke wetenschap, het onderwerp van eene afzonderlijke les uitmakende, zal moeten afgehandeld worden; kunnende echter deze tijd nimmer langer, dan op een jaar, worden bepaald.

Een *programma* zal, iedere zes maanden, de orde en verdeeling der lessen aankondigen.

Omtrent den tijd der vacantiën zullen curatoren eene nadere voordragt doen, met in achtneming, dat dezelve over het geheele jaar niet boven de twee maanden beloopen, en dat de jaarlijksche studiën, in twee ten naasten bij gelijke tijdperken, afgedeeld worden.

23. Er zal, zoo veel mogelijk, op alle kollegiën gerespondeerd worden.

Daarenboven zullen er zoodanige *examina*, disputkollegiën en andere oefeningen door professoren, of onder derzelver opzigt en voorzitting, worden gehouden, als de professoren in iedere faculteit nader zullen regelen.

24. De lessen zullen gehouden worden in de lokalen daartoe bestemd, overal waar dezelve voorhanden zijn.

25. Ter algemeene verspreiding van smaak en verlichting, zullen in die vakken, welke daarvoor vatbaar zijn, door de professoren openbare voorlezingen over het *populair* gedeelte hunner wetenschap gehouden worden.

26. Niemand wordt tot de eigenlijke faculteits-lessen der regtsgeleerdheid en medicijnen toegelaten, zonder voor de eerste faculteit den graad van kandidaat in de letteren, en voor de tweede faculteit, die van kandidaat in de wis- en natuurkundige wetenschappen bekomen te hebben; zullende hiervan alleen uitgezonderd zijn de lessen over de ontleedkunde, osteologie en physiologie, welke men, om de uitgebreidheid van den medischen *cursus*, met de voorbereidende studiën zal mogen vereenigen.

27. Ten aanzien der volgorde van studie, zal er geen bepaalde regel zijn; doch niemand tot het definitief examen, waardoor hij eenen stand in de maatschappij bekomt, toegelaten worden, zonder te bewijzen, dat hij, na de bekoming van den voorbereidenden graad, gedurende *drie* jaren in de regten; gedurende *vier* jaren in de medicijnen (of drie jaren, zoo men de lessen in de ontleedkunde, osteologie en physiologie, met de voor-

beoefende studiën vereenigd heeft); gedurende *drie* jaren in de wijsbegeerte, en gedurende *drie* jaren in de letteren gestudeerd hebbe, en behalve de vakken, waarin hij opzettelijk, en in allen gevalle, moet geëxamineerd worden, nog daarenboven de subsidiaire kollegiën gehouden hebbe, bij elk der onderscheidene graden, hier onder nader uitgedrukt.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

28. De curatoren der verschillende hooge scholen zullen de maatregelen voordragen, die hun het meeste dienstig zullen voorkomen, om het onderwijs in de moderne talen, en in de teeken- rij- en schermkunst, op den besten voet in te rigten.

TWEEDE TITEL.

Over de akademische graden.

Art. 29. Er zullen in elke der faculteiten twee graden zijn, die van kandidaat en die van doctor.

30. Geen dezer graden zal verkrijgbaar zijn, zonder de hier onder te bepalen *examina*; zullende het echter aan de hooge scholen vrijstaan, om aan mannen van uitstekende verdiensten, zoo wel buiten als binnen 's lands, den doctoralen titel, als blijk van achting, toe te staan, of aan te bieden; doch zal in dat geval de zaak, op voordragt van de faculteit, bij welke de graad gegeven wordt, door den geheelen senaat, daartoe opzettelijk bijeen geroepen, moeten behandeld worden, en zullen, in dat geval, de kosten, evenmin als de *examina*, gevorderd worden.

31. De graad van kandidaat geeft geene regten naar buiten, dan voor zoo verre daarvan uitdrukkelijke uitzonderingen hieronder voorkomen. Het is slechts een akademische graad, voorbereidende tot dien van doctor, en wordt alleen door een uittreksel uit de handelingen der faculteit bewezen. Hij zal door hen, die de akademische loopbaan der studiën volgen, altijd, gewigtige verhinderingen alleen uitgezonderd, een jaar vóór het bekomen van den doctoralen graad, moeten gevraagd worden, zonder dat dit echter op vreemdelingen, of op hen, die in art. 35 daarmede gelijk gesteld worden, zal kunnen toepasselijk zijn.

32. De graad van doctor wettigt, zonder eenig ander examen, tot de waarneming van alle functiën, in het *diploma* uitgedrukt, voor zoo verre dit in het reglement niet uitdrukkelijk nader gewijzigd is.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

33. De aard en strekking der *examina* zullen onderscheiden zijn, naarmate van het doel, dat men zich daarbij voorstelt. Zij zullen tweederlei zijn, één voor het kandidaatschap en één voor het doctoraat.

34. In de faculteit der regtsgeleerdheid wordt tot den graad van kandidaat gevorderd:

1°. Een examen over de instituten van het romeinsche regt;

2°. Het bewijs, dat men buitendien de lessen over de encyclopaedie der regtsgeleerde studiën, over de historie van het regt, over de historie van het vaderland en over het natuurregt gehouden hebbe.

35. De doctorale graad in de faculteit der regten zal tweederlei zijn; het *doctoratus juris romani et hodierni*, te verleenen aan de zoodanigen, die de ontwijfelbaarste proeven van hunne bekwaamheid zullen gegeven hebben, en op dien titel hunne aanspraak willen vestigen tot de waardigheden, voor de bekoming van welke een akademische graad vereischt wordt; en het eenvoudig *doctoratus juris*, ten behoeve van vreemdelingen en van hen, welke eenen wetenschappelijken titel verlangen.

36. Tot het doctoraal examen van deze laatste soort wordt, na het kandidaats examen, niets gevorderd, dan alleen de schriftelijke uitlegging van eene wet uit de pandecten en eene uit den *codex*, met verdediging van dezelve tegen de bedenkingen der professoren.

37. Tot het doctoraal examen in de romeinsche en hedendaagsche regten wordt vereischt:

1°. Een examen over het hedendaagsche burgerlijke en lijfstraffelijke, als mede over het kanonieke en kerkelijke regt.

2°. Eene uitlegging van twee plaatsen, *eene* uit het romeinsche, en *eene* uit het hedendaagsche regt, welke te dien einde door de faculteit, bij den gunstigen afloop van het vorig examen, zullen worden opgegeven. Dit examen zal daags na het evengemelde plaats hebben.

3°. Het bewijs, dat men buitendien de lessen over de pandecten, over het staats- en volkenregt, over de statistiek des vaderlands, over de staatkundige historie van Europa, over de *medicina politica et forensis* en over den nederduitschen stijl en welsprekendheid met vrucht bijgewoond hebbe.

38. In de faculteit der medicijnen wordt tot het examen van kandidaat vereischt:

1°. Een examen over de ontleedkunde, physiologie, pathologie, pharmacie en *materies medica*.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

2°. Eene ontleedkundige demonstratie.

3°. Het bewijs, dat men buitendien de lessen over de natuurlijke geschiedenis en de *anatome comparata* met vrucht gehouden hebbe.

39. Tot het doctoraal examen in de medicijnen wordt vereischt:

1°. Een examen over de praktijk der medicijnen en over de theorie der chirurgie en *ars obstetricia*.

2°. Eene uitlegging van twee casus-positiën of aphorismen van *Hippocrates*, waaromtrent hetzelfde zal worden in acht genomen, hetwelk bij art. 37, omtrent de regtsgeleerdheid, is bepaald.

3°. Het bewijs, dat men buitendien ook de lessen over de diaetaetiek, de *medicina politica et forensis* en het clinisch onderwijs met vrucht hebbe bijgewoond.

40. Wanneer iemand, den graad van *medicinae doctor* bekomen hebbende, zich vervolgens opzettelijk tot de heelkunde, de *ars pharmaceutica* of de vroedkunde bepalen wil, zal het hem vrijstaan, gelijk iederen *medicinae doctor*, die zich daartoe van buiten 's lands aanbiedt, den afzonderlijken titel van *chirurgiae*, *artis obstetriciae*, of *artis pharmaceuticae doctor* te vragen, in welk geval:

1°. Door den *chirurgus*, behalve een afzonderlijk theoretisch examen in de heelkunde, eenige aan hem opgegeven operatiën op het *cadaver* zullen moeten gedaan worden.

2°. Door den *obstetricator*, behalve een afzonderlijk examen over zijn vak, eenige verlossingen op het *fantome* zullen moeten gedaan worden, met bijgevoegd bewijs, dat hij, onder het oog van een kundig *obstetricator*, of in een of ander clinisch instituut een genoegzaam en de faculteit bevredigend getal van natuurlijke en onnatuurlijke verlossingen gedaan hebbe.

3°. Door den *pharmaceuticus*, behalve een afzonderlijk examen in de scheikunde en pharmacie, eene aan hem opgegevene scheikundige of pharmaceutische bewerking zal moeten gedaan worden.

41. Tot den graad van kandidaat in de wis- en natuurkundige wetenschappen, zijn de vereischten onderscheiden, naar mate men dien graad, als eenen voorbereidenden graad voor het doctoraat in de wis- en natuurkundige wetenschappen, of wel als eenen voorbereidenden graad voor de studie der geneeskunde, vraagt.

42. Als voorbereidende graad voor het doctoraat in

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

de wis- en natuurkundige wetenschappen, wordt tot het kandidaatschap gevorderd:

1°. Een examen in de wiskunde, proefondervindelijke natuurkunde, sterrekunde en de algemeene beginselen der natuurlijke historie en kruidkunde.

2°. Het bewijs, dat men buitendien de lessen over de latijnsche en grieksche letterkunde, en over de redeneerkunde, met vrucht gehouden hebbe.

43. Als voorbereidende graad voor de studie der geneeskunde wordt, tot dit kandidaatschap, geëischt:

1°. Een examen in de wiskunde, natuurkunde en kruidkunde, en de gronden der algemeene scheikunde.

2°. Het bewijs, dat men buitendien de lessen over de latijnsche en grieksche letterkunde en over de redeneerkunde met vrucht gehouden hebbe.

44. Tot het doctoraal examen in de faculteit der wis- en natuurkundige wetenschappen, waardoor de titel bekomen wordt van *matheseos magister, philosophiae naturalis doctor*, wordt gevorderd:

1°. Een examen in de toegepaste wiskunde, de wiskundige natuurkunde, de wiskundige sterrekunde, de toegepaste scheikunde en de geologie.

2°. De oplossing van een wiskundig en van eén natuurkundig vraagstuk.

3°. Het bewijs, dat men buitendien de lessen over de bovennatuurkunde en de geschiedenis der wijsbegeerte met vrucht hebbe bijgewoond.

45. De diploma's in deze faculteit zullen inzonderheid uitdrukken het gedeelte der wetenschappen, waarin iemand bij voorkeur eenen stand gekozen heeft, en waarin hij dus bij voorkeur geëxamineerd is.

46. Tot den graad van kandidaat in de letteren zijn de vereischten, even als in art. 41, onderscheiden, naar gelang der bedoeling.

47. Als voorbereidende graad van het doctoraat in de letteren, wordt tot dit kandidaatschap gevorderd:

1°. Een examen over de theorie der grieksche en latijnsche taalkunde, over de romeinsche en grieksche oudheden, over de algemeene geschiedenis en redeneerkunde.

2°. Het bewijs, dat men bovendien met vrucht de lessen over de wiskunde, de proefondervindelijke natuurkunde en de nederduitsche letterkunde hebbe bijgewoond.

48. Als voorbereidende graad voor de studie der regtsgeleerdheid wordt tot dit kandidaatschap geëischt:

1°.

1°. Een examen over de grieksche en latijnsche taalkennis, en over de romeinsche oudheden en de algemeene geschiedenis.

2°. Het bewijs, dat men bovendien de lessen over de wiskunde en redeneerkunde met vrucht gehouden hebbe.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

49. Tot den graad van doctor in de letteren, welke den titel geeft *philosophiae theoreticae magister, literarum humaniorum doctor*, wordt gevorderd:

1°. Een examen over de hoogere grieksche en latijnsche taalkunde, over de oude geschiedkunde, de bovennatuurkunde en de geschiedenis der oude wijsbegeerte.

2°. Het uitleggen van twee duistere, of het te regt brengen van twee gebrekkige plaatsen, één uit een grieksch en één uit een latijnsch schrijver.

3°. Het bewijs, dat men bovendien de lessen over de instituten, de geschiedenis des romeinschen regts, over de vaderlandsche geschiedenis en de natuurkundige sterrekunde met vrucht gehouden hebbe.

50. De examina, waarvan in de vorige artikelen gesproken wordt, moeten alleen geschieden ten overstaan der geheele faculteit, waarbij de graad gegeven wordt, welker leden te dien einde in costuum ter vergadering beschreven worden, en wel, zonder uitdrukkelijke vergunning van curatoren, niet, dan in de latijnsche taal. Ten einde de bepalingen omtrent de tegenwoordigheid der leden van de faculteit niet vruchteloos te laten, zal bij elke faculteit eene boete op de absentie kunnen bepaald worden.

51. Vreemdelingen, die van elders komen, en tevens verklaren zich ook in het vervolg hier niet te willen nederzetten, zullen bij de examina van elk der graden, van de verpligting ontslagen zijn, om bewijzen in te leveren van het bijwonen der bepaalde lessen. Van besluit veranderende, zullen zij zich in geen geval tot de uitoefening der wetenschap, waarin zij den graad bekomen hebben, hier te lande kunnen nederzetten, zonder, op gelijke wijze als alle inlanders, aan de verpligtingen, welke op deze rusten, voldaan te hebben.

52. Alle examina, zonder onderscheid, moeten één vol uur duren, zoo veel mogelijk gelijkelijk over de onderwerpen verdeeld worden, en voor elk toegankelijk zijn; te welken einde elk examen *ad valvas academiae*, daags te voren, zal worden bekend gemaakt. Wanneer er meer dan één aanzoek tot examen is, zullen de kandidaten echter afzonderlijk moeten geëxamineerd worden. Vereeniging van examina wordt niet toegelaten.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

53. Zoo men in alle deze examina voldaan heeft, zal men eindelijk tot de promotie zelve toegelaten worden.

54. Deze promotie zal tweederlei zijn, eene publieke en eene private.

55. Tot de promotiën is noodig het schrijven en defenderen van een *specimen inaugurale*, hetwelk, of in eene uitgewerkte verhandeling over een of ander onderwerp, tot de wetenschappen behoorende, waarvan men den graad vraagt, of in uitgewerkte observatiën over sommige onderscheidene onderwerpen, bestaan zal. Losse stellingen, zonder eenige redenering voorgedragen, zullen niet aangenomen worden.

56. Dit *specimen* opgesteld zijnde, zal hetzelve aan de beoordeeling der faculteit onderworpen worden, om toetezien, dat daarin niets gevonden worde, strijdig met de openbare orde en goede zeden; blijvende voor het overige ieder onverlet, de vruchten zijner overtuiging voortedragen, zonder dat die, in eenig geval, voor het gevoelen der faculteit of der hooge school zullen gehouden worden.

57. Het *specimen* goedgekeurd zijnde, zal hetzelve gedrukt, en, bij private promotie, in de faculteit, tegen de oppositiën der professoren, doch altijd met opene deuren, en, bij publieke promotiën, in het openbaar *auditorium*, tegen de oppositiën van allen, die zich daartoe opgewekt gevoelen, moeten verdedigd worden.

58. Het zal iedereen vrijstaan, of de private, of de publieke promotie te kiezen.

59. De private defensie van het *specimen* geschiedt ten overstaan van den rector der akademie, en den secretaris van den senaat, welke altijd in de faculteits-vergaderingen te dien einde zullen geroepen worden, en in de goed of afkeuring van den kandidaat eene dadelijke stem zullen hebben; bij publieke promotiën wordt de geheele senaat geroepen, en de admissie tot het doctoraat ook door de meerderheid van den senaat uitgemaakt.

60. De kandidaat, tot den graad van doctor admissibel verklaard zijnde, wordt hem deze graad plegtig door eenen der professoren van de faculteit, naar volgorde der beurten, als *promotor*, opgedragen, en de secretaris verzocht, ten spoedigste voor de expeditie van het *diploma* te zorgen, na dat echter vooraf, door de *doctores medicinae*, *chirurgiae*, *artis obstetricae* en *artis pharmaceuticae* de ambts-eed of verklaring zal zijn afgelegd, zoodanig als die voor de hooge scholen in de Noordelijke

provinciën is bepaald bij 's Konings besluit van den 6den December 1815, no. 25. Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

61. De inhoud van het *diploma* zal, overeenkomstig het voor de Noordelijke hooge scholen gearresteerd model, bij 's Konings besluit van den 21sten November 1815, no. 8, aan alle hooge scholen, dezelfde zijn, doch zal, in die voor het doctoraat der regten, onderscheid worden gemaakt tusschen degenen, die het *doctoratus juris romani et hodierni*, en die, welke het eenvoudige *doctoratus juris* bekomen hebben.

62. De regten van de akademische graden, aan dezen titel verknocht, zijn:

1°. De onverhinderde uitoefening der werkzaamheden in het *diploma* uitgedrukt, indien daartoe geene nadere admissie gevorderd wordt.

2°. Het regt, om toegelaten te worden tot zoodanige waardigheden, ambtsbedieningen en standen, als tot welker bekoming een akademische graad noodzakelijk is.

3°. De rang van voorzitting in alle kollegiën, waarin doctoren en ongegradueerde personen tevens admissibel zijn, boven de ongegradueerde personen, met welke zij gelijktijdig zitting nemen.

63. De waardigheden, ambtsbedieningen en standen, tot welke niemand, zonder eenen akademischen graad, toegelaten kan worden, zijn die, aan welke deze voorwaarde in de volgende artikelen verbonden wordt, of waaraan dezelve, bij vervolg, nog mogt verbonden worden.

64. De graad van kandidaat in de regten geeft volstrekt geene regten naar buiten. Die van *doctor juris*, zoo als, ten behoeve der vreemdelingen, dezelve, in art. 35 voorat, is aangeduid geworden, geeft alleen wetenschappelijke en zoodanige in het *diploma* uitgedrukte regten, welker uitoefening geene nadere admissie of vocatie vereischt.

65. De admissie, om voor een der hoven en regtbanken als advokaat te mogen practiseren, zal, van het uitvaardigen van dit reglement af, alleen gegeven worden aan hen, die het *diploma* van doctoraat in het hedendaagsche regt, zoo wel als in het romeinsche regt, zullen bekomen hebben. Hieren zijn hiervan uitgezonderd zij, die vóór dien tijd een *diploma* van doctor of licentiaat in de regten bekomen hebben.

66. De bedieningen, ambten en waardigheden, tot welke voortaan het eerste of tweede doctoraat der regten vereischt zal worden, zullen bij afzonderlijke besluiten

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

worden vastgesteld. Het aanvaarden derzelve zal altijd door de overlegging der *diploma's* moeten worden vooraf gegaan.

67. De graad van *medicinae doctor* wettigt, zonder eenig nader examen, tot alle uitoefening van inwendige geneeskunde. Hetzelfde geldt voor den graad van *chirurgiae doctor*, *doctor artis obstetriciae* en *artis pharmaceuticae*, welke, zonder eenig nader examen, overal tot de uitoefening der heel- en vroedkunde en apothekerskunst wettigen, voor zoo verre evenwel de bevoegdheid, om de verschillende takken der geneeskunde gecombineerd uit te oefenen, bij de wet niet gewijzigd en bepaald wordt.

68. Geene uitoefening van een dezer deelen der geneeskundige wetenschappen staat aan iemand vrij, zonder den daarmede in verband staanden graad bekomen te hebben, behalve alleen het geval van dringende noodzakelijkheid, en behoudens de bepalingen, hieromtrent bij de thans bestaande verordeningen vastgesteld, of in het vervolg vast te stellen.

69. De graad van *matheseos magister*, *philosophiae naturalis doctor*, ontslaat van alle nader examen, in de vakken, bij het *diploma* uitgedrukt, bij het bekomen van posten, waartoe anders dergelijke *examina* zouden kunnen noodig zijn. Wanneer echter het door den doctor bekomen *diploma* geene uitdrukkelijke en bijzondere melding maakt van het vak, waarin hij geplaatst zoekt te worden, zal het aan zijne keuze staan, om, of zijn doctoraal *diploma*, op dit punt, bij nader examen, te doen ampliëren, of zich aan het gewoon examen, bij de daartoe gestelde kollegiën, te onderwerpen. Deze graad wordt gevorderd bij alle inlanders, welke op een professoraat en lectoraat in de wis- en natuurkundige wetenschappen aanspraak maken.

70. De letterkundige graden wettigen, zonder eenig nader examen, tot het onderwijs in de vakken, bij de *examina* tot die graden uitgedrukt. Dezelve worden gevorderd bij allen, die aan het onderwijs op de stedelijke kollegiën verbonden worden, volgens de nader deswege te maken bepaling.

71. De onkosten der in dezen titel genoemde graden zullen, voor elk derzelve, behalve hetgeen daarvan als landsregt mogt gevorderd worden, en buiten hetgeen op dit respect aan de pedellen der akademie, als emolument, zal toegekend worden, zijn als volgt:

1°. Die van het kandidaatfchap in de letteren, en in de wis- en natuurkundige wetenfchappen . . . . *f* 30:0:0
2°. Die van het kandidaatfchap in de regten en medicijnen 50:0:0
3°. Die van het doctoraat in de faculteit der letterkunde 60:0:0
4°. Die van het doctoraat in de overige faculteiten 100:0:0

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

Terwijl daarenboven door hen, welke de buitengewone *examina* noodig hebben, waarvan, in art. 40 en 69 van dit reglement, gefproken wordt, voor elk der *examina* op gelijke wijze zal betaald worden *f* 30:0:0.

DERDE TITEL.

Van de profesforen.

72. Alle de profesforen, zoo wel die van de univerfiteit van Leuven, als aan die van Gent en Luik, zijn lands beambten.

73. Zij zijn derhalve, evenmin als de curatoren, wegens hunne refpective werkzaamheden eenige verantwoording aan de provinciale of ftedelijke regeringen fchuldig.

74. De vrijdom van fchutterlijken dienst, zoo wel voor de profesforen als voor de ftuderende jeugd, zal worden geregeld bij de wet op het ftuk der fchutterijen.

75. Ingeval van inkwartiering zal het den profesforen altijd vergund zijn, zich van dien last, bij wijze van afkoop, voor eene fomme gelds te bevrijden.

76. Het gewoon traktement, waarop voortaan de profesforen zullen beroepen worden, zal zijn van *f* 2200, met uitzondering echter van die van de hooge fchool te Gent, welke een jaarwedde van *f* 2500 zullen genieten. Wanneer aan eenige hooge fchool de vrije woning in een landshuis of akademiehuis met eenige profesfie mogt verbonden worden, zal de huur van dit huis, tegen eenen bepaalden prijs, bij de berekening van het traktement, in aanmerking komen; zullende echter deze laatfte bepaling niet toepasfelijk zijn op het geval, wanneer aan eenige der hooge fcholen akademie-huizen mogten toegekend worden, welke niet, tot eene bepaalde profesfie behoorende, als een voorregt ter belooning van langen dienst, aan de oudfte profesforen in eenige faculteit ter woon zouden gegeven worden.

77. Dertig jaren onderwijs, als gewoon hoogleeraar

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

op een of meerder Nederlandsche hooge scholen, geeft het regt op eene vermeerdering van traktement, ten bedrage van het vierde van het gewoon traktement aan de hooge school, alwaar de hoogleeraar zich dan bevindt.

78. De emolumenten van het gewoon professoraat zullen bestaan:

1°. In het gelijkelijk tusschen alle de leden der faculteit te verdeelen *saldo*, hetwelk, na aftrek van hetgeen daarvan aan de akademie, den rector en den secretaris der akademie, zal te goed komen, van het betaald wordende voor de akademische graden zal overschieten.

2°. In een gelijkelijk tusschen alle de professoren te verdeelen tiende van hetgeen, door den rector, bij de inschrijving van elk student, ontvangen wordt.

3°. In de voordeelen, welke aan hen, volgens de hier onder gemaakte bepalingen, uit de beurtelingsche waarneming van eene der buitengewone akademische werkzaamheden zullen te goed komen.

De *professores extraordinarii* en lectoren, als geene leden der faculteit zijnde, kunnen onder geenen titel immer aanspraak op deze emolumenten maken.

Alles onverminderd hetgeen in het vervolg mogt worden bepaald, omtrent zekere inhouding of aftrek op deze verschillende emolumenten, ten behoeve van een op te rigten algemeen weduwen-fonds.

79. De kollegie-gelden, voor de lessen, waartoe ieder professor, uit kracht van zijn beroep, is gehouden, zijn op al de hooge scholen dezelfde, te weten *f* 15 voor een kollegie van tweemaal 's weeks, en *f* 30 voor een kollegie van meer dan tweemaal 's weeks, gedurende het geheele akademiejaar. Voor buitengewone kollegiën, en afzonderlijke, aan eenen of meerdere studenten in het bijzonder te geven, lessen (*privatissima*) staat het elken professor vrij, onder het toevoorzigt van curatoren, zoodanige schikkingen te maken, als hij zal goedvinden.

80. Op de wijze en tijd van de betaling dezer kollegiegelden, maken de faculteiten of de senaat zoodanige schikkingen, als zij zullen goedvinden. In alle gevallen, zal men echter voor de eenmaal betaalde *f* 15 of *f* 30 denzelfden *cursus* zoo dikwijls kunnen bijwonen als men goedvindt.

81. De bepalingen van art. 79 en 80 zijn ook toepasselijk op de *professores extraordinarii*.

82. De lectoren zullen voor eenen *cursus* van viermaal 's weeks niet meer dan *f* 20, en van tweemaal 's weeks niet meer dan *f* 10, kunnen vorderen, en zal

men denzelfden gewonen jaarlijkschen *cursus* daarvoor ook meermalen kunnen hooren.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

83. Het zal elken professor aan een der hooge scholen vrijstaan te verzoeken, om *emeritus* te worden verklaard:

1°. Op grond van eene zoodanige ongesteldheid, welke hem verhindert, de werkzaamheden van zijnen post langer waar te nemen.

2°. Op grond zijner jaren, wanneer hij den ouderdom van 60 jaren bereikt, en tevens een vijf en dertig jarigen dienst aan het akademisch onderwijs hier te lande vervuld heeft.

84. Dit emeritaat toegestaan zijnde, geeft regt:

1°. Op het behoud van den professoralen rang en de zitting in den akademischen senaat, zonder dat men echter, uit dien hoofde, eenige aanspraak op de voortduring van het regt op de emolumenten zal kunnen maken.

2°. Op een pensioen van *f* 500, en verhooging, voor elk dienstjaar boven de 25 jaar, van 1/1 deel van het traktement, dat men bij het vragen van zijn pensioen heeft, ten zij men, in het geval van art. 77, de verhooging van $\frac{1}{4}$ bekomen heeft, wanneer het pensioen slechts naar het oorspronkelijke traktement zal worden berekend; kunnende echter nimmer het pensioen de som van het traktement te boven gaan.

85. Wanneer een hoogleeraar den ouderdom van 70 jaren bereikt heeft, zal hij, op gelijke wijze als in het vorig artikel vermeld is, doch met behoud van zijn volle traktement en emolumenten, aan zijnen post verbonden, van zelf *emeritus* zijn, met de faculteit echter van te kunnen blijven onderwijzen, zullende, dien onverminderd, in dit geval echter altijd, tot verligting der werkzaamheden, een tweede professor, hetzij ordinair, hetzij extraordinair, in dezelfde faculteit beroepen worden.

86. Aan het genot van het pensioen als *emeritus* wordt bij inlanders, de voorwaarde verbonden, van het grondgebied der Nederlanden te blijven bewonen.

87. Professoren of lectoren, bij hun overlijden weduwen of minderjarige kinderen nalatende, zullen de eerste tot op hun hertrouwen, en de laatste tot op hunne meerderjarigheid of vroegere winstgevende standbekoming, het genot hebben van een pensioen van *f* 500, vermeerderd met de helft der verhooging, waarop hun overleden echtgenoot of vader aanspraak zoude gemaakt hebben; zoodanig echter, dat dit pensioen nimmer het dubbeld der oorspronkelijke som van *f* 500 zal kunnen te boven gaan.

Regle- ment op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

88. Het bezwaar, uit de bepalingen van het voorgaand artikel voor de publieke schatkist voortspruitende, zal, zoo veel mogelijk, worden verminderd door het oprigten van een weduwen-fonds, in gelijker voege als het gene ten behoeve der ministeriële ambtenaren bestaat, en dus van de sommen, welke de hoogleeraren en andere belanghebbenden jaarlijks, uit hunne emolumenten of anderzins, aan hetzelfde fonds zullen contribuëren; zullende daarbij, ten behoeve der professoren, geestelijken zijnde, uitdrukkelijk de bepaling worden vastgesteld, dat dezelve het regt zullen hebben, om hunne moeder of zuster te benoemen, tot het genieten, na hunnen dood, der uitdeelingen uit het weduwenfonds.

89. De weduwe overlijdende, zullen de kinderen het pensioen blijven behouden tot op hunne meerderjarigheid of winstgevende standbekoming.

90. Ook omtrent de weduwen en kinderen, moeders of zusters, geldt de bepaling van art. 86.

91. De bepalingen van art. 83 en 86 zijn ook toepasselijk op *professores extraordinarii.*

92. Het costuum der ordinaire en extraordinaire professoren zal zijn een gekleede zwarte rok en daarover de toga, volgens het model, door het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen op te geven.

De lectoren hebben tot costuum eenen gekleeden zwarten rok en eenen opgetoomden punthoed.

VIERDE TITEL.

Van de studenten.

93. Niemand zal als student aan eene der hooge scholen beschouwd worden, zonder zich, alvorens de akademische lessen bij te wonen, bij den tijdelijken rector der hooge school als student te hebben doen inschrijven op de rolle der studenten.

94. Deze inschrijving zal door den rector niet mogen geschieden, zonder dat door den student een behoorlijk getuigschrift worde vertoond en kopielijk overgegeven, waarbij het blijke, dat hij, na afloop van den eersten graad van het hooger onderwijs, door een bevoegd schoolbestuur, aan eene der latijnsche scholen of stedelijke kollegiën, bekwaam is verklaard tot het bijwonen der akademische lessen.

95. Wanneer iemand zich, of door huisselijk onderwijs of buiten 's lands, of ook door eigene studiën tot

het bijwonen der akademische lessen heeft voorbereid, en dus buiten staat is, een getuigschrift, als in het vorig artikel vermeld is, te vertoonen, zal hij zich, ter bekoming van hetzelve, bij de faculteit der letteren kunnen aanmelden, welke hem het examen zal afnemen in die kundigheden, welke kunnen ondersteld worden in iemand, die de kollegiën of latijnsche klassen doorloopen heeft.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

96. Een student, die reeds eenigen tijd aan eene andere akademie binnen 's lands heeft gestudeerd, en zich aan eene andere hooge school vervoegt, zal hieraan niet onderworpen zijn, maar zal, in dat geval, een behoorlijk gewettigd getuigschrift van die studie op eene andere plaats genoegzaam zijn, doch, van eene buitenlandsche hooge school komende, zal een student aan de bepaling van het voorgaand artikel onderworpen zijn.

97. Tot de inschrijving zullen niet toegelaten worden zij, die, bij eene wettige uitspraak van eene andere akademie, om wangedrag verbannen zijn.

Een bloot *consilium abeundi* sluit niet noodzakelijk uit, maar wordt, in dat geval, de admissie of weigering aan rector en assessoren overgelaten.

98. De bepalingen der bovenstaande artikelen, met uitzondering alleen van het laatste, voor zoo verre de daarin vermelde verbanning bekend mogt zijn, zijn niet toepasselijk op vreemdelingen, die van elders komen, en verklaren, na afloop hunner studiën, weder huiswaarts te willen keeren, schoon ook deze altijd, om student te zijn, zullen moeten worden ingeschreven.

99. Voor deze inschrijving zal betaald worden drie guldens, behalve hetgeen als emolumenten aan de pedellen voor het door hen te verrigten, volgens hunne instructie, zal moeten betaald worden.

100. Het wordt aan de prudentie en het oordeel der rectoren overgelaten, te beslissen, op wat wijze zij, bij gelegenheid dezer inschrijving, aan den student den aard zijner nieuwe betrekking, en de verpligting, daaruit, zoo wel als uit de akademische statuten, voortvloeijende, meenen te moeten doen kennen of herinneren. De akademische statuten zullen, ten allen tijde, bij den akademie-drukker verkrijgbaar moeten zijn, en bij de inschrijving onderteekend worden.

101. Het effect der inschrijving duurt niet langer dan het loopende akademie-jaar. Na verloop van dien tijd, zal het echter ieder vrij staan, zich op nieuw te doen inschrijven of te doen recenseren, om op nieuw, voor één jaar, als student te worden beschouwd.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

102. Deze recensie of herziening van de rolle der akademie-burgers, zal elk jaar, in de eerste veertien dagen na de aankoming van den nieuwen rector en secretaris, plaats hebben; zij zal ten hunnen overstaan geschieden, en zal daarvoor, buiten hetgeen aan de pedellen, voor het na de recensie door hen te verrigten, zal worden toegelegd, betaald worden een gulden. Na verloop van den tot de recensie aangekondigden tijd, zullen de kosten dezer recensie drie dubbeld zijn.

103 Behalve de eigenlijk gezegde studenten, welke dadelijk de lessen der professoren bijwonen, en als zoodanig bij hunne onderwijzers bekend zijn, zal niemand als akademie-burger ingeschreven, of als zoodanig kunnen gerecenseerd worden, dan alleen:

1º. De lectoren en andere akademische onderwijzers, hierboven, art. 28, opgegeven, en

2º De eigenlijke en dadelijke suppoosten der akademie.

104. Tot voorkoming van allen misbruik van den titel van student, zal de secretaris van den senaat, elk jaar, eenige dagen vóór de recensie, aan den deken van elke der faculteiten eene lijst der op de rolle staande studenten doen toekomen, welke tot hunne faculteit behooren, ten einde elk professor, aan den, dat jaar fungerenden, deken zijner faculteit, de studenten opgeve, welke daarvan dadelijk bij hem de lessen bijwonen; zullende hij, die onder geene dezer opgaven gevonden wordt, in eene zamenkomst van rector en assessoren, daags vóór de recensie, van de rolle geroijeerd, en niet weder ter recensie toegelaten worden.

105 Elk student is verpligt, zich te gedragen naar de wetten en statuten der hooge school. De verwaarloozing van dezen pligt zal de gevolgen hebben, welke daarop bij de statuten gesteld zijn.

106. Hij is onvoorwaardelijk gehoorzaamheid schuldig aan den rector, behoudens zijn regt van beklag aan den akademie-raad, wanneer hij meenen mogt, dat hem onregt ware aangedaan; weigering van gehoorzaamheid zal, wanneer de akademie-raad van oordeel is, dat de rector zijne magt niet heeft te buiten gegaan, naar gelang der omstandigheden, of een *consilium abeundi*, of eene relegatie ten gevolge hebben.

107. Het onmiddelijk opzigt over het gedrag en de zeden, der studenten behoort bij den rector der hooge school. Hij zal dezelve over elk verzuim tegen de akademische orde en ondergeschiktheid kunnen onderhouden,

en bepaald ook over het verzuim van het bijwonen van het onderwijs, zoo dit plaats heeft.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

108. Hij zal, na herhaalde vruchtelooze waarschuwing, de zaak kunnen brengen voor de vergadering van rector en assessoren, welke laatste respectivelijk uit de vier faculteiten gekozen worden, met uitzondering der faculteit, waartoe de rector behoort.

VIJFDE TITEL.

Over de materiële subsidiën van het akademisch onderwijs.

109. De voor het hooger onderwijs noodige gebouwen zullen, zoo veel mogelijk, door de steden, waar de hooge scholen gevestigd worden, verstrekt worden, en aan hunne nieuwe bestemming niet mogen onttrokken worden, zonder 's Konings speciale autorisatie; in welk geval dezelve aan de respective steden zullen terug keeren. Deze gebouwen zullen worden gesteld onder het toeverzigt der respective curatoren, de veranderingen, de reparatiën, en het onderhoud zullen, als bij andere lands gebouwen, van wege het departement van den Waterstaat en der Publieke Werken, geschieden, en aan hetzelve, te dien einde, de bestekken worden ingezonden door het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen.

110. Almede zal, door de respective steden, waar de hooge scholen gevestigd worden, in de eerste materiële behoeften van het onderwijs voorzien worden, voor zoo verre reeds stedelijke inrigtingen en verzamelingen, daartoe betrekkelijk, voorhanden zijn.

111. Aan de hooge scholen van *Leuven*, *Gent* en *Luik*, zal, op de jaarlijksche begrooting harer uitgaven, eene ruime som worden toegestaan, tot het aankoopen van de meest belangrijke werken, die, zoo wel binnen als buiten 's lands, uitgekomen zijn of verder uitkomen zullen.

112. Van dit subsidie zal een derde komen ten behoeve der natuurkundige wetenschappen (al de takken van natuurlijke historie daaronder begrepen), terwijl de overige twee derden in gelijke deelen voor de behoeften der overige faculteiten zullen kunnen besteed worden, na aftrekking nogtans van de globale som, der benoodigde sommen voor de *acta academiarum et societatum* in al de talen, de journalen en werken van algemeenen inhoud, die men noodig zal oordeelen. Curatoren houden

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

het oog over de billijke verdeeling volgens den geest van dit artikel.

113. Elke faculteit zal te dien einde jaarlijks aan den eersten bibliothekaris opgeven hetgeen dezelve oordeelen zal, dat meest dringend moet aangekocht worden; zij kan ook, bij voorkomende openbare verkoopingen, tot op het beloop van haar aandeel in genoemd subsidie, aankoopen, doch altijd met in achtneming, dat het aan haar toekomende aandeel nimmer te boven worde gegaan, en na voorloopig overleg met den eersten bibliothekaris.

114. Wanneer, gedurende den loop van een jaar, eenige faculteit beneden haar aandeel blijft, zal het overschietende op een volgend jaar meer besteed kunnen worden

115. Op elke bibliotheek der hooge scholen zal een dubbeld geschreven of gedrukte catalogus moeten voorhanden zijn van alle boeken of manuscripten, welke zich aldaar bevinden. Een van deze catalogussen zal wetenschappelijk, de andere alphabetisch, moeten ingerigt zijn. Curatoren zijn verpligt, te zorgen, dat aan deze bepaling, zoo spoedig mogelijk, voldaan worde. De opgave van den staat van zaken op dat punt maakt een noodzakelijk deel uit van hun jaarlijksch verslag.

116. Aan curatoren wordt bijzonder aanbevolen de zorg, om de bruikbaarheid der bibliotheken te bevorderen; zij zullen hunne ontwerpen hieromtrent, zoo spoedig mogelijk, aan het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen inzenden.

117. Er zullen, aan elke der hooge scholen, tot ondersteuning en bevordering van het onderwijs in de ontleedkunde, geneeskunde, heelkunde en vroedkunde, kabinetten zijn van anatomische, physiologische en pathologische praeparaten en voorwerpen, waarbij ook zoodanige praeparaten van *anatome comparata*, welke tot opheldering van de kennis van het menschelijk ligchaam kunnen dienen, zullen gevoegd worden, alsmede eene zoo veel mogelijk volledige verzameling van heelkundige en vroedkundige instrumenten, niet alleen voor zoo verre die thans in gebruik zijn, maar ook voor zoo verre die bij geschiedkundige vergelijkingen kunnen dienen, om de vorderingen der wetenschappen, of de manier van anderen, bij het onderwijs te doen kennen. De *fantomes* tot vroedkundig onderwijs zijn hier onder begrepen.

118. Het opzigt over de verzameling wordt toevertrouwd aan de professoren in de anatomie, chirurgie en *ars obstetricia*, ieder voor zoo veel zijn vak aangaat, aan welke tevens de besteding der toegestane sommen,

behoudens de behoorlijke rekening en verantwoording, aan curatoren wordt overgelaten.

119 De zorg voor de plaatsing dezer kabinetten blijft aan curatoren aanbevolen.

120. Voor het clinisch genees- en heelkundig onderwijs en voor het practisch onderwijs in de vroedkunde, zullen in de openbare burgerlijke gasthuizen der steden, alwaar de hooge scholen zijn gevestigd, zalen afgezonderd worden.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

121. De kosten, die deze schikkingen zullen veroorzaken, als mede de kosten van het onderhoud des noodige heel- en verloskundige instrumenten, zullen door curatoren worden bestreden uit eene somme van twee duizend gulden 's jaars, welke, tot die einden, ten behoeve van iedere hooge school, verleend wordt.

122. Ten behoeve van het onderwijs in de natuurkundige wetenschappen, zal aan elk der hooge scholen een kabinet zijn van natuurkundige instrumenten, zoo wel als van modellen der meest belangrijke zaamgestelde werktuigen. Curatoren zullen tot bewaring daarvan een droog en geschikt lokaal aanwijzen.

123. Het bestuur over dit kabinet en de keuze der instrumenten, welke jaarlijks aangekocht worden, is bij den hoogleeraar of de hoogleeraren der natuurkunde

124. Ten behoeve van het astronomisch onderwijs, zullen aan elk der hooge scholen de vereischte astronomische instrumenten voorhanden zijn.

125. Het bestuur over deze instrumenten is bij den professor der astronomie.

126. Er zal mede aan elk der hooge scholen een chemisch *laboratorium* zijn. Curatoren zullen voor een noodig en geschikt lokaal te dien einde zorgen.

127. Bij dit *laboratorium* zal eene zoo veel mogelijk volledige verzameling van chemische instrumenten en van alles, wat daartoe noodig is, voorhanden zijn.

128. Het bestuur over dit chemisch *laboratorium* en van de verzamelingen daartoe behoorende, wordt toevertrouwd aan de professoren in de scheikunde.

129. Ten behoeve van het onderwijs in de natuurlijke historie, en bijzonder in de zoölogie, zal er aan elk de hooge scholen een kabinet zijn voor de natuurlijke historie der dieren en de *anatome comparata* derzelve.

130. Er zal insgelijks aan al de hooge scholen, vooral in betrekking tot het geologisch onderwijs, eene verzameling van steensoorten en *mineralia* bestaan.

131. Het bestuur dezer kabinetten behoort aan den

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

hoogleeraar in de natuurlijke historie. Curatoren der respective hooge scholen zullen daartoe de behoorlijke lokalen aanwijzen.

Er zullen mede verzamelingen van landbouwkundige instrumenten en *machines* voor fabrijken en trafijken gemaakt worden.

132. Er zal aan elk der hooge scholen een kruidtuin zijn.

133. Het bestuur van den kruidtuin, zoo wel als van de daarbij behoorende verzameling van gedroogde planten, is aan den hoogleeraar in de kruidkunde toevertrouwd.

134. Tot aanleg en onderhoud van al de inrigtingen, in dit hoofdstuk vermeld, zullen jaarlijks, even als bereids ten aanzien der bibliotheken bepaald is, op de begrooting der uitgaven van iedere hooge school, zoo vele afzonderlijke posten, als er inrigtingen zijn, gebragt kunnen worden, daaronder begrepen zekere sommen, welke voor kleine uitgaven en verschotten bij de natuurkundige, chemische en landhuishoudkundige proeven aan de respective professoren, behoudens derzelver verantwoordelijkheid, moeten worden geleden.

135. De onderscheiden directeuren zullen verpligt zijn te zorgen, dat van al de verzamelingen, onder hun bestuur zich bevindende, volledige inventarissen of catalogussen, wetenschappelijk en alphabetisch gerangschikt, voorhanden zijn. Van deze zal zich altijd een exemplaar of kopie op het lokaal der verzameling moeten bevinden, en zal elk nieuw stuk dadelijk op den catalogus moeten gebragt worden. De afgaande rector zal verpligt zijn, jaarlijks vóór zijne aftreding, deze inschrijving te vergelijken en daarvan aan curatoren verslag te doen, aan welke ook door de directeuren jaarlijks eene *lijst* der aangekochte voorwerpen zal gegeven worden.

136. De bestuurder van elk kabinet of verzameling is verantwoordelijk voor de stukken, welke zich volgens de inventaris in zijne bewaring moeten bevinden. Wanneer eenig professor, of ook de bestuurder van het kabinet zelf, tot wetenschappelijk gebruik of ten nutte van het onderwijs, eenig voorwerp uit die verzameling mogt behoeven, zal hij te dien einde wel zijne toevlugt tot een der kabinetten of verzamelingen kunnen nemen; doch zal hij in dat geval altijd aan den hoogleeraar, met het bestuur belast, een *reçu* moeten afgeven, waardoor alleen de directeur van zijne verantwoordelijkheid ontslagen wordt;

mits het blijke, dat de terugvordering door hem niet verwaarloosd zij.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

137. Dit laatste geldt ook den bibliothekaris of bibliothekarissen, ten aanzien der boeken, welke door professoren uit de bibliotheken aan hunne huizen genomen worden.

138. Omtrent het getal der ondergeschikte bedienden bij deze stichtingen en hunne traktementen, zullen curatoren de noodige voordragten doen.

139. Alle deze mindere geëmploijeerden, in het vorig artikel vermeld, worden gerekend slechts voor één jaar te zijn aangesteld. Zij worden jaarlijks gecontinueerd, wanneer zij bij het verzoek daartoe een getuigschrift van den hoogleeraar of de hoogleeraren, bij welke het bestuur van de inrigting is, overleggen, waarbij verklaard wordt, dat men op den duur over hunne vlijt en goed gedrag wel te vreden is.

ZESDE TITEL.

Over de inrigtingen tot aanmoediging en ondersteuning der studiën.

140. Er zal, tot belooning van uitstekende verdiensten, zoo wel als tot onderstand van bekwame, doch met middelen schaars bedeelde jongelingen, jaarlijks eene bepaalde som besteed worden.

141. Tot bereiking van het eerste oogmerk, zullen er jaarlijks, aan ieder der hooge scholen, acht gouden *medailles*, elk ter waarde van *f* 50, of de geldswaarde van dien, uitgeloofd worden, waartoe alleen de eigenlijk gezegde studenten aan de hooge scholen regt zullen hebben, doch altijd met dien verstande, dat tot elk dezer *medailles*, waar ook uitgeloofd, zonder eenig onderscheid, alle studenten, aan welke hooge school zij ook hun verblijf houden, zullen kunnen mededingen.

142. De uitdeeling der prijzen geschiedt jaarlijks in het openbaar door den rector, na het doen der redevoering, waarbij hij zijne waardigheid aan zijnen opvolger opdraagt.

143. Zij zullen uitgeloofd worden op de beste in het Latijn geschreven beantwoordingen eener prijsvraag, waarvan

1. uit het vak der regtsgeleerdheid, door de juridische faculteit uit te schrijven;

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

1 uit het vak der geneeskunde, door de medische uit te schrijven;
3 uit het vak der wis- en natuurkundige wetenschappen, door de wis- en natuurkundige uit te schrijven;
3 uit het vak der wijsbegeerte en letteren, door de wijsgeerige en letterkundige uit te schrijven.

144. Men zal deze prijsvragen bij beurtwisseling zoodanig inrigten, dat zij, binnen een bepaald aantal jaren, den geheelen omvang van het onderwijs zullen omvat hebben, en bijzonder in acht nemen, dat, onder het woord prijsvraag, voor de letterkundige faculteit, ook verstaan wordt zoodanig ander stuk van welsprekendheid of dichtkunde, als waarop, van tijd tot tijd, een prijs zal moeten gesteld worden, om den Nederlandschen roem, in het vak der latijnsche welsprekendheid en dichtkunde, ook door dit middel, te schragen.

145. Men zal deze prijsvragen over het geheel zoodanig trachten in te rigten, dat de beantwoording daarvan niet zoo zeer natuurlijke vlugheid, als wel meer bijzonder vlijtige beoefening van het gegeven onderwijs, onderstelle.

146. Wanneer eenige ingekomen verhandeling den prijs waardig gekeurd is, zal de faculteit, door welke die prijsvraag is uitgeschreven, alvorens den prijs openlijk toe te kennen, den schrijver, wiens verzegeld naambriefje, met dezelfde spreuk van boven onderscheiden, waarmede de verhandeling geteekend is, nu geopend wordt, uitnoodigen, om zich op eenen bepaalden tijd voor de faculteit te vervoegen, ten einde, gedurende een half uur, zijne verhandeling tegen de bedenkingen van de leden der faculteit te verdedigen. Wanneer na opening van het naambriefje, blijken mogt, dat de verhandeling door den steller zelven in schrift was gebragt, zal deze daardoor onmiddelijk het regt op den prijs verliezen.

147. Wanneer dit examen bewezen zal hebben, dat het ingezonden stuk inderdaad het werk van den inzender heeft kunnen zijn, zal aan hem de *medaille* toegekend, en daarvan in al de dagbladen en tijdschriften berigt gegeven worden, met bepaling van den dag, waarop de *medaille*, volgens art. 146, aan hem in het openbaar zal uitgereikt worden.

148. Het bekomen van eene of meerdere van zoodanige *medailles* zal door den Koning, bij het aanzoek tot bevordering of bekoming van dezen of genen stand, in aanmerking genomen worden.

149.

149. De bekroonde ſtukken zullen in de jaarboeken der hooge ſcholen, waarvan hieronder nader zal worden geſproken, worden gedrukt. Regle- ment op de inrig- ting van het hooger onderwijs in de zui- delijke provin- ciën.

150. Behalve de genoemde *f* 1200, zal er jaarlijks van 's lands wege eene bepaalde ſom beſtemd worden, tot onderſteuning van jonge lieden van goeden aanleg, welker omſtandigheden van fortuin hun niet toelaten op eigen kosten de lesſen aan de hooge ſchool bij te wonen. Deze onderſteuning zal beſtaan in 87 penſioenen, over de drie hooge ſcholen in gelijke portiën te verdeelen, in diervoege, dat aan elk derzelve 29 penſioenen toe zullen komen.

151. Het bedragen van elk dezer beurzen of penſioenen zal zijn van *f* 200, en de geheele ſom van onderſtand-gelden aldus beloopen *f* 17,400.

152. Zoo lang de oprigting der theologiſche faculteit geene plaats zal hebben gehad, zal de verdeeling dezer penſioenen geſchieden, als volgt:

Voor de regtsgeleerdheid	4
—— — mediciJnen	5
—— — wis- en natuurkundige wetenſchappen	10
—— — wijsbegeerte en letteren	10
	29

153. Wanneer zich in eenige faculteit geen genoegzaam aantal van voorwerpen mogt bevinden, welke naar billijkheid op de bepaalde penſioenen aanſpraak mogten kunnen maken, zal het in dat geval aan curatoren vrijſtaan, zoo er zich in eene andere faculteit verdienstelijke voorwerpen bevinden, welke naar het vorig artikel geene aanſpraak op eene beurs konden maken, aan deze de overſchietende ſom of geheel of gedeeltelijk te beſteden.

154. Omtrent het toezigt op de met deze beurzen bevoorregte jongelingen, zoo wel ten aanzien van hun gedrag, als van hunne ſtudiën, zullen door curatoren de noodige bepalingen worden gemaakt, zoo veel mogelijk buiten bezwaar van den lande.

155. Curatoren zullen, bij het begeven der beurzen, het advies van profesſoren inwinnen, en, bij meerdere aanzoeken dan er beurzen zijn, een *concours* aanſtellen, ten overſtaan van de door den rector te benoemen profesſoren; men zal evenwel daarbij de mindere gegoedheid der aspiranten in aanmerking nemen.

156. Elk der bovengemelde beurzen of penſioenen

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

wordt slechts voor één jaar toegestaan; zij zal echter op nieuw telkens voor één jaar kunnen verlengd, doch nimmer langer dan zes jaren genoten worden.

Wanneer bijzondere redenen zouden aanwezig zijn, om af te wijken van de bepaling, bij het laatste deel van het voorgaand artikel voorgesteld, zullen curatoren eene gemotiveerde voordragt deswege doen aan den kommissaris-generaal voor het onderwijs en voor de kunsten en wetenschappen.

157. De verlenging, in het eerste deel van het vorig artikel vermeld, zal niet kunnen plaats hebben, zonder het eenparig getuigenis der professoren, bij welke zoodanig een student, volgens het hier voorgestelde, gerekend moet worden kollegie te houden, dat hij die lessen getrouw heeft waargenomen, en zonder het schriftelijk getuigschrift van de faculteit, waartoe hij behoort, dat hij door vordering en goed gedrag deze verlenging verdient.

158. De beurzen, uit eenig contract of testamentaire beschikking van bijzondere personen voortkomende, zullen, in zoo verre zulks met de nieuwe inrigtingen bestaanbaar is, overeenkomstig de contracten en beschikkingen der instellers bewaard worden, en degene, welke men zoude kunnen terug bekomen, zullen onder dezelfde bepaling aan hunne bestemming worden terug gegeven.

Ten gevolge dezer bepaling zullen alle deze beurzen over de drie hooge scholen verdeeld worden. Het zal voorts aan de steden vrijstaan, om beurzen toe te leggen aan bekwame, doch min gegoede studenten uit hun midden.

159. Deze bijzondere beurzen zullen echter niet te gelijk met de openbare beurzen, in dezen titel vermeld, kunnen genoten worden, ten ware de onderstand uit zoodanige bijzondere beurs de som van *f* 100 niet te boven mogt gaan.

160. Aan geen student zal te dien effecte eenig pensioen uit 's lands kas door curatoren worden toegestaan, dan op ingeleverd verzoekschrift van den student, waarbij deze tevens verklaart het genot van geene andere beurs te hebben, dan welke in het vorig artikel is opgegeven.

161. Indien het naderhand blijken mogt, dat een student hierin niet ter goede trouw ware te werk gegaan, of, na het inleveren van zijn verzoekschrift, eene andere beurs, meer dan *f* 100 gevende, het zij op, het zij buiten zijn verzoek, mogt bekomen hebben, zal hij daardoor onmiddelijk alle regt op eenigen onderstand van 's lands

wege, niet alleen voor dat jaar, maar voor zijne geheele akademische loopbaan, verliezen.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

162. Tot opwekking van den naijver, zoo wel als ter proeve, in hoe verre de in dezen titel vermelde bepalingen het gewenschte gevolg gehad hebben, zullen er, aan elk van de hooge scholen, akademische jaarboeken worden uitgegeven, met de zorg van welke uitgave de secretaris van den senaat voor dat jaar zal belast zijn.

163. Deze jaarboeken zullen bestaan:

1°. Uit de redevoering, met welke de rector jaarlijks zijnen post nederlegt, zoodanig als dit hier onder bepaald wordt;

2°. Uit de bekroonde prijsvragen, in dezen titel vermeld; en

3° Uit eene lijst der *inaugurale* of andere *sub praesidio* vervaardigde dissertatiën, welke, dat jaar, aan de akademie zijn uitgegeven.

Deze jaarboeken zullen altijd voorafgegaan zijn van eene lijst der in dat jaar gefungeerd hebbende professoren, en van een programma der lessen, welke aan de hooge school gehouden zijn.

ZEVENDE TITEL.

Over het akademisch bestuur.

164. Er zal, bij elk der hooge scholen van *Leuven*, *Gent* en *Luik*, een kollegie van curatoren zijn, zamengesteld uit vijf personen, even zeer onderscheiden door hunne zucht voor de letteren en wetenschappen, als door hunnen stand in de maatschappij.

165. Deze curatoren zullen onmiddellijk door den Koning worden aangesteld, en ten minste voor drie vijfde gekozen zijn uit het landschap, waar de hooge school gevestigd is; terwijl de twee overigen ook uit aangrenzende landschappen kunnen gekozen worden.

166. In de kollegiën van curatoren zullen de leden rang van zitting hebben, naar de orde hunner aanstelling; de president-curator zal door den Koning benoemd worden, en de stad, waar de hooge school gevestigd is, moeten bewonen.

167. De voorzitter van de stedelijke regering der stad, waar de hooge school is gevestigd, is door deze waardigheid te gelijk lid van het kollegie van curatoren. Hij blijft niet langer curator, dan de waardigheid duurt, welke hem daartoe wettigt; de overige curatoren blijven

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

leden van het kollegie, zoo lang zij geene andere bestemming ontvangen, die met dit lidmaatschap onvereenbaar is.

168. De leden dezer vergadering zullen in die qualiteit geen traktement genieten, maar eene som van *f* 600 zal jaarlijks als presentie-gelden tusschen de leden van elk kollegie van curatoren deelbaar zijn. De reiskosten zullen berekend worden naar de tweede klasse van het tarief, bij besluit van den 31sten Mei 1808, n°. 3, gearresteerd, of hetgeen in het vervolg mogt worden vastgesteld. Bij akademische plegtigheden of vergaderingen heeft het kollegie van curatoren den eersten rang.

169. De werkzaamheden en het gezag, aan deze curatoren opgedragen, zijn:

1°. De zorg en het toezigt, dat alle reglementen en besluiten op het hooger onderwijs, ook dit akademisch reglement daar onder begrepen, behoorlijk door allen, waartoe dezelve betrekking hebben, worden in acht genomen.

2°. De zorg en het toezigt, dat alle vakken van het onderwijs behoorlijk bezet zijn en blijven.

3°. De zorg en het toezigt over alle akademische gebouwen, verzamelingen, kabinetten, en over alles, wat middellijk of onmiddellijk tot de hooge school behoort.

4°. De ontwerping en vaststelling, of alteratie en ampliatie, van al de instructiën der geëmploijeerden, welke van de hooge scholen afhangen; zullende echter hierop altijd het advies van den senaat, zoo het de pedellen betreft, en het advies van de directeuren der verzamelingen en kabinetten, wanneer het daarbij geëmploijeerden betreft, en eindelijk dat van den professor *botanices*, zoo het geëmploijeerden bij den kruidtuin betreft, moeten worden ingenomen.

5°. Het toeverzigt over de financiële belangen der hooge school, als mede over de rigtige administratie der legaten of donatiën, van welken aard ook, die ten nutte der hooge scholen mogten gemaakt of gedaan worden, met uitsluiting alleen der donatiën of legaten, welker beheer uitdrukkelijk aan eenig ander kollegie of particulieren door den insteller mogt toevertrouwd zijn.

6°. De opmaking van eene jaarlijksche begrooting, waarop alle de presumtive uitgaven van het volgend jaar zullen worden gebragt, ten einde daaruit, na aftrek der eigene inkomsten van elke hooge school, waar die voorhanden mogten zijn, de hoegrootheid zoude kunnen worden opgemaakt van het geen, ten behoeve derzelve, uit

's lands kas, zal behooren te worden verstrekt. Deze begrooting wordt door hen aan den kommissaris-generaal voor het onderwijs en voor de kunsten en wetenschappen, om aan den Koning, met zijne consideratiën, ter goedkeuring te worden aangeboden, ingezonden, en dient, na door Zijne Majesteit te zijn bekrachtigd, tot leiddraad der betalingen, voor iedere hooge school te doen, en met welker bezorging het voorschreven departement zal belast zijn.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

7°. De opmaking van een jaarlijksch uitvoerig verslag wegens den staat der hooge school; welk verslag vóór den aanvang van elk nieuw akademiejaar door hen aan het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen zal worden ingeleverd.

8°. De behartiging van alles, hetwelk, naar hun oordeel, zoude kunnen strekken tot handhaving of vermeerdering van het nut en den roem der hooge school, waarover zij het toezigt hebben.

170. Bij de openvalling van eenen professoralen leerstoel, zal de voordragt van een dubbeltal tot vervulling, door curatoren, met opgave der beweegredenen van hunne keuze, aan het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen worden opgezonden, en de definitive aanstelling door den Koning geschieden.

171. Indien curatoren van oordeel zijn, dat het nuttig ware eenen nieuwen leerstoel op te rigten, of wel eenen opengevallenen te vernietigen of te splitsen, zullen zij op dit punt eene beredeneerde voordragt aan het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen doen toekomen.

172. De begeving der beurzen wordt, op den voet en wijze, als bij den *zesden* titel bepaald is, aan curatoren overgelaten.

173. Tweemaal in het jaar, zullen curatoren verpligt zijn, in de stad, waar de hooge school gevestigd is, bij elkander te komen, bij gelegenheid namelijk van het verwisselen van het rectoraat op den eersten October, en in de maand Julij, tot opmaking der begrooting voor het volgende jaar. Voor het overige zullen zij, op uitnoodiging van den voorzitter, zoo dikwijls vergaderen, als de omstandigheden dit vorderen. Wanneer het kollegie van curatoren niet vergaderd is, zal de president-curator met den secretaris-inspecteur de loopende zaken voortzetten en afdoen.

174. Curatoren der hooge school leggen, na hunne benoeming, in handen des Konings, den volgenden eed af:

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

„ Ik zweere (ik belove) trouw aan het vaderland „ en den Koning.

„ Ik zweere de reglementen en besluiten omtrent de „ akademische inrigtingen, voor zoo verre dezelve „ met mijnen post als curator van de hooge „ school van . . . . . in verband staan, te „ zullen in acht nemen, en verder, zoo veel in „ mij is, tot derzelver bloei en luister te zullen „ medewerken."

175. Bij ieder kollegie van curatoren zal een secretaris fungeren, met den titel van secretaris-inspecteur; hebbende eene adviserende stem in het kollegie. Hij zal gehouden zijn, zijn verblijf te houden in de stad, waar de hooge school gevestigd is, en, het kollegie van curatoren niet vergaderd zijnde, acht te geven, dat de bepalingen omtrent het hooger onderwijs, en de reglementen voor de hooge school, nagekomen worden, alsmede de zorg en het toezigt over de akademische gebouwen en verzamelingen waar te nemen. Bij nalatigheid of misbruik zal hij daarvan terstond aan den president-curator rapport doen. Hij zal de gelden, welke curatoren ter goede rekening mogten ontvangen, bewaren, en eenen nader te bepalen borgtogt stellen. Hij zal eene jaarwedde genieten van *f* 2500, zijne bureau-kosten daaronder begrepen. Curatoren zullen eene verdere instructie voor hem voordragen.

176. Het ligchaam der universiteit worde vertegenwoordigd door rector en ordinaire professoren, gezamenlijk vergaderd, onder voorzitting van den eersten. Deze vergadering zal den titel voeren van *senatus academicus*.

177. Wanneer curatoren het noodig oordeelen over de hoogere belangen der hooge school met den geheelen *senatus academicus* te handelen, zal de rector, op verlangen van dezelve, eene gecombineerde vergadering beschrijven, welke den titel voert van *senatus amplissimus*. Wanneer de senaat eene dergelijke gecombineerde vergadering noodig oordeelt, zal de voordragt daartoe door den rector aan curatoren geschieden, welke over de noodzakelijkheid daarvan beslissen zullen. Deze vergadering zal eenmaal jaarlijks plaats hebben vóór de overdragt van het rectoraat, wanneer curatoren, na met rector en assessoren in hunne vergadering een secretaris voor het volgend jaar gekozen te hebben, zich in den *senatus academicus* begeven, ter afneming van de eeden der jaarlijksche akademische waardigheden.

178. Het toezigt over de akademische tucht en stu-

dien is aan den akademischen senaat, onder voorzitting van den rector, aanbevolen. De senaat zal ook aan curatoren zoodanige voordragten mogen doen, als het belang der hooge school zal vorderen. De rector zal, ten bovenstaanden einde, den senaat zoo dikwijls bijeen roepen, als hij zal goedvinden.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

179. De senaat heeft het regt, tot handhaving van orde en tucht, alle zoodanige, met de algemeene bepalingen niet strijdende, edicten en statuten te geven, als het belang der hooge school zal vorderen. Deze edicten en statuten zullen gegeven worden op naam van rector en senaat; zij zullen door den rector geteekend, en door den secretaris van den senaat gecontrasigneerd worden.

De hooge scholen zullen zich onderling hunne statuten mededeelen, en daarvan kopij geven aan het kollegie van curatoren, met opgave der beweeggronden, welke tot ieder edict of statuut aanleiding hebben gegeven.

180. De edicten en statuten, welke meer dan eene oogenblikkelijke en voorbijgaande kracht hebben, zullen worden gedrukt, bij de akademische wetten gevoegd, en algemeen verkrijgbaar gemaakt.

181. De bijwoning der senaats-vergadering maakt een deel der professorale verpligting uit voor alle *professores ordinarii*, welke van deze verpligting niet uitdrukkelijk ontslagen zijn. Men zal daarvoor geene buitengewone belooningen ontvangen. De noodzakelijke kosten dier vergadering zullen door de pedellen aan den rector, en door dezen aan de hooge school, in rekening gebragt worden.

182. Het blijft aan elken senaat, op de onderscheidene hooge scholen, overgelaten, omtrent de orde, rang van zitting, en huishoudelijke regeling hunner vergaderingen, als ook omtrent het geheim houden van het verhandelde in elke vergadering, zoodanige, met de algemeene bepalingen niet strijdende, reglementen te maken, als dezelve nuttig zal oordeelen.

De taal echter, waarvan zich de senaat, in plegtige handelingen, en wel bepaald bij het geven van statuten en edicten, of bij het schrijven van plegtige brieven, bedient, zal steeds zijn de latijnsche, van welke men zich ook in het houden der notulen van de senaats-vergadering bedienen zal.

183. Het bestuur en de bijeenroeping der vergadering van den senaat blijft echter altijd bij den rector, of, bij afwezendheid en wettige verhindering, bij den prorector, dat is den zoodanigen van de aanwezige, en niet ver-

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

hinderde *professores ordinarii*, welke het laatst te voren rector geweest is, als op welken, bij verhindering of afwezendheid van den rector, alle regten en pligten van het rectoraat overgaan.

184. De waardigheid van rector der hooge school, welke den titel geeft van *rector magnificus*, is niet bestendig; zij gaat jaarlijks op den eersten October, van de eene faculteit in de andere over, ten welken einde, telkens vóór het einde van het vorig akademie-jaar, aan den Koning door den senaat eene nominatie van twee personen van iedere faculteit (uitgenomen van de faculteit, tot welke de afgaande rector behoort) ter verkiezing zal worden aangeboden. Op deze nominatie zal worden gebragt een der langst gefungeerd hebbende professoren van iedere faculteit.

185. Bij het afgaan van den rector van het vorig jaar, draagt deze de waardigheid aan zijnen opvolger over, bij eene latijnsche plegtige redevoering, in het groot *auditorium* der hooge school. Deze redevoering, die altijd in de akademische jaarboeken wordt opgenomen, moet bevatten:

1°. Een historisch overzigt der lotgevallen van de hooge school, gedurende het vorig jaar.

2°. Eene vermelding van de professoren, welke gedurende dat jaar overleden zijn, met een kort berigt aangaande hun leven en letterkundige verdiensten. Tot meerdere volmaking der akademische letterkundige geschiedenis, zal achter elke redevoering, waarin zoodanig eene vermelding geschiedt, eene volledige lijst en bijlage gegeven worden van al de schriften, door zoodanigen professor uitgegeven, of tot de uitgave gereed gemaakt.

De breedere of minder breede behandeling dezer onderwerpen, en de beoordeeling, of dat historisch verslag op zich zelfs als onderwerp eener redevoering genoegzaam zij, of met een ander onderwerp, ter keuze van den redenaar, kunne of moete vereenigd worden, is willekeurig.

186. De benoemde rector neemt zitting, op den eersten October; hij legt, vóór dat de plegtige overdragt van het rectoraat aan hem geschiedt, in handen van den president-curator den volgenden eed af:

„Ik zweere (belove), dat ik de reglementen en
„ besluiten, op het hooger onderwijs gegeven, of
„ nog te geven, en wel bepaaldelijk ook de aka-
„ demische statuten en edicten, zal in acht nemen
„ en doen in acht nemen; dat ik de verpligtin-

„ gen, daarin aan mij opgelegd, zal nakomen, „ en verder, dat ik alles zal doen, wat ik, in „ mijne qualiteit, ten nutte van het land, den „ Koning en de akademie, zal kunnen doen."

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

187. Eveneens zullen de nieuw benoemde hoogleeraren bij de aanvaarding van hunnen post, in handen van den president-curator afleggen den navolgenden eed:

„ Ik zweere (belove), dat ik de reglementen en „ besluiten, op het hooger onderwijs gegeven, „ of nog te geven, en de bepalingen, door curatoren „ daaromtrent te maken, getrouw zal in „ acht nemen; dat ik de verpligtingen, daarin „ aan mij opgelegd, zal nakomen, en verder, dat „ ik alles zal doen, wat ik, in mijnen post, ten „ nutte der hooge school, zal kunnen doen"

188. Behalve het hiervoren opgegeven uitsluitend regt van bijeenroeping, besturing van en voorzitting in den senaat, behoort aan den rector het opperbeheer van de akademische politie. Hij heeft op dien grond het regt niet alleen, om elken student bij zich te ontbieden, ten einde van denzelven zoodanige opening te vragen, en aan denzelven zoodanige teregtwijzing te doen, als hij zal noodig oordeelen, maar ook om, wanneer dit noodig mogt zijn, een' student arrest op zijne kamer te geven, of denzelven in verzekerde bewaring te doen brengen. In het laatste geval, zal echter de rector verpligt zijn, de zaak binnen 24 uren, te brengen aan de commissie van rector en assessoren, ten einde deze tot de voortduring of opheffing van het arrest besluite, en dadelijk van de zaak, die er aanleiding toe gegeven heeft, kennis neme.

189. De besluiten, edikten en statuten, zullen altijd aan het hoofd moeten hebben de inleiding: *Wij rector en senaat.* Zij zullen, even als elke naar buitenwerkende akademische akte, in het Latijn geschreven, door den rector geteekend, en den secretaris van den senaat gecontrasigneerd worden.

190. De akademische schepters (*fasces academiæ*), zoo wel als het groot zegel van de hooge school, berusten bij den rector. Wanneer deze zich, in zijne qualiteit, naar de akademie begeeft, wordt hij door eenen der pedellen met den schepter voorafgegaan; de senaat, bij plegtige gelegenheden, in het openbaar verschijnende, wordt voorafgegaan door de beide pedellen der hooge school, ieder eenen der akademische schepters dragende.

191. De uitgaven en verschotten van den rector, zoo wel als de onkosten van den akademischen senaat, zullen

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

jaarlijks door den rector geliquideerd, en bij curatoren ingediend worden, welke, na onderzoek, bevindende, dat dezelve met de voorschriften der begrooting overeenkomen, de noodige aanvrage tot voldoening aan het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen inzenden.

192. De voordeelen, aan het rectoraat verbonden, zijn:

1°. Het regt van inschrijving;

2°. Het regt van recensie, te gelijk met den secretaris van den senaat;

3°. Het regt van deelneeming in de emolumenten der promotiën, bij welke hij presideert, gelijkelijk met de overige leden der faculteit, zoo hij van dezelve geen lid is, en voor het dubbele, zoodra de promotie geschiedt bij de faculteit, waarvan hij lid is. Er zal daarenboven aan den rector op zijne jaarlijksche rekening van onkosten en verschotten eene som van *f* 150, in rekening geleden worden, voor kleine uitgaven; schrijfbehoeften, briefporten, enz.

193. Er zal bij den akademischen senaat een secretaris zijn, die belast is:

1°. Met de bewaring van het gewoon zegel en der archiven, welke laatsten, naar een met eene genummerde en altijd dagelijks bijgehouden lijst, jaarlijks, bij den overgang van het secretariaat, door den afgaanden secretaris, aan zijnen opvolger, ten overstaan van den nieuw aangekomen rector, zullen moeten verantwoord worden.

2°. Met het houden der notulen van alle vergaderingen des senaats, en van rector en assessoren, zoo wel als van den *senatus amplissimus*. De inhoud dezer handelingen, die, gelijk alles, wat tot het akademische archief behoort, in het Latijn moeten geschreven zijn, zal door den secretaris kortelijk op een algemeen *alphabetisch register van akademische handelingen* worden aangeteekend. Dit register zal door elken volgenden secretaris behoorlijk bijgehouden, en aan zijnen opvolger, ten overstaan van den nieuw aangekomen rector, verantwoord worden.

3°. Met het behoorlijk in orde houden van het akademisch register, en hetgeen hem te dien aanzien bij n°. 2. is opgelegd.

4°. Met het schrijven of doen schrijven, en het expedieren of doen expedieren van alle zoodanige akten, besluiten, *diplomata*, enz., welke, ten gevolge der akademische handelingen, zouden moeten uitgevaardigd of

kunnen gevorderd worden; alle expeditiën zullen, dien ten gevolge, niet alleen door den rector onderteekend, maar ook door den ſecretaris gecontraſigneerd zijn.

Reglement op de inrigting van het hooger onderwijs in de zuidelijke provinciën.

5°. Met de redactie en de uitgave der hier boven vermelde jaarboeken.

194. Ook deze ſecretaris zal jaarlijks gekozen worden op gelijke wijze, als hier boven van den rector is bepaald, doch zal deze keuze, uit de ingezondene nominatie, geſchieden door curatoren, met adjunctie van rector en asſesſoren.

195. De voordeelen, aan het ſecretariaat van den ſenaat verbonden, zijn:

1°. Het regt van recenſie, te gelijk met den rector der hooge ſchool.

2°. Het regt van deelneming in de emolumenten der promotiën, op gelijke wijze als dit zoo even van den rector gezegd is. Behalve deze gelijke deelneming, zal hij voor de uitvaardiging van het *diploma* *f* 7: vooruit genieten.

Er zal daarenboven voor den ſecretaris, op de jaarlijkſche onkost-rekening van den rector, aan ſchrijfmaterialen, kopiëerloonen, briefporten, enz. eene globale ſom van *f* 200: geleden worden.

196. De asſesſoren, in zoodanigen getale, en zoodanig door de curatoren gekozen, als hier voren, bij art. 188, is bepaald, en jaarlijks afwisſelende, zullen, op bijeenroeping en onder voorzitting van den rector, hem behulpzaam zijn in de afdoening en bezorging van alle loopende zaken, en hem, wanneer hij zulks verlangt, door raadgeving ondersteunen. De werkzaamheden van dit asſesſoraat behooren tot de profesſorale functiën, en geven geen regt tot belooningen of traktementen.

197. Behalve deze ſenaatsvergadering en kommisſie van rector en asſesſoren, zullen ook de profesſoren in elke faculteit zich over de belangen van die faculteit in eene vergadering kunnen vereenigen, bij welke elk hoogleeraar bij die faculteit, jaarlijks, op zijne beurt, als deken zal preſideren, terwijl de jongſte der overige de functiën van ſecretaris bij die vergadering zal waarnemen.

198. Ook deze functiën geven geen regt op eenig traktement of belooning uit dien hoofde. Zij zijn gevolgen van de algemeene verpligting der profesſoren.

199. Het toekennen der graden behoort aan deze faculteits-vergaderingen, de leden daarvan verdeelen het examen onder zich, zoo als zij dit meest geſchikt zullen

oordeelen, volgens het hierboven gezegde in den tweeden titel.

200. Ten dienste, zoo wel van den rector als van de kollegiën, in dezen titel vermeld, zullen er aan elke hooge school twee pedellen zijn, op zoodanige instructie, als voor hen door curatoren, met overleg van den rector, zal worden gemaakt. Omtrent hunne jaarwedde zullen curatoren eene voordragt doen.

Zij zullen van elken student genieten, voor de bezorging van ieder biljet van inschrijving of van recensie *f* 1, voor het bijwonen van elk examen *f* 2, en voor elke promotie *f* 7.

Op voordragt van den Kommissaris-Generaal voor het publiek onderwijs, besloot Z. M. op den 17den Januarij het volgende:

Besluit betreffende de uitoefening der geneeskunde in de zuidelijke provinciën. (Bijv. op het Staatsbl. bl. 1.)

Art. 1. Die gene, welke, na dato dezes, verlangen een *diploma doctoratus* te bekomen, ten einde daarop de geneeskunde in de zuidelijke provinciën van dit Rijk te mogen uitoefenen, zullen zich te dien einde aan de medische faculteit op eene der drie thans bestaande hooge scholen moeten adresseren.

Art. 2. De medische faculteiten op de hooge school te *Leijden*, *Utrecht* en *Groningen* gevestigd, worden geautoriseerd den graad van *medicinæ doctor* aan de ingezetenen uit de zuidelijke provinciën te verleenen, en, provisioneel tot ultimo December dezes loopenden jaars, te kunnen opzigte, niet van applicatie te doen zijn de bepaling in art. 116, van Ons besluit van 2 Augustus 1815, betrekkelijk de verpligting, om altijd het *specimen inaugurale* publiek te defenderen voor hen, die de lessen aan de hooge scholen voor het bepaalde aantal jaren niet hebben bijgewoond.

Art. 3. Het examen zal des niet te min altijd moeten gehouden worden in de latijnsche taal, en niemand zal tot hetzelve worden toegelaten, dan van wien het volkomen uit eigenhandige getuigschriften van medicinæ professoren blijkt, dat hij, gedurende den tijd van ten minste vier jaren, akademisch onderwijs in de geneeskundige wetenschappen genoten heeft, en het clinisch onderwijs met vrucht heeft bijgewoond.

Ten slotte van dit artikel over het hooger onderwijs teekenen wij hier nog aan, dat de Heer

Sentelet, Hoogleeraar in de Natuur- en Scheikunde aan de Akademie te Brussel, door Z. M. op den 26sten Augustus benoemd werd tot Inspecteur-Generaal over de scholen in de zuidelijke provinciën; — en dat in December te Brussel eene Commissie werd daargesteld, om de bewijzen op te nemen der eertijds in de zuidelijke provinciën des Rijks gevestigde beurzen, wier goederen niet vervreemd waren geworden; met het oogmerk van Z M. om aan die beurzen de, door derzelver oprigters bepaalde, nuttige bestemming terug te geven, ten einde de familiën en andere deelachtigen in derzelver regten te herstellen en de studiën te bevorderen. De Hoogl. *Sentelet* Inspecteur-generaal over de hooge scholen in de zuidelijke provinciën.

Voor de Latijnsche Scholen werd door den Kommissaris-Generaal voor het onderwijs op den 20sten Apil, bepaald het volgende reglement omtrent de oefeningen en de te vertalen Schrijvers voor de onderscheidene klassen.

Art. 1. De zesde of laagste klasse der Latijnsche scholen zal in twee onderdeelen mogen worden verdeeld. Reglement op het onderwijs in de latijnsche scholen.

Art. 2. In deze onderste klasse zullen, wat het onderwijs in de latijnsche taal betreft, de eerstbeginnenden worden geoefend in de latijnsche declinatiën en conjugatiën, gelijk ook in het leeren der latijnsche woorden.

Art. 3. Tot het eerste oogmerk zal men gebruik maken van eenige wel ingerigte latijnsche spraakkunst, als die van *Scheller* of *Weytingh*, of van de kleine latijnsche grammatica van *Bröder*, en tot het tweede, van het klein woordenboek van *Scheller*, wiens groot woordenboek, met uitsluiting van andere bij de hoogere klassen zal gebruikt worden.

Art. 4. De voorbeelden der verschillende declinatiën en conjugatiën zullen den leerlingen in den tabellarischen vorm voorgesteld worden, en naar deze opgegevene voorbeelden andere woorden of werkwoorden door hen moeten bewerkt worden.

Art. 5 De meer gevorderden zullen, in deze laagste klasse, geoefend worden in de eerste en noodigste regelen der syntaxis.

Art. 6. De voormelde regelen der latijnsche spraakkunst zullen door den onderwijzer aan zijne leerlingen duidelijk verklaard, en door hen van buiten geleerd en

Reglement op het onderwijs in de latijnsche scholen.

opgezegd moeten worden; voorts zal de onderwijzer, ten einde zich te overtuigen, dat zijne leerlingen deze van buiten geleerde regelen wel gevat, en zich volkomen eigen gemaakt hebben, hen daarvan, bij elke gelegenheid, de toepassing doen maken, waartoe inzonderheid strekken zullen de zoogenaamde themata of overzettingen uit het Nederduitsch in het Latijn, en de zoogenaamde explicatiën of overzettingen uit het Latijn in het Nederduitsch.

Art. 7. Voor deze explicatiën zal men zich bedienen van de evengemelde grammatica van *Bröder*, het tweede deel van zijn latijnsch leesboek voor eerstbeginnenden, of vervolgens van de *Initia lectionis scholasticæ* van *Bosscha*; ook zal het den onderwijzer vrijstaan daartoe zijne eigene opstellen te geven, waartoe hij alsdan, zoo veel mogelijk, gebruik zal maken van plaatsen uit de oude schrijvers. Voor de themata zal men gebruiken de vertalingsboeken van *Werner* of *Weytingh*.

Art. 8 Het zoogenaamde *partes* maken zal, zoo veel mogelijk, verkort, en daarbij alle onnodige omslag, bijzonder door overschrijven, vermeden worden.

Bij het zoogenaamde *construeren*, zal men het omslagtige mede vermijden.

Art. 9. Bij het opteekenen der fouten in de explicatiën zullen ook die tegen de regelen der nederduitsche taal in aanmerking komen. Verder zal de onderwijzer niet alleen van de fouten in themata en explicatiën aanteekening houden, maar ook van de meerdere of mindere vlijt en vordering der leerlingen in alle deelen van het onderwijs.

Art. 10. In de zesde klasse zal ook met het lezen en schrijven der grieksche taal een aanvang gemaakt worden.

Art. 11. Het laatste uur van den schooltijd zal in deze klasse worden toegewijd aan het onderwijs in de algemeene geschiedenis en in de nieuwe aardrijkskunde. Voor de eerste wordt aanbevolen het kort begrip derzelve van *Schrök*, uitgegeven door de maatschappij tot nut van het algemeen; en voor de nieuwe aardrijkskunde, de eerste regelen der staatkundige aardrijksbeschrijving, bij *Blussé* te Dordrecht gedrukt. Ook zal men een begin kunnen maken met het onderwijzen der wiskunde.

Art. 12. In de vijfde klasse, zal een aanvang gemaakt worden met het vertalen van oude latijnsche schrijvers, zullende behalve de fabelen van *Phædrus* en eenige der gemakkelijkste brieven van *Cicero*, daartoe inzonderheid dienen moeten het kort begrip der romeinsche geschiede-

nis van *Eutropius*, wier inhoud de leerlingen zich, zoo veel mogelijk, zullen eigen maken.

Reglement op het onderwijs in de latijnsche scholen.

Art. 13. Bij het expliceren van deze en andere oude schrijvers, in het algemeen, zal de onderwijzer zorgen om zijne leerlingen bekend te maken met de zeden en gebruiken der ouden, zoo verre dezelve dienstig zijn tot regt verstand van den bewerkt wordenden schrijver.

Art. 14. Het bewerken van themata en explicatiën zal, in deze en alle volgende klassen, worden voortgezet, waartoe men, in de hooge klassen, mede zal kunnen gebruiken de vertalings-proeven van *Döhring*.

Art. 15. In het Grieksch zullen de leerlingen hier geoefend worden, zoo in de buiging der naamwoorden, als in de voeging der werkwoorden. Men zal, bij voorkeur, de grieksche taal onderwijzen uit het nederduitsch, en ook in deze taal uit het grieksch overzetten.

Art. 16. Hierbij zal men dezelfde leerwijze volgen, welke bij art. 4. voor het Latijn is bepaald, en in het bijzonder de *formationes temporum* den leerling duidelijk voorstellen.

Art. 17. Het laatste gedeelte van den schooltijd zal, in deze klasse, worden toegewijd aan het aanvankelijk of voortgezet onderwijs in de beginselen der wiskunde, aan dat der oude geschiedenis, en der oude aardrijkskunde, deze laatste uit het verkorte werk van *Cellarius*, of eenig ander wel ingerigt kort begrip, bij voorbeeld het *Compendium geographiæ antiquæ in usum scholæ Goudanæ*, vooral ook met aanwijzing van het verband der oude en nieuwe aardrijkskunde; tot de oude geschiedenis wordt het in art. 11. genoemde kort begrip aangeprezen.

Art. 18. In de vierde klasse, zal, wat het onderwijs in de latijnsche taal betreft, in prosa, benevens de brieven van *Cicero*, ook *Cornelius Nepos* vertaald, en in de poëzij een begin gemaakt worden met de *tristia* van *Ovidius*; voorts zullen hier de leerlingen nader en uitvoeriger geoefend worden in de regelen der latijnsche spraakkunst, het zij volgens het leerboek daartoe door den beroemden *G. J. Vossius* in de latijnsche taal vervaardigd, het zij volgens de grammatica van *Scheller*

Art 19. Het onderwijs in de gronden van het Grieksch zal, in deze klasse, voortgezet en daarbij de leerlingen meer en meer in die taal geoefend worden, door vertalingen uit de eene of andere geschikte of gemakkelijke chrestomathie.

Art. 20. Het laatste gedeelte van den schooltijd zal, in deze klasse, worden toegewijd aan het voortgezet

Reglement op het onderwijs in de latijnsche scholen.

onderwijs in de oude geschiedenis, de wiskunde, en oude aardrijkskunde. Daarbij zal nu ook gevoegd worden het onderwijs in de grieksche en latijnsche fabelkunde, waartoe aanbevolen wordt het gebruik des *Fabulosa deorum et heroum historia in usum scholarum edita*, als mede *Dammii compendium historiæ fabulosæ*, in het Latijn vertaald door *C. F. Nagel*.

Art. 21. In de derde klasse, zullen, tot verdere oefening in de latijnsche taal, door de leerlingen vertaald worden de *metamorphoses* van *Ovidius*, en de *historia philippicæ* van *Justinus*, van welke laatste zij zich ook den geschiedkundigen inhoud, zoo veel mogelijk, zullen moeten eigen maken; voorts worde door hen het leerboek van *Vossius*, vooral ook met betrekking tot de latijnsche prosodie, beoefend.

Art. 22. Voor het Grieksch, zullen hier gebruikt worden leesboeken in de manier van *Gedicke* en *Jacobs*.

Art. 23. Het laatste gedeelte van den schooltijd zal, in deze klasse, worden toegewijd aan het verder beoefenen der wiskunde en oude fabelkunde, en aan het onderwijs in de nieuwe geschiedenis, waartoe, bij voortduring, *Schrök* wordt aanbevolen.

Art. 24. In de tweede klasse, zal de leerling overgaan tot het vertalen van de redevoeringen van *Cicero*, welke, als meest voor de jeugd geschikt, uit de overige zijn uitgezocht, en afzonderlijk uitgegeven; bij de voortgezette behandeling der *metamorphoses* van *Ovidius*, zal hier ook *Terentius*, of de *Heroides* van *Ovidius* vertaald, en een aanvang gemaakt worden met het behandelen van *Virgilius*.

Art. 25. Bijzonder zal men zich hier toeleggen op het maken van opstellen over gegevene onderwerpen, waarin men vooral zal zien op de klassieke latiniteit en welsprekenheid.

Art. 26. Voor het Grieksch, zal men hier vertalen de zamenspraken van *Lucianus*, en de zware plaatsen uit de chrestomathiën van *Jacobs* of *Gedicke*; ook zal men, des zaturdags, het een of ander kapittel van het Nieuwe Testament behandelen.

Art. 27. In het laatste gedeelte van den schooltijd, zal men zich hier bezig houden met het op nieuw doorloopen van *Eutropius*, *Justinus* of *Cornelius Nepos*, vooral tot onderhouding van geschiedkundige kennis, voorts met de nieuwe geschiedenis, en zal, ten minste tweemaal 's weeks, het onderwijs in de wiskunde herhaald worden,

waar-

waarbij men de wiskundige geographie, en het gebruik der globe voegen zal.

Reglement op het onderwijs in de latijnsche scholen.

Art. 28. In de eerste of hoogste klasse, zal de rector met zijne leerlingen het vertalen der uitgelezene redevoeringen van *Cicero* voortzetten, en uitgezochte plaatsen van *Livius* behandelen, en nevens *Virgilius* ook *Horatius* met hen beoefenen, zoo dat zij bij de behandeling dezer schrijvers niet slechts dezelve, wat den zin betreft, leeren verstaan, maar ook het gepaste van elke uitdrukking, het fraaije der figuren en de sieraden der welsprekenheid en dichtkunst behoorlijk leeren opmerken.

Art. 29. Hier vooral zullen de leerlingen worden geoefend in het maken van opstellen over gegeven onderwerpen, met in achtneming van het bepaalde bij art. 25; ook zal men hen aanmoedigen tot de beoefening der latijnsche poëzij; voorts zal men hun vragen voorstellen uit het vak der geschied- en fabelkunde, welke zij in goed Latijn met kortheid en duidelijkheid zullen moeten beantwoorden.

Art. 30. Het behandelen van een of ander boek der *Ilias* of *Odyssea*, of van een of ander stuk van *Herodotus* of *Xenophon*, uit de *selecta historicorum* van *Wyttenbach*, alsmede het vertalen van eenig gedeelte eens latijnschen schrijvers, of van eenig nederduitsch opstel in het grieksch, zal den leerling, in deze klasse, verder tot het akademisch onderwijs in de grieksche taal voorbereiden.

Art. 31. Het onderwijs in het laatste gedeelte van den schooltijd in deze klasse, wordt geheel aan het oordeel en de keuze van den rector overgelaten.

Art. 32. Bij het begin van elken halfjarigen cursus, zal de rector met den conrector en de praeceptoren overleggen, welke gedeelten der opgegevene schrijvers door elk hunner, elk in zijne klasse, zal worden behandeld, ten einde hierin eene geregelde orde plaats hebbe.

Art. 33. Tegen het einde van elk schooljaar, zal, door iederen rector aan curatoren of scholarchen mogen ingezonden worden, om aldaar nader in overweging te worden genomen, een verslag, houdende opgave:

1°. Van hetgeen aan hem, naar zijne ondervinding, voorkomt voor verbetering vatbaar te zijn, in het aanwijzen der oefeningen op de latijnsche scholen bij het tegenwoordig reglement.

2°. Van de later uitgekomene leer- en leesboeken, welke volmaakter en meer verkieslijk schijnen dan de nu aangewezene.

3°. Van de uitgave der in dit reglement genoemde

Reglement op het onderwijs in de latijnsche scholen.

oude schrijvers, welke voor het schoolgebruik de beste zullen bevonden worden.

Curatoren of scholarchen zullen de voorschreven opgave van den rector, met hunne aanmerkingen vergezeld, inzenden aan het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen, en worden tevens uitgenoodigd, om zelve soortgelijke opgaven aan hetzelve departement in te leveren.

Art. 34. Ten gevolge van zoodanige opgaven en aanmerkingen, als in het vorig artikel vermeld zijn, of andere, zal dit reglement nader kunnen worden geampliëerd of gealtereerd. En zal in het vervolg eene praemie worden toegelegd aan den schrijver van eenig leer- of leesboek, en aan den uitgever van eenig oud auteur, wanneer zijn werk verdient, om ten gebruike der latijnsche scholen, en van wege het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen aanbevolen te worden.

Lagere scholen.

Ten aanzien der lagere scholen hadden in dit jaar veelvuldige beschikkingen en regelingen plaats, die eene bijzondere melding verdienen.

Bepalingen omtrent school-distrikten.

De steden Maastricht en Venloo, als ook de omliggende plaatsen, volgens besluit van Z. M. van 4 Maart 1815 uitmakende het negende schooldistrikt der provincie Noord-Braband, en bij een nader besluit van Z. M. van 2 Oct. 1815 gebragt zijnde tot de provincie Limburg, bepaalde de Kommissaris-Generaal bij besluit van 4 Januarij dezes jaars, dat het schooldistrikt Maastricht, Venloo en omliggende plaatsen, benevens de schoolopziener van hetzelve distrikt, zullen blijven behooren onder het resfort van de commissie van onderwijs voor Noord-Braband, tot tijd en wijle deswegens nader zou zijn voorzien, in dier voege echter, dat over de schoolbelangen van hetzelve distrikt zal worden gecorrespondeerd met den Heer Gouverneur der provincie Limburg.

Bij besluit van Z. M. van den 9den Januarij was, ten gevolge van een daartoe gedaan verzoek van den schoolopziener in het vijfde distrikt der provincie Noord-Braband, tot tweede schoolopziener in dat distrikt benoemd de Heer *A. S. van Moorsel*, te Eindhoven.

Besluit ter benoeming van commissiën ter verbetering van het Israëlitisch schoolonderwijs.

Z. Exc. de Kommissaris-Generaal tot het onderwijs enz. in aanmerking nemende, dat de noodzakelijkheid gebood, het weldadig oogmerk van den Souverein, ten opzigte der verbetering van het onderwijs der Israëlitische jeugd in de thans bestaande godsdienstige scholen, uitgedrukt bij het organiek besluit van 13 Junij 1814. N°. 38. art. 23. L. E. (1) effect te doen sorteren; — dat de onvoordeelige toestand der meeste scholen, waar de Israëlitische godsdienst onderwezen wordt, behalve uit de rapporten, te dien opzigte ingenomen, ook genoegzaam blijkt uit den wensch bij de meest notabelen der respective hoofd-synagogen aan den dag gelegd, en dezelve dus op eene voegzame wijze diende te worden verbeterd, en bij alle hoofd- en ring-synagogen, voor zoo veel de omstandigheden toelieten, op eenen gelijkvormigen voet gebragt; — dat men bij de Nederlandsche Portugesche hoofd-synagoge te Groningen reeds met lofwaardigen ijver en goeden uitslag te dezen was werkzaam geweest; — dat door den Heer Secretaris van Staat voor de Binnenlandsche zaken bij de reglementen, voor de respective hoofd-synagogen gearresteerd en gesanctioneerd, was vastgesteld geworden, dat ten einde aan de heilzame bedoelingen van het Gouvernement, ten opzigte van het godsdienstig onderwijs der Israëlitische jeugd, krachtdadig te voldoen, door den Secretaris van Staat voorn. bij de onderscheidene Nederlandsche Israëlitische hoofd-synagogen zouden worden benoemd commissiën, ten einde volledige rapporten aan te bieden omtrent den tegenwoordigen staat der Israëlitische godsdienstige scholen, mitsgaders plans te ontwerpen ter organisatie van dezelve, onder toevoorzigt van wel ingerigte besturen; — heeft, bij dispositie van den 18den Maart, goedgevonden, commissiën te benoemen, ter verbetering van het Israëlitisch onderwijs voór de respective

(1) Jaarboek 1814. bl. 460 en 461.

hoofd-synagogen, met bepaling van derzelver praesidium en den gang van derzelver werkzaamheden.

Commissiën voor het Israëlitisch schoolonderwijs. De commissiën voor de Nederlandsche Israëlitische hoofd-synagogen waren: te Amsterdam de Heeren *J. D. Meyer* President, *D. A. Huidecoper*, *D. S. Boas*, *A. Elkan de Vries*, *S. Berenstein*; — te 's Gravenhage de Heeren *S. B. Stein* President, *M. Edersheim* en *E. J. Andries*; — te Rotterdam de Heeren *L. Davids* President, *J. B. Benjamins* en *J. L. Jacobson*; — te Amersfoort de Heeren *J. M. Weyl* President, *P. A. Arendson* en *J. H. Herschel*; — te Middelburg de Heeren *J. H. Hendrix* President, *W. H. Praag* en *M. van Lissa*; — te Nymegen de Heeren *J. Kam* President, *J. P. Gomperts* en *J. Goedhart*; — te Zwolle de Heeren *A. J. van Raalte* President, *S. J. Philipson* en *J. J. Themans*; — te Groningen de Heeren *S. J. van Coevorden* President, *A. J. Deen*, *M. J. Cohen*, *M. Loëwe*, *M. M. Lowenstein*, *H. H. Hes*, *H. J. Schaap* en *B. M. van Praag*; — te Leeuwarden de Heeren *J. L. Pinto* President, *A. Polak*, *E. S. Reiser*, *J. L. de Roos*, *M. S. du Parx* en *B. de Marcas* (1).

Israëlitisch school-examen te Groningen. Op den 26sten September geschiedde het eerste jaarlijksche examen van de Israëlitische jeugd te Groningen, behoorende tot het instituut *Tiphereth Bachurim*, bij boven vermelde besluiten bedoeld, in tegenwoordigheid van den Hoog Ed. Welgeb. Heer *E. Lewe*, bij afwezigheid van den Gouverneur der provincie, den Heer *M. Salverda*, griffier der Heeren Staten, de Heeren Schoolopzieners, den Heer Rector Magnificus der Akademie den Heer *Muntinghe*, meer andere Professoren, Predikanten en eene menigte aanschouwers van onderscheidene rangen; leverende dit openbaar

(1) *Nieuwe Bijdragen tot het Schoolwezen*, 1816. April bl. 248—255.

examen het schoonste bewijs op voor de doelmatigheid van het onderwijs (1).

Te Amsterdam had op den 27sten October de plegtige inwijding plaats van een nieuw locaal voor de Portugesche Armenschool, aldaar bestaande sedert 1 Mei 1814. Dit locaal, voor ruim 300 kinderen berekend, ontving nu 116 jongens en 60 meisjes, te zamen 176 kinders. Van deze en andere bijzonderheden gaf de Voorzitter der Commissie tot deze school de Heer *J. Mendes de Leon* verslag, waaruit bleek, dat de leden der gemeente zich beijverd hadden tot het edelmoedig verband voor zeer aanzienlijke jaarlijksche bijdragen ten behoeve dezer school. De Opperrabbijn *D. Cohen d'Azevedo* hield eene redevoering: „over „de noodzaaklijkheid der opvoeding;" afgewisseld door muzijk. Eenige kinderen zongen een gepasten Psalm en het statig hallel of den lofzang aan God, door muzijk begeleid. De plegtigheid werd bijgewoond, behalve door de Commissiën der Parnassins en tot de zaken der Israëliten, de besturen der godgeleerde en liefdadige gestichten der gemeente, alsmede van de commissie tot verbetering van het onderwijs der hoofd-synagoge te Amsterdam, ook door gemagtigden van de plaatselijke school-commissie en van de curatoren der stads armenscholen. Inwijding der Portugesche Israëlitische armenschool te Amsterdam.

De Heer Kommissaris tot de zaken van het middelbaar en lager onderwijs, *A van den Ende*, gaf in eenen brief van den 29sten April aan de Secretarissen der Commissiën van onderwijs in de noordelijke provinciën te kennen: „dat als een zeer belangrijk hulpmiddel ter verbetering van het lager schoolwezen in de zuidelijke provinciën, en wel tot het aldaar overbrengen der groote voordeelen, welke de schoolverbetering in het noordelijke gedeelte van het Rijk sedert de laatste jaren aanbragt, beschouwd moest worden het Opleiding van Roomsch-Katholijke schoolonderwijzers.

(1) Het reglement van dit instituut wordt gevonden in de *Nieuwe Bijdragen tot het Schoolwezen*, 1816. Maart en April, bl. 174 en 233.

plaatsen van alhier wel gevormde schoolonderwijzers, op scholen in de zuidelijke provinciën; — dat echter daartoe vereischt zou worden, dat verre het meerendeel van dusdanige onderwijzers waren van den Roomsch-Katholijken godsdienst, bezittende voorts de vereischte kundigheden en geoefendheid in het geven van een oordeelkundig onderwijs; — weshalve Z. Ed. verzogt aan elk lid der commissiën van onderwijs te willen opsporen zoodanige onderwijzers binnen derzelver distrikt, als bovengemelde vereischte bezaten en tot eene verplaatsing in de zuidelijke provinciën zouden genegen zijn; en daar deze maatregel jaren lang zou kunnen en moeten voortduren, noodigde Zijn Ed. tevens gemelde leden uit, om voortaan eene bijzondere aandacht en zorg te vestigen op de aankweeking van geschikte jonge lieden van den Roomsch-Katholijken godsdienst tot schoolonderwijzers (1)."

Verbeterd schoolwezen in Drenthe.

De Schoolopziener *C. Pothoff* te Koevorden, deed bij eenen juisten staat van vergelijking blijken, dat in het Landschap Drenthe ter schole gegaan hadden:

In den winter van 1815 tot 1816 1707 kinders.
— — — — 1805 — 1806 924 —

zijnde alzoo een verschil van 783 (2).

Benoemingen van provinciale schoolopzieners.

Bij besluit van Z. M. van den 7den Mei werd de Heer *H. Crull* te Havelte benoemd tot schoolopziener in het vierde distrikt van het Landschap Drenthe, opengevallen door het overlijden van den Heer *G. Smit*. Bij besluit van den 21sten Mei werd de Heer *A. S. Alting* te Kampen tot schoolopziener in het eerste distrikt der provincie Overijssel benoemd, vacerende door het honorabel ontslag van den Heer *A. van Goudoever*, ten gevolge van deszelfs aanstelling als Hoogleeraar

(1) *Nieuwe Bijdragen tot het Schoolwezen*, 1816. Junij, bl. 350.

(2) Aldaar bl. 373.

te Utrecht. — Op den 2den Junij werd de Heer *P. Zilvergieter Hoogstad* tot schoolopziener benoemd in het 4de distrikt der provincie Gelderland. — Bij besluit van 3 November werd door Z. M. honorabel ontslag verleend aan den Heer *C. Fransen van Eck*, als schoolopziener te Deventer; — en tot schoolopziener in het 5de distrikt der provincie Vriesland benoemd de Heer *H. Heppener* te Dragten, in plaats van den Heer *M. Gouverneur*, vertrokken naar Groningen.

Zorg voor verbetering van het schoolwezen in de koloniën.

Naauwelijks werden er toebereidselen gemaakt tot het weder in bezit nemen der herkregene koloniën in oost en west, of Z. M. was bedacht om de verbeteringen, in het lager schoolwezen van het moederland gebragt, ook tot de koloniën over te brengen. Te dien einde werden er, onder medewerking van den Heer Directeur-Generaal voor het departement van koophandel en koloniën, middelen beraamd, om dit doel op de beste wijze voor te bereiden, en wel in de eerste plaats door het daar henen zenden van bekwame onderwijzers, voorzien van de vereischte hulpmiddelen van onderwijs. — Aan de behoeften der Oostindische bezittingen, als ook aan die der kolonie Suriname, werd op eene, voor dezelve bij voorraad voldoende wijze voldaan, deels door de benoeming van zes onderwijzers voor de Oost en één voor Suriname, allen bezittende den tweeden of derden rang; deels door den aankoop van de noodige schoolboeken en andere hulpmiddelen van onderwijs, waartoe Z. M. voor de Oostindische bezittingen eene som van *f* 2000: -, en voor de kolonie Suriname eene som van *f* 500: - goedgunstiglijk toestond (1).

Aanleg van kweekscholen voor schoolonderwijzers.

Op den 31sten Mei nam Z. M., uit aanmerking van het groot aanbelang eener goede, wel ingerigte, aanhoudende, en zoo veel mogelijk eenparige, vorming van aankomende onderwijzers der lagere scholen, op voordragt van den Kommissaris-Generaal voor het onderwijs enz. het

(1) *Nieuwe Bijdr.* 1816 Mei, bl. 317.

besluit: 1°. dat er binnen het koningrijk der Nederlanden twee kweekscholen van onderwijzers voor de lagere scholen zullen worden opgerigt ten koste van den lande; 2°. dat deze kweekscholen zullen worden gevestigd eene binnen de noordelijke en eene binnen de zuidelijke provinciën van het Rijk; 3° dat dezelve kweekscholen zullen staan onder het onmiddellijk beheer van den Kommissaris-Generaal voor het onderwijs en voor de kunsten en wetenschappen, welke aan Z. M. de nadere voordragt zal doen betrekkelijk tot de inrigting dezer kweekscholen, en tot de, bij elke derzelve aan te stellen, hoofdonderwijzers.

Ten zelfden dage besloot Z. M., op voordragt van den Kommissaris-Generaal voorn. betrekkelijk dezelve kweekscholen, de volgende artikelen vast te stellen:

Bepalingen omtrent de kweekschool te Haarlem.

1°. Dat de kweekschool van onderwijzers, in de noordelijke provinciën op te rigten, zal gevestigd zijn binnen de stad *Haarlem*.

2°. Dat bij dezelve kweekschool zullen worden benoemd één hoofdonderwijzer, met den titel van directeur en onderwijzer, op een jaarlijksch traktement en emolumenten, bij een nader besluit door Z. M. te bepalen, alsmede de vereischte ondergeschikte onderwijzers.

3°. Dat aan dezelve kweekschool zullen verbonden zijn vijftien lands beurzen of prebenden, namelijk tien geheele, ieder van *f* 250 's jaars, en vijftien halve, ieder van *f* 125 's jaars., en toe te leggen aan jonge lieden van eenen goeden aanleg, en genegen, om zich aan het lager onderwijs te wijden.

4°. Dat deze beurzen of prebenden door dezelve jonge lieden zullen worden genoten gedurende vier jaren, doch in buitengewone gevallen zullen kunnen worden genoten gedurende vijf jaren.

5°. Dat bij dezelve kweekschool nog zullen worden toegelaten vijf jonge lieden, zonder eenige toelage van den lande, maar alleen kosteloos het onderwijs genietende, en zulks mede gedurende vier, en hoogstens gedurende vijf jaren.

6°. Dat ieder dezer twintig eigenlijk gezegde kwekelingen der school, gelijkelijk zal genieten bij zijne komst op de school een douceur van *f* 50, en een gelijk dou-

ceur van *f* 50 bij het verlaten der school na vier of vijf volle jaren.

Bepalingen omtrent de kweekschool te Haarlem.

7°. Dat, behalve deze twintig eigenlijke kweekelingen der school, almede, doch slechts gedurende één jaar, tot het vrij genot van het onderwijs op dezelve kweekschool zullen worden toegelaten tien jonge lieden, die reeds elders hunne eerste vorming tot den onderwijzersstand hebben verkregen, en zulks almede voor elk hunner onder eene toelage uit 's lands kasse van een douceur van *f* 50, bij derzelver komst op de school, en van een gelijk douceur van *f* 50, bij het verlaten der school, na het verblijf van een vol jaar, en ten gevolge van een vereerend ontslag van dezelve school. Deze jonge lieden voorzien zich zelven van de benoodigde leerboeken en verdere hulpmiddelen van het onderwijs.

8°. Dat voorts enz.

9°. Dat aan meergemelde kweekschool zal verbonden zijn eene leerschool van een behoorlijk aantal scholieren, onder zoodanige nadere bepalingen, als deswegens door den Kommissaris-Generaal voor het onderwijs en voor de kunsten en wetenschappen zullen worden opgemaakt en vastgesteld.

10°. Dat in het algemeen de Kommissaris-Generaal voor het onderwijs, de kunsten en wetenschappen voor deze kweekschool zal vervaardigen en vaststellen alle zoodanige reglementen en instructiën, als mogen gevorderd worden, om de bereiking der bedoelingen van Z. M., met de oprigting van kweekscholen van onderwijs, zoo veel mogelijk te verzekeren.

Bij besluit van Z. Exc. den Kommissaris Generaal van het onderwijs enz. van den 11den Junij, werden reeds eenige schikkingen bepaald omtrent de aanneming van kweekelingen, ingevolge en ter uitvoering van bovenstaand besluit (1).

Z. M. benoemde bij besluit van 31 Mei den Heer *P. J. Prinsen*, als directeur en onderwijzer bij de kweekschool te Haarlem, zijnde bevorens hoofdonderwijzer in de school van de maatschappij *tot nut van 't algemeen* bij het departement Haarlem. — Tevens geschiedde ten gevolge van Zr. Ms. besluit van dien dag de aankoop

(1) *Nieuwe Bijdr.* 1816. Junij, bl. 346.

van een geschikt locaal te Haarlem, hetwelk met den meesten spoed ten voornoemden einde werd ingerigt en gereed gemaakt.

Beschikking ten behoeve der schoolonderwijzers gezelschappen.

Z. M. had bij besluit van 30 Januarij eene somma van *f* 2000:- ter beschikking gesteld van den Heer Kommissaris-Generaal van het onderwijs enz., ten einde te dienen ter aanmoediging van bestaande of op te rigten schoolonderwijzers-gezelschappen (1). Bij dispositie van den 20 Junij verdeelde Z. Exc. deze som onder negen en negentig gezelschappen, in vijf en veertig schooldistrikten der noordelijke provinciën bestaande; waarvan de, bij dit besluit genoemde, schoolopzieners de nadere beschikking zouden hebben, onder verpligting van voor den laatsten Januarij 1817 opgave aan het departement van onderwijs enz. te doen, niet slechts van het gebruik dier penningen, maar ook van den werkelijken staat der respective gezelschappen binnen hun distrikt, met vermelding der namen van derzelver leden.

Regeling der overgenomene Pruissische enclaves in het schoolwezen.

De scholen, behoorende tot de overgenomene Pruissische enclaves in Gelderland, werden bij besluit van den Kommissaris-Generaal van 25 Junij tot de respective schooldistrikten verwezen, en wel: de scholen te Duiven, Groesen, het kleine Loo, Oud Zevenaar en Zevenaar tot het 1ste, de school te Wehl tot het 5de, en de scholen te Malburg en Huissen tot het 10de schooldistrikt van Gelderland (2).

's Lands traktementen.

Bij besluit van Z. M. van den 13den Augustus werd een lands traktement van *f* 150:- toegelegd aan den schoolonderwijzer te Leembeeke, arrondissement Ecloo, provincie Oostvlaanderen, waarbij de gemeente van Leembeeke zou voegen eene vrije woning en welingerigt schoolvertrek. — In de maand November werd door Z. M. voor een onderwijzer te Makkum, provincie Vriesland, toegestaan de somma van *f* 275:-.

(1) Zie Jaarboek 1815. St. II. bl. 283—289.
(2) *Nieuwe Bijdr.* 1817. bl. 435.

Bij besluit van den 5den November bepaalde Z. M.: „ dat ter aanvankelijke vestiging eener behoorlijke onderwijzing der jeugd te Sittard, provincie Limburg, aldaar zou worden opgerigt eene lagere school, ten behoeve der gezamenlijke jeugd aldaar van beiderlei kunne, bij welke school een onderwijzer van den tweeden rang zou worden benoemd, en dat aan den eerst te benoemen hoofdonderwijzer een vast traktement van ƒ 300:- van 's lands wege zou worden toegelegd; — dat, zoodra het getal van leerlingen boven de 60 zou bedragen, bij deze school zou worden benoemd een ondermeester van den derden rang, onder het genot, bij voorraad, van een traktement uit 's Rijks kasse van ƒ 100:-; — dat beide daarbij van stads wege zouden genieten eene vrije woning in het voormalig Dominicaner klooster, welk geheele locaal tot dit school en verblijf zou worden ingerigt en met de noodige meubelen voorzien; — en dat aan den hoofdonderwijzer en ondermeester nog zou toekomen een jaarlijksche vastgestelden onderstand van stads wege; gelijk alzoo ook in de schoolvereischten zou moeten worden voorzien, en dat wel door daarvoor zoodanige fondsen te vinden, dat al de leerlingen het onderwijs ontvingen zonder betaling van eenig leergeld, maar dat aan den hoofdonderwijzer het schoolgeld voor elken leerling toekwame uit eene op te rigten schoolkas, waaruit al de uitgaven zouden behooren te geschieden, met uitzondering alleen van die, welke voor het locaal zelve zouden gevorderd worden, en welke ten laste der gemeentekasse zouden verblijven, — te welken einde de Gouverneur der provincie het ontwerp der stedelijke regering daartoe, met zijne aanmerkingen aan den Kommissaris-Generaal zou inzenden." Besluit van 5 Nov. no. 42. houdende de oprigting eener openbare lagere school te Sittard in de provincie Limburg.

Op voordragt van den Kommissaris-Generaal voor het onderwijs besloot Z. M., op den 6den November, de volgende artikelen:

Art. 1. Binnen elk der zuidelijke provinciën van Ons Rijk, als mede binnen Ons Groothertogdom Luxem-

Besluit van 6 Nov. houdende bepalingen wegens het toeleggen van twaalf schoolonderwijzers-traktementen uit 's lands kas binnen elk der zuidelijke provinciën en het groothertogdom Luxemburg. (Nieuwe Bijdr. bl. 703.)

burg, zullen twaalf lands traktementen aan onderwijzers voor lagere scholen te platten lande, bij voorraad, worden toegestaan, zes groot *twee honderd*, en zes groot *een honderd en vijftig* guldens in het jaar.

Art. 2. Geen dezer lands traktememten zal kunnen worden toegewezen, dan aan gemeenten, alwaar, ten koste van dezelve, eene vrije onderwijzers-woning, als ook een behoorlijk en wel ingerigt schoolvertrek werkelijk aanwezig is.

Art. 3. Dezelve lands traktementen zullen worden toegewezen aan gemeenten, gelegen in de verschillende streken van elk der genoemde provinciën, en van het groothertogdom.

Art 4. De Gouverneurs van elk der zuidelijke provinciën, alsmede de fungerende Gouverneur van het groothertogdom Luxemburg, zullen aan Onzen Kommissaris-Generaal voor het onderwijs en voor de kunsten en wetenschappen opgave doen en aanwijzing van die gemeenten, of ook van die werkelijk fungerende schoolonderwijzers, welke zij vermeenen dat aanspraak hebben, om met één der lands traktementen, aan hunne respective provinciën toegestaan, te worden begiftigd, daarbij echter in het oog houdende het bepaalde bij art. 2 en 3.

Art. 5. Onze Kommissaris-Generaal voornoemd zal zich in staat stellen, om aan Ons eene gegronde voordragt te doen van die gemeenten of werkelijk fungerende schoolonderwijzers in elk der zuidelijke provinciën en het groothertogdom Luxemburg, die verdienen begiftigd te worden met één der bij dit besluit globaal toegestane schoolonderwijzers-traktementen.

Art. 6. De Gouverneurs der zuidelijke provinciën, alsmede de fungerende Gouverneur van het groothertogdom Luxemburg, zullen zich bevlijtigen, om almede binnen meerdere gemeenten het inrigten van gemeentelijke schoolhuizingen te bevorderen, en alsdan deze gemeenten aan Onzen Kommissaris-Generaal voornoemd kenbaar maken, met alle zoodanige voorstellen, als zij gepast zullen oordeelen.

Art. 7. Dezelve Gouverneurs zullen, ter verdere bevordering van het lager onderwijs in die gemeenten, welker onderwijzers met een lands traktement zullen mogen begunstigd worden, binnen dezelve gemeenten, langs de meest geschikte middelen, aanmoedigen het nemen van gemeentelijke maatregelen, strekkende om de vereischte fondsen te vinden tot het bestrijden van alle de onkosten van het onderwijs, in dier voege, dat daaruit, behalve

de kosten der verwarming en verlichting van de ſchool, der ſchoolboeken, enz. alsmede de ſchoolgelden aan de onderwijzers worden verſtrekt, en alzoo het ſchoolgeld niet onmiddellijk aan dezelve door de ouders worde betaald, zullende dezelve Gouverneurs alle zoodanige gemeentelijk te ontwerpen maatregelen, met bijvoeging hunner aanmerkingen, brengen ter kennis van Onzen Kommisſaris-Generaal voor het onderwijs en voor de kunsten en wetenſchappen, en die aan deszelfs goedkeuring en bekrachtiging onderwerpen.

Art. 8. Onze Minister van Binnenlandſche zaken wordt, nu voor als dan gemagtigd, om op de begrootingen der uitgaven van de belanghebbende gemeenten te valideren en te doen valideren zoodanige kosten, als tot de inrigtinge van gemeentelijke ſchoolhuizingen en de beſtrijding van verdere benoodigdheden voor het lager onderwijs, ter bereiking van het oogmerk van de artikelen 6 en 7 van dit beſluit, zullen gevorderd worden.

Op den 7den November beſloot Z. M., op voordragt van den Kommisſaris-Generaal:

1°. Dat de weeshuis-ſchool der ſtad Luxemburg voortaan zal zijn eene openbare ſchool, waarin, behalve de kinderen tot het weeshuis behoorende, ook andere kinderen, buiten hetzelve woonachtig, zullen worden opgenomen, en allen geheel om niet zullen worden onderwezen. Beſluit omtrent de weeshuisſchool te Luxemburg.

2°. Dat bij dezelve ſchool zal worden aangeſteld een bekwaam hoofdonderwijzer, gevormd in de noordelijke provinciën, alsmede tot ondermeester een jongeling van goeden aanleg en aanvankelijke vorderingen, zich wijdende aan het vak van het lager onderwijs.

3°. Dat aan den hoofdonderwijzer, bij dezelve ſchool aan te ſtellen, uit 's Rijks kasſe zal worden verleend een jaarlijks traktement van drie honderd guldens; dat voorts dezelve hoofdonderwijzer, uit het fonds van het weeshuis, bovendien een jaarlijks traktement van drie honderd guldens, behalve de vrije kost en inwoning in het weeshuis, zal genieten: welke beide traktementen zullen gerekend worden in te gaan met den dag waarop de benoemde hoofdonderwijzer te Luxemburg zal zijn aangekomen. De onderwijzer gehuwd zijnde, zal dezelve wel de vrije inwoning, maar niet langer de vrije kost in het weeshuis genieten.

Besluit omtrent de weeshuis-school te Luxemburg.

4°. Dat aan den ondermeester bij de nieuw in te rigten school aan te stellen, insgelijks uit 's Rijks kasse zal worden toegelegd een jaarlijks traktement van één honderd guldens, in te gaan met den dag dat hij zijne functiën zal hebben aanvaard, zullende dezelve almede de vrije inwoning en kost in het weeshuis genieten.

5°. Dat aan den hoofdonderwijzer uit 's Rijks kasse zal worden toegestaan eene somme van twee honderd guldens in eens, ter goedmaking zijner reiskosten uit de noordelijke provinciën naar de stad Luxemburg, en dat almede aan den ondermeester, zoo dikwerf deze insgelijks uit de noordelijke provinciën zal afkomstig zijn, tot gelijk einde, uit 's lands kasse zal worden toegelegd eene somme van één honderd guldens in eens.

6°. Dat de onkosten der inrigting van eene geschikte woning voor den hoofdonderwijzer, en van een behoorlijk verblijf voor den ondermeester in het weeshuis, gelijk mede die der doelmatige inrigtingen, meubilering van het schoolvertrek, en van deszelfs verlichting en verwarming, zullen zijn ten laste der kasse van de burgerlijke hospices van Luxemburg, als ook dat alle schoolboekjes en verdere hulpmiddelen van het onderwijs, uit dezelve kasse zullen worden bekostigd.

7°. Dat de hoofdonderwijzer der school, uit het fonds der burgerlijke hospices, boven zijne beide vaste traktementen uit hetzelve fonds en uit 's Rijks kasse, voor elken leerling, buiten het weeshuis woonachtig, zal genieten eene zekere, doch voor elken leerling gelijke, somme, onder den naam van leergeld, en waarvan het bedrag voor elken leerling nader bepaald zal worden.

8°. Dat, benevens de gewone voor- en namiddag-school bij de weeshuis-school zal worden gevoegd en gehouden eene avond-school voor kinderen en aankomende jongens, die de dagschool niet kunnen bezoeken, dewelke aldaar het onderwijs almede geheel en al *gratis* zullen ontvangen, en bij welke avondschool de ondermeester insgelijks zal tegenwoordig zijn; hetzij om mede onderwijs te geven, hetzij om hetzelve te ontvangen.

9°. Dat alle de onkosten der avondschool, specialijk ook die der leerboekjes en anderzins, insgelijks zullen zijn ten laste der kasse van de burgerlijke hospices, uit dewelke bovendien voor elken leerling der avondschool, aan den hoofonderwijzer zal worden verstrekt het dubbel van het leergeld, aan denzelven voor elk leerling der dagschool uit te betalen.

10°. Dat daarentegen aan den hoofdonderwijzer, gelijk

ook aan den ondermeester, ten strengste zal zijn verboden het geven van eenig ander hetzij school-, hetzij huis-onderwijs, van welken aard ook; gelijk ook geen van beide, op welk eene wijze ook, met eenigerhande andere bezig- of werkzaamheden, buiten het schoolwerk of daartoe behoorende, zullen mogen worden belast, noch ook zoodanige andere werkzaamheden zullen mogen aanvaarden.

11°. Dat, ter gemoetkoming van al de uitgaven, ten behoeve der school uit de kas der burgerlijke hospices te doen, aan derzelver fonds uit 's Rijks kas zal worden verstrekt eene somme van drie honderd guldens, Ons voorbehoudende nader te bepalen, of en welke subsidie voor het vervolg aan hetzelve zal worden toegelegd.

12°. Dat, in zoo verre het fonds der burgerlijke hospices nog niet toereikende zal zijn, om de bovenstaande uitgaven ten behoeve der in het weeshuis op te rigtene school te bestrijden, hetzelve fonds daartoe uit stads kasse jaarlijks de vereischte subsidie zal erlangen.

13°. Dat, enz.

14°. Dat de fungerende Gouverneur der provincie Luxemburg bij Onzen Kommissaris-Generaal voor het onderwijs en voor de kunsten en wetenschappen zal inzenden, en aan deszelfs goedkeuring en bekrachtiging zal onderwerpen een nader ontwerp, strekkende ter executie en meerdere bepaling van alle bij dit besluit vastgestelde beginselen en gronden.

Bij besluit van Z. M. van 12 November werd aan den onderwijzer te Pitthem, arrondissement Brugge, provincie Westvlaanderen, een lands traktement van f 150:- toegestaan, mits de gemeente aldaar zorgde voor deszelfs vrije woning en geschikt schoolvertrek. 's Lands traktementen.

Ten zelfden dage besloot Z. M. aan de gemeente van Maria Hoorbeeke, in de provincie Oostvlaanderen, twee schoolonderwijzers traktementen van 's lands wege toe te leggen, ieder van f 200:-, het eene voor den schoolonderwijzer, te vestigen in de hoofdplaats der gemeente Maria Hoorbeeke, het andere voor den schoolonderwijzer, te benoemen voor de boerschap tot deze zelfde gemeente behoorende en door Hervormden bewoond, mits de gemeente zorge voor een woon-

huis en behoorlijk schoolvertrek voor den eerstgemelden leeraar.

Akte van toelating aan vier schoolonderwijzers ingetrokken.

Het zorgvuldig toevoorzigt op het gedrag der schoolonderwijzers, had in de maanden October, November en December de intrekking der akte van algemeene toelating ten gevolge, door of wegens den Heer Kommissaris-Generaal, voor een viertal onwaardigen (1).

Het schoolgebouw te Apeldoorn ingewijd.

Te Apeldoorn was het schoolgebouw op last en ten koste van Z. Exc. den Luitenant-Admiraal *van Kinsbergen*, onder goedkeuring van den Gouverneur der provincie, in eenen doelmatigen staat gebragt, en op den 3den October ingewijd door den Eerw. Heer *Waller*, Predikant dier gemeente, met eene gepaste redevoering. Een der schoolkinderen zeide een vers op ter dankzeggingen aan den edelmoedigen *Kinsbergen*, bij die gelegenheid, met eenige andere personen van hoog aanzien, tegenwoordig. Alle de schoolkinderen werden ten koste van den Admiraal in het schoolgebouw onthaald, terwijl het een feest op zich zelf voor al de inwoners was, den weldoener dezer gemeenten weder eens in hun midden te zien.

Twee zeer aanzienlijke en hoogstbelangrijke stichtingen werden in onmiddellijk verband beschouwd met het openbaar onderwijs, en vorderen alhier eene bijzondere vermelding: te weten het Koninklijk Nederlandsch Instituut der Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, gevestigd te Amsterdam, en de Akademie der Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten te Brussel.

Uitbreiding en bevestiging van het Koninklijk Nederl. Instituut.

Het Instituut had in den aanvang van dit jaar aan de oproeping van Z. M. voldaan, om deszelfs besluiten en reglementen, ten aanzien der zamenstelling en werkzaamheden van hetzelve te herzien, en, naar aanleiding daarvan, overwogen,

wel-

(1) *Nieuwe Bijdr.* 1817. Januarij, bl. 26, 28, 29 en 30.

welke uitbreiding en verandering dezelven zouden behooren te ondergaan, ten gevolge der vereeniging van de noordelijke en zuidelijke provinciën van het koningrijk der Nederlanden onder eene en dezelfde grondwet (1). Het had aan Z. M. behaagd het nieuwe concept-reglement voor het Instituut in het algemeen, en de bijzondere concept-reglementen voor elk van deszelfs vier Klassen, goed te keuren en vast te stellen. Daarna had de bevestiging en aanstelling der leden van de respective Klassen, op de lijsten der oude en de benoemingen der nieuwe, door de klasse voorgedragen, plaats, en bestond alzoo ten dezen jare het Koninklijk Nederlandsche Instituut, wat deszelfs Leden betreft, op dezen voet.

Uitbreiding en bevestiging van het Koninklijk Nederl. Instituut.

Beschermheer van het Instituut, Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden.

EERSTE KLASSE: *Wis- en Natuurkundige Wetenschappen.*

I*ste Afdeeling*, Wiskunde, Landmeetkunde, Sterrekunde, Aardrijks- en Zeevaartkunde. Leden: de Heeren *J. H. van Kinsbergen*, rustend Lid, *J. H. van Swinden*, *J. Floryn*, *C. R. T. Krayenhoff*, *J. P. Fokker*, *C. Ekama*, *O. S. Bangma*, *F. de Nieuport*, *G. Moll* en *J. M. C. van Utenhove.*

II*de Afdeeling*, Werktuigkunde, Waterloopkunde, Water- en Scheepsbouwkunde. Leden: de Heeren *J. T. Rossyn*, *P. Glavimans*, *J. Blanken Jz.*, *A. F. Goudriaan*, *C. Brunings Jr.*, *C. van Delen*, *P. M. Boulsnel*, *A. Blanken Jz.* en *J. P. van Cappelle.*

III*de Afdeeling*, Algemeene Natuurkunde, Scheikunde en Delfstofkunde. Leden: de Heeren *M. van Marum*, *P. Driessen*, *W. van Barneveld*, *A. Paets van Troostwyk*, *A. van den Ende*, *F. X de Burtin*, *J. B. van Mons*, *Minckelers* en *J. F. Sentelet.*

IV*de Afdeeling*, Kruidkunde, Landbouw, Landhuishoudkunde en de Artsenijkunde. Leden: de Heeren *J. N. van Eys*, *J. Kops*, *J. F Serrurier*, *A. P. R. C. van der Borch van Verwolde*, *J. A. Bennet*, *C. G. C. Reinwardt*, *A. Dekin*, *F. Roucel* en *J. Parmentier.*

V*de Afdeeling*, Ontleedkunde van den Mensch, vers

(1) Jaarboek van 1815, St. II. bl. 297.

Uitbreiding en bevestiging van het Koninklijk Nederl. Instituut.

gelijkende Ontleedkunde, Dierkunde, Genees- en Heelkunde. Leden: de Heeren *M. van Geuns*, *A. Bonn*, *C. H. à Roy*, *A. G. Camper*, *S. J. Brugmans*, *A. W. Wauters*, *J. F. Kluyskens* en *F. E. Verbeeck*.

Vaste Secretaris der eerste klasse de Heer *G. Vrolik*.

TWEEDE KLASSE. *Nederlandsche Letterkunde*, *Geschiedenis en Oudheden*.

Iste Afdeeling, Nederlandsche Taal, Welsprekendheid en Dichtkunde. Leden: de Heeren *R. Feith*, *D. Hooft*, *J. Scharp*, *W. Bilderdyk*, *P. Weiland*, *J. Kantelaar*, *J. W. Busfingh*, *J. H. van der Palm*, *C. Loots*, *D. J. van Lennep*, *M. Siegenbeek*, *J. de Vries*, *H. Tollens Carz.*, *J. A. Clignet* en *S. Ipz. Wiselius*

II*de Afdeeling*, Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheden. Leden: de Heeren *H. van Wyn*, *J. Scheltema*, *J. D. Meyer*, *N. C. Lambrechtzen*, *C. F. van Maanen*, *P. A. Brugmans*, *M. J. de Bast*, *J. Goethals Vercruyssen*, ... *de Villenfagne*, *C. L. Diericx*, *Ch. van Hulthem*, ... *Dewez*, *J. J. Raepzaet* en *Heye Schoutheer*.

Vaste Secretaris. Deze post onvervuld, doch voor dit jaar waargenomen door den Heer *W. Bilderdyk*.

DERDE KLASSE. *De Latijnsche*, *Griekfche en Oostersche Letterkunde*, *de Wijsbegeerte*, *de Geschiedenissen van vreemde Volkeren en derzelver Oudheden*.

Iste Afdeeling, Latijnsche, Grieksche en Oostersche Taal- en Dichtkunde. Leden: de Heeren *J. W. te Water*, *E. Wassenbergh*, *D. Wyttenbach*, *J. Willmet*, *M. Tydeman*, *H. Bosscha*, *H. Muntinghe*, *D. A. van Lennep*, *J. H. Hoeufft* en *J. H. Pareau*.

II*de Afdeeling*, oude en nieuwe Geschiedenissen der vreemde Volkeren, derzelver Oudheden en Gedenkstukken. Leden: de Heeren *T. D. Wiarda*, *C. W. de Rhoer*, *J. Valckenaer*, *A. R. Falck*, *P. W. van Heusde*, *A. A. Stratenus*, *J. B. les Broussart*, *E. A. Borger* en *A. van Goudoever*.

III*de Afdeeling*, Wijsbegeerte. Leden: de Heeren *H. C. Cras*, *P. van Hemert*, *M. C. van Hall*, *J. M. Kemper*, *J. Kinker*, *J. F. L. Schröder*, . . . *Lammens*, *R. Koopmans* en *Teissèdre l'Ange*.

Vaste Secretaris de Heer *M. Stuart*.

VIERDE KLASSE. *Schoone Kunsten*.

Iste Afdeeling, Kenners en Begunstigers der Schoone Kunsten. Leden: de Heeren *C. S. Roos*, *C. Apostool*, *J. N. Dierckssens*, *J. B. van Lancker*, *J. Goll van Frankenstein*, *J. de Vos*, *A. J. Saportas*, *W. Koopman*, *J. H. Molkenboer* en *A. Brondgeest*.

IIde *Afdeeling*, Schilderkunst. Leden: de Heeren *E. van Drielst*, *M. Versteegh*, *A. de Lelie*, . . . *du Pré*, *M. Lens*, *J. B. Ommeganck*, . . . *Herreyns*, *J. J. Paelinck* en *M. J. van Bree*.

Uitbreiding en bevestiging van het Koninklijk Nederl. Instituut.

IIIde *Afdeeling*, Beeldhouwkunst. Leden: de Heeren *D. Versteegh*, *L. Moritz*, *G. Godecharles* en *P. J. Gabriël*.

IVde *Afdeeling*, Graveerkunst, Leden de Heeren *H. Numan*, *C. H. Hodges*, *A. Cardon* en *J. E. Marcus*

Vde *Afdeeling*, Bouwkunst. Leden: de Heeren *A. van der Hart*, *J. van Westenhout*, *B. W. H. Ziesenis* en . . . *Pisson*.

VIde *Afdeeling*, Toonkunst. Leden: de Heeren *C. A. Fodor*, *J. W. Wilms*, *P. de Volder* en *C. F. Ruppe*.

Vaste Secretaris de Heer *J. de Vos Willemsz.*

Op den 26sten Augustus hield het Koninklijk Nederlandsch Instituut hare negende algemeene vergadering, onder voorzitting van den Heer *D. J. van Lennep*, als president der tweede klasse; wordende den post van Secretaris daarbij waargenomen door den Heer *W. Bilderdyk*. Deze vergadering was bijzonder belangrijk door de tegenwoordigheid der leden in de zuidelijke provinciën woonachtig, die door den Voorzitter welmeenend werden verwelkomd; hetwelk bij monde van den Heer *Dewez*, namens die Heeren, met de zigtbaarste blijken van hartelijke broederlijke vereeniging werd beantwoord.

Op den 28sten November hield de tweede klasse van hetzelve instituut hare eerste openbare vergadering, onder voorzitting van den Heer *J. D. Meyer*, waarbij als Secretaris fungeerde de Heer *S. Ipz. Wiselius*. De Voorzitter het doel der openbare vergadering ontwikkeld hebbende, las de Secretaris een verslag van de werkzaamheden der klasse sedert hare instelling, doende vooral blijken, geene pogingen te hebben gespaard, om de Hollandsche Letterkunde in tijden van vreemde onderdrukking te beveiligen, en thans, onder een eigen en letterminnend Gouvernement te doen bloeijen. — Na de mededeeling eener prijsuitschrijving, las de Heer *D. Hooft* eene verhandeling voor ter *vergelijking van de Dichters en*

Schilderkunst; en droeg de Heer *S. Ipz. Wifelint* een dichtftuk voor: *de overwinning van Algiers;* waarbij de aandoeningen niet weinig verhoogd werden door de tegenwoordigheid der Zee-Kapiteinen *de Man* en *Ziervogel*, verdienstelijke handhavers van den Nederlandfchen roem bij die overwinning, en van 's dichters eigen zoon, die als Adelborst den flag had bijgewoond.

Eereprijs door *A. van der Hart* behaald voor het ontwerp van het monument te Soestdijk.

Bij de wet van den 8ften Julij 1815 bepaald zijnde het oprigten van eene gedenkzuil in het domein van Soestdijk, ter bijzondere vereering van den moed in de hardnekkige verdediging der politie bij les Quatre-Bras zoo luisterrijk ten toon gefteld (1), wilde het Gouvernement hierdoor een wedftrijd openen voor de vaderlandfche kunstenaars, en droeg aan de vierde klasfe van het inftituut de taak op, om daartoe behoorlijke uitnoodiging te doen. Dit gefchiedde bij een programma van den 1ften Januarij dezes jaars, met aanduiding der plaats voor deze gedenkzuil beftemd, in het midden van den grooten weg, welke voorbij het paleis loopt en wel tegen de zoogenaamde koningslaan, en der edele eenvoudigheid en duurzaamheid tevens, welke voor hetzelve verkieslijkst werden geacht, onder uitlooving eener premie van 50 dukaten voor dat ontwerp, welk door het Gouvernement het best gekeurd zou worden. Een aantal voortreffelijke ontwerpen, fchoon van zeer onderfcheiden aard, ingekomen zijnde, werd de klasfe gelast eene beoordeeling derzelven voor te dragen. Zij merkte aan, dat fchoon vele der ingekomene ftukken zeer groote verdiensten bezaten, fommigen derzelven, hetzij om derzelver te groote uitgeftrektheid, hetzij uit hoofde van den nadeeligen invloed, dien het klimaat daarop kon hebben, min verkiezelijk waren voortgekomen: waarna Z. M. bij befluit van den 18den Julij goedvond te bepalen, dat van de ingekomene modellen datgeen zou worden gevolgd, hetgeen tot opfchrift had *vincit amor*

(1) Zie Jaarboek 1815, St. I. bl. 264.

patriae, waarvan bleek de maker te zijn de Heer *A. van der Hart*, te Amsterdam, directeur der stads werken en gebouwen, lid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut bij de vierde klasse, aan wien de uitgeloofde premie werd toegewezen.

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brussel.

Z. M. in overweging genomen hebbende de diensten, door de akademie van wetenschappen en fraaije letteren, weleer te Brussel gevestigd, bewezen, en geene gelegenheid willende verzuimen, om te doen zien, hoe veel belang Hoogstdezelve stelde in het aanwezen van dergelijke instellingen, die even zeer geschikt zijn om de letteren te doen bloeijen en de nationale eer op te houden, besloot op den 7den Mei: „ de voormalige akademie van wetenschappen en fraaije letteren, te Brussel gevestigd door de Keizerin *Maria Theresia*, zoo veel mogelijk, te herstellen op den voet, waarop zij voorheen bestond, en alleen met die veranderingen, welke de omstandigheden zouden vereischen; zullende de Kommissaris-Generaal voor het onderwijs, de kunsten en wetenschappen, de consideratiën en het advies van de nog in leven zijnde leden der akademie vragen ten aanzien der veranderingen, welke het reglement zou moeten ondergaan, alsmede ten opzigte van de keus van nieuwe gewone en honoraire leden.

Ten gevolge het voorstel door den Heer Kommissaris-Generaal, op den 27sten Junij, aan Z. M. daartoe strekkende gedaan, vond Hoogstdezelve goed, op den 3den Julij, te bepalen de volgende artikelen:

Art. 1. Wij keuren goed en stellen vast het reglement van de akademie van wetenschappen en fraaije letteren te Brussel, zoodanig als hetzelve gevoegd is bij het tegenwoordig besluit.

2. Tot leden der akademie worden benoemd of bevestigd:

De kommandeur *de Nieuport*, oud lid; de Heeren *Caëls*, *F. X. de Burtin*, *Lesbroussart*, Baron *de Feltz*, *van Wyn*, *van Swinden*, *te Water*, oude leden; *Raep-*

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en fraaije Letteren te Brussel.

faet, buitengewoon Staatsraad, te Oudenaarde; *Wyttenbach*, Hoogleeraar te Leijden; Baron *de Villenfagne*, te Luik; *Lambrechtsen*, te Middelburg; *van Hulthem*, griffier van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te Brussel; *Brugmans*, Hoogleeraar te Leijden; *Sentelet*, Hoogleeraar te Brussel; *M. Tydeman*, Hoogleeraar te Leijden; *de Bast*, Kanunnik te Gent; *van Marum*, te Haarlem; *Isfredus Thys*, Pastoor te Wyneghem, bij Antwerpen; *van Lennep*, Hoogleeraar te Amsterdam; *Cornelissen*, te Gent; *Vrolik*, Hoogleeraar te Amsterdam; *Minckelers*, Hoogleeraar te Maastricht; *van Heusde*, Hoogleeraar te Utrecht; *Dewez*, te Brusfel; *Kemper*, Hoogleeraar te Leijden; *van Mons*, te Brusfel; *Kesteloot*, Geneesheer; *Wauters*, Geneesheer te Gent; Baron *de Geer*, te 's Gravenhage; *Ernst*, Pastoor te Alden, bij 's Hertogenrade; *Thiry*. Hoogleeraar te Brusfel; *d'Omalius*, te Namen; *Harbauer*, Geneesheer te Brusfel.

Honoraire leden:

De Hertog *van Ursel*; de Baron *van der Capellen*, te Batavia; de Prins *de Gavre*, te Brusfel; de Ridder *de Coninck*, te Gent; de Baron *van Spaen la Lecq*, te 's Gravenhage; de Baron *de Keversberg de Kesfel*, te Antwerpen; Baron *van Tuil van Serooskerken van Zuylen*, te Utrecht; de Baron *Lampsins*, te 's Gravenhage.

3. Zijn benoemd;

Tot Voorzitter der akademie, de Baron *de Feltz*.

Tot provisionele Secretaris, de Heer *van Hulthem*.

4. Den 18den November van dit jaar zal de eerste vergadering plaats hebben. De municipale commissie van Brusfel zal worden verzocht, om, voor de vergaderingen der akademie, het gebruik van eene der bibliotheekzalen toe te staan.

5. Alle jaren zullen er vier medailles, alsmede medailles van accessit, ter beschikking der akademie gesteld worden, om door haar te worden toegewezen aan de schrijvers der bekroonde verhandelingen.

6. Eene jaarlijksche toelage van 4000 guldens zal daarenboven aan de akademie betaald worden, om te dienen tot goedmaking der kosten van drukken, stemballetjes, en andere uitgaven, met uitzondering alleen van het traktement van den Secretaris, hetwelk nader zal worden geregeld, gelijk ook de pensioenen, welke aan een lid of de leden, die zich door hunnen ijver en hunne werkzaamheden zullen onderscheiden, zullen kunnen worden toegelegd.

7. De oude leden, die pensioenen trokken, zullen

daarvan op nieuw het genot hebben, te rekenen van heden af; zij zullen zich te dien einde vervoegen tot Onzen kommisfaris-generaal voor het onderwijs, de kunsten en wetenfchappen.

Herftel en bevestiging der Akademie van Wetenfchappen en Fraaije Letteren te Brusfel.

8. Wij autoriferen Onzen kommisfaris-generaal voor het onderwijs, de kunsten en wetenfchappen, om aan de akademie de fom van 4000 guldens, in het 6de artikel hierboven vermeld, uit te betalen, te rekenen van den 1ften November van dit jaar af. Deze fom zal geaffecteerd worden op het een en twintigfte artikel van het 19de hoofdftuk van het budget van het jaar 1816, en zal, even als de kosten der medailles, waarvan in het 5de artikel melding is gemaakt, gebragt worden op het jaarlijkfche budget van het departement van het onderwijs, de kunsten en wetenfchappen.

Ingevolge art. 4. van het bovenftaand befluit had de eerfte vergadering der Koninklijke Akademie van wetenfchappen en fraaije letteren plaats op den 18den November; bij welke gelegenheid Z. Exc. de Kommisfaris-Generaal van het onderwijs, de kunsten en wetenfchappen, deed de volgende aanfpraak:

Mijnheer de Voorzitter!

Mijne heeren de leden van de akademie!

De zoo even plaats gehad hebbende lezing der beide befluiten van Z. M., betrekkelijk tot het herftel der Koninklijke akademie van wetenfchappen en fraaije letteren, doet genoegzaam de weldadige inzigten des Konings kennen.

Mijne ftem is, ik weet dit, niet noodig om u, Mijne Heeren, aan te fporen om aan deze inzigten te beantwoorden, en om dezelve te vervullen: doch het herftel zelf van deze beroemde letterkundige maatfchappij is eene te belangrijke gebeurtenis, om niet tot eenige overdenkingen aanleiding te geven.

Uwe blikken, Mijne Heeren, keeren, met de mijne, terug tot dat tijdftip, waarin eene te regt geliefde en geëerde Vorstin de koninklijke en keizerlijke akademie van Brusfel oprigtte.

Reeds had de Graaf *van Cobentzel*, gevolmagtigd afgezant van Keizerin *Maria Therefia* in de Nederlanden, de grondflagen tot dezelve gelegd, door het oprigten te

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brussel.

bewerken van het letterkundig genootschap, dat de wieg en bakermat is geweest der akademie. Bestemd zijnde om den bloei der letteren, welke misschien in de Nederlanden te veel verwaarloosd was geworden, te doen herleven, betoonde de nieuwe akademie zich, door hare onvermoeide werkzaamheid, door hare veelvuldige nasporingen, en door het uitgeven van een groot aantal belangrijke en kostbare gedenkschriften ten volle de schoone hoop waardig, welke zij had doen ontstaan.

Het zoude gewisselijk overbodig zijn, Mijne Heeren, u hier de namen te herinneren der door hunne hoedanigheden en talenten uitmuntende mannen, welke zij onder hare eerste leden telt. Het zoude overbodig zijn u te spreken van dien doorluchtigen prelaat, den eerbiedwaardigen en geleerden Bisschop van Antwerpen, welken ik onder het getal der eerste grondleggers zie, of van dien onvermoeiden schrijver, den achtenswaardigen *Des Roches*, dien een te vroege dood aan zijne veelomvattende nasporingen over de vaderlandsche geschiedenis ontrukte. Ik zoude misbruik maken van uw geduld, door u de verdiensten te willen schetsen van hen, wier namen in den tempel der onsterfelijkheid staan aangeteekend

Steeds even vollijverig hare nuttige werkzaamheden voortzettende, brak de akademie die nooit af, dan op het oogenblik, toen de verheerende stroom der omwenteling, welke alle godsdienstige, burgerlijke of letterkundige instellingen verslond, ook de ontbinding van dit genootschap te weeg bragt.

Kalmere tijden schonken haar het aanwezen niet terug; het lag niet in de ontwerpen van den alvermogenden man, die alles op één punt wilde te zamen brengen, ten einde zich zelven tot het middenpunt te maken, van waar de eenige stralen, welke nog bestemd waren om de duisternis van den aardbol te verlichten, moesten uitgaan; het lag, zeg ik, niet in de oogmerken van dezen man om, buiten de hoofdstad van het groote rijk, eene letterkundige maatschappij te herstellen, geschikt ter verspreiding van kennis en verlichting.

Het is aan onzen Doorluchtigen Souverein, dat de roem van deze herstelling was voorbehouden.

Als een verlicht beschermer der letteren, heeft de vrede, welke de vrucht is der luisterrijkste overwinningen, niet zoo ras het lot des Rijks bevestigd, of hij houdt zich reeds bezig met de zorg om het onderwijs en de wetenschappen te doen herleven.

Het is op zijn gebod, dat de universiteiten verrijzen;

het is onder zijne bescherming dat de geleerden zich vereenigen. De oude leden van deze achtenswaardige maatschappij, die hare rampen hebben overleefd om getuigen te zijn van haar herstel, te voren in vaderlandsche en vreemde geleerden onderscheiden, vinden zich thans als kinderen van een zelfde vaderland terug. Reeds waren zij door eenen hechten band, die der liefde voor de kunsten en waarheid, aan een verbonden, deze band, zal thans door de eenstemmige liefde voor den Koning en het vaderland nog naauwer toegehaald, de ziel van deze vergadering worden, en door al de leden in edelen ijver te doen ontbranden, derzelver pogingen aanvuren, en aldus de heilrijkste uitwerkselen te weeg brengen.

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brussel.

Uwe verdiensten, Mijne Heeren, en uwe talenten (ik schroom niet het te zeggen) strekken hiervoor ten onfeilbaren waarborg.

Vervuld van de edelste eerzucht, zult gij, in het oog der nakomelingschap, de keuze van Z. M. regtvaardigen, en gij zult Zijne oogmerken vervullen, door uwe namen beroemd te maken.

En gij, Mijnheer, aan wien de Koning een uitstekend blijk heeft gegeven van Zijn vertrouwen, door u, als voorzitter, aan het hoofd te plaatsen van de akademie, moge dezelve, onder uw bestuur, luisterrijker herrijzen, dan zij ooit te voren was!

Wat mij betreft, Mijne Heeren, gij zult mij altoos, zoo veel in mijn vermogen is, bereid vinden, om uwen ijver te ondersteunen, en om, met alle mijne krachten, mede te werken tot het vermeerderen van den luister der doorluchtige maatschappij, welke ik, namens den Koning, de eer heb in dit oogenblik op nieuw in te wijden.

Deze dag, reeds zoo vol van herinneringen, zal voortaan dubbeld merkwaardig zijn; de verjaardag van eene Koningin, even geliefd en geëerbiedigd, als zij waardig is zulks te wezen, zal ons tevens doen herdenken aan de koninklijke mildadigheid, welke eene vaderlandsche instelling in het aanwezen terug roept. Mogen de wenschen, welke wij op een zoo heugelijk tijdstip, voor de verlenging der dagen en het geluk van deze deugdzame Vorstin, vormen, verhoord, en op gelijke wijze als heden herhaald worden, gedurende eene lange reeks van jaren!

De Baron *de Felts*, Voorzitter der Akademie, beantwoordde de vorenstaande redevoering in dezer voege:

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brussel.

MIJNHEER!

Door het herstellen van de akademie der kunsten en fraaije letteren van Brussel, opgerigt door de groote Vorstin, aan welker onsterfelijke nagedachtenis het den Koning behaagd heeft, in zijn besluit van den 7den Mei ll., te herinneren, en aan wie U. Exc. zoo even eene nieuwe hulde gebragt heeft, geeft Z. M. een uitstekend bewijs van de bescherming, welke Hoogstdezelve aan de letteren verleent, en van Zijne vaderlijke liefde voor de onderdanen van Zijn Rijk. Welk eene weldaad van het Souverein gezag zijn niet de inrigtingen voor de fraaije letteren, die zoo vele aangenaamheden voor den voorspoed, zoo veel troost voor den tegenspoed verzamelen en voorbereiden! Troost is eene behoefte geworden voor de grootste menigte der tijdgenooten van den vreeslijken staatsstorm, waarvan de jaarboeken der wereld de nagedachtenis bewaard hebben; dat herboren Vandalismus, dat zoo vele voorouderlijke instellingen omver geworpen heeft, dat de akademie uiteen gerukt, hare nuttige werkzaamheden gestuit heeft, op het oogenblik, dat zij zich met de meeste vrucht onledig hield met belangrijke nasporingen van gedenkstukken der nationale geschiedenis en van de bronnen van de welvaart des volks.

Uwe Exc. ziet in deze vergadering slechts een zeer klein getal dier leden, uit welke dezelve, tijdens hare ontbinding, zamengesteld was; maar zij vindt er weder mannen, geoefend in de hooge wetenschappen, in de oude letteren, in de geschiedenis, in het nasporen der natuur. De Noordelijke provinciën hebben van de eerste grondleggers der, hun toen nog vreemde, akademie aan dezelve leden verschaft, beroemd in alle takken der kunsten en letteren, tot welker beoefening zij geroepen *is*. *Zij*, die thans aan deze eerste leden zijn toegevoegd, hebben geene mindere aanspraak op den letterkundigen lauwerkrans; met deze in eene zachte harmonie wedijverende, verwaarloozen de geletterden van de Zuidelijke provinciën der Nederlanden niets, om te beantwoorden aan hetgeen het vaderland geregtigd is van hen te verwachten. De vereenigde pogingen van beiden zullen, wij mogen het hopen, eenige bereidwilligheid buiten 's lands verwekken, om ons de voortbrengselen der geleerde genootschappen mede te deelen, en om deel te nemen aan onzen arbeid. De akademie telde voorheen, onder hare leden en buitenlandsche correspondenten, geleerden van den eer-

sten rang; mogen er nog zijn, die het eervolle verlangen gevoelen om onzen naamrol te versieren!.

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brussel.

Gedurende de eeuwig gedenkwaardige geweldadigheid in het verplaatsen van menschen en zaken, hebben wij vele leden, zoo wel inwoners van het rijk als vreemdelingen verloren, waardig van allen betreurd te worden; wij zullen trachten hun voetspoor te volgen en zullen dikwijls hulde aan hunne nagedachtenis toebrengen bij het herlezen van hunne geschriften.

De letteren behoeven eene onafgebroken bescherming, en het is door uwe tusschenkomst, Mijnheer! dat de akademie zich vleit, gedurig van de grootmoedigheid des Konings aanmoedigingen te zullen ontvangen; zij zal ook niets verwaarloozen, ten einde U Exc. in de verslaggevingen, welke zij in het geval zal zijn over derzelver werkzaamheden aan Z. M. te doen, slechts derzelver ijver, eensgezindheid, ware liefde voor de kunsten, en vurige geestvervoering voor al wat behoort tot den roem en den voorspoed der volkeren, waarvan de gelukkige vereeniging thans het koningrijk der Nederlanden uitmaakt, zal kunnen verheffen; volkeren, ten allen tijde beroemd door de glorie der wapenen, door de kunsten, door belangrijke ontdekkingen, door schitterende voordeelen in hunne handels-ondernemingen, welke zich tot de beide polen uitstrekten, door hunne bloeijende fabrijken en eindelijk door de volmaaktheid van hunnen landbouw, eerste bron van allen waren rijkdom.

Wat moet men niet verwachten van eene dusdanige vereeniging van ijver en middelen, onder het bestier van een stamhuis, dat zoo vele groote mannen heeft voortgebragt, en dat ons thans de gelukkige vereeniging van al de deugden op den troon doet bewonderen. Een Koning, onophoudelijk zijn geheel leven toewijdende aan de diepste overdenkingen over de middelen tot vermeerdering der welvaart van zijn volk; eene beminnelijke Koningin, wier verjaardag wij heden vieren, die te midden der aandoenlijke zorgen voor hare doorluchtige kinderen, met het schitterendste gevolg de kunst beoefent, om op het doek, met behulp der penseelen, die daden te malen, welke de pen der geschiedenis aan het nageslacht overbrengt. Een jonge held, wiens overgroote dapperheid en vroege ondervinding, niet weinig hebben medegewerkt, zoo wel in de velden van Waterloo als aan de boorden van den Iber, tot bevestiging van den nieuwen staat, welke is zamengesteld uit verschillende volkeren, die gedurende eene groote reeks van jaren on-

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brussel.

gelukkiglijk van een gescheiden zijn geweest. Een nog jeugdiger Prins, wiens onafgebroken deelneming aan de beraadslagingen van den staatsraad, wiens beoefening der krijgskunst, en nasporing der nuttigste kundigheden aan het volk de vereenigde talenten van den staats- en krijgsman voorspelt.

Het is aan *Richelieu*, dat de Fransche akademie hare instelling verschuldigd is; sints langer dan eene eeuw, wordt zijn lof jaarlijks, te gelijk met die van haren roemrijken grondlegger, uitgesproken.

De akademie van Brussel zal dezelfde schatting aan Uwe Exc. brengen, zij zal uwe verlichte tusschenkomst en de ondersteuning, welke zij van u, Mijnheer, bij den troon verwacht, stellen naast de edele gedachte, die den Koning heeft aangezet, om zich tot derzelver hersteller en beschermer te verklaren.

Wat mij betreft, Mijnheer, wien Uwe Excellentie de goedheid heeft gehad in zulke vleijende bewoordingen toe te spreken; ik kan dezelve niet anders toeschrijven, dan aan die overgroote toegevendheid, de onafscheidelijke gezellin der ware verdiensten; aan die algemeene welwillendheid, waarvan ik zoo veel eervolle bewijzen in de Noordelijke provinciën heb ontvangen, toen ik de eer had aldaar met eene zending van het keizerlijk hof van Weenen belast te zijn. Ik gevoel ten volle de waardij der keuze, welke de Koning op mij heeft laten vallen, om de eer te hebben van, als een harer oude leden, voorzitter der akademie te zijn. Ik had slechts zeer geringe aanspraak op het medelidmaatschap van deze beroemde vergadering. Ik heb in den tijd deze eer alleenlijk aan den post van Staatssecretaris van het algemeen bestuur der Oostenrijksche Nederlanden, welken ik toen bekleedde, te danken gehad. Thans daar ik, gebukt onder den last der jaren en des tegenspoeds, nog veel min in staat ben mijne achtenswaardige medeleden door mijnen arbeid te helpen, zal ik mij Zr. Ms. keuze niet anders waardig kunnen maken, dan door aan de akademie, zoo dit ooit noodig mogt zijn, de verpligtingen voor oogen te stellen, die onze herstelling ons oplegt, zoo omtrent de kroon als omtrent ons gemeen Nederlandsch vaderland.

Het reglement voor de Koninklijke Akademie van wetenschappen en fraaije letteren, te Brussel, bij besluit van den 3den Julij door Z. M. gearresteerd, is van den volgenden inhoud:

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brussel.

Art. 1. De akademie van wetenschappen en fraaije letteren, te Brussel, gesticht door de Keizerin *Maria Theresia*, roemrijker nagedachtenis, en hersteld bij besluit Zr. M. van den 7den Mei 1816, n°. 9, zal den titel aannemen van koninklijke akademie van wetenschappen en fraaije letteren.

2. De Koning is beschermer der akademie.

3. De akademie zal bestaan uit 60 leden, te weten: 12 honoraire en 48 gewone.

4. De honoraire leden zullen allen door hunne geboorte of door hunne ambten moeten onderscheiden zijn, zoo wel als door hunne kundigheden en ijver voor de bevordering der letteroefeningen. Twee van dezelve zullen vreemdelingen mogen zijn.

5. Achttien plaatsen van gewone leden dezer akademie zullen bestemd zijn voor geleerden, te Brussel woonachtig; de directeur, zoo wel als de secretaris der akademie, zullen uit dit getal gekozen worden; achttien andere plaatsen zullen gegeven mogen worden aan inwoners van eenige der provinciën des rijks, zonder onderscheid. Tot de overige plaatsen zal men mede uitlandsche geleerden mogen verkiezen.

6. Een of meerdere plaatsen in deze akademie vacerende, zullen diegenen, welke, ter vervulling derzelve, in eene der vergaderingen voorgedragen worden, niet dan in de volgende vergadering kunnen gekozen worden.

De verkiezing zal geschieden door middel van beslotene briefjes en bij meerderheid van stemmen der tegenwoordig zijnde leden.

De president zal daarvan verslag doen aan den kommissaris-generaal voor het onderwijs en voor de kunsten en wetenschappen, ten einde de goedkeuring Zr. M. te erlangen.

7. Ter vervulling der plaatsen van gewone leden, zal de akademie geene andere personen mogen voordragen dan dezulke, welke zich op eene voordeelige wijze hebben doen kennen door hunne begaafdheden en geleerdheid, en buitendien onberispelijk van zeden en gedrag zijn.

Als eene onvermijdelijke voorwaarde wordt van hen gevorderd, dat zij eenig werk hebben uitgegeven, of eenige verhandeling aan de akademie aangeboden.

8. De akademie zal éénmaal 's maands vergaderen. Bij elke vergadering zal de president den dag van de volgende maand bepalen, welke bestemd is voor de naastvolgende vergadering.

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brussel.

9. De vergadering zal gewoonlijk ten tien uren vóór den middag een' aanvang nemen; doch het staat den president vrij, dezelve vroeger te doen beginnen, gedurende den ochtend of na den middag te verlengen, en, des noods, 's anderendaags te hervatten; naar mate van den aard, het onderwerp en het getal der zaken, welke daarin verhandeld moeten worden.

10. Jaarlijks op den 7den Mei, den jaardag van de herstelling der akademie, zal er eene buitengewone vergadering gehouden worden, waarin men de namen zal bekend maken van de schrijvers der stukken of verhandelingen, aan welke een der vier door de akademie uit te deelen prijzen toegekend zal zijn; zijnde twee dezer prijzen voor de klasse der wetenschappen bestemd, en de twee anderen voor die der fraaije letteren. Daarna zullen de prijsvragen voor het volgende jaar bepaald en de vergadering besloten worden door de voorlezing van een of meerder lettervruchten van leden der akademie.

11. Er zullen geene vergaderingen gehouden worden van het einde der maand Mei, tot het einde van de maand Augustus

12. De gewone, te Brussel woonachtige, leden der akademie zullen al de vergaderingen bijwonen, buiten het geval van wettige verhindering, als wanneer zij daarvan kennis zullen moeten geven aan den president, of, bij diens afwezendheid, aan den directeur; wat betreft de honoraire leden, deze zullen altoos genoodigd worden de vergadering bij te wonen.

13. De gewone leden, niet te Brussel maar binnen het koningrijk woonachtig, zullen jaarlijks ten minsten vier vergaderingen moeten bijwonen, in het geval echter van wettige verhindering, zullen zij insgelijks vooraf den voorzitter, of, bij diens afwezendheid, den directeur daarvan kennis moeten geven.

14. De akademie zal ten onderwerp harer navorschingen en werkzaamheden hebben de wetenschappen en fraaije letteren, inzonderheid de wis- en natuurkunde, alsmede de oude letterkunde, gelijk ook de natuurlijke, burgerlijke en letterkundige geschiedenis der Nederlanden.

15. De stukken en verhandelingen, door de leden der akademie aan de vergadering overhandigd, zullen gelezen worden in derzelver zittingen; de gewone leden worden uitgenoodigd, om jaarlijks, ten minste éénе memorie, verhandeling of eenig ander geschrift in te leveren; diegenen, welke de vergaderingen, uit hoofde van wettige

verhinderingen, niet kunnen bijwonen, zullen hunne stukken aan den secretaris der akademie doen toekomen, die alsdan daarvan de voorlezing in eene der vergaderingen zal doen.

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brussel.

16. In de bijeenkomsten, waar de voorlezing van de stukken der leden van de akademie plaats heeft, zal elk lid zijne aanmerkingen, twijfelingen of zwarigheden kunnen opperen, en den schrijver de ophelderingen vragen, waarvoor hem eenig gedeelte van het werk vatbaar schijnt. De schrijvers van hunnen kant, zullen wederkeerig het regt hebben, om den bijstand hunner medeleden te vragen, waar dezer kennis en doorzigt in staat zijn mogten bijdragen te verschaffen, aangaande de voorwerpen, die zij voornemens zijn te behandelen, en zullen al de leden der akademie zich bereidvaardig toonen tot deze onderlinge mededeeling van kundigheden en denkbeelden.

17. Al de stukken, welke de leden der akademie ter vergadering brengen, zullen door hen in handen van den secretaris gesteld worden; de akademie zal dezelve niet kunnen laten drukken, dan met toestemming der schrijvers.

18. Alzoo er, in de wetenschappen en fraaije letteren, stellingen en daadzaken voorkomen, waaromtrent de geleerdste en beroemdste schrijvers alsnog verschillende meeningen koesteren, zoo zal de akademie te dien opzigte geen bepaald gevoelen voorschrijven, maar aan hare leden eene volkomen vrijheid van gevoelens laten, in zoo verre nogtans dezelve niet strijdig zijn met de betamelijkheid en met de wetten van den staat.

19. Indien het gouvernement zulks mogt bevelen, zal de akademie de ontwerpen onderzoeken, betrekkelijk nieuwe fabrijken, manufakturen, werktuigen, of ook de verbetering van eenige nuttige kunst; zij zal te gelijker tijd hare meening te kennen geven over den aard en de uitgebreidheid der voordeelen, welke uit de volvoering dier ontwerpen zouden kunnen voortvloeijen

20. De akademie, zulks dienstig oordeelende, zal, onder goedkeuring van het gouvernement, één of meer harer leden kunnen benoemen tot het doen eener letterkundige reize door de Nederlanden, en aan dezelve instructiën geven, omtrent de onderwerpen, waarop zij voornamelijk hunne aandacht zullen behooren te vestigen.

21. Daar het van aanbelang is, dat de akademie in verband sta tot de in- en buitenlandsche geleerden, ten einde alzoo voordeel te trekken van hunne kundigheden en ontdekkingen, zal zij zorg dragen, dat er een brief-

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brussel.

wisseling aangevangen en onderhouden worde, zoo door middel van haren secretaris als door hare andere leden; zullende diegenen der bovengemelde geleerden, welke met den meesten ijver deze letterkundige briefwisseling hebben voortgezet, de voorkeur hebben, wanneer zij zich aanbieden bij het doen van benoemingen van leden der akademie.

22. De eigenlijk gezegde algemeene briefwisseling zal gehouden worden door den bestendigen secretaris der akademie, als zijnde deze de eigenlijke tolk derzelve.

23. De president, door Z. M. te benoemen, zal met het algemeen bestuur der akademie belast zijn; hij zal in alle vergaderingen voorzitten, waar hij de eerste stem en zitplaats hebben zal; hij zal doen raadplegen over de verschillende onderwerpen tot den omvang der akademie behoorende; de stemmen der leden opnemen, naar den rang en tijd-orde hunner admissie; de besluiten bij meerderheid van stemmen uitbrengen. Hij zal al de artikelen van het tegenwoordig reglement doen nakomen, en bepaaldelijk zorg dragen, dat alles met orde en welvoegelijkheid in de vergaderingen plaats hebbe; hij zal alle maanden aan den kommissaris-generaal verslag doen van den toestand der akademie, van hare vordering en hare behoeften, en buitendien zal hij, omtrent de leden derzelve, welke het meest uitgemunt zullen hebben, berigt afleggen.

24. De directeur zal, jaarlijks, bij meerderheid van stemmen der tegenwoordig zijnde leden, gekozen worden. Hij zal in de vergaderingen der akademie voorzitten, in geval van afwezendheid van den president, en de eerste stem en zitplaats na denzelven hebben, gedurende het jaar, dat hij als directeur fungeert.

25. Ter vervulling der plaats van secretaris, zal de vergadering, bij meerderheid van stemmen der tegenwoordig zijnde leden, iemand benoemen, welke aan den kommissaris-generaal zal worden voorgedragen, ten einde daarop de goedkeuring Zijner Majesteit te erlangen.

26. De secretaris zal bestendig zijn, en stem en zitting hebben volgens den rang zijner benoeming; hij zal aanteekening houden van de deliberatiën; de besluiten teekenen; de certifikaten van goedkeuring en andere uitvaardigen; de memoriën en brieven, aan de akademie gezonden, ontvangen en daarop antwoorden; wanneer hij, door ziekte of andere wettige redenen, mogt verhinderd worden de vergadering bij te wonen, zal hij, onder goedkeuring van den president, zoodanig ander lid

lid

der akademie kunnen committeren, als hij zal noodig oordeelen, om hem te vervangen en de noodige aanteekeningen te houden.

Herstel en bevestiging der Akademie van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brussel.

27. De aanteekeningen, documenten en papieren, betreffende de akademie, zullen altoos in handen van den secretaris zijn; dezelve zullen hem overhandigd worden, verzeld van een' inventaris, welke de president zal doen opmaken, en ten einde van elk jaar onderteekenen; bovendien zal de president jaarlijks de op den inventaris gebragte stukken nazien; hij zal te gelijker tijd daarop doen brengen al hetgeen, gedurende het loopende jaar, zal zijn ingekomen.

28. Geen der leden van de akademie zal kunnen dingen naar de prijzen, welke Z. M. heeft ingesteld ten voordeele der genen, die, naar het oordeel der vergadering, het best beantwoord zullen hebben de voorgestelde prijsvragen; ook zal geen der leden eenige onderrigtingen mogen geven aan die genen, welke naar dezelfde prijzen dingen

29. De memoriën of verhandelingen ter mededinging zullen leesbaar moeten geschreven zijn in de Latijnsche, Fransche, Hollandsche of Vlaamsche talen, en, vóór den eersten Februarij, aan den secretaris van de akademie worden toegezonden, verzeld van een verzegeld briefje, behelzende den naam, de kwaliteiten en de woonplaats van den schrijver; zullende een gelijk devies of zinspreuk, als geplaatst is aan het hoofd van de memorie, ook op den omslag moeten uitgedrukt zijn.

30. Van de mededinging zullen uitgesloten worden de stukken, waarvan de schrijvers zich, op de eene of andere wijze, bekend gemaakt zullen hebben; ook zullen niet bekroond worden de zoodanige, welke, alreeds drie prijzen behaald hebbende, door het schrijven van verhandelingen tot eene en dezelfde wetenschap betrekkelijk, eene vierde prijsvraag, wederom daartoe betrekking hebbende, zouden beantwoorden.

31. De leden der akademie, welke de programma's voor de jaarlijks voorgestelde prijsvragen gesteld hebben, zullen de eerste beoordeelaars zijn van de ingezonden stukken; zij zullen er een omstandig schriftelijk verslag van doen, hetwelk in eene zitting der akademie voorgelezen, en, benevens gezegde stukken, tot de bijeenkomst van den 7den Mei, zal voorgelegd worden, ten einde alle de leden de zaak zouden kunnen onderzoeken, en hunne aanmerkingen maken, en vervolgens de prijzen, met kennis van zaken, bij meerderheid van stemmen van

Verslag van den Kommissaris-Generaal voor het openbaar onderwijs.

ting door een besluit, maar liet dezelve inderdaad vervallen door het onthouden der noodige onderstandgelden.

Eene der eerste zorgen van den Koning is geweest, door een besluit, reeds den 20sten Maart 1814 genomen, de wet van den 3den April 1806 in derzelver volle kracht te herstellen en de betalingen, vóór de inlijving in Frankrijk, uit 's lands kas aan school-onderwijzers geschiedende, weder te doen aanvangen.

Vruchtbaar zijn de gevolgen van die bepalingen geweest. Het geheele schoolwezen is aan een geregeld en eenvormig toezigt onderworpen. De verdeeling van iedere provincie, in een bepaald aantal school-distrikten is verbeterd en gehandhaafd. De school-opzieners, afzonderlijk met het opzigt van een distrikt belast, en, vereenigd, de provinciale school-commissiën uitmakende, zijn door de uitbetaling der sommen, voor hunne reiskosten en vergaderingen bestemd, in staat gesteld, om met ijver hunne werkzaamheden waar te nemen.

De Provinciale en Stedelijke Besturen zijn, bij voortduring, belast met de zorg, om voor het onderhoud der schoolvertrekken en het bestaan der onderwijzers de beste maatregelen te treffen. Sommigen hebben door het ontwerpen van nieuwe reglementen, op de voldoening der schoolgelden, hieraan niet weinig nut toegebragt.

De bepalingen omtrent het examineren der onderwijzers, welke naar hunne bekwaamheden in vier rangen zijn verdeeld, en hunne aanstelling op autorisatie van het Gouvernement, zijn mede gehandhaafd, als ook de algemeene schoolorde. De schoolonderwijzers zijn door het geregeld uitbetalen hunner, hoewel op sommige plaatsen geringe bezoldigingen aangemoedigd. De toelagen, voorheen door de verschillende provinciën aan sommige schoolonderwijzers-plaatsen toegelegd, en daarom niet gelijk in de verschillende provinciën, zijn op den voet behouden, zoo als dezelve bestonden, en uit 's lands kas betaald geworden, of wel in bijzondere gevallen naar plaatselijke behoeften vermeerderd en uitgedeeld. Door het toestaan eener afzonderlijke som ten behoeve van schoolonderwijzers-gezelschappen, heeft men getracht deze nuttige instelling te bevorderen, welke zoo veel tot vorming der onderwijzers bijdraagt.

Overal heeft men de beste leerwijzen zich zoeken ten nutte te maken en in te voeren. Daar dezelve zoo naauw zamenhangen met de keuze der leer- en leesboeken, is eene nieuwe uitgave der boekenlijst in den loop van dit

Verslag van den Kommissaris-Generaal voor het openbaar onderwijs.

jaar vervaardigd en uitgegeven, waardoor in eene voorname behoefte van het lager onderwijs is voorzien.

Zoo bevinden zich de lagere scholen in de Noordelijke Provinciën over het algemeen in eenen bloeijenden toestand, terwijl de aanhoudende zorg der regering dezelve poogt hoe langs zoo meer te volmaken.

De middelbare scholen, wier onderwijs zich ten naauwste aan dat der lagere scholen aansluit, zijn meestal particuliere ondernemingen, welke op eenige plaatsen door stedelijke fondsen ondersteund worden.

Door het vorderen van een examen van hen, die dezelve houden, overeenkomstig de bepalingen der wet op het schoolwezen van 3 April 1806, zijn, zoo veel doenlijk, de kundigheden der meesters gewaarborgd; en verschillende dezer scholen bevinden zich in eenen goeden toestand.

Het zelfde mag men zeggen van eenige particuliere pensionaten en instituten van opvoeding in de Zuidelijke Provinciën.

Dan het lager schoolwezen is aldaar in eenen zeer verachterden toestand. Door de vorige regering bijna ten eenemaal verwaarloosd, en aan zich zelf overgelaten, is hetzelve geheel vervallen. Overal ontbreken zoo wel goede meesters als geschikte schoolgebouwen.

Zijne Majesteit heeft bijzonder hare aandacht gevestigd op de middelen, om hierin eene heilzame verandering te doen geboren worden, en als eene der eerste en voornaamste beschouwd, het oprigten van kweekscholen tot vorming van bekwame school-onderwijzers.

Dienvolgens is de vestiging van twee zoodanige kweekscholen bevolen.

Niet zonder grond mag men verwachten, dat deze maatregel, wel uitgevoerd, de beste gevolgen zal hebben, en alzoo geschikte meesters langzamerhand zullen worden gevormd, waardoor het lager onderwijs, in alle deelen des rijks, op eenen gelijk volmaakten voet zal kunnen gebragt worden.

Een tweede stap tot aanvankelijk herstel van het lager schoolwezen in de Zuidelijke Provinciën is het bij voorraad verbeteren van het lot van eenige, niet onbekwame, school-onderwijzers, door het toeleggen aan dezelve van lands traktementen. Ook is bij eene algemeene bepaling van Zijne Majesteit vastgesteld, dat ten spoedigste in elke der laatstgenoemde provinciën, althans 12 school-onderwijzers-plaatsen met lands subsidiën zouden worden bevoorregt, en, ten einde de medewerking en ijver der

Verslag van den Kommissaris-Generaal voor het openbaar onderwijs.

Gemeente-Besturen op te wekken, moeten dezelve voornamelijk toegekend worden aan die plaatsen, waar, voor de aanschaffing van een behoorlijk schoolvertrek, de noodige zorg zal zijn gedragen.

Ook de belangen van het lager onderwijs zijn in de Oost- en West-Indische Bezittingen des Rijks, niet uit het oog verloren. Door het zenden van meesters en schoolboeken derwaards heeft men daarin trachten te voorzien.

Hooger Onderwijs.

De inrigtingen van het hooger onderwijs zijn tweederlei.

De zoogenaamde Latijnsche scholen en Colleges maken daarvan als den eersten trap uit, terwijl de eigenlijke hooge scholen den leerling verder vormen tot eenigen geleerden stand in de maatschappij.

In de Noordelijke Provinciën, waren de Latijnsche scholen, men mag het niet ontkennen, sedert eene reeks van jaren in eenen toestand, welke, door de onthouding aan dezelve, onder het Fransche Bestuur, van eenige geringe subsidiën uit 's lands kas, voormaals door de Provinciale Staten vastgesteld, nog was verergerd.

Wat de hooge scholen betreft, zoo waren er slechts twee van de vijf gebleven, en in den vorm der Fransche Akademiën gebragt.

Eene Commissie, reeds in den jare 1814 benoemd, ontwierp een plan tot herstel van het hooger onderwijs, waarin, met wijsheid, het goede zoo wel uit de nieuwe Fransche inrigtingen als uit de voorvaderlijke instellingen was vereenigd, en hetwelk voorts ten grondslag strekte van Zijner Majesteits besluit van den 2den Augustus 1815, N°. 14.

Volgens de bepalingen van dit besluit is het onderwijs op de Latijnsche scholen uitgebreid en verbeterd.

Het onderwijs der oude talen is, als de grondslag van alle ware geleerdheid, bewaard gebleven, doch tevens dat in de wetenschappen, welke het doel der geleerde vorming ondersteunen, als de Geschied- en Aardrijkskunde en bijzonder de Wiskunde, voorgeschreven. De vereischte van eenen akademischen graad is voor de onderwijzers vastgesteld, om zich te meer te verzekeren van hunne geschiktheid voor het verbeterd onderwijs. Een afzonderlijk reglement, in den loop van dit jaar vervaardigd, heeft de oefeningen in iedere klasse en de leer- en leesboeken bepaald. Aan de stedelijke regeringen en aan

de door dezelve benoemde curatoren is de zorg voor de voldoening der kosten voor de Latijnsche scholen, zoo wel als het onmiddellijk toezigt over dezelve, als gemeentelijke instellingen, opgedragen gebleven, terwijl de uitbetaling der van ouds uit de provinciale of domaniale, en naderhand uit 's lands kas verstrekte subsidiën door een stellig besluit van Zijne Majesteit is verzekerd, en ten naaste bij op den vorigen voet hersteld.

Verslag van den Kommissaris-Generaal voor het openbaar onderwijs.

Dezelfde zucht, om zoo veel mogelijk oude aanspraken en het tegenwoordig belang van het hooger onderwijs te vereenigen, heeft mede aanleiding gegeven om drie der voormalige hooge scholen, als Leijden, Utrecht en Groningen, te herstellen, terwijl te Harderwijk en Franeker Athenaea zijn gevestigd.

De verdeeling der onderwerpen van het onderwijs aan de hooge scholen in vijf faculteiten is volgens de Fransche inrigtingen bijbehouden, als geschikter dan die der vier oude faculteiten, waarvan de zoogenaamde Philosophische slechts daartoe strekte, om al dat geen te vereenigen, wat tot geene der drie overige konde gebragt worden.

Eene dier faculteiten is, aan elke der drie Noordelijke hooge scholen, als van ouds, bestemd tot vorming der kweekelingen van den Hervormden Godsdienst, terwijl, voor de behoeften van het hooger onderwijs in den Roomsch-Katholijken Godsdienst, de Seminaria zijn bijbehouden, en ook vervolgens in soortgelijke behoeften der Remonstrantsche en Luthersche gezindheden is voorzien, door het bezoldigen van eenen Remonstrantschen Hoogleeraar te Amsterdam, en het oprigten binnen dezelve stad van eene Luthersche kweekschool, welke van eenen gewonen en twee buitengewone Hoogleeraren zal worden voorzien.

Voorts is het getal der Hoogleeraren in iedere faculteit naar den tegenwoordigen stand der wetenschappen geregeld, doch de verdeeling der vakken onder dezelve aan curatoren overgelaten. Nieuwe vakken, als de Œconomische Wetenschappen, de Nederlandsche Letterkunde, de Statistiek, zijn in het onderwijs opgenomen. De bepaling van het aantal Professoren is daarenboven zoodanig geschied, dat, door de splitsing van eenigen leerstoel of het benoemen van eenen buitengewonen Professor, gelegenheid is gelaten om naar de omstandigheden het onderwijs uit te breiden. De collegiën telken jare te houden zijn voorgeschreven, terwijl is vastgesteld, dat iedere faculteit volstrekt alle deelen en onderdeelen,

Verslag van den Kommis-saris-Generaal voor het openbaar onderwijs.

tot dezelve behoorende, moet omvatten, en ook elk derzelve onderwijzen, wanneer zich een genoegzaam aantal studenten daartoe aanbiedt. Overigens is aan de Hoogleeraren de grootste vrijheid in het onderwijzen en in de keus der leerboeken gelaten.

De opvolging der twee Akademische graden van Candidaat en Doctor, en de examina ter verkrijging van ieder derzelve zijn ten naauwkeurigste geregeld, en de tijd der studiën, zoo wel als de noodwendig bij te wonen collegiën voorgeschreven. Door bij voortduring de Latijnsche taal tot die van het openbaar onderwijs aan de hooge scholen te maken, is voor de grondigheid der studiën en de algemeenheid derzelve zorg gedragen. Door verschillende bepalingen is het lot der Hoogleeraren zoo wel als van derzelver weduwen en minderjarige kinderen verzekerd.

De voorregten en verpligtingen der studenten zijn overeenkomstig de bestaande staats-inrigtingen omschreven, ruime onderstandgelden zijn voor de materiële subsidiën toegestaan, een aanzienlijk aantal pensioenen, boven en behalve de reeds aan sommige verbonden particuliere beurzen, is aan de verschillende hooge scholen toegekend, terwijl mede tot aanmoediging 22 gouden medailles telken jare voor de besten, door studenten bewerkte, prijsverhandelingen zijn bestemd; eindelijk is het akademisch bestuur op eenen geregelden en eenparigen voet gebragt.

Het onderwijs aan de twee Lands Athenaea zoo wel, als aan de erkende en bevestigde Stedelijke Athenaea, is, buiten deszelfs algemeene bestemming, om het akademisch onderwijs gedeeltelijk te vervangen, voor jonge lieden, welke vervolgens slechts een of twee jaren aan eene hooge school doorbrengen, en aldaar hunnen graad bekomen, mede geschikt om de algemeene verspreiding van smaak, beschaving en geleerdheid te bevorderen.

Zoodanig zijn de grondslagen, waarop, in den loop van het jaar 1816, de uitvoering van het door Zijne Majesteit in 1815 genomen besluit, heeft plaats gehad.

De Latijnsche scholen zijn opgebeurd en hebben voor een groot gedeelte reeds eene nieuwe inrigting bekomen. Vele steden hebben van hunne zijde krachtdadig medegewerkt, om de heilzame bedoelingen der regering te helpen bevorderen, en het is te verwachten, dat de algemeene verbetering der stedelijke finantiën hoe langs zoo meer eenen goeden invloed op dit gedeelte van het hooger onderwijs zal hebben.

De hooge fcholen te Leijden, Utrecht en Groningen zijn aanvankelijk in orde gebragt, het getal der Profesforen is aangevuld, het verbeterd onderwijs ingevoerd, de verzamelingen en kabinetten, bij het onderrigt in de meeste wetenfchappen benoodigd, zijn vermeerderd. Door het aankoopen zelfs van een geheel kabinet, dat van den Hoogleeraar *Bleuland* te Utrecht, ten behoeve van het hooger onderwijs, is eene der merkwaardigfte en voortreffelijkfte verzamelingen voor de geneeskundige ftudiën, door Buitenlandfche Geleerden zelfs hoog geroemd, bewaard gebleven voor het Rijk, en de vlijt en werkzaamheid van eenen ijverigen Hoogleeraar op de vleijendfte wijze vereerd geworden.

Verflag van den Kommisfaris-Generaal voor het openbaar onderwijs.

Luisterrijker was nog de aanwinst, door eene der lands univerfiteiten gedaan, van de uit Parijs terug gevoerde verzameling van voorwerpen der Natuurlijke Hiftorie, voormaals behoord hebbende tot het Stadhouderlijk kabinet, en thans door Zijne Majefteit gefchonken ten gebruike der Leijdfche hooge fchool, welke alzoo in het bezit is gekomen, van eene der rijkfte verzamelingen van dien aard, welke aan eenige Akademie voorhanden zijn.

De Kruidtuin, aan de Leijdfche hooge fchool, is mede aanzienlijk vergroot en in evenredigheid gebragt met den hedendaagfchen zoo uitgebreiden kring der Kruidkunde.

Te Groningen vorderde de toeftand van het Akademisch Gasthuis aanzienlijke verbeteringen; dezelve ftaan binnen kort te gefchieden.

De twee lands Athenaea in de Noordelijke Provinciën zijn even als de hooge fcholen op eenen behoorlijken voet ingerigt. En ook de leerftoelen aan de ftedelijke Athenaea zijn aangevuld; zulks heeft te Deventer plaats gehad, en mede te Amfterdam, waar eene nieuwe leerftoel, die der Nederduitfche taal en welfprekenheid, is opgerigt.

Veel blijft er evenwel nog voor de materiële fubfidiën van het hooger onderwijs te doen overig. Niet dan langzaam kunnen dezelve aan de tegenwoordige behoeften der wetenfchappen evenredig gemaakt worden, daar in vorige jaren zoo weinig daar voor heeft kunnen gedaan worden.

Niet zonder goede uitwerkingen waren reeds de beftede onkosten aan het hooger onderwijs, daar Profesforen om ftrijd hunne werkzaamheden poogden nuttig te maken, terwijl het aantal ftuderenden aan de hooge

Verslag van den Kommissaris-Generaal voor het openbaar onderwijs.

scholen is toegenomen, en zelfs de jongelingen, welke in het jaar 1815 hunne studiën verlieten, om ter verdediging van het vaderland de wapenen op te vatten, in het volgende, dezelve met vernieuwden ijver hervatteden.

Het hooger onderwijs omvatte in de Zuidelijke Provinciën de Colleges en Lycéen, en de Akademiën. De eerstgenoemden, door de Fransche Universiteit onder een streng opzigt gehouden, hebben sedert, een oogenblik aan zich zelven overgelaten, met vele zwarigheden te worstelen gehad. Van de Lycéen, welke slechts grootere en meer uitgebreide colleges waren, was dat van Brugge en Gent te niet gegaan, dat van Luik door de Pruissische regering in eenen anderen vorm gebragt, dat van Brussel alleen overig. Te Gent evenwel was, reeds in de maand November 1814, een nieuw college opgerigt, het welk, door Zijne Majesteit beschermd, ook dit jaar heeft toegenomen, en zich allervoordeeligst onderscheidt.

Eveneens zijn de voormalige Lycéen, thans colleges van Brussel en Luik, door aanzienlijke subsidiën uit 's Rijks kas ondersteund, en in werking gehouden, terwijl de zorg der regering zich mede over de instandhouding der overige colleges heeft uitgestrekt.

Van de twee in de Zuidelijke Provinciën, na de vernietiging der voormalige beroemde Leuvensche hooge school opgerigte akademiën van Brussel en Luik, was alleen de eerste in wezen gebleven. Dezelve is even als het collegie te Brussel door Zijne Majesteit in stand gehouden en bekostigd, en heeft zich bij voortduring door den ijver en de kunde harer Professoren verdienstelijk gemaakt.

Over het algemeen zijn alzoo de Fransche inrigtingen voor het hooger onderwijs in de Zuidelijke Provinciën bijbehouden, terwijl door het afschaffen der schoolretributie, terstond na de afscheiding van de Fransche universiteit, dezelve van een bezwarenden last ontslagen zijn. Dan, eene vermeerdering en uitbreiding van dit geheele vak en het in verband stellen daarvan met de inrigtingen der overige deelen des Rijks was noodig geworden. De akademie van Brussel toch, de eenige aanwezige, bevattede slechts drie faculteiten, die van Regten, Wetenschappen en Letteren. Eene Geneeskundige faculteit werd in het geheel niet gevonden. Ook moesten de verschillende trappen van het hooger onderwijs omschreven, en in onderling verband gebragt worden.

Verslag van den Kommissaris-Generaal voor het openbaar onderwijs.

Reeds bij Zijner Majesteits besluit van den 2den Augustus 1815, N°. 14. was bepaald, dat de voorschriften van hetzelve bij de regeling van het hooger onderwijs in de Zuidelijke Provinciën, zouden gewijzigd worden naar de plaatselijke omstandigheden, en den aard der bereids aanwezige inrigtingen. Daartoe is door Zijne Majesteit in hetzelfde jaar eene Commissie van kundige en verlichte mannen benoemd, wier voordragt vervolgens rijpelijk overwogen, aanleiding heeft gegeven tot het besluit Zijner Majesteit van den 25sten September 1816, wegens de inrigting van het hooger onderwijs in de Zuidelijke Provinciën.

Bij hetzelve zijn de stedelijke colleges, als de eerste trap van het hooger onderwijs, behouden, met de bepaling dat een derzelve in iedere provincie, onder den naam van Athenaeum, door meerdere volledigheid en uitgebreidheid tevens zoude strekken tot algemeene verspreiding van smaak en verlichting. Waartoe aan de steden Doornik, Namen en Luxemburg een subsidie uit 's lands kas zal worden verstrekt.

Afzonderlijke reglementen zullen nader het onderwijs en bestuur der colleges en athenaea regelen. Met het ontwerpen derzelve houdt men zich onledig.

Vervolgens heeft Zijne Majesteit gemeend het meest aan de behoeften van het hooger onderwijs te zullen voldoen, door de oprigting van drie nieuwe hooge scholen. De steden Leuven, de oude zetel eener universiteit, Gent en Luik, welke zich steeds door oefening van kunsten en wetenschappen onderscheiden, zijn als de geschiktste tot het vestigen binnen derzelver muren der nieuwe universiteiten voorgekomen. Met billijkheid is bepaald, dat door de steden zelve in de eerste kosten voor de lokalen en het materiëel, voor zoo verre dit aldaar voorhanden is, zoude worden voorzien.

Het getal der faculteiten is even als te Leijden, Utrecht en Groningen bepaald; doch de oprigting der Godgeleerde, bestemd tot vorming van kweekelingen voor den Roomsch-Katholijken Godsdienst, is provisioneel uitgesteld, en het hooger onderwijs in de Roomsch-Katholijke Godgeleerdheid overgelaten aan de gesubsidiëerde Bisschoppelijke Seminaria. Overigens is de regeling van het onderwijs geschikt zoo als aan de reeds bestaande universiteiten. Aan de Professoren en Studenten zijn dezelfde voorregten verzekerd.

Het getal der eerstgenoemde is ook hetzelfde, met geringe veranderingen. Zoo is voor de belangen der Waal-

Verslag van den Kommissaris-Generaal voor het openbaar onderwijs.

sche provinciën, waar de Fransche taal de landtaal uitmaakt, gezorgd door de bepaling, dat aan de hooge school te Luik een leerstoel voor de Fransche taal en letterkunde zoude verbonden zijn; eveneens is het onderwijs in de metallurgie aan dezelfde universiteit uitdrukkelijk bevolen, uit hoofde van het belang dier wetenschap voor de aangrenzende streken.

Alle maatregelen worden genomen, om de uitgebreide en heilzame bedoelingen Zijner Majesteit door het dadelijk in werking brengen derzelve, gedurende den loop van het tegenwoordig jaar, te verwezenlijken. En er is niet aan te twijfelen of de nieuwe hooge scholen zullen, van kundige mannen voorzien, en door de milddadigheid van het Gouvernement ondersteund, rassche vorderingen maken.

Hetgeen voorloopig tot derzelver instandbrenging konde geschieden, is bewerkstelligd. Ten dien einde is door Zijne Majesteit bevolen de aankoop der voortreffelijke verzameling van munten en gedenkpenningen van den Kanunnik *de Bast* te Gent, zoo wel als eener verzameling van voorwerpen van natuurlijke historie.

Met hetzelfde oogmerk is eene Commissie benoemd, belast met de opsporing der beurzen, welke ter bevordering van het hooger onderwijs kunnen worden aangewend.

Uit het tot dus verre gegeven verslag kan genoegzaam blijken het belang, het welke Zijne Majesteit stelt in dit zoo gewigtig gedeelte van het bestuur, zoo wel als het gegrond vooruitzigt van hetzelve hoe langs hoe meer te volmaken, en daardoor het geluk van het opkomend geslacht en den bloei van kunsten en wetenschappen te verzekeren.

Niet alleen door de zorg voor de lagere, middelbare en hoogere scholen, heeft Zijne Majesteit getracht dat doel te bevorderen, maar verschillende andere maatregelen, mede ten zelfde einde strekkende, zijn getroffen. De voorwerpen van wetenschappen en kunst, ten gevolge van den laatsten roemrijk geëindigden oorlog herwonnen, zijn, zoo als de billijkheid vorderde, weder terug gegeven aan de plaatsen, waaraan dezelve ontnomen waren, en versieren weder onze tempels en museën. De kunstenaars zijn aangemoedigd, terwijl men tevens bedacht is om het onderwijs in de schoone kunsten voor het geheele Rijk op eenen geregelden en eenvormigen voet te brengen.

Eindelijk is het afgeloopen jaar gekenmerkt door de

bevestiging en uitbreiding van het Koninklijk Nederlandsch Instituut en het herstel der Koninklijke Brusselsche Akademie van wetenschappen en fraaije letteren.

Veel is alzoo gedaan, doch ook veel blijft te doen overig, hetwelk niet zonder aanhoudende zorg kan bewerkstelligd worden en eenen niet geringen tijd zal vorderen, daar uit den aard der zaak de uitbreiding van kunsten en wetenschappen en de daaruit voortvloeijende beschaving en verlichting eenen langzamen tred moeten houden, en niet oogenblikkelijk het gemis van het ontbrekende in dezen kan hersteld worden.

Wij voegen hier nevens een uittreksel uit het verslag aan de tweede kamer van de Staten-Generaal op den 28sten December gedaan, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, omtrent het armbestuur en de opvoeding der armen kinderen, voor zoo veel het laatste dit onderwerp betreft, van dezen inhoud:

Verslag van den Minister van Binnenlandsche zaken betrekkelijk de opvoeding der armen-kinderen.

Van al wat ten voordeele der armen in de maatschappij kan worden aangewend, is mij de opvoeding hunner kinderen steeds het meest belangrijk voorgekomen. Deze toch moet bij hen, gelijk bij alle anderen, den grondslag van hun volgend bestaan uitmaken, zoodat eene verwaarloozing daarvan bij hen, meer dan bij eenigen anderen stand, noodlottige gevolgen moet na zich slepen, terwijl daartegen eene wel ingerigte opvoeding der armen, ook dan, wanneer de omstandigheden de wering der armoede niet mogen gedogen, gelijk dit somtijds het geval kan zijn, de pogingen, die tot vermindering daarvan worden aangewend, daar, waar dezelve anders somtijds vruchteloos zijn zouden, met den besten uitslag zal bekroonen.

Het is buiten alle tegenspraak dat de opvoeding en het lager onderwijs, gedurende de laatste jaren, in de Noordelijke provinciën aanmerkelijke verbeteringen ondergaan heeft, waartoe de loffelijke maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* voorzeker niet weinig bijgedragen heeft. Onderscheidene departementale scholen dier maatschappij, binnen zoo vele aanzienlijke gemeenten, strekken daarvan ten genoegzamen bewijze. Op weinige plaatsen na, worden er overal, het zij in daartoe afzonderlijk ingerigte armen-scholen, het zij op de gewone scholen, aan de armen kinderen gelegenheid gegeven, om het eerste onderwijs te genieten, terwijl men de in de weeshuizen

Verslag van den Minister van Binnenlandsche zaken betrekkelijk de opvoeding der armen-kinderen.

opgevoed wordende kinderen tevens verpligt, een voor hen geschikt handwerk te leeren, waarmede zij, tot jaren van onderscheid gekomen zijnde, hun brood in de maatschappij zouden kunnen verdienen.

Verre is het er echter af, dat de verbetering van het onderwijs der armen-kinderen zich alreeds tot de verschillende soorten van scholen, waar dezelve onderwezen worden, of ook tot alle deze scholen van eene en dezelfde soort, in gelijke mate zoude hebben verspreid; zelfs is er, bij al hetgeen gedurende de laatste jaren ter verbetering ook der armen-scholen gedaan werd, geene gemeente aan te wijzen, waar niet, met opzigt tot het onderwijs der armen-kinderen, nog zeer vele en groote gebreken plaats vinden, zoodat er almede, ten aanzien van dit belangrijk gedeelte van het armen-wezen, zeer veel te wenschen en te doen overig is. — De eerste grond van verbetering intusschen is gelegd, want zoodanig is toch aanvankelijk de gunstige stand der algemeene schoolverbetering, dat zij ook daar, waar zij weinig of geene bevordering ondervindt, allengskens van zelve moet doordringen

De scholen, eigenlijk bestemd tot onderwijzing van armen-kinderen, zijn, vooreerst, de stedelijke armen-scholen, dewelke geheel of gedeeltelijk uit de gemeentekassen bekostigd worden, en ingerigt zijn voor kinderen van armen en behoeftigen van allerlei gezindheden. Onder deze zijn, in velerlei, doch in verschillende opzigten, aanprijzenswaardig, vooreerst de elf stads-armen-scholen te Amsterdam, voorts die te Haarlem, Leijden, Delft, Rotterdam, Gouda, Schiedam en Alkmaar, de fabrijk-school te Middelburg, de parochie te Utrecht, de stads-armen-school te Leeuwarden, die te Sneek, welke eerst in het vorig jaar is opgerigt, alsmede die te Deventer en te Gouda.

Tot het onderwijs der armen-kinderen zijn, in de tweede plaats, bestemd de diakonie-scholen, behoorende tot bijzondere kerkgenootschappen, en onderhouden uit derzelver bijzondere fondsen: op welke scholen dan ook, bij uitsluiting, de kinderen van bedeelden der respectieve kerkgenootschappen worden toegelaten.

Van de diakonie-scholen der onderscheidene kerkgenootschappen, verdienen inzonderheid met lof vermeld te worden die der Hervormden te Dordrecht, die der Hervormde Nederduitsche en Waalsche gemeente te Amsterdam, als ook de Portugesche Israëlitische armen-school, aldaar in 1814 opgerigt; de onderscheidene

diakonie-scholen der Hervormde Nederduitsche en Waalsche, als ook van de Roomsch-Katholijke gemeente te Utrecht, de scholen der Gereformeerde en Luthersche diakoniën te Leeuwaarden, die der Roomsch-Katholijke te Deventer; alsmede de diakonie-school der Hervormde gemeente te Groningen.

Verslag van den Minister van Binnenlandsche zaken betrekkelijk de opvoeding der armenkinderen.

Eene derde klasse van armen-scholen is die der godshuizen van allerlei aard, onder welke als de voornaamste zijn aan te merken die in het burger-weeshuis te Gorinchem, in het weeshuis te Dordrecht, te Delft, te Gouda en te Maassluis: het jongens-school in het aalmoezeniers-weeshuis, gelijk ook in de overige scholen der weeshuizen te Amsterdam, voorts die in het Roomsche weeshuis te Alkmaar en te Hoorn, in het burger-weeshuis te Zierikzee, in het stads weeshuis te Leeuwarden, die in het weeshuis te Zwolle, alsmede de scholen in het burger-weeshuis, in het Roomsch-Katholijke weeshuis, in het Luthersche weeshuis, en in het diakonie-kinderhuis te Groningen.

Behalve de drie opgenoemde soorten van scholen, is er ook hier en daar nog gelegenheid tot onderwijs voor de armen-kinderen in de vrijwillige werkhuizen.

Zoo is, bij voorbeeld, in de armen-inrigting in 's Hage eene school gevestigd, alwaar die genen, welke beneden de 16 jaren oud zijn, twee jaren daarna in het lezen, schrijven en de eerste beginselen der rekenkunde onderwezen worden. Insgelijks wordt in het vrijwillig werk-instituut der arme Israëliten te Amsterdam, aan kinderen die nog geen onderwijs ontvangen hebben, gelegenheid gegeven, om in het lezen en schrijven der Nederduitsche taal, alsmede in de Joodsche gebeden, onderrigt te genieten. De afscheiding van de stads armenscholen, diakonie-scholen, en die der godshuizen, vindt men alleen in de meest aanzienlijke steden, in andere steden zijn dezelve, vooral de twee eerstgenoemde soorten, op verschillende wijzen ineen gesmolten. In de nog kleinere gemeenten zijn de aldaar bestaande gemeentelijke scholen tevens geschikt voor de onderwijzing der armen-kinderen, hetzij op afzonderlijke uren, hetzij in de gewone schooltijden; het eerste in verschillende kleine steden, het laatste allerwege te platten lande.

In het algemeen intusschen is de schoolverbetering het meest doorgedrongen tot de stedelijke armen-scholen en tot diakonie-scholen, vooral daar, waar de eerste afzonderlijk bestaan, of wel met de laatste zijn vereenigd.

Minder kan zulks gezegd worden ten aanzien van de

Verslag van den Minister van Binnenlandsche zaken betrekkelijk de opvoeding der armen-kinderen.

scholen der godshuizen, zijnde er zelfs nog de zoodanige, waar het onderwijs naauwlijks eenig spoor van verbetering vertoont; terwijl, eindelijk, de verbetering van het onderwijs der armen kinderen in de kleinste steden, en veelal te platten lande, die van de gemeentelijke scholen heeft moeten volgen, waardoor dan ook, over het algemeen genomen, de onderwijzing der armen-kinderen in de kleine gemeenten, die der armen-kinderen in de groote gemeenten in gelijke mate kan geacht worden te overtreffen, als de staat van hetzelfde onderwijs in de groote steden, vooral met opzigt tot de zoogenaamde burgerscholen van allerlei klasse, uitsteekt.

Ten gevolge der algemeene schoolverbetering in de Noordelijke provinciën, is het vereischt aantal goede schoolonderwijzers voorhanden, zoo voor nieuw op te rigten armen-scholen, als voor het beter bezetten der reeds aanwezige, die dit mogten noodig hebben, terwijl dit getal, met den tijd, niet weinig zal vermeerderd worden door het weldadig instituut van kweekelingen tot onderwijzers, onlangs door Zijne Majesteit te Haarlem opgerigt.

Eene inrigting, bepaaldelijk dienstbaar ter opvoeding van kinderen uit godshuizen en liefdadige gestichten, en die eene loffelijke vermelding ter dezer gelegenheid verdient, is het instituut der fabrijk, gevestigd op het eiland Fijenoord bij Rotterdam. Kinderen van beide sekfen, uit alle godshuizen, zonder onderscheid, worden daarin, tegen de zeer matige jaarlijksche retributie van 50 guldens, opgenomen, van *acht* tot *veertien* jaren, zij worden, naarmate van dezelve, in de fabricering van wolle, katoenen of zijde, zoo als de tijdsomstandigheden hetzelve geraden maken, gebezigd, en tot den ouderdom van *twintig* jaren verpleegd. — Ook tot huishoudelijke en andere daaraan verbondene werkzaamheden, voor zoo verre de inrigting zulks toelaat, bedient men zich van hunne hulp, ter hunner onderrigting.

De inwendige inrigting des instituuts verdient alle aanprijzing. — Eene geregelde verdeeling van tijd tot werk en voeding, uitspanning en rust, verschaffen aan de kweekelingen eene doeltreffende verpozing; goede voorzorgen worden in hetzelve genomen ter bevordering hunner gezondheid en ter ontwikkeling hunner ligchamelijke krachten. — Voor de zedelijke en godsdienstige opvoeding, ieder volgens zijne bijzondere geloofsbelijdenis, wordt de beste zorg gedragen.

Dagelijks, en bij afwisseling, genieten de kinderen

onderwijs in het lezen, schrijven en rekenen; alsmede eenmaal 's weeks in de natuurkunde, aardrijkskunde, geschiedenissen en zedekunde, wordende hun tevens handleiding tot muzikaal gezang gegeven.

Verslag van den Minister van Binnenlandsche zaken betrekkelijk de opvoeding der armen-kinderen.

Wat de opvoeding der armen-kinderen in de Zuidelijke provinciën des Rijks betreft: moet ik met leedwezen erkennen, dat men aldaar, te dien opzigte, aanmerkelijk ten achteren is, aangezien er aan gedachte kinderen bij na geen onderwijs gegeven wordt. Het zal aldaar mitsdien van het grootste belang zijn, dat de onderscheidene armen-administratiën, alsmede de onderscheidene provinciale en plaatselijke magten, zich beijveren om ook in die gewesten de noodige armen-scholen op te rigten. Ik durve mij intusschen vleijen, dat men in die provinciën, welke in zoo vele andere opzigten door hare vorderingen uitmunten, zich zeer gaarne zal willen regelen naar hetgeen in de Noordelijke dienaangaande zulke vorderingen en verbeteringen ondergaan heeft, dat de Fransche geleerden *Noël* en *Cuvier*, bij de opneming van het schoolwezen, welke zij kort na de voormalige vereeniging dier gewesten met Frankrijk, gedaan hebben, aan de aldaar bestaande inrigtingen omtrent de scholen, waaronder die voor de armen zoo geheel aan het doel beantwoorden, den welverdienden lof hebben moeten toekennen, van boven al, wat hun op dat stuk bekend was, uit te munten.

Ik durve te meer op eene dergelijke verbetering in de Zuidelijke provinciën rekenen, daar men in een gedeelte derzelve zich van die verbetering reeds werkelijk schijnt overtuigd te houden, en men zelfs aanvankelijk binnen de stad Antwerpen een departement van *het Nut van het Algemeen* heeft opgerigt, aan hetwelk, buiten andere aanzienlijke ingezetenen, alle de leden der Staten van de provincie hebben deel genomen.

De noodzakelijkheid om, behalve het gewennen der armen-kinderen aan een arbeidzaam leven, ook tot ontwikkeling van hunne verstandelijke vermogens maatregelen te beramen, schijnt in die provincie zelfs reeds vroeger gevoeld te zijn, daar het uit de berigten blijkt, dat aan het *attelier de bienfaisance* te Antwerpen, ook eene school verbonden is, alwaar de kinderen dagelijks, gedurende eenen bepaalden tijd, in het lezen en schrijven onderrigt kunnen bekomen, zoodat de eerste stap tot eene verbeterde opvoeding der armen-kinderen in meer dan één opzigt, kan gezegd worden, in dit gewest gelegd te zijn.

In het allernaauwste verband met de verlichting en beschaving, en daardoor met den roem en de welvaart der natie, stonden steeds de veelvuldige stichtingen ter bevordering van letteren, kunsten en wetenschappen, aan geheel eigene zorgen van derzelver ijverige leden en bestuurders overgelaten, of eeniglijk door hoog gezag bemoedigd en versterkt, waarvan wij voor dit jaar weder niet weinig vinden op te teekenen.

Instituut van doofstommen. In de maand Januarij legde een aantal doofstommen uit het Groningsche Instituut belijdenis af van den Christelijken Godsdienst, bij de Gereformeerden in handen van Do. *D. Hendriks*, bij de Roomsch-Katholijken aan den Pastoor *J. L. Witte*. — Het jaarlijksch school-examen had op den 12den September plaats omtrent 67 kweekelingen, bestaande uit 6 van 5—9 jaar, 55 van verschillenden ouderdom, onder welke zich 38 bevonden, die in den loop van dit jaar waren opgenomen, en 6 die reeds ontslagen waren, doch de lessen nog bijwoonden. De Hoogleeraar *Guyot*, door de gevolgen eener zware ziekte nog te zwak zijnde tot het openen dezer openbare werkzaamheid met eene aanspraak en het afnemen der vereischte proeven, werd door zijnen zoon *Ch. Guyot*, den tweeden onderwijzer van het Instituut, vervangen in dezen arbeid. — Bijzonder opmerkelijk was bij deze gelegenheid, het opzeggen van de twaalf artikelen des Christelijken geloofs met eene zeer duidelijke stem door een der kweekelingen; het opteekenen in woorden van hetgeen den kweekelingen door den doofstommen onderwijzer *Bievroon*, in zijne, hem geheel eigene, teekentaal werd aangeduid; en het voorlezen daarna met luide stemme van het opgeteekende, hetwelk eene karakteristieke opgaaf was van het onderling verschil in denkwijze der voornaamste godsdienstige genootschappen. — De Hoogleeraar *Guyot* gaf ten slotte eene beknopte karakterschets van verscheiden leerlingen.

Eene algemeene geestdrift en bijzonder vurige belangstelling in de terugvoering der Nederland-

sche kunstwerken uit Parijs, blonk op den 6den Januarij schitterend uit in een prachtig feest, te Amsterdam door kunstenaars en kunstminnaars gegeven ter eere der kunst, door de Heeren *Apostool*, *Josi*, *Koopman*, *G. J. J. van Os* en *Sandra* in het vaderland terug gebragt. De groote zaal van den Doelen in de Doelestraat was met veel smaak versierd en verlicht, en pronkte met een afgietsel van het groote beeld van den Apollo van Belvedere. Ter wederzijde van den ingang was een orchest. De tafel was fraai ingerigt, met tempel- en beeldwerk versierd, en had ruim zeventig couverts. Na de hartelijkste teugen aan den Koning, de Koningin, den gelukkigen uitslag van den laatsten veldtogt, den Kroonprins, en de verbondene Mogendheden, was die aan de Commissie bijzonder opmerkelijk door dezen toast: „ waardige, hoog verdienstelijke *Apostool*, welgekozen gecommitteerde des Konings, u, kundige *Josi*, hun regtmatig toegevoegd, en u, Mijne Heeren *Koopmans*, *Sandra* en *van Os*, die uit vaderlandsliefde, met warmte, 's Konings kunstlievend besluit ten uitvoer bragt; en, ondanks der vreemden spijt en woede, de triumfwagens der kunst in zegepraal herwaarts voerdet! onze dankbaarheid heeft u dezen disch welmeenend bereid; een vol hart wijdt u dezen beker. Vergelijk dit genoeglijk oogenblik bij dat angstig tijdstip toen men de Nederlandsche kunst, te gelijk met u zelve, bedreigde; ziet u als in den schoot eener erkentelijke bloedverwantschap terug gevoerd, die u vereert, omdat gij met moed, klem en zelfsverheffing, waardig uwe Commissie, u volstandig in uwe hooge roeping hebt gedragen. De kunst door u aan het vaderland terug gegeven, schijnt ons toe te roepen: „ zie daar zij, die mij „ op mijnen troon herstelden, die van mij de „ smet der slavernij hebben afgewasschen, en mij „ hebben vernist met den echten en vaderland„ schen glans van vrijheid en oorspronkelijkheid! „ Huldigt hen!" Wij huldigen u, Mijne Heeren, en beloven u door echte kunstliefde meer dan

Kunstfeest te Amsterdam.

door eenig feest, onzen regtmatigen en duurzamen dank te bewijzen. — Lang leve de Commissie, waardig zulke kunst! Lang leve de kunst, waardig zulk eene Commissie!" Teugen aan de nagedachtenis der oude meesters, aan de levende meesters, aan den Directeur-Generaal der kunsten, aan de regering der stad Amsterdam en aan de kunstgezelschappen, volgden op dezen wensch. De Heer *H. H. Klein* liet zich in al zijne kracht, als dichter, hooren bij dit feest. Welkom was ook een keurig vers van den kunstliefhebber *B. de Bosch*; en de uiterste zedigheid kon den Heer *H. Valk Fz.* niet verborgen houden als dichter van een ingezonden dichtstuk. — Uit naam der levende meesters voerde de beroemde kunstenaar *R. Vinkeles* het woord; terwijl de twee en negentigjarige kunstenaar en kunstmakelaar *Ph. van der Schley*, die van het begin tot het einde deze geheele plegtigheid met jeugdige deelneming bijwoonde, het voorwerp der algemeene hulde en heilwenschen des gezelschaps bleef, hetwelk, ten vijf ure in den avond bijeen gekomen, te middernacht scheidde, zijnde den geheelen avond het gebouw aan den waterkant prachtig verlicht geweest, om ook de burgerije van Amsterdam in dit kunstfeest te doen deelen.

Dood en lof van *R. Vinkeles*.

Uit dezen schoonen kring werd in deze zelfde maand, en wel op den 30sten, verloren de voortreffelijke kunstgraveur *R. Vinkeles*. Hij stierf in vier en zeventigjarigen ouderdom, nalatende uit een arbeidzaam leven van ruim eene halve eeuw eenen schat van kunstwerken, door den druk gemeen gemaakt. Leerling van den Hollandschen *Punt* en den Franschen *La Bas*, had hij den eersten overtroffen, den laatsten op zijde gestreefd, in meer dan 2500 prenten, waaronder een 6tal van groot folio formaat, en bij de 1500 naar zijne eigene ordonnantiën en teekeningen. Nog geen dertig jaren oud, was hem het Directeurschap der Rus-Keizerlijke kunst-akademie te Petersburg, namens de Keizerin *Catharina*, op eene zeer aanzienlijke jaarwedde, aangeboden, doch liefde voor

zijne ouders te Amsterdam en voor zijne geboortestad hadden hem deze eer heuschelijk doen afwijzen. — Bij zijn verlies betreurde men niet slechts den kunstenaar, maar tevens den achtingwaardigen man en minnenswaardigen vriend (1).

Op den 30sten Julij stierf de kunstkeurige en letterlievende Heer *Bernardus de Bosch*, in gelijken vier en zeventigjarigen ouderdom, als zijn vriend *Vinkeles*, nevens wien hij geweest was lid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut bij de vierde klasse. 's Mans naam en verdiensten waren al lang onsterflijk geworden als voedstervader en verzorger van *Pieter Nieuwland*, wien hij door gulhartige vergunning van inwoning en leiding vormde voor de geleerde wereld, die niet ophoudt deszelfs vroeg verlies door den dood te betreuren. *B. de Bosch* was zelf een gelukkig beoefenaar der letterkunde, en werd zeer gaarne in verscheidene genootschappen gehoord, wegens de netheid en keurigheid van zijnen stijl en de bevallige deftigheid zijner voordragt, meestal over onderwerpen of voorwerpen van kunst, het geliefkoosde vak zijner beschouwing en verzameling. Hij behoorde door zijnen smaak, oefening en zeden niet min, dan door zijne geboorte, tot het geslacht der *de Bosschen*, der letteren en kunsten steeds gewijd, waarvan hij den hoogen roem aan zijne beminde broeders *Jeronimo* en *Goris* had afgestaan, om derzelver stil genoegen met zijnen oudsten geliefden broeder *Jan* te deelen (2). Dood en lof van B. de Bosch.

Het behaagde Z. M., bij besluit van den 9den Januarij, den titel van *Koninklijke Maatschappij* toe te staan aan de Maatschappij van Schoone Kunsten en Letteren te Gent. — Eereprijzen uitgeloofd hebbende aan den besten opsteller of opstelleresse van eenen cantate op den slag van Waterloo, wees de maatschappij, op den 24sten Februarij, eene goude medaille toe aan Mevr. *C.* Koninklijke Maatschappij van Schoone Kunsten en Letteren te Gent.

(1) Zie de *Kunst- en Letterbode* 1816, bl. 80, 100 en 166.

(2) Zie de *Kunst- en Letterbode* 1817, bl. 51—54.

Koninklijke Maatschappij van Schoone Kunsten en Letteren te Gent.

W. Bilderdyk te Amsterdam, voor hare Nederduitsche, en aan den Heer *Ph. les Brousfart* te Brussel, voor zijne Fransche cantate; zijnde er 15 Nederduitsche en 11 Fransche ingekomen. De tweede prijs werd toegewezen aan den dichter eener Nederduitsche, die zich naderhand openbaarde te zijn de Heer Mr. *J. Bosscha* te Amsterdam; terwijl vereerende melding geschiedde van Mejufvr. *P. Moens* te 's Gravenhage, en Mr. *P. R. Feith* te Almelo. — Het accessit van de Fransche cantate werd den Heer Mr. *P. Lebrocquy* van Gent toegewezen, met loffelijk gewag van Mejufvrouw *C. S. Hugo de Raveschot* te Brussel. — Op den 30sten Junij wees deze maatschappij den eenen harer grootste prijzen toe aan den Heer Mr. *P. Verheyen* te Gent, hebbende de bekroonde Fransche cantate in muzijk gebragt; den anderen legde zij toe aan den Heer Mr. *P. Suremont* van Antwerpen, die de muzijk voor de Nederduitsche cantate had gesteld; en het accessit aan den Heer Mr. *Ch. Gildemyn* van Brugge, den mededinger van den Heer *Verheyen*. Van eene allegorische schets, waarvan het opschrift was: *tout à la gloire des Heros* (alles voor den Heldenroem) werd eervol gewag gemaakt. — Een op te rigten gedenkteeken voor den roem van hen, die voor het vaderland gesneuveld zijn, was het onderwerp van den prijs der bouwkunde geweest. Een obelisk van den Heer *Florent* van Ash, werd met den eerepenning verwaardigd. — Op den 8sten Julij had deze prijsuitdeeling plaats. Na eene redevoering van den Heer *Lambillot*, Hoogleeraar in de Redekunst, aan het collegie te Gent, in de Hollandsche taal, werden de cantaten gelezen, bekroond en uitgevoerd. Ook deed de Heer *van Hussel*, president der maatschappij, eene redevoering, waarin hij de voordeelen dezer instelling ontwikkelde. De Gouverneur der provincie en de Generaal *Martuschewitz*, deelden met eigene hand de prijzen uit; bij welke gelegenheid men de afwezigheid betreurde van Mevrouw *Bilderdyk* en van hare deelgenooten in den roem der Noordelij-

ke provinciën. — Deze dag eindigde met een banket, waarbij de teugen aan den Koning en aan zijne doorluchtige familie, en die aan de onsterfelijke overwinnaars van Waterloo bijzondere geestdrift verwekten. Vervolgens werden er coupletten gezongen, waarin de Heer *Lebrocquy*, een der bekroonden, op eene zeer gelukkige wijze de gevoelens uitdrukte, welke het gezelschap bezielden, en waarin men bijzonderlijk opmerkte de hulde aan het vernuft bewezen, in den persoon van den Franschen schilder *David*, bij deze vergadering tegenwoordig, die zijne kweekelingen de Heeren *Paelinck* en *van Hanselaere* verzogt, zijne schuld hiervoor aan de Nederlanders te voldoen. — Het honorair lidmaatschap dezer maatschappij werd opgedragen aan den Heer *C. Apostool* te Amsterdam.

De Teeken-Akademie in 's Gravenhage hield hare eerste plegtige prijsuitdeeling, na de regering van Z. M., op den 30sten Januarij. De Eerw. Heer *P. van de Kasteele* hield eene redevoering *over het belang van het teekenen naar een naakt menschenbeeld*. De gouden eereprijs werd weggedragen door den Heer *J. van Cuylenburg*, de zilveren penning door den Heer *A. Bakhuizen*, de derde prijs door den Heer *P. H. van Hoven*. Teeken-Akademie te 's Gravenhage.

De Maatschappij tot aanmoediging der schoone kunsten te Mechelen loofde in de maand Februarij gouden eereprijzen uit, ter vereeuwiging van het tijdstip der echtvereeniging van den Prins van Oranje met de Grootvorstin van Rusland, 1°. voor den besten schilder in olieverf van deze gebeurtenis; 2°. voor den beeldhouwer van het beste basrelief; 3°. voor den architect, die het beste ontwerp voor een gedenkteeken vervaardigde, en nog een zilveren voor den besten teekenaar. — In de maand October geschiedde de toewijzing van den gouden prijs aan den Heer *J. B. Maes*, leerling van den Heer *Inghels*. — Op den 19den dier maand werd eene bezending der maatschappij aan den Prins en Prinses voorgesteld. Het behaagde aan Z. K. H. zich tot Beschermer Maatschappij tot aanmoediging van schoone Kunsten te Mechelen.

der maatschappij te verklaren, en het register der reglementen en inschrijvingen met zijne handteekening te vereeren.

Het departement Teekenkunde van Felix Meritis.

Het departement Teekenkunde der Maatschappij onder den titel *Felix Meritis* te Amsterdam, wees op den 5den Januarij den uitgeloofden gouden eereprijs voor een schilderij, voorstellende een strandgezigt langs de Nederlandsche kust, eigenaardig gestoffeerd en bij daglicht, toe aan den Heer *A. Brondgeest*, effectief lid der maatschappij, en den prijs wegens een geteekend akademiebeeld aan den Heer *W. Grebner*, titulair lid der maatschappij; zijnde er geene schilderijen ingekomen op de historiële prijsstof, noch ook naar den prijs gedongen in het schilderen naar het levend model. — De uitdeeling geschiedde op den 1sten Maart door den Heer *C. Loots*, na de voordragt van een dichtstuk, getiteld: *Roem en Vaderland*.

Teeken-Akademie te Amsterdam.

Bij de stads Teeken-Akademie te Amsterdam werd op den 20sten Februarij de gouden medaille uitgereikt aan den Heer *P. Luypen*, in de eerste klasse, en de dubbelde zilveren in de tweede aan den Heer *D. B. Voorman*, door den Heer *H. H. Klyn*, na het voordragen van een dichtstuk, getiteld: *de onafhankelijkheid de veerkracht der volkeren en de bron der kunsten.*

Koninkl. Akademie van Schilderkunst te Antwerpen.

Op den 21sten April had de plegtige prijsuitdeeling aan de Koninklijke Akademie van Schilderkunst te Antwerpen plaats, hebbende Zijne Exc. de Gouverneur der provincie bij die gelegenheid eene aanspraak gedaan.

Maatschappij tot aanmoediging der Wetenschappen te Antwerpen.

De prijsuitdeeling van de Maatschappij tot aanmoediging der wetenschappen te Antwerpen, voor de mededinging in de Schilderkunst, de Beeldhouwkunst en Bouwkunst, voor dit jaar, had den 25sten Augustus plaats. De prijs voor de Historie werd behaald door den Heer *A. Scheffer* van Dordrecht, die voor het Landschap door den Heer *van der Poorten* van Antwerpen; die voor het Beeld, door Mevrouw *E. de la Tour*, geb. *Simons*, van Brussel; de prijs der Beeld-

houwkunst werd toegewezen aan den Heer *L. Royer* van Mechelen, en die der Bouwkunst aan den Heer *J. N. Chevron* van Luik.

Op den 24sten Augustus hield te Antwerpen een Genootschap, opgerigt onder den naam van maatschappij van *beminnaars der kunsten*, en ten doel hebbende de verspreiding van allerlei nuttige kundigheden, hare eerste zitting, hebbende voorbedachtelijk 's Konings verjaardag daartoe gekozen, ten einde de vestiging der maatschappij aan dezen heuchelijken dag te verbinden. — Bij deze eerste zitting verzocht de Secretaris, uit naam van al de Leden, den Heer Gouverneur der provincie, om, door deszelfs tusschenkomst, eene vereeniging te bewerken tusschen dit genootschap en de, voor het noorden van het Rijk, sedert dertig jaren zoo onwaardeerbare Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*. — Niet slechts werd deze voordragt met genoegen aangenomen, maar tevens betoonden zich alle de Leden der Staten dezer provincie genegen, om zich als leden bij dit genootschap in te schrijven. Maatschappij van beminnaars der Kunsten te Antwerpen.

De Heeren *H. C. Cras*, *D. Hooft*, *D. J. van Lennep* en *M. C. van Hall*, door den Luitenant-Admiraal *van Kinsbergen*, in den voorleden jare verzocht, om het toevoorzigt op zich te nemen op het door Zijne Exc. als toen uitgegeven programma, en vervolgens om de beoordeeling van de stukken en kunstwerken, ten gevolge daarvan bij hem ingezonden, aan daartoe bevoegde mannen op te dragen (1), bevonden zich op den 9den Mei in staat, om met voorkennis van Zijne Exc. van die beoordeeling verslag te doen. Verslag wegens de mededinging op de prijsuitloovingen van den Heer *van Kinsbergen*.

1°. Op het geschied- en redekunstig gedenkschrift van de verlossing en herstelling van Nederland, waren ingekomen drie stukken, van welke dat van den Hooggeleerden Heer *J. H. van der Palm*, Professor te Leijden, Lid der tweede klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut, den prijs was waardig gekeurd.

(1) Jaarboek van 1815, St. II. bl. 302—304.

Verslag wegens de mededinging op de prijsuitloovingen van den Heer *van Kinsbergen*.

2°. Op de vraag van een uitvoerig Nederduitsch dichtstuk, op de opgemelde belangrijke gebeurtenis, waren wel vier stukken ingekomen, doch geen derzelven was geoordeeld aan het verlangde te beantwoorden.

3°. Op de vordering van eenen krachtvollen Nederduitschen Lierzang, mede dezelve gebeurtenis bezingende, waren zeven dichtstukken ingekomen, doch geen van derzelver makers was geoordeeld op de uitgeloofde belooning aanspraak te kunnen maken.

4°. Op de vraag en het verlangen van een Volkslied, met de daartoe behoorende muzijk, in den smaak van de bekende liederen: *Wilhelmus van Nassauen* en *God save the King*, waren vijftien liederen en daartoe behoorende muzijkstukken ontvangen. De beoordeelaars hadden eenparig begrepen, dat in geen der muzijkstukken de echte toon was getroffen; doch met betrekking tot de liederen hadden zij verklaard, dat sommigen van dezelven, inzonderheid twee, wel in soort onderscheidene, maar wezenlijke verdiensten hadden, en die beide alzoo, het eene in het ernstige, het andere in meer luchtigen toon, aanspraak hadden op een gedeelte der uitgeloofde vereering. Ten gevolge van dit oordeel had de Heer *van Kinsbergen* den dichter van het eerstgedachte toegekend de helft dier vereering, welke aan den dichter en componist te zamen was uitgeloofd, en aan den dichter van het laatstgedachte eene gepaste erkentenis aangeboden, indien de dichters zich respectivelijk wilden doen kennen; hebbende de Heer *van Kinsbergen* aan zich voorbehouden, om op zoodanige wijze, als Zijne Exc. nader zou komen goed te vinden, in het verkrijgen van gepaste muzijk voor deze beide liederen te voorzien.

5°. Op de uitnoodiging tot het vervaardigen van eene schilderij, verbeeldende eene belangrijke gebeurtenis, uit de eerste dagen der omwenteling van November 1813, waren vijf stukken ingekomen. Volgens het eenparig begrip der beoordee-

Jaars hadden daarvan slechts twee in aanmerking kunnen komen; dan, hoe zeer dezelve onderscheidene, betrekkelijke verdiensten en kunstwaarden hadden, was echter geoordeeld, dat door geen van beide, aan het bij het programma gevorderde was voldaan.

Verslag wegens de mededinging op de prijsuitloovingen van den Heer *van Kinsbergen.*

De dichters der beide volksliederen, hier boven vermeld, zich bekend gemaakt hebbende, zijnde die van het meer ernstige de Heer *H. Tollens Carz.*, Ridder van den Nederlandschen Leeuw, Lid der tweede klasse van het Koninklijk Nederlandsche instituut, te Rotterdam, en die van het meer luchtige de Heer Mr. *J. Brand*, te Amsterdam, heeft Zijne Exc. goedgevonden aan de beste compositie voor het eerstgemelde te verbinden eene renumeratie van *f*. 250 of de waarde daarvan in bewerkt goud of zilver, en eene premie van *f* 150 of deszelfs waarde in bewerkt goud of zilver, aan den besten componist voor het laatstgemelde lied. — Beide deze prijzen werden in dit jaar nog behaald door den Heer *J. W. Wilms*, Lid van de 4de klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut, van Amsterdam.

Hoofdbestuurders der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* berigteden den 28sten Mei, dat ten gevolge van het programma door hen uitgegeven in den voorleden jare (1), op verzoek en volmagt van den Luitenant-Admiraal *van Kinsbergen*, waarbij gevraagd was geworden een gedenkstuk der herstelling en verlossing van Nederland in den jare 1813, waren ingekomen twee stukken; — dat, uit de ingekomene beoordeelingen was gebleken, dat het eene wel uitstekende verdiensten bezat, ten aanzien van de zedelijke bedoeling des Admiraals, het vernietigen van elk spoor van voormalige partijschap en het opwekken van dankbaren eerbied voor Gods onbegrensde goedheid in Neêrlands verlossing en herstelling, doch dat hetzelve, wat het geschiedkundige betrof, te oppervlakkig en te onvolledig was,

(1) Zie Jaarboek 1815, St. II. bl. 304.

om zelfs bij den tijdgenoot, die zelf geen deelgenoot of aanschouwer der gebeurtenis geweest was, een genoegzaam denkbeeld der verhaalde zaak te geven; — maar dat in het andere stuk bij al het goede van het afgekeurde, tevens die juistheid en volledigheid, zoo ver de daarin verhaalde daadzaken betrof, was gevonden, welke in het eerste waren gemist, weshalve aan den schrijver van hetzelve werd toegewezen de uitgeloofde gouden medaille ter waarde van tien dukaten, en eene schadeloosstelling van *f* 250. De Schrijver van dit stuk was de Heer *A. J. Lastdrager*, controleur der onbeschreven middelen te Wijk bij Duurstede.

Hollandsche Maatschappij te Haarlem.

De algemeene vergadering der Hollandsche Maatschappij te Haarlem bekroonde op den 25sten Mei de beantwoording der volgende vragen. „Of het aan Haarlem met grond betwist kan worden, dat de kunst, om met enkele verplaatsbare letters te drukken, aldaar voor het jaar 1440 door *Laurens Koster* is uitgedacht?" door den Heer *J. Koning*, Griffier bij de regtbank van eersten aanleg te Amsterdam, die in eene zeer uitvoerige verhandeling voor deze stelling vele nieuwe daadzaken ten bewijzen heeft bijgebragt, zoo dat niet slechts met eenparigheid van stemmen ook dergenen, die zich te voren daartegen ten sterkste hadden verklaard, de gouden eerprijs aan den genoemden schrijver is toegewezen, maar daarenboven, om de erkende voortreflijkheid van het stuk, aan denzelven eene premie van 50 dukaten is toegelegd. En daar de eer der uitvinding van de Boekdrukkunst door dit stuk op eene zoo overtuigende wijze aan Haarlem word toegekend, besloten Directeuren, hetzelve niet alleen in het Nederduitsch, maar ook grootendeels in het Fransch uit te doen geven, opdat ook buitenlandsche Geleerden hieruit mogten zien, hoe verkeerdelijk men de eer dier uitvinding aan *Laurens Koster* heeft betwist. — „Welke is de oorsprong der Potasch, die men uit de asch der planten verkrijgt? Is zij een voortbrengsel van den groei der gewassen, en

was zij reeds voor de verbranding der planten aanwezig, of werd zij onder het branden voort gebragt? Welke omstandigheden bepalen de meer dere of mindere hoeveelheid van dezelve, die men uit de planten verkrijgt? En welke nuttige aanwijzingen kunnen daaruit worden afgeleid, om, ook hier te lande, met meerder voordeel Potasch te winnen?" door den Heer *F. F. John*, Doctor en Professor te Berlijn. — „ De verandering of vermenging, die de dampkringslucht bij het aanglimmen van kolen ondergaat, door proefnemingen te onderzoeken en te vergelijken bij hetgeen geglommen kolen op dezelve te weeg brengen, en op deze wijze te beslissen, aan welke oorzaak de spoedige stikking of bezwijming door aanglimmende kolen is toe te schrijven?" door den Heer *C. W. Böckmann*, Professor in de Natuurkunde aan het Lyceum te Carlsruhe. — Aan de Maatschappij was aangeboden eene Natuur- en Werktuigkundige Verhandeling, bevattende de beschrijving van eene aanmerkelijke verbetering van den breukband van den grooten *P. Camper*; — deze verhandeling was niet slechts waardig bevonden onder de Natuurkundige Verhandelingen der maatschappij te worden uitgegeven, maar tevens een zilveren eerepenning en premie van 10 dukaten voor haren schrijver, welke bleek te zijn de Heer *J. Puyn*, lid der maatschappij, Heel- en Stads Vroedmeester te Haarlem. — Tot Directeuren der maatschappij werden verkozen de Hertog *van Ursel*, Minister van den Waterstaat in 's Gravenhage, en de Baron *van Keverberg van Kessel*, Gouverneur van Antwerpen. — Tot Leden Mr. *J. Enschedé*, Lid van de regtbank van eersten aanleg te Haarlem, *J. Scharp*, Ridder van den Nederlandschen Leeuw, Theol. Doct. en Predikant te Rotterdam, en *C. W. Stronck*, Predikant te Dordrecht. Hollandsche Maatschappij te Haarlem.

De Maatschappij ter bevordering van den Landbouw, te Amsterdam, hield hare groote vergadering den 15den Mei, en bekroonde met eene gouden medaille de verhandeling van den Heer *E.* Maatschappij van Landbouw te Amsterdam.

Joosten, te Lochem, ter beantwoording der vraag: „ wat men bij het kappen van de onderscheiden soorten van hakhout behoort in acht te nemen, ten einde niet alleen de voordeeligste inzameling te doen, maar ook het insterven der tronken voor te komen.” Zij schonk ook eene vereering van 6 dukaten aan den Bouwman *G. Buys* in de Vogelenzang, correspondent der maatschappij, wegens een ingezonden nader berigt over zekere soort van tarwe *triticum compositum* ook wel *wonderkoorn* genoemd; en eene gelijke vereering voor den inzender van het berigt over eene proeve gedaan met eene weinig bekende soort van garst (*hordeum hexastichon majus*), welke bleek van denzelfden correspondent te zijn.

Koninklijke Maatschappij van Landbouw en Kruidkunde te Gent.

In de maand Junij hield de Koninklijke Maatschappij van Landbouw en Kruidkunde te Gent hare algemeene vergadering. De medaille, door de maatschappij bepaald voor zoodanig lid derzelve, die bevonden werd, in het kanton Gent, het best eene kweekerij van vruchtbomen verzorgd te hebben, werd toegewezen aan den Heer *Fr. van Damme*, bloemist en boomkweeker te Gent, geassocieerd lid der maatschappij. — Op de prijsvraag, betrekkelijk de verbetering der gebouwen op het land, waren geen voldoende stukken ingekomen, daar evenwel in een derzelven een groot aantal nieuwe en nuttige zaken voorkwamen, vooral wat het dakwerk der gebouwen betreft, werd eene medaille ter aanmoediging van den schrijver bepaald, welke daarna bleek te zijn de Heer *de Nayere*, Architect, Lid der Koninklijke Maatschappij van Schoone Kunsten. — Op de prijsvraag, betrekkelijk de verbetering der entvruchtbomen, had hetzelfde plaats, zoodat slechts eene medaille tot aanmoediging werd toegewezen aan den Heer *de Cock*, bloemist en boomkweeker, effectief lid der maatschappij, als schijver van een stuk, hoogstbelangrijke, zorgvuldig en methodiek verzamelde opmerkingen bevattende, doch niet volkomen aan het voorschrift der prijsvrage voldoende. — Bij geheime ballotage over

den prijs voor de fraaiste aankweeking, werd dezelve toegekend aan de *Kalmia latifolia*, door den Heer *J. van Aken* van Wondelgem ten toon gesteld; het eerste accesit aan de *Andromeda cassinifolia*, door den Graaf *de la faille de Maria-Lierde*, en het tweede accesit aan de *Kalmia latifolia*, door den Heer *Papcjans* ten toon gesteld. Koninklijke Maatschappij van Landbouw en Kruidkunde te Gent.

Z. M. de Koning, in de maand September 1815 den Kruidtuin bezoekende, had met belangstelling eene der twee groote waaijer-palmboomen (*Chamaerops Humilis*) gezien, in 1599 door de Aartshertogen *Albert* en *Isabella* aan de Abtdij van *Eenaemen* gegeven, en in dezen tuin verplaatst sedert de vernietiging van dat klooster. Een dier boomen was in 1802 reeds gestorven; de ander door den ouderdom mede zeer verzwakt, schoot in den loop des vorigen jaars slechts vijf of zes kleine bladen uit en verdorde geheel. Z. M. dit verlies willende herstellen, deed voor Hoogstdeszelfs rekening op de verkooping der rijke verzameling van wijlen den Abt *Verdonck*, den 17den April, drie palmboomen koopen van dezelfde soort, de grootste en schoonste die in de zuidelijke provinciën bestonden, en zond dezelve aan de Maatschappij van Landbouw en Kruidkunde, om ze in den tuin van Gent te plaatsen, zich zelven tevens wel willende verklaren tot Beschermheer der maatschappij.

De Baron *van der Capellen* had, kort bevorens deszelfs vertrek als Gouverneur-Generaal van Neêrlands Indiën, den kruidtuin beschouwd, die, schoon eerst voor twintig jaren aangelegd, reeds vele oude tuinen overtrof door zijne uitgestrektheid, de schoonheid zijner kasfen en de grootte der onderscheidene gewasfen. De Heer *van der Capellen* betuigde zijne bereidwilligheid, om zijne reis naar en verblijf op Java nuttig te maken voor dezen schoonen aanleg. Men stelde aan Zijne Exc. eene naamlijst ter hand van omtrent 600 soorten van planten van het eiland Java, de Moluksche eilanden en andere streken, in

de Latijnsche, Maleische en Hollandsche talen, welke men bezat. — Op den 28sten Februarij zond Zijne Exc. van de Kaap-de-Goede-Hoop reeds eene fraaije verzameling van zaden uit de landen bij de Kaap gelegen, met een bijgevoegde lijst en de vriendelijkste betuiging aan den Heer *van Hulthem*, eenen der Directeuren van den tuin, de voorlezing van welken brief met de levendigste betuiging van belang ter algemeene vergadering werd aangehoord.

De Maatschappij heeft tot buitenleden verkozen de Heeren *A. Thonin* en *J. Thonin* te Parijs, Sir *J. Sinclair*, Schotsch landbouwkundigen, den Graaf *de St. Mons* te Staudainville, en *J. G. Adams* te Boston; en onder de bewoners van dit koningrijk de Heeren *van Mons* te Brussel, den Abt *Duquesne* te Mons, Jonkheer *Repelaer van Driel* in den Haag, *van Rhede*, Grootmaarschalk van Z. M., en den Luitenant-Generaal *Daendels*, Gouverneur op de kusten van Guinea; zijnde aan ieder lid, die meer dan vier uren van Gent verwijderd woont, de vrijheid verleend, om op de tentoonstellingen zich door andere, te Gent woonachtige, leden te laten vertegenwoordigen.

Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij te Haarlem.

De Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij te Haarlem kende in hare algemeene vergadering, gehouden in de maand Junij, de volgende prijzen toe: aan *L. Neber*, tuinman te Driesum bij Dokkum, wegens zijne verhandeling en monsters over het ware onderscheid tusschen de *Egyptische garst*, ook wel genaamd *Egyptische Rogge*, en de zoogenaamde *Zomergarst*, de premie van den tweeden gouden medaille of vijf en twintig dukaten, daarop bij prijsvrage uitgeloofd; — aan *R. van Hardeveld*, wolkammen-maker te Veenendaal, in de provincie Utrecht, dezelfde premie bij prijsvraag uitgeloofd, op het maken en debiteren van Wolkammen, in deugd en prijs evenarende aan die, welke buiten dit Rijk gemaakt worden; — aan den zender van afdrukken van zwarte kunstprenten de, bij prijsvraag, uitgeloofde zes duka-

katen *S. Hinkelaar*, kunstplaatdrukker te Amsterdam; — aan *E. W. S. Bagelaar*, in 's Gravenhage, de zilveren medaille of zes dukaten, wegens zijne ingezondene proeven van *Kunstprentteekeningen* en *Plaatdrukken*; — aan den jongeling *J. Veldhuis*, in de boerschap Lutte, provincie Drenthe, eene aanmoediging van zes dukaten op de inzending van een, door hem vervaardigd, model eener nieuw geïnventeerde *Handkarnmolen*; — aan den jongeling *J. Plugger*, te Enkhuizen, voor zijne welgeslaagde proef en afdruk van een *houtsnee-plaatje*, eene aanmoediging van vier dukaten.

Het Genootschap der Rederijkers te Ostende hield in de maand Julij eene bijeenkomst met andere Rederijkers-Genootschappen van Brugge, IJperen en Kortrijk. Het onderwerp, door dat van Ostende ter behandeling voorgesteld, was: „eene afschildering van het lijden der Christenslaven, welke door de Barbarijsche Staten in ketenen zijn geslagen, en de schande, welke daardoor over de geheele Christenheid wordt gebragt; als mede een betoog van de noodzaaklijkheid om ten spoedigste een einde aan deze gruwelen te maken." De Genootschappen hadden in éénen plegtigen optogt, waarbij men verscheiden zinnebeeldige personen opmerkte, den Maire afgehaald, om met de burgerlijke en militaire autoriteiten, nevens den Pastoor der gemeente, deze zitting bij te wonen, waarin verscheiden op dit onderwerp passende dichtstukken werden voorgelezen, welke diepen indruk op de toehoorders maakten. Het Genootschap van Rederijkers te Ostende.

Bij de maatschappij van Rhetorica te Gent behaalde de Heer *J. van der Bol*, te Brussel, den prijs der Vlaamsche of Hollandsche Welsprekendheid, door eene geschiedkundige lofrede op het doorluchtig huis van Oranje-Nassau, sedert het jaar 1500 tot op dezen tijd. De maatschappij had hetzelfde onderwerp voorgesteld voor een Nederduitsch dichtstuk, waarvan zij den prijs aan denzelfden Heer, als hebbende daaraan het best beantwoord, heeft toegewezen. Maatschappij van Rhetorica te Gent.

De Maatschappij *Tot Nut van het Algemeen.* De Maatschappij *Tot Nut van het Algemeen* hield in Augustus hare 32ste algemeene vergadering, onder voorzitting van den Heer Mr. *B. A. van Houten*, die dezelve opende met de voorstelling van *de treffelijkheid der zorgen voor de nakomelingschap*. — Eereprijzen wegens edelmoedige daden werden door haar toegelegd aan *C. Bongers* te Stad aan 't Haringvliet, *C. Hekelaar* te Edam, *J. Felperlaan* te Rotterdam (1), *W. Willemsen* te Rotterdam, *W. van der Woude* te Purmerend, allen wegens redding van in het water gevallenen; — voorts aan *A. Luchthart*, *Chr.* en *R. van Nispen*, *Andr.* en *Adr. Hogenhoyden*, *E. de Jager*, *Jan Fouw* en *C. Pikaar* te Bergen-op Zoom, wegens redding van schipbreukelingen; en nog aan de weduwe van *J. Janssen* te Utrecht, ter erkentenis van het bedrijf hares, in de gevolgen van dat bedrijf, overleden mans, bij het redden van een in het water gevallen meisje. — Van zes verhandelingen, ingekomen op de prijsstoffe: „ een betoog, dat de uitbreiding der wetenschappen en de verbetering der kunsten en hetgeen daartoe behoort, eenen wezenlijk voordeeligen invloed heeft op de burgerlijke maatschappij, en alle tegenwerking hieraan, derhalve, voor dezelve schadelijk is;" was de uitgeloofde eereprijs, benevens twintig dukaten, toegewezen aan die, welke bleek geschreven te zijn door den Heer *G. de Wal*, Hoogleeraar in de Regten te Franeker. Op de overige prijsstoffen waren geene of geen voldoende antwoorden bij de maatschappij ingekomen. — Te Nieuwpoort werd in deze zelfde maand een departement der maatschappij opgerigt, naar de wijze van die der noordelijke provinciën.

Prins *Frederik*, Grootmeester-Nationaal der orde van Vrijmetselaars. Op den 13den October had in 's Gravenhage eene groote plegtigheid van de orde der Vrijmetselaars plaats. Het groot oosten van dit koningrijk, des voormiddags vergaderd zijnde geweest, werd Z. K. H. Prins *Frederik der Nederlanden*,

(1) Zie Jaarboek 1815. St. II. bl. 335.

bevorens Grootmeester der loge *l'Union Frederic*, en, sints eenigen tijd reeds Grootmeester-Nationaal, in de laatste hoedanigheid plegtig geïnstalleerd.

De Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen hield te Leijden hare algemeene vergadering op den 12den October, onder voorzitting van den Heer Mr. *J. de Kruyff*, dezelve openende met een dichtstuk, ten onderwerp hebbende, *de hoop des wederziens.* — Eene lofrede op *Cornelis Pietersz. Hooft* was der bekrooning waardig gekeurd, waarvan, bij de opening van het biljet, de Schrijver bleek te zijn de Heer Mr. *J. de Kruyff*, wien, onder algemeene toejuiching, de gouden eerepenning werd toegekend. Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen.

Het Genootschap ter bevordering der Heelkunde te Amsterdam, geene antwoorden op de uitgeschreven prijsvragen ontvangen hebbende, besloten de Bestuurders, met voorkennis en goedkeuring hunner stedelijke medeleden, in dit jaar geene algemeene vergadering te houden, maar bij een gedrukt programma de nog hangende prijsvragen en eene nieuwe algemeen bekend te maken. Genootschap ter bevordering van Heelkunde te Amsterdam.

Curatoren van het Stolpiaansch Legaat wezen den eereprijs toe aan den Heer Mr. *A. J. Deiman*, praktiserend Advokaat te Amsterdam, op zijne beantwoording der vrage: „over den schijnstrijd der pligten en het rigtsnoer in dezen te volgen." Tevens besloten Curatoren eene andere over hetzelfde onderwerp te doen drukken, wordende derzelver Schrijver verzocht, zich bekend te maken, die daarna bleek te zijn de Heer *D. Kanngiesser*, Luthersch Predikant te Nijmegen. Stolpiaansch Legaat.

Het Dichtlievend Genootschap *Kunstliefde spaart geen vlijt* hield deszelfs algemeene vergadering in 's Gravenhage, onder voorzitting van den Eerw. Heer *B. Verwey*, haar openende met eene redevoering: „over het groot gewigt der beoefening en aankweeking van de Nederlandsche Dichtkunst in onze dagen." — Het Genootschap had de ingezonden dichtstukken op den Vrede van Genootschap *Kunstliefde spaart geen vlijt.*

1814 niet voldoende kunnen achten. — Hetzelve droeg het lidmaatschap van verdiensten op aan den Heer *H. Tollens Cz.* te Rotterdam.

Genootschap ter verdediging van den Christelijken Godsdienst.

Het Genootschap, ter verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagsche bestrijders, vergaderde op den 5den September. In hetzelve deed de Hoogleeraar *H. Royaards* eene aanspraak ter beantwoording der vraag: „ waarom wij de waarheden van den Christelijken Godsdienst verdedigen?" — De gouden eereprijs werd toegekend aan den Heer *K. Chr. Seltenreich*, Leeraar te Warnsdorf in Saksen, wegens zijne Latijnsche beantwoording der vraag: „ een betoog van de kracht, die er gelegen is in het bewijs voor de waarheid en goddelijkheid der Euangelieleer, ontleend uit de geschiedenis van derzelver voortplanting in de eerste eeuwen en uit de instandhouding van het Christendom in onzen tijd." — Nog was den gouden eereprijs waardig gekeurd de Hoogduitsche verhandeling van den Heer *C. H. Metger*, Gereformeerd Leeraar te Dijkhausen in Oost-Vriesland, over de vraag: „ welke denkbeelden heeft men te vormen van de uitstorting des H. Geestes op den eersten Pinksterdag, en hoe strekt dezelve ten bewijze van de waarheid en goddelijkheid der Euangelieleer?" Als mede een zilveren medaille als accessit gesteld voor den Schrijver eener Latijnsche verhandeling, indien de Schrijver zich wilde bekend maken.

Theologisch- en Hebreeuwsch-Letteroefenend Gezelschap te Amsterdam.

Op den 19den Mei vierde het Theologisch- en Hebreeuwsch-Letteroefenend Gezelschap te Amsterdam, onder de zinspreuk: *Togneleth* deszelfs eerste verjaring in eene plegtige algemeene vergadering, onder voorzitting van deszelfs stichter de Heer *M. N. Lohnstein.* De medestichter en Secretaris de Heer *S. J. Mulder* deed een verslag van de werkzaamheden des verloopen jaars. Daarna werd het laatste hoofdstuk van den Profeet *Jesaias* voorgelezen, met de vertaling en verklaring, zoo als het Gezelschap het geheele boek, gedurende de laatst verloopene zes maanden, had beoefend. Er werden twee eereprijzen uitgedeeld,

als eene zilveren medaille aan gemelde Heer *S. J. Mulder*, over de best uitgewerkte verhandeling in de Hebreeuwsche taal, en een kostbaar boekgeschenk aan den Heer *J. Marks* voor de best uitgewerkte vertalingen, en een eereschrift aan den Heer *S. M. Koster*, die dezen het meest nabij was gekomen. De Voorzitter hield voorts eene redevoering, ten betoge: „ dat het de pligt is van elk lid der maatschappij, zijn verstand en hart door de beoefening van fraaije letteren en door de beschouwing der natuur te vormen, dat de aartsvader *Abraham*, zoo wel als de wijsgeer *Socrates*, door de beschouwing der natuur tot die verhevene en juiste denkbeelden van den Schepper van het heelal gekomen zij, die hem den waren eenigen God hebben doen kennen. — De Opper-Rabbijn *S. Berenstein* hierbij tegenwoordig, las op verzoek van den Voorzitter, der vergadering uit de *Misna* voor.

Het Letteroefenend Genootschap *Tot Nut en Beschaving* te Amsterdam, vierde op den 7den December deszelfs negende verjaarfeest in eene plegtige algemeene vergadering. De Voorzitter Mr. *D. S. Boas* hield eene redevoering over de *bestemming van den Mensch*, door hem dienstbaar gemaakt ter verwelkoming van *M. Stuart* als lid van verdiensten. Daarna werden de prijsvragen opgegeven voor het volgende jaar, en de zilveren eerepenning uitgereikt aan het werkend lid de Heer *S. J. Mulder*, voor de beste bewerking van twee opgegeven Nederduitsche spreekwoorden.

Genootschap *tot Nut en Beschaving* te Amsterdam.

Het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen hield op den 12den Junij deszelfs algemeene vergadering, onder voorzitting van den Heer *Ph. van Heusde*. — Het had Zijner Majesteit den Koning goedgunstiglijk behaagd het Beschermheerschap van dit genootschap met welgevallen aan te nemen; welk genootschap nu ook besloten had den titel van *Provinciaal Utrechtsch Genootschap*, welke sedert eenige jaren was afgelegd, thans weder aan te

Provinciaal Utrechtsch Genootschap.

nemen — Het mogt, ook nu, aan het genootschap niet gebeuren eenigen prijs toe te wijzen, zijnde twee vragen volstrekt niet, en twee anderen, ieder in slechts één ingekomen stuk, onvoldoende beantwoord. — De nieuw gekozene leden waren de Heeren *J. F. L. Schröder*, *D. Dylius*, *B. F. Suerman* en *A. Simons*, Professoren, en *Ph. F. Heyligers*, Med. Doct. en Lector te Utrecht.

Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leijden.

De Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leijden kwam op den 3den Julij bijeen, en verkoos tot hare leden de Heeren: Jonkheer *O. Repelaer van Driel*, in 's Hage; Jonkheer *P. H. Schorer*, te Middelburg; Jonkheer *J. van der Dussen*, in 's Hage; *J. P. van Capelle*, te Amsterdam; Jonkheer *L. de Geer*, in 's Hage; *W. G. Grimm*, te Kassel; *B H. Lulofs*, te Groningen; *A Simons*, te Utrecht en *B. F. Sydeman*, te Harlingen.

Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

Het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Middelburg hield deszelfs algemeene jaarlijksche vergadering op den 27sten December, onder voorzitting van den Heer Mr. *N. C. Lambrechtsen*. Door onvoorziene omstandigheden kon toen geene uitspraak geschieden over eene ingekomene prijsverhandeling. Tot Directeuren waren sedert de laatst vorige algemeene vergadering aangenomen de Heeren Mr. *P. J. Boddaert*, te Middelburg; *G. A. G. P.* Baron *van de Capellen*, Gouverneur-Generaal van Neêrlands Indië; Mr. *P. S. Mauritse*, te Batavia; Mr. *G. Hollaar van Gota*, te Middelburg; *J. Sprenger*, te Middelburg; *C. Coolhaas*, te Middelburg en *D. W. Gobius*, te Vlissingen. — Tot Leden correspondenten zijn benoemd, in de Oost-Indiën, de Heeren *E. S. J. Petit* en *J. Bowier*, te Batavia; in de West-Indiën de Heeren Mr. *A. F. Lammers*, Mr. *P. J. Changuion*, en Mr. *C. R. Vaillant*, te Suriname; — eindelijk zijn tot Leden benoemd de Heeren *A. van Solingen*, te Oostburg; Mr. *M. C. van Hall*, *J. Koning* en Mr. *S. J. Wiselius*, te Amsterdam; Jonkheer *J. M. Kemper*, *M. Siegenbeek* en *S. Speyert van der Eyck*, te Leijden;

J. J. Dermout en *R. P. van de Kasteele*, in 's Hage; Mr. *J. A. van der Heyen*, te Middelburg; *H. H. Donker Curtius*, te Arnhem; *H. L. de Jonge*, te Oostjonburg en *T. R. L. Kerkhoff*, Med. Doc. bij het leger der Nederlanden.

De volgende bijzonderheden uit het gebied der Wetenschappen en Kunsten, vinden wij in dit jaar onze vermelding alzins verdienende.

Octrooi op het hellend scheprad en den diepmolen.

Bij besluit van den 22sten Februarij verleende Z. M. aan den Heer *F. F. Eckhardt* te Amsterdam, een vernieuwd octrooi voor 15 jaren, zoo op het *hellend scheprad* als op den *diepmolen*, door deszelfs broeder, wijlen den Heer *A. G. Eckhardt*, in 1772 uitgevonden, zullende niemand deze door den Heer *F. F. Eckhardt* verbeterde werktuigen, buiten zijne medewerking of toestemming en eene aan denzelven uit te keeren premie, vermogen na te maken.

Brevetten van uitvinding.

Bij besluit van den 22sten Maart verleende Z. M. brevetten van uitvinding aan den Heer *J. H. Wathier*, voor 5 jaren, op een *regulieren windmolen*, en aan den Heer *Th. Aschmore*, voor 15 jaren, op eene *nieuwe lederbereiding*.

Payer Kunstschilder van Z. M.

Bij besluit van den 19den Mei werd de Heer *Payer* van Brussel, door Z. M. tot Hoogstdeszelfs kunstschilder te Batavia benoemd.

Benoemingen tot Directeurs van kabinetten.

Bij besluit van den 9den Julij werd door Z. M. benoemd tot directeur van het koninklijk kabinet van schilderijen in 's Hage, Jonkheer *Steengracht van Oostkapelle*, en tot onder-directeur van hetzelve de Heer *J. W. Pieneman*; — voorts tot directeur van het koninklijk kabinet van zeldzaamheden in 's Hage de Heer *R. P. van de Kasteele*, en tot opzigter over de verzameling van penningen bij de koninklijke bibliotheek in 's Hage Jonkheer *J. C. de Jonghe*.

Ducq tot Hofschilder benoemd.

In de maand Mei had Z. M. benoemd tot hofschilder den Heer *F. J. Ducq*, directeur der koninklijke akademie van schoone kunsten te Brugge.

Brevetten van uitvinding.

In de maand December gaf Z. M. brevetten van uitvinding: aan den Heer *Branville* te Brussel, voor 5 jaren, wegens een werktuig in de

harp, door middel van hetwelke de halve en heele toonen worden voortgebragt zonder eene veer voor het ſpel der pedalen; — aan den Heer *van Nievervaart* te Mechelen, voor 15 jaren, wegens eene nieuwe manier om het zout te rafineren; — en aan den Heer *Meeus van der Maelen* te Bruſſel, een brevet van invoer tot aan 27 Februarij 1826 (zijnde er, volgens zijne verklaring, nog zoo veel tijds over aan de brevetten in Engeland toegeſtaan aan de Heeren *Conſtant* en *Martineau*, uitvinders van dit middel) voor het rafineren van ruwe zuiker en van het zakſel van dezelve, op eene nieuwe wijze.

Brevet van invoer.

Schilderijen aan kerken te Antwerpen en Mechelen terug gegeven.

In de maand Maart behaagde het Zr. M. de ſchilderijen, die op Frankrijk heroverd en oorſpronkelijk uit de provincie Antwerpen afkomstig waren, aan de kerken en openbare geſtichten definitief terug te doen geven. — Het Franſche Gouvernement had tevens beloofd, de ſchilderijen, welke nog in de departementale muſeums mogten verſpreid zijn, tot de oorſpronkelijke eigenaars te doen wederdeeren. — Zoo werd de Hemelvaart van Maria van *Rubbens*, na 20 jaren vervoerd te zijn geweest, weder opgehangen in de hoofdkerk van Antwerpen, en zijne ſchilderijen, verbeeldende het oprigten van het kruis met de twee volets, die deze ſchilderij tot deuren dienen, aan den ingang van het koor van de L. Vrouwenkerk. Het laatstgemelde was in 1610 in de kerk van St. Walpurg geplaatst, en van daar in 1797 vervoerd. — De ſchilderij van de kruiziging des Heilands tusſchen de beide moordenaars door *A. van Dyk*, werd te Mechelen boven het altaar in de hoofdkerk van St. Rombout geplaatst, hetwelk bevorens had behoord aan het thans vernietigd klooster der Recoletten.

Men had het gerucht verſpreid, dat de ſchilderij van *Rubbens*, de aanbidding der wijzen, aan de kerk van St. Jan te Mechelen behoorende, door het ſchoon maken was bedorven. De Heer Gouverneur der provincie benoemde eene kommisſie van kunstenaars, om zulks te onderzoeken, wier

verslag verzekerde: „ dat de beschadiging van gezegd schilderij zeer oud was, en dat de kunstenaars, die met het schoon maken waren belast geweest, geen het minst verwijt verdienden." — Alzoo verzekerde ook de Ridder *Odevaere* in eenen publiek gemaakten brief, dat de oude schilderijen in den best mogelijken staat te Parijs waren afgeleverd, ter wederlegging van den laster, als of kwaadwilligheid aldaar aan de schilderijen van Antwerpen iet bedorven had.

Te Amsterdam werd op den 24sten Mei in het Diakonie-Oude-Mannen- en Vrouwenhuis, ten overstaan van den Heer Kommissaris voor het onderwijs, de Heeren Gouverneurs van Noord-Holland en van Antwerpen, benevens eene Kommissie van het Koninklijk Nederlandsch Instituut en andere aanzienelijke personen eene proef bewerkstelligd met het in Engeland gebruikelijk Gazlicht, welke uitmuntend en ten algemeenen genoegen slaagde, daar de zacht- en witheid van dit licht aan deze proeve geene geringe waarde bijzetteden. Even voldoende was de uitwerking in de open lucht op de plaats van het gebouw. De Heer *Koning*, Predikant te Akersloot, had den geheelen toestel daartoe op eene min kostbare wijze ingerigt, en de voortbrenging van de stof, die ter verlichting dient, uit dezelfde hoeveelheid van bestanddeelen verre weg grooter gemaakt, dan tot hiertoe in Engeland plaats vond. Proeven met het Gazlicht genomen te Amsterdam.

Te Groningen zag men op den 23sten October, bij de opening van de winterwerkzaamheden van het Natuur- en Scheikundig Genootschap aldaar, een aantal dergelijke proeven, na eene voorlezing over dit onderwerp door den Heer *J. G. Kuyper.* Dezelve had zich met den Heer *S. Stratingh Ez.* zich den geheelen afgeloopen zomer bezig gehouden over deze bewerking. Zij hadden uitgevonden, om, door eenen kunstmatigen aanvoer van gewoon water in den ijzeren bol, de hoeveelheid van de lichtende lucht zoo zeer te vermeerderen, dat zij, met allen grond, meenden te kunnen zeggen, dat de ontwikkeling van het Als mede te Groningen.

brandbaar gaz daardoor genoegzaam verdubbeld werd, zonder de onkosten te vermeerderen.

En ook te 's Gravenhage.

Bij de opening van de winterwerkzaamheden in de Maatschappij *Diligentia* in 's Gravenhage, deed de Heer *L. A. van Meerten* over dit zelfde onderwerp eene verhandeling, waarin hij den oorsprong en bestanddeelen van de aardharsten, en in het bijzonder het gekoold waterstof gaz uit de steenkool ontwikkeld, voorstelde; voorts dit gaz voor het oog der vergadering zoo wel uit de steenkool, als uit andere dierlijke en plantaardige zelfstandigheden voortbragt, even als het, bij de formatie der aardharsten uit zulke wezens in de natuur, soms in groote hoeveelheid, wordt aangetroffen; — en daarna in verschillende fraaije vertooningen de manier aanwees, op welke het menschelijk vernuft dit gaz, hoewel lang te voren gekend, thans tot verlichting van geheele gebouwen en steden had leeren aanwenden.

Tentoonstelling van kunstwerken door levende Meesters te Amsterdam.

De tentoonstelling van kunstwerken door levende meesters te Amsterdam, voldeed in dit jaar ongemeen, en overtrof in rijkheid van kunst de vorigen. Zij werd in de maand October gehouden. Behalve de nagekomene stukken, bevattede de lijst der kunstwerken meer dan 200 nummers, daar het hoogste getal der vorige tentoonstellingen wel vijftig minder was geweest, zonder dat deze vermeerdering aan de kunstenaars der zuidelijke provinciën bijzonder moest worden toegeschreven, daar op de tentoonstelling van 1814 de Heer *van Bree*, met enkelden zijner kunstgenooten uit Belgie, ook reeds genoegzaam zoo veel had geleverd, als er bij de tegenwoordige uit die departementen was ingekomen.

Tentoonstelling te Mechelen.

De tentoonstelling te Mechelen, verscheidene zalen ten stadhuize versierende, werd den 19den October vereerd door de tegenwoordigheid van den Prins en Prinses van Oranje. Hare Koninklijke Hoogheid onderscheidde bij die gelegenheid eenige stukken, waarover zij degenen, die de eer hadden Hoogstdezelve te omringen, aangename betuigingen deed; terwijl Z. K. H.

de reglementen doorbladerde der Maatſchappij tot aanmoediging der ſchoone kunsten, waaraan de kunst deze tentoonſtelling verſchuldigd was, en, gelijk wij reeds vermeldden (1), dezelve met Hoogstdeszelfs onderteekening vereerde. — Deze maatſchappij zelve kocht verſcheidene der ten toon geſtelde ſtukken, welke zij bij het lot onder de ingeſchreven leden verdeelde. Derzelver aantal dit jaar aanmerkelijk toegenomen zijnde, ontbrak het der maatſchappij aan geene middelen, om deze aanmoediging, beantwoordende aan haar doel, belangrijk voor de kunstenaars te maken.

Eene tentoonſtelling van bijzonderen aard had in dit jaar te Amſterdam plaats, alwaar de Heer *E. Maaskamp*, uitgever dezer Jaarboeken, een *panorama* opende van den veldſlag van Waterloo, geſchilderd op een rondgaand aan een ſluitend doek door Amſterdamſche kunstenaars, met levensgroote beelden op den voorgrond, en eene naauwkeurige voorſtelling zoo wel van het ganſche terrein en den geheelen omtrek, als van de werking en woeling des gevechts in het oogenblik der verwonding van den Prins *van Oranje*. De misleidende uitwerking van dit ſchilderij, hetwelk eene hoogte van 23 voeten en eenen omtrek van 150 voeten had, werd algemeen gevoeld, en de waarheid der voorſtelling van terrein, ſtand, en actie door plaats- en zaakkundigen eenſtemmig erkend; terwijl de zamenwerking der kunst eenparig bewonderd en de verdiensten van *Hansſen* in het landſchap, de bekwaamheid van *Kamphuizen* en *de Kruiff* in den rook, de ſlagorde en de breedſte partijen, en de voortreffelijkheid van *Moritz* in beelden, groepen, en hoofdpartijen op den voorgrond door de kunstregters eenparig vereerd werden, ziende zich de vaderlandſche kunst zelve door den ondernemer en zamenſteller van dit ganſche *Panorama*, hetwelk als eene fraaije Rotonde tegen over den Nederduitſchen Schouwburg werd opgetrokken, vereerd met den roem eener

Panorama van den ſlag van Waterloo.

(1) Zie boven bl. 151 en 152.

eervolle mededinging tegen hetgeen Frankrijk en Engeland het eerst in dit vak hadden voortgebragt; en strekkende de hooge goedkeuring tevens van Z. K. H. den Prins *van Oranje* zelven, na de naauwkeurigste beschouwing van het geheel, ter beslissing van deszelfs waarde als een schoon gedenkstuk van den Nederlandsche Heldenroem.

Schilderij van de Kroonprinses aan de Akademie te Petersburg.

Bij deze vermelding van kunstwerk, en inzonderheid na het gewag wegens H. K. H. de Prinses van Oranje bij de tentoonstelling te Mechelen, mogen wij de bijzonderheid niet voorbijgaan, dat de Keizerlijke akademie der kunsten en wetenschappen te Petersburg van H. K. H. op den 22sten Junij, den dag van Hoogstderzelver vertrek uit Petersburg, ontving een schilderstuk, vergezeld van den navolgenden brief. „Achtenswaardig Genootschap! Verlangende ulieden eenig kenmerk te geven van mijne achting en van mijnen smaak voor de kunsten, die het onderwerp zijn van uwe bezigheden, zoo verzoek ik ul. deze zwakke poging van mijnen arbeid als een blijk daarvan aan te nemen. Het zal mij tot groot genoegen verstrekken, zoo deze proeve van mijnen arbeid, die mij in mijne ledige uren zeer vermaakte, ten zelfden tijde eene herinnering zijn moge van de toegenegenheid, welke ik altoos voor ul. zal gevoelen.” De schilderij was eene kopij van de heilige familie van *Raphaël*, levensgrootte, door H. K. H. met eene naauwkeurigheid en bekwaamheid geteekend, die aan den voortreflijksten kunstenaar eer zoude hebben aangedaan. De akademie, die met de eerbiedigste dankbaarheid dit geschenk en bewijs van toegenegenheid ontving, besloot dezen brief bij de andere geschriften der keizerlijke familie te bewaren, de schilderij op eene geschikte plaats in de vergaderzaal te hangen, en H. K. H., ten blijke van hare dankbaarheid en bewondering van haar werk, het diploma van honorair lid op te dragen (1).

(1) Amst. Cour. 1816. No. 201.

Zoo mogt men ook van de koninklijke akademie te Berlijn vernemen, dat op derzelver openbare tentoonstelling schilderijen waren geweest van H. M. de Koningin der Nederlanden, gelijk mede van de Erfprinsesse van Hessen-Cassel, beide leden der akademie, omtrent welke stukken de kunstkenners, geheel ter zijde stellende alle waardije der vorstelijke hand, welke zich der kunsten wel wilde wijden, zich vereenigden in de erkenning van derzelver hooge kunstwaarde (1). Schilderij van H. M. de Koningin op de tentoonstelling te Berlijn.

De Heer *Simon*, gepensioneerd medailleur van den Koning, aan Z. M. drie medailles hebbende opgedragen, de eerste de afbeeldingen van HH. MM. den Koning en Koningin; — de tweede de intrede van HH. KK. HH. den Prins en Prinses van Oranje; — de derde de overwinning van Waterloo voorstellende, — vond Z. M. goed den Heer Kommissaris-Generaal van onderwijs enz. te gelasten, in te teekenen voor een zeker getal van elk der medailles, door den Heer *Simon* gegraveerd. — De Leden der Staten van Henegouwen hadden dezen kunstenaar eene medaille doen slaan ter herinnering aan het tijdstip hunner herstelling, en ter uiting hunner liefde voor den Koning en hunner wenschen voor de vereeniging der drie orden van Staat, met dit opschrift: *Regi Wilhelmo, Principi optimo comitia Hannoniae restaurata, praeside de Bousies, dicant* (de herstelde Staten van Henegouwen, onder voorzitting van *de Bousies*, wijden dezen penning aan Koning Willem, den besten Vorst). Medailles door den Heer *Simon* vervaardigd.

De Heer *L. van Gaal*, die reeds te Parijs had uitgemunt als beeldhouwer, vervaardigde het borstbeeld van Z. K. H. den Prins *van Oranje*, waarin zich de treffendste gelijkenis vereenigt met eene edele houding, en mogt zich als beeldhouwer van Z. K. H. aangesteld zien. *Van Gaal* Beeldhouwer van Z. M.

De Wel Eerw. Heer *C. Swaan*, Predikant bij de Luthersche gemeente te Purmerende, Ridder van den Nederlandschen Leeuw, uit achting voor Knipstuk van Do. *Swaan*.

(1) *Mercure d'Anv.rs* 1816. N°. 254.

H. K. H. Mevrouwe de Prinsesse Douairiere van Oranje-Nassau een knipstuk vervaardigd hebbende, waarin voorkomt een volledig geslachtregister van het doorluchtig huis van Oranje, had niet slechts het genoegen, dat dit knipstuk door deszelfs echtgenoote aan H. K. H. overhandigd en op de minzaamste wijze aangenomen werd, maar mogt ook, behalve eenen brief van dankbetuiging, uit Hoogstdeszelfs naam geschreven, tevens tot erkentenis eene gouden medaille ontvangen, met de beeldtenis van Z. K. M.

Aanleg eener kas van ondersteuning voor kunstenaars, te Brussel.

Op den 22sten November kwamen omtrent zeventig personen, waaronder vele kunstenaars en geleerden, te Brussel bijeen, ten einde de grondslagen te leggen van eene menschlievende instelling, waarvan Engeland en eenige Duitsche Staten het voorbeeld hadden gegeven, bestaande in eene kas van ondersteuning voor kunstenaars, die, min door de fortuin dan door de natuur begunstigd, zich, in ouden dag vooral, zien blootgesteld aan eenen staat van ellende, waaraan de publieke onverschilligheid ongelukkige talenten dikwijls overlaat. De Heer *Mees*, een bekwaam componist, las, na eenen broederlijken maaltijd met dit gezelschap gehouden, het ontwerp van een reglement daartoe voor, hetgeen terstond door allen aangenomen en onderteekend werd, terwijl tevens eene Kommissie werd benoemd om het beheer dezer kasse te voeren.

Met betrekking tot den Openbaren Eerdienst hadden in dit jaar de volgende hoogstbelangrijke zaken plaats.

Besluit van 7 Januarij ter vaststelling van een reglement voor de Hervormde kerk.

Z. M. na gezien te hebben het ontwerp van een algemeen reglement voor het bestuur der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden, vervaardigd door de consulerende Kommissie tot de zaken der Hervormde kerk, en gelet op de consideratiën van den Kommissaris-Generaal voor het onderwijs, de kunsten en wetenschappen, provisioneel belast met het ministeriëel departe-

ment voor de zaken van de Hervormden en andere eerdiensten, behalve dien der Roomsch-Katholijken, gehoord hebbende het advies van eene door Hoogstdenzelven daartoe benoemde Kommissie uit den Raad van State, vond goed, bij besluit van den 7den Januarij, vast te stellen het navolgende

Algemeen Reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene bepalingen.

Art 1. Tot het Hervormd kerkgenootschap behooren allen, die, op belijdenis des geloofs, tot ledematen zijn aangenomen, dezulken, die in de Hervormde kerken gedoopt zijn, en die gene, welke in andere landen, als tot het Hervormd kerkgenootschap behoorende, erkend, zich hier te lande ter neder zetten, mits door behoorlijke bewijzen of attestatiën van hunnen doop of lidmaatschap buiten 's lands hebbende doen blijken.

Art. 2. Deze allen blijven tot het Hervormd kerkgenootschap behooren, zoo lang zij niet vrijwillig en duidelijk verklaard hebben, zich daarvan af te scheiden of om wettige redenen daarvan afgescheiden zijn.

Art. 3. Het bestuur der hervormde kerk wordt synodaal, provinciaal, classikaal en gemeentelijk uitgeoefend.

Art. 4. De leden der collegiën, waaraan dit onderscheiden bestuur, volgens na te meldene bepalingen wordt opgedragen, stemmen altijd hoofdelijk, zonder eenigzins gebonden te zijn aan lastbrieven van de vergaderingen of kerken, voor welke zij kunnen geacht worden te verschijnen.

Art. 5. De mindere kerkbesturen hebben het regt, voorstellen in te zenden aan de hoogere, en om in voorkomende gevallen derzelver voorlichting te vragen; terwijl zij daarentegen verpligt zijn, aan de aanschrijvingen te voldoen der hoogere collegiën, en in het bijzonder ten spoedigste de berigten en rapporten in te zenden, welke van hen gevorderd worden.

Art. 6. Een minder kerkbestuur vermeenende, door de besluiten van een hooger bezwaard te zijn, heeft het

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

regt zich deswegens bij nog hooger bestuur te beklagen, onder gehoudenheid nogtans, van aan de ontvangene bevelen inmiddels te gehoorzamen, ten zij de zaak, bij de eindelijke uitspraak niet weder in zijn geheel zoude kunnen gebragt worden, in welk geval echter daarvan onmiddelijk aan het ministeriëel departement voor de zaken der Hervormde en andere Eeredienstcn, behalve dien der Roomsch-Katholijken, zal worden kennis gegeven.

Art. 7. Van alle zaken, bij uitspraak van een kerkelijk collegie beslist, valt appèl aan het in rang volgend hooger collegie, doch ter tweeder instantie beslist zijnde, wordt geen nieuw appèl toegestaan.

Art. 8. In een hooger kerkelijk collegie zal niets behandeld worden dan hetgene in een minder collegie niet is kunnen afgehandeld worden, de gemeene kerken onder hetzelve ressorterende nut is, en tot het hooger collegie behoort.

Art. 9. De zorg voor de belangen, zoo van het Christendom in het algemeen, als van de Hervormde kerk in het bijzonder, de handhaving harer leer, de vermeerdering van godsdienstige kennis, de bevordering van Christelijke zeden, de bewaring van orde en eendragt, en de aankweeking van liefde voor Koning en Vaderland, moeten steeds het hoofddoel zijn van allen, die in onderscheidene betrekkingen met het kerkelijk bestuur belast zijn.

Art. 10 Alle kerkbesturen gedragen zich wijders overeenkomstig de voorschriften van dit reglement, en de algemeene of bijzondere verordeningen, welke vervolgens zullen worden vastgesteld; alle daarmede niet overeenkomstige wetten en inrigtingen worden, bij het successivelijk in werking brengen dier verordeningen, gehouden voor vervallen.

Art. 11. Alle stemming tot het formeren van nominatiën ter vervulling van posten van kerkelijk bestuur, of tot het verkiezen van leden in hetzelve, geschiedt steeds bij besl oteue biljetten.

Art. 12. Geene kerkelijke vergadering vermag te corresponderen met buitenlandsche kerken, zonder voorafgaande toestemming van Zijne Majesteit den Koning.

Art. 13. Alle de Hervormde kerken in het Koningrijk, zoo wel Waalsche, Presbyteriaansche Engelsche en Schotsche, als Nederduitsche, behooren tot hetzelfde geheel en zijn onder hetzelfde gemeenschappelijk bestuur geplaatst.

Art. 14. Dezelve kerken zullen echter, naar hare bijzondere behoeften en omstandigheden, hare afzonderlijke

huis-

huishoudelijke inrigtingen kunnen hebben, mogende nogtans deze inrigtingen niets behelzen, ſtrijdig met die eenheid in beginſelen en gelijkvormigheid in hoofdzaken, welke de onderſcheidene kerken, als deelen van hetzelfde geheel, behooren te kenſchetſen. Ten aanzien der kerken in de Zuidelijke Provinciën, en in Nederlandsch Oost- en West-Indiën, zullen nadere bepalingen gemaakt worden.

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

Art. 15. Geene veranderingen kunnen in dit reglement gemaakt worden, dan door Zijne Majeſteit, op voorſtel, of immers na voorafgaande overweging bij het Synode, hetwelk echter, vóór en aleer ten dezen beſluit te nemen, daarop de conſideratiën zal inwinnen van de provinciale kerkbeſturen.

TWEEDE AFDEELING.

Van het Synode.

Art. 16. Het hoogſte kerkelijk beſtuur is opgedragen aan het Synode.

Art. 17. Elk der natemeldene provinciale kerkbeſturen benoemt jaarlijks in deszelfs vergadering van Mei, een lid uit deszelfs midden tot het bijwonen der ſynodale vergadering, benevens een ſecundus of plaatsvervanger, die echter niet optreedt, dan in geval het benoemd lid door onvoorziene verhindering belet wordt zich naar het Synode te begeven. De ſecretarisſen der provinciale kerkbeſturen zijn, even als de andere leden, verkiesbaar tot leden van het Synode. Op gelijke wijze wordt door de commisſie tot de zaken der Waalſche kerken, een Predikant naar het Synode gecommitteerd.

Bovendien heeft in het Synode zitting, en is lid van hetzelve een ouderling of oud-ouderling, volgens de orde der provinciën in art. 50. voorkomende, door de provinciale kerkbeſturen bij beurtwisſeling te benoemen. Eindelijk wordt door elk der hervormde godgeleerde faculteiten op de drie hooge ſcholen, te *Leijden*, *Utrecht* en *Groningen* een hoogleeraar benoemd, om het Synode bij te wonen; deze hoogleeraren zullen eene preadviſerende, doch geene concluderende ſtem hebben.

Alle de leden der eerſte ſynodale vergadering worden door den Koning benoemd.

Uit de predikanten, leden van het Synode, wordt door den Koning een preſident en een vice-preſident benoemd, welke ſlechts gedurende de zitting fungeren.

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

Art. 18. Het hoofd van het ministerieël Departement voor de zaken van den Hervormden en andere eeredienften, behalve dien der Roomsch-Katholijken, zal, indien hij den Hervormden Godsdienst belijdt, en geadfifteerd, zoo hij dit verkiest, door zijnen fecretaris, de fynodale vergaderingen bijwonen, behoudens nogtans de faculteit des Konings om, bij ontftentenis van dien, dezelve vergaderingen door een of meer kommisfarisfen politiek, van den Hervormden Godsdienst, daartoe door Hoogstdenzelven te benoemen, te doen bijwonen.

Art. 19. Het Synode heeft eenen vasten fecretaris en eenen fecundus voor denzelven, beide door den Koning benoemd uit de predikanten van 's Gravenhage.

Hij heeft rang en ftem als lid. Bij vacature wordt de benoeming gedaan uit een drietal, door de Synode geformeerd. Het Synode heeft eenen vasten quaestor, uit de ouderlingen of oud-ouderlingen van Amfterdam, met gelijken rang en ftem, en op dezelfde wijze, als de fecretaris benoemd.

Art. 20. De gewone fynodale vergadering wordt eenmaal 's jaars in 's Gravenhage gehouden op den eerften Woensdag in de maand Julij. Deze tijdsbepaling kan niet worden veranderd of eene buitengewone vergadering van het Synode befchreven dan met goedvinden van Zijne Majefteit.

Art. 21. Het Synode is belast met de zorg voor de algemeene belangen der Hervormde kerken, en in het bijzonder voor alles wat den openbaren godsdienst en de kerkelijke inftellingen betreft. Hetzelve ftaat in een onmiddellijk verband met het bovengemeld ministerieël departement.

Art. 22. Het Synode beflist in laatfte resfort de gefchillen, welke in of tusfchen de provinciale kerkbefturen mogten ontftaan, en doet uitfpraak in cas van appèl over zaken, welke ter eerfter inftantie bij die collegiën gediend hebben.

Art. 23. Het Synode ontwerpt algemeene kerkelijke reglementen en verordeningen, en draagt dezelve voor aan het meergemeld ministerieël departement, ten einde daarop de goedkeuring des Konings te erlangen.

Art. 24. Het Synode maakt in het bijzonder bepalingen omtrent de wijze van admisfie en de examina van hen, die tot leeren beftemd zijn, ten einde van derzelver kunde en gefchiktheid volkomen te doen blijken. Bij deze verordeningen zal acht moeten geflagen worden op hetgene in de vijfde afdeeling ten aanzien van de Waal-

sche, Presbyteriaansche Engelsche en Schotsche kerken bepaald wordt.

Art. 25. Het Synode zorgt voor doelmatige schikkingen, en maakt regelen ter bevordering, regeling en verbetering van het godsdienstig onderwijs.

Art. 26. Het Synode ontwerpt een reglement op de kerkvisitatiën.

Art. 27. Het zal eene der eerste werkzaamheden van het Synode zijn, een ontwerp van reglement op de manier van kerkelijke zaken te behandelen voor en bij de kerkenraden, classikale moderatoren, provinciale kerkbesturen, en het Synode, en over het kerkelijk opzigt en tucht, te vervaardigen; daarbij in acht nemende, om door naauwkeurige bepalingen en voorschriften alle aanleiding tot willekeur en onzekerheid, zoo veel mogelijk, te vermijden.

Art. 28. Er zullen bij het Synode zoodanige algemeene bepalingen ontworpen worden, omtrent de inrigting der predikants-beroepingen, als kunnen dienen ten grondslag der bijzondere reglementen, welke in de onderscheidene provinciale ressorten, naar derzelver omstandigheden, kunnen worden vastgesteld.

Art. 29. Insgelijks zullen verordeningen worden gemaakt ten einde de plaatselijke kerkenraden, op de voor de zaak van den Godsdienst en de belangen van de gemeenten meest voordeelige wijze in te rigten.

Art. 30. Voor de classikale uitgaven en onderhoud zal uit 's Rijks kas eene somma van *veertien duizend* guldens jaarlijks worden toegestaan, om door het meergemeld ministeriëel departement onder de classen verdeeld te worden.

Er zullen doelmatige en algemeen werkende schikkingen gemaakt worden tot bepaling der uitgaven voor het classikaal bestuur; de meest eenvoudige en zekerst werkende middelen zullen worden bij de hand genomen, om in het te kort te voorzien, op eene voor de gemeenten en andere belanghebbenden mindrukkende en zoo veel mogelijk gelijkwerkende wijze

Ten einde de spoedige vaststelling der in de voorgaande artikelen omschreven verordeningen te verzekeren, zullen van de reglementen op de examina, het godsdienstig onderwijs, de manier van behandeling der kerkelijke zaken, het kerkelijk opzigt en tucht, de predikants-beroepingen en de kosten daarop vallende, het kerkelijk bestuur in de gemeenten, en de classikale kosten voor de bijeenkomst der eerste synodale vergadering, ont-

Algemeen reglement, voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

Algemeen reglement voor het bestuur der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

werpen vervaardigd, en aan de tot het Synode benoemde leden zoo tijdig mogelijk medegedeeld worden, ten einde daarop vóór het einde hunner zitting te kunnen besluiten.

Alle de bovengenoemde reglementen zullen, nadat dezelve door het Synode zijn bepaald, aan 's Konings goedkeuring onderworpen worden.

DERDE AFDEELING.

Van het provinciaal kerkbestuur.

Art. 31. De leden van het provinciaal kerkbestuur worden uit de onderscheidene classikale resorten benoemd, en wel voor elke classis één predikant, en voor eene der clasen bij jaarlijksche beurtwisseling één ouderling of oud-ouderling.

Art. 32. Gemelde leden worden door den Koning benoemd, de eerste reize onmiddellijk, en vervolgens uit een zestal, geformeerd door de moderatoren van het classikaal resfort, hetwelk de vacature betreft, en tot een drietal verminderd door het provinciaal kerkbestuur.

Art. 33. Elk jaar treedt af een derde, of, zoo na mogelijk een derde der predikanten, leden der provinciale kerkbesturen, volgens een daartoe te maken rooster. De aftredende blijven steeds verkiesbaar. De eerste aftreding zal plaats hebben met den 1 Januarij 1818.

Art. 34. Voor elk lid wordt op dezelfde wijze een secundus of plaatsvervanger benoemd, die niet fungeert, dan bij afwezendheid van den primus; bij het aftreden van een lid, moet ook een ander secundus worden aangesteld.

Art. 35. Wanneer door overlijden of vertrek van een lid uit het resfort der classis, waarvoor hij zitting heeft, tusschen tijds eene vacature ontstaat, zal deszelfs secundus dadelijk optreden, en fungeren tot den tijd dat hij, wiens plaats vervuld wordt, zoude zijn afgetreden.

Bij overlijden, vertrek of optreding van eenen secundus, wordt op de wijze bij art. 32. omschreven, een ander in deszelfs plaats benoemd.

Art. 36. Tot goedmaking der kosten van het Synode en de provinciale kerkbesturen, wordt van 's lands wege eene somme betaald, welke bij de jaarlijksche begrooting door Zijne Majesteit vastgesteld, en bij het voorgemeld ministerieël departement verdeeld en geregeld wordt.

Art. 37. Ieder provinciaal kerkbestuur heeft eenen

prefident uit de predikanten, leden van hetzelve, door den Koning benoemd.

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

Hij fungeert een jaar, en blijft fteeds weder verkiesbaar. De prefident wordt in geval van afwezendheid door den oudften der leden vervangen.

Art. 38. Op gelijke wijze, de eerftemaal onmiddelijk, en vervolgens uit een drietal door het provinciaal kerkbeftuur geformeerd, benoemt de Koning eenen fecretaris voor elk provinciaal kerkbeftuur, buiten de gewone leden, bij voorkeur uit de predikanten der ftad of uit de nabuurfchap derzelve, alwaar de vaste vergaderingen van het provinciaal kerkbeftuur gehouden worden. Hij fungeert drie jaren, en blijft fteeds weder verkiesbaar. De fecretaris heeft rang en ftem als de leden, en wordt bij afwezendheid door het jongfte lid vervangen.

Art. 39. De gewone vergaderingen worden gehouden driemaal 's jaars, op de eerfte Woensdagen der maanden Mei, Augustus en October. De prefident kan daarenboven buitengewone bijeenkomsten befchrijven.

Art. 40. De vergaderplaatfen der provinciale kerkbefturen zijn *Arnhem* voor *Gelderland*, *'s Gravenhage* voor *Zuid-Holland*, *Amfterdam* voor *Noord-Holland*, *Middelburg* voor *Zeeland*, *Utrecht* voor de provincie *Utrecht*, *Leeuwarden* voor *Vriesland*, *Zwolle* voor *Overijsfel*, *Groningen* voor de provincie *Groningen*, *'s Hertogenbosch* voor *Noord-Braband*, en *Asfen* voor *Drenthe*.

Art. 41. De provinciale kerkbefturen zijn belast met de zorg voor de belangen van den Godsdienst, de bewaring der goede orde, en de handhaving der kerkelijke wetten, in hun resfort; zij corresponderen deswegens zoo met de bevoegde magten, als met de clasfikale moderatoren, en in zaken de ringen betreffende, met derzelver praetor.

Art. 42. Zij kunnen reglementen ontwerpen op het kerkbeftuur in hun resfort, gegrond op de algemeene verordeningen. Deze ontwerpen worden voor de eerfte reize ingezonden aan het hier voren gemelde ministeriël departement, ten einde aan den Koning ter fanctie te worden aangeboden. Dezelve reglementen eenmaal gearrefteerd zijnde, zullen niet kunnen worden veranderd, dan door een befluit van het Synode, genomen op voorftel van het provinciaal kerkbeftuur, hetwelk zulks betreft, en zullen die veranderingen insgelijks aan de approbatie van Zijne Majefteit onderworpen zijn.

Art. 43. Zij beflisfen alle verfchillen, welke in clasfi-

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

kale besturen en vergaderingen, of tusschen dezelve mogten ontstaan.

Art. 44. In cas van appèl doen zij uitspraak in kerkelijke geschillen, welke ter eerster instantie bij de classikale moderatoren zijn behandeld.

Art. 45. Zij verleenen de admissie tot den predikdienst overeenkomstig de bepalingen, welke deswegens in het vervolg zullen worden gemaakt.

Art. 46. Zij zijn bevoegd de predikanten, candidaten en kerkenraadsleden om gegronde redenen, en na voorafgaand wettelijk onderzoek, volgens de bepalingen van het reglement op de manier van kerkelijke zaken, te behandelen, en over het kerkelijk opzigt en tucht, af te zetten. De afgezette personen behouden het regt van appèl aan het Synode.

Art. 47. Predikanten en candidaten, wegens zedelijk wangedrag, eenmaal afgezet zijnde, kunnen nooit weder als zoodanig aangenomen worden.

Art. 48. In provinciën, waar thans synodale weduwenbeurzen of andere fondsen, welke aan derzelver gezamenlijke predikanten behooren, bestaan, of vervolgens mogten worden opgerigt, is de administratie van die fondsen aan het provinciaal kerkbestuur opgedragen.

VIERDE AFDEELING.

Van het classikaal bestuur.

Art. 49. De Hervormde kerken, onder hetzelfde provinciaal kerkbestuur behoorende, worden ter geregelde uitoefening van het kerkelijk bestuur verdeeld in classen; en wijders, ten einde de waarneming van den dienst in vacerende gemeenten, en de bijeenkomsten der predikanten gemakkelijk te maken, in ringen.

Art. 50. In de provinciën of landschappen, bevorens uitgemaakt hebbende den staat der Vereenigde Nederlanden, zullen zijn de navolgende drie en veertig classen.

In Gelderland zes;

Arnhem,
Nijmegen,
Zutphen,
Thiel,
Bommel,
Harderwijk.

In Zuid-Holland zes;

's Gravenhage,
Rotterdam,
Leijden,
Dordrecht,
Gouda,
Brielle.

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

In Noord-Holland vijf;

Amsterdam,
Haarlem,
Alkmaar,
Hoorn,
Edam.

In Zeeland vier;

Middelburg,
Zierikzee,
Goes,
Tzendijke.

In Utrecht drie;

Utrecht,
Amersfoort,
Wijk.

In Vriesland vijf;

Leeuwarden,
Sneek,
Harlingen,
Dokkum,
Heerenveen.

In Overijssel drie;

Zwolle,
Deventer,
Kampen.

In Groningen vier;

Groningen,
Winschoten,
Appingadam,
Middelstum.

In Noord-Braband vier;

's Hertogenbosch,
Breda,

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

Heusden,
Eindhoven.

En in Drenthe drie;

Assen,
Meppel,
Koeverden.

Art. 51. Ten aanzien der zuidelijke provinciën van het Koningrijk zullen in het vervolg de bepalingen gemaakt worden, welke noodig mogten bevonden worden.

Art. 52. De grensscheidingen tusschen de onderscheidene classen en derzelver verdeeling in ringen, zullen nader bepaald worden bij het ministeriëel departement voor de zaken van den Hervormden en andere eerediensten, behalve dien der Roomsch-Katholijken. Bij de bepalingen te dien aanzien zal worden in het oog gehouden:

a. Dat de bestaande afdeeling de grondslag der nieuwe moet zijn, en daarin alleen de noodzakelijke veranderingen gemaakt worden.

b. Dat geene classe zich meer dan in eene provincie zal kunnen uitstrekken.

c. Dat zoo veel mogelijk eene meerdere gelijkheid worde daargesteld, tusschen de uitgestrektheid, getal van predikanten, en aantal gemeenten, behoorende tot de classen van dezelfde provincie.

d. Dat de ringen zoodanig naar plaatselijke omstandigheden zijn ingerigt, als meest geschikt is om de behoorlijke waarneming van den dienst, in vacerende gemeenten te verzekeren.

Art. 53. Bij de invoering der nieuwe classikale verdeeling, zullen door de classikale moderatoren de noodige schikkingen worden geproponeerd, ten aanzien der bestaande weduwen beurzen en andere fondsen.

Art. 54. Op voorstel van het kerkbestuur der provincie, welke zulks betreft, zullen in het vervolg in deze verdeeling der classen in ringen, en bepalingen der classikale hoofdplaatsen door het Synode veranderingen kunnen gemaakt worden, met toestemming van het hier voorgemelde ministeriëel Departement.

Art. 55. Het kerkelijk bestuur in elk classikaal ressort is opgedragen aan eene commissie van moderatoren, bestaande uit eenen praeses, eenen assessor, eenen scriba, en twee, drie of vier gecommitteerde predikanten, naar mate van de uitgebreidheid der classen of talrijkheid der

leden, alsmede uit eenen ouderling of oud-ouderling, die na één jaar aftreedt.

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

Art. 56. Elk lid van het provinciaal kerkbestuur fungeert als praeses bij de moderatoren van zijn classikaal ressort, en zijn secundus als assessor.

Art. 57. De scriba wordt benoemd door Zijne Majesteit den Koning, uit de predikanten der classikale hoofdplaats, of derzelver nabuurschap voor den tijd van drie jaren, de eerste maal onmiddelijk en vervolgens uit een zestal, door de classikale vergadering geformeerd, en door het provinciaal kerkbestuur tot een drietal verminderd. Hij blijft steeds weder verkiesbaar; bij zijne afwezendheid fungeert de jongste der gecommitteerden.

Art. 58. De gecommitteerden worden almede door den Koning benoemd uit de predikanten, ouderlingen en oud-ouderlingen van het classikaal ressort, de eerste maal onmiddelijk en vervolgens uit gelijke nominatie als in het voorgaande artikel is vermeld.

Van de gecommitteerden, indien derzelver getal vier is, treden twee, en anderzins een jaarlijks af, die echter steeds weder benoembaar blijven. De eerste aftreding zal plaats hebben den 1sten Januarij 1818.

Art. 59. De moderatoren houden hunne gewone vergaderingen in de classikale hoofdplaatsen, op den laatsten Woensdag van de maanden Januarij, Maart, Mei, Julij, September en November. Zij kunnen echter hunne bijeenkomsten, bijzonder des winters, uitstellen, indien de werkzaamheden zulks toelaten. De praeses heeft het regt buitengewone vergaderingen te beschrijven.

Art. 60. De moderatoren zorgen voor de belangen der kerken in hun ressort, en houden toevoorzigt over de gemeenten, kerkenraden en predikanten daartoe behoorende. Zij correspondèren, zoo met de provinciale kerkbesturen, als met de kerkenraden der onderscheidene gemeenten.

Art. 61. Zij houden bijzonder een wakend oog over de vacerende gemeenten, en corresponderen deswegens met de praetors der ringen; zij zorgen dat de beroepingen der predikanten geregeld en ten spoedigste geschieden, dat de beroepene leeraren bevestigd, en de vertrekkende, van hunne betrekkingen behoorlijk ontslagen worden.

De verzoeken om handopeningen en approbatie moeten door hen worden ingezonden aan het ministeriël departement voornoemd.

Art. 62. De classikale moderatoren behartigen de

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

belangen van predikants-weduwen en weezen in hun ressort.

Art. 63. Zij beslissen de geschillen in of tusschen de kerkenraden der gemeente ontstaan, en doen uitspraak in cas van appèl over alle zaken, die ter eerster instantie bij de plaatselijke kerkenraden zijn behandeld.

Art. 64. Zij zijn bevoegd tot het suspenderen van predikanten, candidaten en kerkenraads-leden.

Art. 65. Op den laatsten Woensdag in de maand Junij wordt in de hoofdplaats der classis eene classikale vergadering gehouden, bestaande uit alle de predikanten van het ressort, en zoodanig getal ouderlingen of oud-ouderlingen, als thans gebruikelijk is, of in het vervolg bij huishoudelijke reglementen mogt worden bepaald.

Art. 66. De praeses, assessor en scriba van classikale moderatoren, fungeren ook als zoodanig in deze vergadering.

Art. 67. De handelingen der classikale vergaderingen zullen zich bepalen;

1°. Tot het formeren der nominatiën voor de keuze van een scriba voor de classikale moderatoren (art. 57) en van gecommitteerden tot het classikaal bestuur (art. 58).

2°. Tot het aanhooren en sluiten der rekeningen van de classikale weduwen-beurs en andere fondsen, alsmede tot het benoemen van quaestors, en voorts daaromtrent te besluiten, zoo als geoordeeld wordt te behooren.

VIJFDE AFDEELING.

Over de Waalsche, Presbyteriaansche Engelsche, en Schotsche Kerken.

Art. 68. De Waalsche kerken behouden de vrijheid, om zoodanige afzonderlijke verbindtenissen en betrekkingen met elkander te bewaren, als door derzelver financiële belangen en het verschil van taal gevorderd worden, zonder echter daardoor op te houden van onder het algemeen kerkbestuur begrepen te zijn.

Art. 69. Ter behartiging dezer afzonderlijke belangen, zal er eene commissie bestaan van zes leden, zijnde vijf predikanten en één ouderling der Waalsche kerken, welke den titel zullen hebben van *Gecommitteerden tot de huishoudelijke zaken der Waalsche kerken in Nederland.*

Art. 70. De gecommitteerden worden door den Koning benoemd, de eerste reize onmiddelijk, en vervolgens uit een drietal door de commissie geformeerd.

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

Art. 71. Elk jaar, te beginnen met den 1sten Januarij 1818, zal een der gecommitteerde predikanten aftreden, blijvende de aftredende steeds weder verkiesbaar. De ouderling zal na een jaar zitting aftreden.

Art. 72. Aan deze gecommitteerden wordt aanbevolen het oppertoezigt over de financiële instellingen der gezamenlijke Waalsche kerken, mitsgaders het afnemen van examina van hen, die zich aan derzelver dienst toewijden, ten gevolge der verordeningen hier boven bij art. 94. vermeld.

Art. 73. Dezelve commissie is wijders met betrekking tot de Waalsche kerken belast met de functiën aan de provinciale kerkbesturen en classikale moderatoren opgedragen, en een lid uit dezelve woont de Synode bij; zullende voortaan geen afzonderlijk Synode der Waalsche kerken meer gehouden worden.

Art. 74. De Waalsche kerken hebben het regt, om eenmaal 's jaars eene bijeenkomst te houden over derzelver huishoudelijke belangen, vervangende voor haar zoo veel zulks mogt te pas komen, de classikale vergaderingen; de eerste bijeenkomst zal te *'s Gravenhage* plaats hebben, en alsdan de beurtwisseling ten deze nader worden bepaald.

Art. 75. De Waalsche predikanten blijven leden der ringsvergaderingen. De commissie houdt hare zittingen steeds in *'s Gravenhage*.

Art. 76. De Presbyteriaansche Engelsche en Schotsche kerken worden in de classen, tot welke de Nederduitsche Hervormde gemeente, in die stad, in welke zij gevestigd is, behoort, ingelijfd, in zoo verre dit nog geen plaats heeft.

Art. 77. Zoo ten aanzien van het hooger als van het kerken-raadsbestuur wordt in het oog gehouden, dat de kerken, in het vorig artikel vermeld, de bijzondere huishoudelijke inrigtingen en regten behouden, welke aan dezelve afzonderlijk en privativelijk behooren.

ZESDE AFDEELING.

Van de ringen en derzelver bijeenkomsten.

Art. 78. Elke classis wordt verdeeld in ringen.

Art. 79. De ringen moeten zorgen voor de vervulling

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

van den dienst in de vacante gemeenten, volgens schikkingen daartoe door classikale moderatoren gemaakt.

Art. 80. De predikanten, tot denzelfden ring behoorende, worden opgewekt om bepaalde zamenkomsten te houden, niet ter uitoefening van eenig kerkelijk bestuur, maar, ter onderlinge opscherping en versterking van den band der broederlijke liefde.

Art. 81. Bij de zamenstelling van zulke bijeenkomsten, kiezen zij bij meerderheid eenen praetor en scriba, en vergaderen voorts zoo dikwijls als zij goedvinden.

Art. 82. Hunne werkzaamheden bestaan in de overweging en behandeling van onderwerpen den Godsdienst, en den bloei des Christendoms, de bevordering van Bijbelkennis en de waarneming van hunne bedieningen betreffende.

Art. 83. Zij houden aanteekening van hunne werkzaamheden en geven van dezelve jaarlijks een verslag aan classikale moderatoren, zijnde zij bevoegd om daarbij tevens voorstellen intezenden; de classikale moderatoren brengen dit verslag, zoo veel noodig, met bijgevoegde consideratiën, ter kennis van het provinciaal kerkbestuur, hetwelk daarvan een algemeen verslag opmaakt, en aan het ministeriëel departement voor de zaken van den Hervormden en andere Eeredienst n, behalve dien der Roomsch-Katholijken, inzendt.

ZEVENDE AFDEELING.

Over het kerkelijk bestuur in de gemeenten.

Art. 84. In alle gemeenten, waar de stof daartoe niet geheel ontbreekt, zal een afzonderlijke kerkenraad zijn.

Art. 85. Dezelve bestaat uit den predikant of de predikanten der plaatsen, en uit ouderlingen, gekozen uit de achtingwaardigste, kundigste en voornaamste leden der gemeente. De pligten van de leeraren, de ouderlingen, de diakenen, en de betrekking van diakenen tot den kerkenraad, worden door het Synode bij het reglement op de kerkenraden omschreven en bepaald

Art 86. Gemeenten, waar, door gebrek aan stof, geene kerkenraden bestaan, zijn geplaatst onder het onmiddelijk opzigt van classikale moderatoren met den president.

Art. 87. Aan den kerkenraad behoort de zorg voor hetgeen den openbaren Godsdienst, het Christelijk on-

derwijs en het opzigt over de leden van de gemeente betreft.

Algemeen reglement voor het beheer der Hervormde kerk in het Koningrijk der Nederlanden.

Art. 88. De censure over de leden der gemeente om gegronde redenen, en volgens de bepalingen van het reglement op de manier van kerkelijke zaken te behandelen, en over het kerkelijk opzigt en tucht, noodig zijnde, geschiedt ter eerster instantie door den kerkenraad, zijnde dezelve censure, voor zoo veel predikanten, kerkenraads-leden en candidaten betreft, onverminderd de bepaling in art 46 van dit reglement voorkomende, en achtervolgens de voorschriften van het voorsz. reglement op de manier van kerkelijke zaken te behandelen, en over het kerkelijk opzigt en tucht, aan de classikale moderatoren opgedragen.

Art. 89. Aan diakenen blijft de zorg voor de armen der gemeente, naar plaatselijk gebruik, aanbevolen.

Art. 90. In de administratie der kerk, pastorie, custorie en andere gemeente-fondsen, en de betrekkingen tusschen derzelver bestuurders en de kerkenraden, worden door de bepalingen van dit reglement geene veranderingen gemaakt.

Art. 91. De classikale moderatoren zijn verpligt om van alle misbruiken, die in de administratie der in het voorgaande artikel genoemde fondsen bestaan, of er door hen verder in ontdekt mogten worden, dadelijk kennis te geven aan het provinciaal kerkbestuur, dat daarvan met deszelfs consideratiën berigt moet geven aan het ministeriëel departement voor de zaken der Hervormde en andere Eerediensten, behalve dien der Roomsch-Katholijken, ten einde redres te bekomen.

Art. 92. Het hiervoren gemeld ministeriëel departement zal, na ingenomen te hebben de gedachten van de provinciale kerkbesturen, en na voorafgaande raadpleging met de Staten der provincie, welke zulks betreft, over de onderwerpen in de voorgaande artikelen vermeld, de noodige voordragten doen aan Zijne Majesteit den Koning.

Art. 93. De huishoudelijke belangen der gemeenten, zullen voor het overige, overeenkomstig de algemeene verordeningen, door plaatselijke reglementen, onder 's Konings goedkeuring, kunnen worden geregeld.

Tevens bepaalde Z. M. dat bovenstaand reglement in den loop van dit jaar zou worden in werking gebragt, terwijl de Kommissaris-Generaal

Bepalingen van Z. M. tot het in werking brengen van dit reglement. zou zorgen, dat de toen bestaande kerkelijke collegiën en bestuurders hunne werkzaamheden regelmatig eindigden, en dat gezorgd wierd voor de behoorlijke liquidatie der pecuniële administratiën, welke hun mogten zijn aanbevolen, en tevens door de leden der consulerende commissie of zoodanig anders, als hij mogt dienstig oordeelen, de bijzondere reglementen, ingevolge van dit algemeene, doen ontwerpen, om ze, na eigen onderzoek, aan de eerste Synodale vergadering aan te bieden, ten einde daarop, onder goedkeuring van Z. M., te besluiten. Nog zou de Kommissaris-Generaal de voordragt aan Z. M. doen van den Secretaris en secundus, en den Quaestor van het Synode, benevens de leden der kerkbesturen, wier benoeming Z. M. zich bij het reglement had voorbehouden, terwijl voor de kosten van het Synode, op den eersten Woensdag in de maand Julij te houden, en van de provinciale kerkbesturen over dezen jare als *maximum* bepaald werd eene som van zestien duizend guldens; — eindelijk had de Kommissaris-Generaal in last, de vereischte voordragten te doen tot regeling van het bestuur der kerken in de zuidelijke provinciën en in Nederlandsch Oost- en West-Indiën.

Synodale en provinciale benoemingen door Z. M. Bij besluit van Z. M. van den 6den Februarij werden de benoemingen gearresteerd: bij het Synode, van den Secretaris *J. J. Dermout* en den secundus *C. L. van den Broek*, beide Predikanten in 's Gravenhage, en van den Quaestor *F. Tayspil Jansz.*, Ouderling te Amsterdam; — voorts van de Secretarissen der provinciale kerkbesturen: voor Gelderland *H. H. Donker Curtius*, Predikant te Arnhem; voor Zuid-Holland *J. Sluiter*, Predikant in 's Gravenhage; voor Noord-Holland *J. L. Wolterbeek*, Predikant te Amsterdam; voor Zeeland *A. J. Snouck Hurgrondje*, Predikant te Middelburg; voor Utrecht *D. van der Loo*, Predikant te Montfoort; voor Vriesland *G. van der Tuuk*, Predikant te Berlicum; voor Overijssel *C. Fortuyn*, Predikant te

Zwolle; voor Groningen *M. Kremer*, Predikant te Groningen; voor Noord-Braband *D. M. Kakebeen*, Predikant te 's Hertogenbosch, en voor Drenthe *G. Benthem Reddingius*, Predikant te Assen; — voorts van de Leden der provinciale kerkbesturen en derzelver secundi of plaatsvervangers, en mitsdien voor zoo veel de Predikanten betreft, tevens tot Praesides en Assessoren der respective classikale besturen; — alsmede van de Gecommitteerden voor de huishoudelijke zaken der Waalsche kerken in Nederland: de Predikanten *J. S. Robert* en *J. Teissèdre L'Ange*, te Amsterdam; *D. Delprat* en *G. S. de Chaufepié*, te 's Gravenhage; *A. C. Voute*, te Rotterdam en Mr. *P. W. Provo Kluit*, Ouderling te Amsterdam; — voorts van Scribas der klassikale besturen, en eindelijk van klassikale Gecommitteerden.

Bijeenroeping der Provinciale kerkbesturen.

De Kommissaris-Generaal kennis gevende van dit besluit, bepaalde tevens de eerste bijeenkomst der provinciale kerkbesturen op den eersten Woensdag in de maand Maart, door de Heeren Gouverneurs der provinciën te convoceren en te installeren, hetzij in persoon, hetzij door een der leden van het kollegie der Heeren Gedeputeerde Staten hunner provinciën. De provinciale kerkbesturen hadden zich, in derzelver eerste vergadering, bezig te houden met schikkingen tot den geregelden aanvang hunner werkzaamheden, en tot het overnemen der archiven en administratiën van de collegiën van Synodale deputatiën, wier werkzaamheden met de maand April moesten eindigen; ook zouden zij den Kommissaris Generaal de provisioneele maatregelen voordragen omtrent het afnemen der examina, de admissie en het ontslag der Predikanten, enz. in afwachting der algemeene verordeningen. — Op den laatsten Woensdag in Maart hadden de collegiën van classikale moderatoren bij een te komen, geïnstalleerd door het lid hunner clasis in het provinciaal kerkbestuur, en zich bezig te houden met schikkingen op den aanvang hunner werkzaamheden, en

de overneming der classikale archiven met den aanvang van April te verzekeren.

Provisionele verdeeling classen in ringen. De provisioneele verdeeling van de respective classen van de Hervormde kerk in ringen, met regeling van derzelver werkzaamheden, aan te vangen op den eersten Woensdag van April, geschiedde door den Kommissaris Generaal bij dispositie van den 15den Maart. In de recapitulatie dezer gansche verdeeling vond men 129 ringen, 1223 standplaatsen en 1438 predikanten. — Op het berigt en de consideratiën der provinciale besturen met betrekking tot de verzoeken van eenige classikale besturen, strekkende tot het maken van veranderingen in bovengemelde verdeeling der classen in ringen, werd deze verdeeling nader gearresteerd, met eenige veranderingen, op den 9den Augustus.

Provisionele bepalingen op examina enz. De provisionele bepalingen omtrent de examina, de admissie en het ontslag van Predikanten, werden door den Kommissaris Generaal bij dispositie van den 25sten Maart vastgesteld, tot tijd en wijle dat over deze onderwerpen bij het Synode verordeningen zouden gemaakt zijn, blijvende, onder eenige modificatiën, meestal op den, in de onderscheidene provinciën, gebruikelijken voet.

Bezwaren der classis van Amsterdam beantwoord. Op den 28sten Maart schreef de Kommissaris-Generaal aan de classis van Amsterdam, welke aan Z. M. den Koning door eene commissie een adres had overhandigd, houdende bezwaren tegen het gearresteerd reglement, eenen brief, deze bezwaren opgevende en wedersprekende, en alzoo van hooge aangelegenheid na de vermelding van Zijner Majesteits besluiten. De brief is van dezen inhoud:

Zijne Majesteit de Koning, overwogen hebbende het adres, door eene Commissie uit de *Classis van Amsterdam*, den 7den dezer aan Hoogstdenzelven overhandigd, heeft mij wel willen veroorloven de bezwaren te beantwoorden, welke in hetzelve adres voorkomen, tegen het gearresteerd *Reglement op het Bestuur der Hervormde Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden*, en ten gevolge van welke de Classis verklaart te vertrouwen; dat

door

door Zijne Majesteit zoodanig zal worden besloten; als, onder den Goddelijken zegen strekken kan tot bevordering van den duurzamen welstand der Nederlandsche Kerk en van de bijzondere Gemeenten.

Bezwaren der classis van Amsterdam beantwoord.

Van deze door Z. M. mij vergunde vrijheid zal ik thans gaarne gebruik maken, om het ongegronde der voorgestelde grieven, en van de daaruit voortgevloeide ongerustheid, aan de Classis van Amsterdam onder het oog te brengen.

Het eerste der bezwaren, hetwelk, schoon slechts in de inleiding van het adres voorkomende, bij de Leden der Classis niet weinig schijnt gewogen te hebben, bestaat daarin: dat het vermeld Reglement, door Z. M. den Koning is vastgesteld, en niet door Kerkelijke vergaderingen, aan welke, volgens der adressanten begrip, althans deszelfs ontwerping had behooren opgedragen te worden.

Om de waardij van deze aanmerking te beoordeelen, is het noodig, het vastgesteld algemeen Reglement uit het ware oogpunt te beschouwen, *in deszelfs verband* met de vroegere en latere lotgevallen van dezen Staat.

Niet alleen beletteden de omstandigheden der zestiende eeuw aan onze voorvaders, het daarstellen van eene algemeene en volkomene Kerkelijke organisatie, en noodzaakten dezelven met eene stuksgewijze regeling, naar de burgerlijke gesteldheid dezer landen, te vrede te zijn; maar zelfs het, op *Politiek* gezag en onder *Politieken* invloed zamengeroepen, *Nationaal Synode van Dordrecht*, slaagde maar gedeeltelijk in het ontwerp, om eene eenparige kerkorde in te voeren.

De daarbij bepaalde bijeenkomst van het Nationale Synode, om de drie jaren, heeft nooit plaats gehad; de Souverein schijnt het houden dezer talrijke vergadering niet raadzaam geoordeeld te hebben. De *Provinciale Staten* bleven alom de hoogste magt in het kerkelijke uitoefenen, waarvan alle de Plakkaatboeken ten bewijze strekken. Zij wijzigden de kerkelijke verordeningen naar de omstandigheden hunner gewesten, en bestuurden de Provinciale Synoden door hunne Kommissarissen-politiek; of beletteden ook derzelver zamenkomst, zoo als in Zeeland plaats had; terwijl zelfs in vele steden en dorpen de Plaatselijke regeeringen een groot gezag in het kerkelijke uitoefenden.

Het oude kerkelijk stelsel derwijze geheel in een geweven zijnde met het staatkundige, moest de vernieling van het laatste, na de omwenteling van 1795, noodwendig voor de Hervormde Kerk niets nalaten dan een ge-

Bezwaren der classis van Amsterdam beantwoord.

bouw, zonder zamenhang en zonder kracht, waaraan de steunsels ontrukt waren. In een der Nederlandsche Gewesten was men daarvan zoo zeer overtuigd, dat een geheel nieuw Kerkelijk Wetboek voor die Provincie ontworpen en ingevoerd werd; waarin echter ook nog de overblijfsels der vorige verbindtenis met de Provinciale inrigtingen gevonden werden. De provinciale Synoden, wier werking hoe langer hoe meer verzwakt was, hielden eindelijk ook op te bestaan, en alom vertoonden zich sporen van verwarring, en van eene neiging tot regeringloosheid, waar tegen de zoo gebrekkig ingerigte Classikale vergaderingen weinig hulp konden aanbrengen.

Bij het eindigen der Fransche overheersching bevond zich de Hervormde Kerk in den ellendigsten toestand. Maar, Gode zij dank! onze Souverein, het voetspoor zijner doorluchtige voorvaderen volgende, stelde de zorg voor den Godsdienst dadelijk onder zijne eerste pligten, bij de aanvaarding zijner regeering. Na aanvankelijk in het lot der Leeraren voorzien te hebben, en bij voortduring zijne aandacht daarop vestigende, wilde hij te gelijker tijd ook zorgen voor de belangen der Hervormde Kerk in het algemeen.

Eene *Consulerende Kerkelijke Commissie*, bestaande uit Predikanten van de onderscheidene Synodale ressorten; mannen van bekende braafheid, kunde en talenten, ontwierp op 's Konings uitnoodiging, een algemeen Reglement op het Bestuur der Hervormde Kerk. Hetzelve werd door mij, na ernstige overweging, met mijne consideratiën, Z. M. aangeboden. Hoogstdezelve, zich tot de genomen voorzorgen niet bepalende, raadpleegde vervolgens met eene Commissie, bestaande uit drie leden van den *Raad van State*; die, zoo van de zijde van den Godsdienst, als van den kant der Staatkunde, te gunstig bekend zijn, dan dat hun oordeel en toestemming niet van het grootste gewigt moesten beschouwd worden. En zoo voorgelicht, bekrachtigde de Koning het werk der Consulerende Commissie.

Hoogstdezelve bediende zich in dit geval dus niet, dan met de grootste omzigtigheid en na met ervarene kerkelijke personen geraadpleegd te hebben, van een regt, door de Souvereinen dezer landen, sedert de reformatie, onafgebroken uitgeoefend; omtrent de regeling, *niet* van den Hervormden Godsdienst, maar van het Bestuur, en dus *der uitwendige* belangen van de Hervormde Kerk; ten einde het Kerkbestuur van deszelfs, deels oorspronkelijke, deels door den tijd veroorzaakte, gebreken, te

herstellen, en daaraan die eenheid en kracht te geven, welke het nooit bezat.

Bezwaren der classis van Amsterdam beantwoord:

Indien Z. M. tot het bedoeld einde eenen anderen weg had moeten inslaan; indien daartoe raadpleging op talrijke kerkelijke vergaderingen ware noodig geweest; dan zeker zou men hebben moeten besluiten, dat er geene organisatie der Hervormde kerk mogelijk was, en alles in denzelfden staat van wanorde had moeten blijven: Eene oppervlakkige kennis toch van de inrigting der Synodale en Clasfikale Vergaderingen, en van de wijze, waarop bij dezelve zaken behandeld werden, is voldoende om zich daarvan te overtuigen. De Adresfanten althans moeten door de ondervinding daarvan wel volkomen verzekerd zijn.

De gebiedende noodzakelijkheid en het groot belang der zaak zouden dus het gemis in *forma* genoegzaam billijken; ook indien de, in het adres beweerde, regten der Clasfikale Vergaderingen gegrond waren.

Maar ik moet erkennen, den grond niet te zien, waarop de aanmatiging der Clasfis van Amsterdam ten dezen rust. Gelijk toch de voormalige Synoden uit de classen haren oorsprong en gezag ontleenden; zoo waren de classen slechts uitvloeisels der Kerkenraden, en deze weder der gemeenten. Het zoude dan eindelijk de gemeenten zelve geweest zijn, welke eigenlijk het regt van beslissing hadden. De Classen zijn zeker, als zoodanig, geene instelling der *Apostelen*, (zoo als men zoude kunnen opmaken, dat der Adresfanten gevoelen is) maar alleen eene toevallige vrucht der omstandigheden van de zestiende eeuw; en der staatkundige gesteldheid dezer landen.

Bij de *Reformatie* is de *uitwendige* kerkform in de verschillende landen, waar dezelve werd aangenomen, zeer onderscheiden gewijzigd geworden; meestal naar den smaak der toenmalige Burgerlijke Regering. Het eerste beginsel van het Protestantismus bestaat juist in het zorgvuldig onderscheiden van zaken en formen, van Christendom en Kerkbestuur; welke in tegenoverstelling bij de *Roomsch-Katholijken* onafscheidelijk vereenigd zijn:

Eene geheele verandering van het uitwendig Kerkbestuur zou echter welligt de klagten der Clasfis van Amsterdam, min of meer, wettigen; maar zeker moet men zich daarover meer verwonderen, nu de geheele grondform, en zelfs de oude namen behouden zijn, en alles nederkomt op eene meerdere concentratie. Het vaststellen van zoodanige wijzigingen betwist de ware geest van het

Bezwaren der classis van Amsterdam beantwoord.

Protestantisme aan geenen Souverein; vooral niet, wanneer die Souverein de Leeraars uit 's lands kas bezoldigt, en zich in alles als derzelver Beschermheer gedraagt.

In de *tweede* plaats geeft de Classis van Amsterdam te kennen: dat de onbepaalde invloed van het *Ministerieel Departement voor de Zaken der Hervormde Kerk, enz.* haars inziens, van zeer bedenkelijke gevolgen kan worden, voor de godsdienstige vrijheid en de zuiverheid der leer van de Hervormde Kerk.

Zoo er eene bedenking is, waarvan ik de mogelijkheid zelve niet had berekend, is het deze. Het reglement geeft aan het Hervormd Kerkbestuur eene vastheid en eenen waarborg, welke hetzelve nooit heeft bezeten, zoo door de orde en kracht, die de nieuwe inrigting kenmerken, als door het verband en eenheid, welke dezelve vestigt. Volgens dat Reglement bestaan er *Kerkenraden*, *Classicale Besturen*, *Provinciale Kerkbesturen*, niet onderworpen aan Plaatselijke of Provinciale Regeeringen, en een waarlijk *Nationaal Synode*, hetwelk, zonder voorafgaande oproeping noodig te hebben, 's jaarlijks op een bepaalden tijd bijeen komt, en zonder welks voorafgaande overweging, de Souverein zelf in de form van het Kerkbestuur voortaan geene verandering kan maken. Voor de eerste maal wordt de Hervormde Kerk dezer Landen, bevorens gesplitst in negen van elkander genoegzaam onafhankelijke deelen, tot een goed en wel zamenhangend geheel gebragt, tot *ééne Nederlandsche Kerk*, die ook naar buiten zich met aanzien en kracht zal kunnen vertoonen.

Het Synode wordt niet gezegd *afhankelijk* te zijn van, maar alleen in *verband te staan*, met het Ministerieël Departement voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., als door hetwelk alle communicatiën tusschen den Souverein en de Kerkbestuurders plaats hebben.

Die vergadering wordt wijders niet *gepresideerd* of *gedirigeerd*, maar slechts *bijgewoond* door het Hoofd van dat Departement, als 's Konings Kommissaris. Dit zal toch wel niet vreemd kunnen voorkomen, daar alle de Provinciale Synoden, en ook de Nationale Synode van Dordrecht, door Kommissarissen politiek zijn bijgewoond geworden.

De Kommissaris des Konings is in het Synode, met den algemeenen Lastbrief *ne Respublica damnum capiat*; om toetezien dat er niets voorbereid, verhandeld of verrigt worde, waardoor de Staat schade zoude kunnen lij-

den; voorts om door zijne tegenwoordigheid orde en decentie in de deliberatiën te bevorderen; zoo veel mogelijk ongepaste twisten voortekomen, welke den vrede en de rust der Kerk en der Maatschappij zouden kunnen storen; het oog te houden op de uitoefening van regt en billijkheid; en eindelijk om te waken voor de handhaving eener regtmatige ondergeschiktheid aan de Overheid en 's lands wetten.

Bezwaren der classis van Amsterdam beantwoord.

Maar geenzins is deze Ambtenaar dáár, om over leerstellingen te oordeelen, veel min om veranderingen daarin te provoceren; hetgeen zelfs aan den Koning niet vrijstaat, en dus veel minder aan deszelfs *amovibelen Representant.* De Koning der Nederlanden kan, als zoodanig, even min besluiten nemen omtrent de Hervormde, als omtrent de Roomsch-Katholijke Leer. Alleen dan, wanneer tegen de grondbeginselen der algemeene zedekunde, of de zekerheid der Maatschappij, strijdende leerbegrippen verspreid werden, of wanneer de hitte van Godgeleerde verschillen de zekerheid van den Staat bedreigde, zou de Souverein, niet alleen het regt hebben, maar zelfs verpligt zijn, als Hoofd van den Staat, tusschen beide te treden, in welk Kerkgenootschap zulks ook mogte plaats hebben. En deze grondbeginsels zijn tevens die van het echt *protestantisme;* zoo gereedelijk toch als dezelve den invloed van de Burgerlijke Overheid, op de *uitwendige* formen van het Kerkbestuur gedoogen, wanneer de omstandigheden zeker verband met den Staat medebrengen; zoo standvastig vorderen zij vrijheid van Godsdienst en geweten, en kennen aan den magtigsten Monarch der wereld, als zoodanig, geen het minste gezag toe over leer of geloof. Het Christelijk geloof is onafhankelijk, zoo wel van alle menschelijke gezag, als van tijd, land, en Staats-inrigting; maar de Kerkformen schikten zich bestendig en overal naar het een en het ander.

Eindelijk verklaart de Classis van Amsterdam in de *derde plaats:* ten hoogsten bevreesd te zijn voor de groote magt van het *Synode*, en de gevaren, welke daardoor, en in het algemeen door de geringe talrijkheid der Collegiën, die het Kerkelijk Bestuur thans zullen uitoefenen, aan de regtzinnige leer worden gedreigd.

De magt van het Synode, over het rijk in het algemeen, is althans niet grooter, dan die, welke aan de onderscheidene Provinciale Synoden, over hunne Provinciën, pleeg toegekend te worden.

Het gezag van deze Kerkelijke Vergadering heeft dus op zich zelf niets, hetwelk de vrees der Adresfanten kan

Bezwaren der classis van Amsterdam beantwoord.

billijken; de eenige redenen dan ook, welke zij daarvoor aanvoeren, is het gering getal van derzelver leden, en dat dezelve niet gebonden zijn aan lastbrieven van Classicale vergaderingen.

Over de *weinige talrijkheid* van de leden der kerkbesturen, in het algemeen, kan men echter niet klagen, vermits meer dan drie honderd Predikanten, en dus veel meer dan een vijfde van allen, daarin zitting hebben.

Het Synode zelf bestaat, wel is waar, maar uit zeventien leden; maar deze mindere talrijkheid levert eerder een waarborg tegen den geest van veranderen en verwarren. Wanneer men toch de Kerkelijke Jaarboeken raadpleegt, ziet men steeds dat talrijke Kerkvergaderingen de oorzaak geweest zijn van twisten, verwarringen en scheuringen — Dit was niet ligt de vrucht van vergaderingen, uit weinig persoonen bestaande, waarin men de orde meer gemakkelijk kan handhaven, en de driften min gemakkelijk den meester spelen.

De leden der Synodale vergadering zijn, evenmin als die der overige Kerkbesturen, aan *lastbrieven* gehouden; omdat men, welligt nog meer in de Kerk dan in den Staat, het schadelijke heeft ondervonden van eene inrigting, die alles verlamde, altijddurende deliberatiën veroorzaakte, en alle afdoening van zaken belette. Maar deze noodzakelijke verandering kan zeker geene redelijke aanleiding geven, om misbruik van magt te vreezen, van eene inrigting, gewijzigd zoo als het nieuw Hervormd Kerkbestuur. De leden van het *Synode* worden (het eerste jaar alleen uitgezonderd) door de *Provinciale Kerkbesturen* vrij benoemd; voor de laatste wordt de nominatie gemaakt door de *Classicale Moderatoren*, welke op hun beurt, door de gezamentlijke leden der *Classen* genomineerd worden. En alle deze keuzen zijn slechts temporair; na verloop van korten tijd keeren de Bestuurders in den gewonen kring hunner Ambtgenooten terug; het staat dus aan de Leeraars zelve, thans door geene toevallige rangorde of toerbeurten gehinderd, aan de Kerk waardige bestuurders te geven.

Er is dus eene opeenvolging daargesteld, welke de onderscheidene hoogere en lagere besturen, en eindelijk alle de Leeraars en Gemeenten, zoo zeer onderling verbindt, dat de geest en gevoelens van het eene gedeelte een noodwendigen invloed op het andere moeten uitoefenen.

Maar daarenboven, het Synode wordt thans niet opgeroepen, om leerstellige geschillen te beslissen, maar om de Kerk te besturen. Wat de leer zelve betreft, zijn

de verpligtingen van deszelfs leden, en die van alle andere Kerkbesturen, begrepen in het 9de Artikel van het Algemeen Reglement, hetwelk met ronde woorden van hen vordert, de *handhaving van de Leer der Hervormde Kerk*.

Bezwaren der classis van Amsterdam beantwoord.

Ten slot van deze aanmerkingen, welke ik mij vleije, dat de Classis van Amsterdam van het ongegronde der aangevoerde bezwaren zullen overtuigen, moet ik in het algemeen reflecteren: dat ik gunstiger denkbeelden heb omtrent de vastheid der Hervormde Kerk en de zekerheid van derzelver leer, dan de Stellers van het Adres schijnen te voeden. Deze vastheid en zekerheid vinde ik *niet* in het vermenigvuldigen van verbintenissen, bepalingen en formen, waarvan de ondervinding, zoo menigmaal, het weinig afdoende betoogde; maar ik vinde die, in den geest onzer Vaderlandsche Kerk en van derzelver Leeraren. Zoo de gevoelens van Leeraars en Leden, in het vervolg, anders mogten gewijzigd worden, dan zouden zeker alle formen, verbindtenissen en bepalingen daar tegens weinig waarborgen. Maar ook tegen dien geest, zal noch kerkelijke, noch wereldlijke magt iets met goed gevolg ondernemen; integendeel, zoude zoodanige onderneming, zoo als menschkunde en ervaring leeren, denzelven eerder versterken en onwankelbaarder vestigen.

De Classis van Amsterdam tot dus verre met de bedoelingen des Konings en den geest der vastgestelde verordeningen nader bekend gemaakt hebbende, vinde ik mij wijders door Z. M. gelast aan dezelve te *verklaren*:

„ Dat, gelijk Hoogstdezelve nooit eenige inbreuk vermag, en nog minder wil maken of doen maken, op „ de Godsdienstleer eener kerk, welke Z. M. opregtelijk is toegedaan; Z. M. ook verwacht en vertrouwt, „ dat de adressanten, als Leeraars van den Godsdienst „ en als onderdanen van den Staat, in hunne Gemeenten het voorbeeld zullen geven, van vertrouwen op „ den Souverein, gehoorzaamheid aan de wetten en achting voor de genen, wien derzelver uitvoering wordt „ aanbevolen; en dat dezelve, nu nader ingelicht van „ Zr. Ms. bedoelingen, en van het oogpunt, waaruit „ het Reglement op het Hervormd Kerkbestuur moet beschouwd worden, niet zullen aarselen om zich overeenkomstig hetzelve, in alle opzigten, te gedragen, „ en alzoo mede te werken, om het wankelend bestuur „ der Nederlandsche Hervormde Kerk, op vaste grondslagen te vestigen; en, onder den Goddelijken Zegen,

Bezwaren der classis van Amsterdam beantwoord.

„ tot derzelver welzijn en dat van de bijzondere Gemeenten naar hun vermogen, en naar de betrekkingen, waarin zij geplaatst zijn, te helpen bijdragen; terwijl voor het overige de Adressanten vrij en onverlet zijn, om de bezwaren, die hun nog mogten overblijven, bij het aanstaande Synode in te brengen."

Deze verklaring Zr. M. aan de leden der tegenwoordige classis van Amsterdam mededeelende, acht ik mij tevens verpligt, hen te herinneren; dat derzelver vergadering, als *collegie van Kerkelijk bestuur*, met den laatsten dezer maand Maart, volgens de, overeenkomstig den last Zr. M., gestelde orders, zal ophouden te bestaan, en als zoodanig *niet* weder bijeen komen; maar dat de Predikanten van het classicaal ressort zich zullen behooren te bepalen tot de werkzaamheden, bij het algemeen Reglement aan de Classikale en Ringvergaderingen opgedragen.

De Leeraars van de Hervormde Kerk, reeds zoo duur aan onzen geliefden Koning verpligt, kunnen niet anders dan zich verheugen, ook in dit geval een nieuw bewijs te erlangen, dat Z. M. van de eene zijde stellig gezind is, de regten, hem als Souverein toekomende, te handhaven; maar ook van den anderen kant, den onveranderlijken wil heeft, om de vrijheid van den Godsdienst, de regten van het geweten en de onafhankelijkheid van het geloof, met naauwgezetheid te eerbiedigen; en dus nooit invloed zal trachten uit te oefenen, op hetgeen *niet* tot het gebied der *Koningen*, maar tot dat der *Godheid* zelf uitsluitend behoort.

Vacaturen in de kollegiën van bestuur vervuld.

Bij besluit van den 23sten April voorzag Z. M. op voordragt van den Kommissaris-Generaal, in de toen nog bestaande vacaturen in de kollegiën, belast met het bestuur der Hervormde kerk.

Op voordragt van den Kommissaris-Generaal omtrent de regeling van het aantal Leeraars bij de Protestantsche kerken in de zuidelijke provinciën, van de jaarwedden aan dezelve toe te staan, en van alles, wat de belangen en de inrigting derzelver kerken betreft, ten gevolge van den last, daartoe door Z. M. aan denzelven verstrekt, vond Z. M. goed bij besluit van den 16den April het navolgende vast te stellen;

Artikel 1. Bij de Protestantsche Kerken in de Zuidelijke Provinciën van het Koningrijk der Nederlanden, zullen als *vaste Predikanten* fungeren het getal Leeraars hierna vermeld, en tot welker Gemeenten respectivelijk behooren de Protestanten der naburige plaatsen, volgens de omschrijving bij het Departement voor de zaken der Hervormde Kerk vast te stellen. Besluit ter regeling van de Protestantsche kerken in de Zuidelijke provinciën.

IN DE PROVINCIE ZUID-BRABAND.

Te *Brussel*, twee Nederduitsche Predikanten en één Fransch-Hoogduitsch Predikant.

IN DE PROVINCIE LIMBURG.

Te *Maastricht*, drie Nederduitsche Predikanten, één Fransch Predikant en één Hoogduitsch (Luthersch) Predikant.

Te *Venlo*, een Nederduitsch Predikant.

Te *Gennep*, een Nederduitsch Predikant.

Te *Stevensweerd*, een Nederduitsch Predikant.

Te *Urmund*, een Hoogduitsch Predikant.

Te *Sittard*, een Hoogduitsch Predikant.

Te *Geul en Beek*, een Nederduitsch Predikant.

Te *Meerssen*, een Nederduitsch Predikant.

Te *Heerle*, een Predikant voor de Hoog- en Nederduitsche talen.

Te *Valkenburg*, een Nederduitsch Predikant.

Te *Gulpen*, een Nederduitsch Predikant.

Te *Vaals*, een Predikant voor de Hoogduitsche en Fransche talen.

Te *Eysden*, een Nederduitsch Predikant, die tevens den dienst in de Fransche taal, te *Dalhem*, in de Provincie Luik, zal verrigten.

IN DE PROVINCIE LUIK.

Te *Verviers* of *Hodimont*, een Predikant voor de Hoogduitsche en Fransche talen.

IN DE PROVINCIE OOST-VLAANDEREN.

Te *Gent*, een Nederduitsch Predikant.

Te *Maria Hoornbeke*, een Nederduitsch Predikant.

Besluit ter regeling van de Protestantsche kerken in de Zuidelijke provinciën.

IN DE PROVINCIE HENEGOUWEN.

Te *Rongy*, een Fransch Predikant.
Te *Dour*, een Fransch Predikant.

IN DE PROVINCIE ANTWERPEN.

Te *Antwerpen*, een Predikant voor de Hoog- en Nederduitsche talen.

Art. 2. De Predikanten der genoemde Gemeenten zullen genieten de Jaarwedden van den Lande, en de verdere voordeelen, hierna omschreven, als:

1°. De Predikanten te *Brussel*, *Maastricht* en *Venlo*, hetgeen voor dezelve respectivelijk bij onze onderscheidene besluiten is bepaald, of nader vastgesteld mogt worden.

2°. De Predikant te *Antwerpen* een Jaarwedde van *zestien honderd guldens.*

3°. De Predikant te *Gent* een Jaarwedde van *veertien honderd* guldens.

4°. De Predikant te *Gennep* eene Jaarwedde van *acht honderd* guldens, en *een honderd* guldens voor huishuur; benevens de inkomsten, welke door hem worden genoten uit de nog overgeblevene Pastorale Koorn- en Geld-renten.

5°. De Predikant te *Urmund*, en de Predikant te *Sittard*, elk een Jaarwedde van *acht honderd* guldens, boven de vrije bewoning der Pastorij en de verdere voordeelen, welke dezelve van hunne respective gemeenten genieten.

6°. De Predikant te *Vaals*, en de Predikant te *Verviers* of *Hodimont*, elk eene Jaarwedde van *negen honderd* guldens, mitsgaders de vrije bewoning van de Pastorijhuizen, aan de Gemeenten aldaar toebehoorende.

7°. De Predikant te *Eysden*, tevens den dienst vervullende te *Dalhem*, eene Jaarwedde van *negen honderd* guldens, mitsgaders eene huishuur van *een honderd* guldens 's jaars, tot tijd en wijle dat aan denzelven eene Pastorij zal kunnen verzorgd worden.

8°. De Predikant te *Heerle*, en de Predikant te *Gulpen*, elk eene Jaarwedde van *acht honderd* guldens, benevens de vrije bewoning der Pastorijen aldaar.

9°. De Predikant te *Stevenswaard* eene Jaarwedde van

acht honderd guldens, benevens vrije Pastorij; tot welk einde van den Lande zal worden afgestaan het aan hetzelve toebehoorende voormalig Kosterhuis

10°. De Predikanten te *Geul* en *Beek*, te *Meerssen*, te *Valkenburg*, te *Maria Hoornbeke*, te *Rongy* en te *Dour*, elk eene Jaarwedde van *acht honderd* guldens, en *een honderd* guldens voor huishuur.

Besluit ter regeling van de Protestantsche kerken in de Zuidelijke provinciën.

Art. 4. Provisioneel en tot dat de omstandigheden der zuidelijke kerken andere voorziening zullen toelaten, reserveren Wij aan ons de *benoeming der Predikanten* in Gemeenten, welke thans van geene Leeraars voorzien zijn, of bij vervolg zullen komen te vaceren.

Art. 5. Aan de *weduwen*, en aan de *minderjarige*, en zich buiten bestaan bevindende *weezen* der Predikanten in de Zuidelijke Provinciën, zal even als zulks in de Noordelijke Provinciën plaats heeft, het *sterf vierendeel jaars*, en vervolgens *een jaar van gratie* voldaan worden; met dien verstande nogtans, wat het jaar van gratie betreft, dat de Weduwen en minderjarige Weezen, gedurende het jaar van gratie voor zich alleen behouden, zullen twee derden van hetgeen de Predikant van den Lande genoot, terwijl een derde zal strekken om de Predikanten, die den dienst vervullen, te defroijeren.

Art. 6. Wanneer eene Gemeente vakant wordt door het vertrek van haren Predikant, of ook door het overlijden van genen Predikant, die geene Weduwe of minderjarige, zich buiten bestaan bevindende, Weezen nalaat, zal na het einde van het vierendeel jaars van deszelfs vertrek of afsterven, nog gedurende een half jaar worden geördonnanceerd voor de vacature, ten behoeve der Predikanten, welke den dienst op de vacerende plaats waarnemen.

Na het einde van gezegde half jaar zal voor de vacerende plaats niet langer worden geördonnanceerd, ten zij uit hoofde van gebiedende redenen, welke de vervulling beletten; en op grond van welke eene speciale diligentverklaring mogt verzocht en verkregen zijn, bij het Departement voor de zaken der Hervormde Kerk enz., welke echter voor niet langer dan drie maanden van kracht zal wezen.

Art. 7. Aan de *Weduwen* van Predikanten te *Brussel*, *Antwerpen*, *Maastricht* en *Gent*, zal, na het eindigen van het jaar van gratie, uit 's Lands kas worden toegelegd een pensioen van *twee honderd* guldens 's jaars, haar leven lang gedurende, immers zoo lange zij niet zullen hertrouwd zijn; aan de Weduwen van Predikanten, in de

Besluit ter regeling van de Protestantsche kerken in de Zuidelijke provinciën.

Provinciën zullen gebragt worden tot *twee Klassen*, die van *Maastricht* en van *Brussel*; welke bij het Departement voor de zaken der Hervormde Kerken enz. in ringen zullen worden afgedeeld. De Garnizoens-Predikanten zullen mede daartoe behooren.

Deze twee Klassen zullen nogthans een gemeenschappelijk middelpunt hebben, en in verband gebragt worden met de Kerken der Noordelijke Provinciën.

Art. 20. Het bestuur in elken ring zal worden aanbevolen aan een Praetor en Scriba; en in elk classicaal ressort, aan een collegie van vijf Moderatoren, vier Predikanten en één Ouderling, de Praeses en Scriba daaronder begrepen.

Het Kerkbestuur der Zuidelijke Provinciën zal den naam voeren van *Provinciaal Kerkbestuur van Limburg enz.*, en bestaan uit zeven leden; als twee Predikanten uit elk der collegiën van classicale Moderatoren, twee Ouderlingen, een uit elk der classicale ressorten, en een Secretaris. Een lid uit dit Kerkbestuur zal de jaarlijksche synodale vergadering in 's Gravenhage bijwonen.

Art. 21. Voor de eerste maal zal de benoeming van alle deze kerkbestuurders onmiddelijk door ons geschieden, op de voordragt van het Departement voor de zaken der Hervormde kerk. In het vervolg zal de benoeming plaats hebben op dezelfde wijze, als bij het reglement voor de Noordelijke Provinciën is bepaald.

Art. 22. De attributen van het Provinciaal Kerkbestuur, van de classicale Moderatoren, en de classicale vergaderingen; mitsgaders van de ringbestuurders en vergaderingen, zullen, zoo veel de omstandigheden der kerken in de Zuidelijke Provinciën zulks toelaten, dezelfde zijn als in de Noordelijke Provinciën.

Art. 23. Provisioneel en tot nadere voorziening, zullen de examina der Proponenten, die in de Zuidelijke Provinciën mogten worden beroepen, afgelegd moeten worden bij een der Kerkbesturen in de Noordelijke Provinciën, of bij de Commissie tot de Zaken der Waalsche kerken.

Art. 24. Ter te gemoetkoming in de *kosten van het Protestantsch Kerkbestuur* in de Zuidelijke Provinciën, en dus van het Provinciaal-, Classicaal- en Ringbestuur, wordt voor dezen jare van 's Lands wege geaccordeerd eene somme van *drie duizend* guldens; waarvan de repartitie zal gemaakt worden bij het Departement voor de Zaken der Hervormde Kerk enz.

Art. 25. Onze Kommissaris-Generaal, provisioneel

belast met de zaken der Hervormde Kerk enz., zal Ons successivelijk de voordragten aanbieden tot het doen van de *benoemingen*, uit dit Besluit resulterende; zoo ter vervulling der Predikants-plaatsen en Kerkelijke bedieningen, als van de onderscheidene posten van Kerkelijk Bestuur; zich daarin regelende naar den drang der behoeften en den voortgang der organisatie.

Art. 26. De voordragt der *Garnizoens-Predikanten* zal, door de Departementen van Oorlog en voor de zaken der Hervormde Kerk, aan Ons gedaan worden; gelijk mede door die beide Departementen, alles zal geregeld, of Ons voorgedragen worden, wat de godsdienstige behoeften der Militairen betreft.

Op den 30sten April nam Z. M. een besluit, waarbij verscheiden benoemingen werden gedaan tot de onderscheiden kollegiën van het kerkelijk bestuur der Protestantsche kerken in de Zuidelijke provinciën. Benoemingen voor het Kerkbestuur in de Zuid. Prov.

De verdeeling der Protestantsche gemeenten, behoorende tot de clasfis van Maastricht, in drie ringen, ieder op zes gemeenten gerekend, alhoewel daartoe in sommige de vereeniging van verscheidene plaatsen werd vereischt, geschiedde bij dispositie van den Kommissaris-Generaal van den 9den Mei. Verdeeling der classis van Maastricht.

Op voordragt van den Kommissaris-Generaal vond Z. M., bij besluit van den 28sten Mei, goed, te doen de hierna volgende benoemingen tot de Synodale Vergadering der Hervormde kerk, op den eersten Woensdag in Julij te 's Gravenhage bijeen te komen. Benoemingen tot de Synodale Vergadering door Z. M.

Tot leden:

Uit het provinciaal Kerkbestuur van Gelderland, *H. H. Donker Curtius*, Predikant te Arnhem; Secundus *T. M. van Gulpen*, Predikant te Nijmegen.

Uit het provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, *W. L. Krieger*, Predikant te 's Gravenhage; Secundus *H. Proper*, Predikant te Leijden.

Uit het provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, *W. Broes*, Predikant te Amsterdam; Secundus *J. L. Wolterbeek*, Predikant te Amsterdam.

Uit het provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, *A. van*

Benoemingen tot de Synodale Vergadering door Z. M.

Deinse, Predikant te Middelburg; Secundus *J. Pleite*, Predikant te Zierikzee.

Uit het provinciaal Kerkbestuur van Utrecht, *C. van der Leeuw*, Predikant te Utrecht; Secundus *A. van Bemmelen*, Predikant te Ankeveen.

Uit het provinciaal Kerkbestuur van Vriesland, *N. Lobry*, Predikant te Leeuwarden; Secundus *H. W. C. A. Visser*, Predikant te Ysbrechtum.

Uit het provinciaal Kerkbestuur van Overijssel, *C. Franssen van Eck*, Predikant te Deventer; Secundus *J. A. Streso*, Predikant te Kampen.

Uit het provinciaal Kerkbestuur van Groningen, *D. Hendrikse*, Predikant te Groningen; Secundus *M. Cremer*, Predikant te Groningen.

Uit het provinciaal Kerkbestuur van Noord-Braband, *J. J. Scholten*, Predikant te Breda; Secundus *A. J. Berkhout*, Predikant te Woudrichem.

Uit het provinciaal Kerkbestuur van Drenthe, *G. Benthem Reddingius*, Predikant te Assen; Secundus *W. Crull*, Predikant te Havelte.

Uit de commissie tot de zaken der Waalsche kerken, *D. Delprat*, Predikant te 's Gravenhage; Secundus *J. Teissêdre l'Ange*, Predikant te Amsterdam.

Uit het provinciaal Kerkbestuur van Limburg, *A. Goedkoop*, Predikant te Gent; Secundus *D. K. Harmsen*, Predikant te Maastricht.

En als Ouderling, Mr. *J. van Leeuwen*, Ouderling te Arnhem.

Tot prae-adviserende leden:

Uit de godgeleerde faculteit te Leijden, de Hoogleeraar *J. van Voorst*.

Uit de godgeleerde faculteit te Utrecht, de Hoogleeraar *H. Rooijaards*.

Uit de godgeleerde faculteit te Groningen, de Hoogleeraar *H. Muntinghe*.

Uit de leden:

Tot President de Heer *W. L. Krieger*.

Tot Vice-President de Heer *H. H. Donker Curtius*.

¶

Provisioneel reglement van orde.

Bij de verzending van dit koninklijk besluit voegde de Kommissaris Generaal deszelfs bepalingen op de orde, te houden bij bovengemeld Synode, als provisioneel reglement in 15 artikelen begrepen, en gedagteekend den 8sten Junij.

Op den 3den Julij kwam het Synode bijeen in de

de kloosterkerk te 's Gravenhage, onder het voorzitterschap van den Kommissaris-Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde kerk, Jonkheer *J. O. Repelaar van Driel*, die hetzelve met de volgende aanspraak opende. Opening van het Synode.

HOOGEERWAARDE, HOOGGELEERDE HEEREN!

Plegtig en belangrijk is dit oogenblik, waarin, na verloop van twee eeuwen, het *algemeen Synode der Hervormde Nederlandsche Kerk* andermaal vergadert.

Te midden van den tachtigjarigen oorlog, van dien grootschen strijd voor vrijheid en godsdienst, vergaderde het eerste Nationaal Synode; om de drie jaren, zoo bepaalden het de toenmalige verordeningen, zoude hetzelve weder worden bijeen geroepen, dit had echter geen plaats. Eerst nu, na bijna twee honderd jaren, mag dit gebeuren; zoo bepaalde het de wil des Albestuurders! Hoe vele en hoe groote gebeurtenissen kenmerkten het verloopen tijdperk! de herinneringen verdringen zich in onzen geest; volkeren werden gevormd, en volkeren verdwenen. Wij zien den Nederlandschen Staat ten toppunt van voorspoed en roem verheven, trapsgewijze in magt en welvaart verminderd, ten prooi aan binnenlandsche partijschappen en buitenlandsch geweld, vernederd, uitgeput, vernietigd. Wij hadden geen Vaderland meer. Maar de Almagtige gebood, de duisternis werd tot licht. Hij verbrak den staf des drijvers, schonk ons Vaderland en Koning.

Wie onzer had in die dagen van ellende en slavernij, toen ook voor de Hervormde Kerk, deelgenoote van de vernedering en van het ongeluk des Staats, de toekomst een zoo donker en treurig vooruitzigt opleverde; wie onzer, Mijne Heeren! had zich toen de mogelijkheid kunnen verbeelden van eene Nationale Kerkvergadering, uit *alle* de Nederlandsche gewesten, ook uit die welke reeds zoo lang van ons waren afgescheurd, te midden van rust en vrede, onder de gelukkigste vooruitzigten, tot het voortreffelijkste einde, bijeen geroepen door de stem van eenen geliefden en geëerbiedigden Koning, afstammeling der doorluchtige grondvesters onzer burgerlijke en godsdienstige vrijheid. — Bij de menschen was dit onmogelijk; het is de vinger Gods!

Ja, in veel gunstiger omstandigheden, dan eens onze

Opening van het Synode.

voorvaderen, aanvaardt Gij, Hoog Eerwaarde Heeren! uwe gewigtige taak. Toen omringden hen de verwoestingen des oorlogs, thans genieten alle volkeren van Europa den onschatbaren zegen van eenen algemeenen vrede; toen schokten binnenlandsche verdeeldheden onzen pas gevormden Staat, thans is er geene partij dan voor Koning en Vaderland; toen beroerden godgeleerde twisten, met alle derzelver verderfelijke gevolgen, de Kerk, en leverden de hoofdbezigheid op voor de Nationale Kerkvergadering; thans kan dit Hoogwaardig Synode, gelukkiger dan bijna alle de Conciliën, in den loop van zoo vele eeuwen gehouden, den tijd geheel wijden aan edele en nuttige werkzaamheden, ter bevordering van de ware belangen des Christendoms, en ter uitbreiding van het rijk van waarheid en deugd. — Van U toch wacht de Hervormde Kerk de voltooijing harer nieuwe kerkelijke inrigting, door wijze verordeningen, welke den veranderden uitwendigen kerkform vruchtbaar kunnen maken voor godsdienst en zedelijkheid.

En in dezen gewigtigen arbeid kunt gij, Mijne Heeren! vrij en onbelemmerd werkzaam zijn, door geen anderen lastbrief gebonden, dan door dat zelfde algemeen voorschrift, hetwelk bij het algemeen Reglement op het bestuur der Hervormde Kerk aan allen gegeven is, die in onderscheidene betrekkingen met het kerkelijk bestuur belast worden: „ de zorg voor de belangen, zoo van het „ Christendom in het algemeen, als van de Hervormde „ Kerk in het bijzonder; de handhaving harer leer; de „ vermeerdering van godsdienstige kennis; de bevordering van Christelijke zeden; de bewaring van orde en „ eendragt; en de aankweking van liefde voor Koning en „ Vaderland." Ziet daar de verhevene en beminnelijke pligten, waartoe boven allen Uw Hoog Eerw., als uit naam der geheele Hervormde Kerk, geroepen wordt.

Gaarne, Mijne Heeren! daarvan ben ik verzekerd, zult gij mij willen vergezellen, in eene korte ontwikkeling van deze algemeene voorschriften, met toepassing op de werkzaamheden uwer aanzienlijke vergadering. Voor U, in wier harten alle die grondregelen gegraveerd zijn, is dezelve geheel onnoodig, maar zij voegt bij deze belangwekkende plegtigheid, en ik verheug mij, als het ware, ook in uwen naam en in uwen geest, te mogen spreken.

De zorg voor de belangen van het Christendom in het algemeen, staat aan het hoofd der opgenoemde pligten.

De geest van iedere eeuw heeft zijne heldere en zijne

donkere zijde; onder de bijzonderheden, welke de onze voordeelig onderscheiden, is de vereeniging van welmeenende, schoon door verschillende namen en verschillende begrippen van elkanderen anderzins verwijderde Christenen, tot het groote doel, de verbreiding en de verdediging des Christendoms. Dank zij den God en Vader van onzen Heer Jezus Christus, die in deze vereeniging het beste wapen geschonken heeft tegen de aanvallen des ongeloofs; nooit zoo geweldig en zoo openlijk, als in de dagen, welke wij beleefden; maar ook nooit met zoo veel mannelijke kracht en overtuigende klaarheid te keer gegaan, door de opregte vrienden van het Evangelie; voor wien tevens het deelgenootschap in dezen edelen strijd het meest doelmatig middel is geworden ter bevordering van Christelijke broederliefde. Zoo bestuurt de Opperste Wijsheid ook het kwade ten goede, en vestigt het Rijk der Waarheid zelfs door de handen van deszelfs bestrijders. Opening van het Synode.

De voorgedragen pligt zou eene wonderspreuk geschenen hebben in vroegere eeuw; thans is de weg gebaand; men behoeft slechts voort te gaan.

Maar deze broederlijke verdraagzaamheid, de vrucht van verlichten ijver in den dienst van onzen gemeenschappelijken Heer, is geheel onderscheiden van die laakbare onverschilligheid omtrent de waarheden van den godsdienst, welke het noodwendig gevolg is van losse en wankelende beginsels. Gij, Mijne Heeren! zult met de zorg voor de algemeene belangen des Christendoms *de zorg paren voor de bijzondere belangen der Hervormde Kerk.*

De vriend des vaderlands kan en mag bijzonder de aangelegenheden behartigen van de stad zijner inwoning; de vereerder van Christus kan en mag bijzonder de belangens behartigen van het Christelijk genootschap, welks kenmerkende leerstukken en inrigting het meest met zijne overtuiging overeenkomen; maar van de hooge kerkvergadering, welke dezelve vertegenwoordigt, moet de Hervormde Kerk zulks als eene eerste pligt vorderen.

En vermeerdert de voortreffelijkheid eener zaak derzelver billijke hoogschatting, zoo moet de Nederlandsche Hervormde Kerk ons te dierbaarder zijn, naar mate zij zich van andere voordeeliger onderscheidt.

Met den geest des tijds voortgaande, hebben derzelver leeraars zich den naam van leeraars der *Hervormde Christenen* meer en meer waardig gemaakt; zich verrijkende met de schatten van kennis, en vooral met de verdedi-

Opening van het Synode.

gen in taal en uitlegkunde, welke aan de laatst afgeloopen eeuw, alleen door blind vooroordeel kunnen ontzegd worden. Nooit was er welligt een tijdstip, waarin onze kerk op zoo vele mannen van kunde, talenten en ware verlichting heeft kunnen roem dragen, als het tegenwoordige. Maar van den anderen kant, heeft ons de Goddelijke Voorzienigheid behoed tegen de rampzalige gevolgen der buitensporige zucht tot het nieuwe en vreemde, welke, onder den innemenden naam van verlichting in sommige landen en in sommige kerkgenootschappen doorgedrongen, de gewigtigste en troostrijkste waarheden van den godsdienst ondermijnd, Christus uit het Christendom en God uit den Bijbel weggenomen, en eindelijk een ijdel, krachteloos en steeds afwisselend stelsel van menschelijke waanwijsheid in de plaats heeft gesteld van het goddelijk Evangelie.

Geloofd zij de naam van Onzen Heer! de leeraars der Hervormde Kerk gaan steeds meer en meer met vaste schreden voort op den veiligen middenweg, waar de beminnelijke nederigheid den waren wijzen steeds geleidt; om dat juist zijn voortgang in grondige kennis hem meer en meer doet gevoelen, hoe veel hem ontbreekt. De Christelijke ootmoed beveiligt hem, zoo wel tegen den dwazen eigenwaan eener beperkte schoolgeleerdheid of trotsche dweepzucht, die hare eigendunkelijke uitleggingen en bepalingen als onfeilbare waarheden opdringt; als tegen de nog misdadiger aanmatiging der valsche verlichting, welke de vonden harer ingebeelde scherpzinnigheid wil doen gelden boven goddelijk gezag.

Tegen deze onderscheiden uitersten waarborgt ons de *handhaving der Hervormde leer*, welke geen gezag eerbiedigt dan dat der Heilige Schrift, maar ook dat gezag, zonder beding of uitzondering, laat gelden, als de volkomen regel van geloof en leven.

Door de ondervinding voorgelicht zult gij, Mijne Heeren! de zuiverheid dezer leer door den *eenigen goeden* waarborg verzekeren; namelijk door het vaststellen van inrigtingen, geschikt om den waren Christelijken geest in leeraars en gemeenten te bewaren en te versterken, *door de vermeerdering van godsdienstige kennis.*

In de eerste plaats zal uw hoofddoel zijn, om door *verordeningen op het examen*, de kerk te beveiligen tegen hen, die zonder toegerust te zijn met de vereischte kunde en bekwaamheden, zich tot den eerwaardigen stand van leeraar onbevoegd trachten te verheffen. De Hervormde geestelijkheid moet eenen kring vormen van achts-

bare mannen, op wier kennis, wijsheid en godsvrucht, de kerk zich veilig kan verlaten.

Opening van het Synode.

In de tweede plaats, zal uwe zorg zich uitſtrekken tot de gemeenten zelve; doelmatige bepalingen zullen aan het *godsdienstig onderwijs* de rigting geven, welke onder den goddelijken zegen meest geſchikt is, om Christenen te vormen; niet ſlechts dien heerlijken naam dragende, maar ook bekend met derzelver beteekenis; die van de hoofdwaarheden en pligten van den Christelijken godsdienst gezonde en heldere begrippen bezitten.

Het Synode, deze hoofdverordeningen bepaald hebbende, zal voorts, zoo met betrekking tot de uitoefening van den *openbaren eeredienst*, als andere aan hetzelve bij het algemeen Reglement opgedragen onderwerpen, de bepalingen kunnen vastſtellen, welke aan hetzelve, na bedaarde en onzijdige overweging, met de omſtandigheden onzer kerk meest overeenkomstig zullen voorkomen, om den echt-Christelijken geest te verſterken en zuivere godsdienstige kennis te vermeerderen.

Gij zult reeds in deze uwe zitting doen, al wat thans kan gedaan worden, en verder al dat geen voorbereiden, waarvan de voltooijing moet worden overgelaten aan volgende Synodale vergaderingen, van welker geregelde jaarlijkſche bijeenkomst de Hervormde Kerk, door de bepalingen van het algemeen Reglement, *is verzekerd*.

Onvruchtbaar zoude echter alle kennis zijn, wanneer daarmede niet gepaard ging *de bevordering van Christelijke zeden*. Beſchouwden wij bevorens onze eeuw van de verlichte zijde, ten aanzien der zedelijkheid kunnen wij derzelver donkeren kant *niet* verbergen. Het moge dan waar zijn, dat het meer openlijk bedrijven der ondeugd dezelve thans meer doet in het oog vallen, dan in de dagen onzer vaderen, en dat althans ſommige ondeugden ook toen meer algemeen waren, dan men zoude vermoeden, ſchoon door den ſluijer der geheimhouding bedekt; *zeker* is het toch, dat reeds dit opentlijk vertoon een algemeener zedebederf kenmerkt, en dat de koele onverſchilligheid, waarmede de uitwendige eeredienst door velen, zelfs door ſommige anderzins achtingwaardige menſchen behandeld wordt, te duidelijk den verkeerden ſmaak en gewone denkwijze onzer eeuw bewijst, om door eenig vernis te kunnen bedekt worden. — En wien kan zulks verwonderen? Oorlogen en ſtaatsberoerten oefenen meestal een ongunstigen invloed uit op de zedelijkheid; wat moest dan niet de verdervende kracht zijn der rampzalige gebeurtenisſen van onzen tijd, waarin wij alle goddelijk

Opening van het Synode.

en menschelijk gezag zagen vertreden; alle teugels, die de woedende driften der menschen bedwingen, verbroken, en de helsche leer van ongodsdienstigheid en zedeloosheid, stelselmatig, in praktijk gebragt. Eene vreemde overheersching is steeds het bederf der nationale zeden; wat moest men dan vreezen van de onderdrukking eens gouvernements, welks staatkunde, even als het kwaad beginsel, in eeuwigdurenden strijd was met braafheid, deugd en goede trouw; en bij hetwelk de godsdienst in geene aanmerking kwam, dan als een werktuig te meer van onderdrukking en misleiding.

Wanneer wij dit overwegen, dan danken wij God, dat niet alle voorvaderlijke deugden in Nederland verdwenen zijn, en dat zelfs hier en daar eene aanvankelijke verbetering, door meerdere waardering van den openbaren godsdienst en meerdere ingetogenheid in den wandel, eenige hoop geeft op gunstiger toekomst.

Maar het is dan ook de duurste pligt van het Hervormd Kerkbestuur, de meer krachtige middelen, welke de nieuwe inrigtingen aan de hand geven, vooral aan te wenden ter bevordering van Christelijke zeden. Ik erken het, de omstandigheden vorderen ook hierin met behoedzaamheid te werk te gaan; eene uitoefening der kerkelijke tucht, zoo als bij de grondvesting onzer kerk mogelijk was, zou thans noch doelmatig, noch uitvoerlijk zijn; maar men late de handen daarom niet slap hangen; *veel, zeer veel* kan men verwachten van een verlichten en bedaarden ijver voor godsdienst en deugd.

Vooral van het voorbeeld der leeraren hangt *veel*, bijna *alles* af; en welke oogluiking ook in andere gevallen mogt raadzaam zijn, in den *leeraar* duldt het geene verschooning, wanneer hij, in plaats van een voorbeeld te zijn voor de gemeente, door eenen ergerlijken wandel, aan de goede zaak des Christendoms een onherstelbaar nadeel toebrengt.

De overtuiging van de noodzakelijkheid eener wijze gestrengheid in dit opzigt, deed dan ook de opstellers van het algemeen Reglement op het bestuur der Hervormde Kerk bepalen: *Dat predikanten of candidaten, wegens zedelijk wangedrag eenmaal afgezet, als zoodanig nooit meer zullen kunnen aangenomen worden.* Als mensch kunnen zij zich verbeteren, maar nooit meer toegelaten worden tot leeraars van godsdienst en deugd, na eenmaal één onuitwisbare vlek op dien eerwaardigen stand geworpen te hebben.

Het Reglement, hetwelk door U Hoog Eerw. zal

worden vastgesteld, *op de manier om kerkelijke zaken te behandelen en op het kerkelijk opzigt en tucht*, zal verder de bepalingen moeten behelzen, welke meest nadrukkelijk kunnen werken tot handhaving van Christelijke zeden. Opening van het Synode.

De bewaring van orde en eendragt staat daarmede in het naauwste verband; uwe ervaring en kunde zal dezelve waarborgen door doelmatige *verordeningen op de kerkvisitatiën*; een zoo veel vermogend middel, wanneer het wel wordt aangewend, als onbeduidend, en zelfs geschikt om kerkbestuur en godsdienst ten doel der spotzucht te stellen, wanneer men hetzelve tot een ijdelen vorm laat vervallen.

Zoo wel de bevordering van Christelijke zeden, als de bewaring van orde en eendragt, kunnen nader verzekerd worden, door goede bepalingen omtrent de verrigtingen, en daarmede in verband staande inkomsten en uitgaven der *Classikale besturen en Ringsvergaderingen*, de inrigting en werkzaamheden der *Kerkeraden*, de bezorging der *vacaturen* en de *beroeping* der *Predikanten*.

Gij zult in alle deze verordeningen de noodige eenheid in beginsels en hoofdzaken, en tevens de door verschil van localiteiten en omstandigheden gevorderde vrijheid in de toepassing aan de kerken verzekeren. In het bijzonder zal door U worden in het oog gehouden, dat de *Waalsche kerken*, welke aan de vereeniging met de Hollandsche gaarne haar afzonderlijk bestaan reeds hebben opgeofferd, die vrijheid in het huishoudelijke dienen te behouden, welke door hare omstandigheden geboden en door het algemeen Reglement verzekerd wordt.

Eene kerkvergadering, *zoo* werkzaam voor de hoogere belangen des Christendoms, maakt zich tevens bij uitnemenheid verdienstelijk aan den Staat; godsdienst toch en zedelijkheid zijn de hechte steunsels der burgerlijke maatschappij. Ook deze beweegreden, Hoog Eerwaarde Heeren! zal voor U van veel gewigt zijn; want ik weet het, U bezielt vurige *liefde voor Koning en Vaderland*.

Vaderland! — o! hoe dierbaar is ons dat geworden, na het eenmaal te hebben verloren; na pas het gevaar ontworsteld te zijn, om het andermaal te verliezen. Ook de godsdienst schat u hoog; om den gelukstaat der onsterfelijkheid aan te wijzen, zegt zij: *de Hemel is uw Vaderland*.

Liefde voor den *Koning!* — deze gloeit in de borst van elken opregten Nederlander, maar wordt, zoo het mogelijk ware, nog verhoogd bij den Christen, bij den belijder der Hervormde leer; voor eenen Vorst, die,

Opening van het Synode.

terwijl bij de onafhankelijkheid van het geweten met naauwgezetheid eerbiedigt, en, als Souverein, alle eeredienſten gelijkelijk beſchermt, echter den godsdienst zijner vaderen zoo hartelijk is toegedaan, en met zoo verlichten ijver deszelfs belangen bevordert.

Ik gevoel het volkomen, vereerend en edel is de taak, op last van zoo een Koning, het *Christelijk Synode der Hervormde Kerk van het Koningrijk der Nederlanden* plegtig te openen, en in Hoogstdeszelfs naam bij te wonen.

Ik zal dit oogenblik ſteeds als een der gelukkigſte en gewigtigſte mijns levens beſchouwen, indien, zoo als de gunstigſte vooruitzigten voorſpellen, de werkzaamheden dezer ſtatige kerkvergadering aan derzelver groote oogmerken inderdaad volkomen mogen beantwoorden.

Van mijne zijde heb ik getracht, dezelve voor te bereiden en gemakkelijker te maken, door, na raadpleging met de daartoe meest bevoegde perſonen, de ontwerpen der verſchillende reglementen te doen vervaardigen, welke bij het algemeen Reglement en den daarop gegronden last Zijner Majeſteit, aan mij waren opgedragen.

Gij, Hoog Eerwaarde Heeren! zult die ontwerpen ontvangen, beoordeelen, of dezelve U ten leiddraad uwer overwegingen kunnen dienen, en vervolgens dat gene bepalen, hetwelk U, na bedaarde en onbevooroordeelde overweging, voor het welzijn der kerk meest bevorderlijk zal voorkomen.

Als vertegenwoordiger van eenen Koning, uit wiens naam ik openlijk verklaarde, „ dat Hij nooit invloed „ zal trachten uit te oefenen op hetgeen *niet* tot het „ gebied der Koningen, maar tot dat der Godheid uit„ ſluitend behoort," zal ik met gelijke naauwgezetheid de vrijheid en onafhankelijkheid eerbiedigen van deze hooge kerkvergadering; vrij, en als ware geen koninklijke kommisſaris in uw midden tegenwoordig, kunt Gij uwe deliberatiën voortzetten en beſluiten nemen, over alles, wat de U aanbevolene belangen betreft; terwijl ik echter ſteeds bereid zal zijn, om, wanneer mijn raad of invloed nuttig zoude kunnen wezen, U naar vermogen behulpzaam te zijn tot de gelukkige volvoering van uwe gewigtige taak.

Ja die taak is hoogst gewigtig; op U vestigt zich thans het oog van alle uwe geloofsgenooten. — Maar die taak is ook groot en edel; de dierbaarſte belangen van den Godsdienst zijn U aanbevolen. Van U wacht de Hervormde Kerk de voltooijing van het groot herſtellingswerk; van U wachten Vaderland en Koning inſtellingen, in de gevolgen, ook heilrijk voor de burgerlijke Maatſchappij,

Groot zijn die verwachtingen; maar gegrond zijn ook de vooruitzigten op derzelver vervulling, want het is aan U, dat dit gewigtig werk is opgedragen; aan U, die daarvoor zoo geheel berekend zijt, en de meesten van wien ik, reeds als leden der Consulerende Commissie, zoo hoog leerde schatten. — In U mag ik mannen beschouwen, die uitgebreide kundigheden en groote talenten vereenigen met warmen ijver voor de zaak des Christendoms en der Hervormde Kerk; die ervarenheid en voorzigtigheid paren met den standvastigen wil, om het goede te bevorderen; niet om dat het dezen of genen behaagt of mishaagt, maar om dat het goed is; die met vriendelijke toegevendheid, bij verschil van denkbeelden, het middel tot vereenigen weten te vinden; die geene toejuichingen bejagen, maar alleen de goedkeuring begeren van hun geweten, en, hetgeen alles zegt, van Hem, in wiens naam ook Gij thans vergaderd zijt. Opening van het Synode.

Hij, de Heer der Kerk, gebiede zijnen zegen, besture U door Zijnen Geest!

Wel aan, Hoog Eerwaardige Mannen! uwe edele taak met moed aanvaard, onder opzien tot *Hem*, en het zal U wel gelukken. Eenmaal verheugt zich dan ook de latere nakomelingschap in uwen arbeid en herinnert zich zegenend uwe namen.

Bevorens deze opening had de Voorzitter *W. L. Krieger*, Predikant te 's Gravenhage, eene kerkelijke redevoering gehouden over 1 *Cor.* XIV: 40.

Het Synode werd gesloten op den 30sten Julij, met de volgende aanspraak van denzelfden Heer Kommissaris-Generaal, Sluiting van het Synode.

HOOGEERWAARDE, HOOGGELEERDE HEEREN!

„ Groot zijn de verwachtingen," deze waren mijne woorden bij de opening uwer aanzienlijke vergadering: „ Groot zijn de verwachtingen, maar gegrond is ook het „ vooruitzigt op derzelver vervulling, want het *is aan U* „ dat dit gewigtig werk is opgedragen, *aan U*, die daar„ voor zoo geheel berekend zijt."

Thans, bij het plegtig sluiten uwer werkzaamheden, thans mag ik met volle ruimte verklaren: „ *Gij hebt* „ werkelijk bewezen voor uwe belangrijke taak geheel „ berekend te zijn, *gij hebt* aan de verwachtingen der „ Hervormde kerk volkomen voldaan."

Sluiting van het Synode.

Wijze en doelmatige verordeningen zijn door U beraamd, welke de vervulling verzekeren der groote en goede oogmerken bij de nieuwe kerkelijke organisatie door Onzen Koning bedoeld.

Het eerste werk Uwer Hoog Eerwaarde vergadering is geweest de vervaardiging van *een Reglement op het Examen*, waardoor aan de Hervormde Kerk het bezit is verzekerd van kundige en bekwame leeraars, en de toegang gesloten voor de zoodanigen, die zonder de noodzakelijke voorbereiding zich de heilige bediening zouden durven aanmatigen.

De door U vastgestelde bepalingen schenken der Hervormde Kerk den besten waarborg, en zullen door elk vriend van godsdienst en deugd worden toegejuicht.

Van waardige leeraars kan men de vorming verwachten van waardige leden der Christelijke Kerk; de voorschriften van het door U ontworpen *Reglement op het Godsdienstig Onderwijs* verzekeren nader de bereiking van dat groote doel, vooral ook door de zorg daarbij gedragen voor de ondergeschikte onderwijzers.

In uwen arbeid met standvastigen ijver voortgaande, hebt gij Reglementen vastgesteld op het *kerkelijk opzigt en tucht*, *de kerkvisitatiën*, *de classikale kosten*, *de vacaturen*, *het beroep en ontslag der predikanten*, eigenaardig geschikt om eene gelukkige ontwikkeling te waarborgen der beginsels van het nieuwe kerkelijk bestuur, om orde en eendragt te handhaven en Christelijke zeden te bevorderen.

Voorzigtigheid met ijver parende, hebt Gij, Mijne Heeren! uwe taak voltooid, voor zoo verre het raadzaam en uitvoerlijk was. Er waren onderwerpen, omtrent welke eene meerdere kennis van zaken en omstandigheden gevorderd werd, om deswege goede en vaste verordeningen te kunnen bepalen. Ik tel daaronder vooral *de inrigting der Kerkeraden*, en schikkingen omtrent *den openbaren Eeredienst*. Wijsselijk is door U Hoog Eerwaarden geoordeeld, dat het beter ware *geene* dan *geheel gebrekkige* Reglementen te ontwerpen, en dat deze pligt vorderde, U te bepalen tot het voorbereiden van den weg voor volgende Synodale vergaderingen.

Zulke belangrijke verrigtingen moeten deze kerkvergadering voor altijd gedenkwaardig maken in de Kerkelijke Jaarboeken.

Maar nog gedenkwaardiger wordt zij door den beminnelijken geest van orde, vrede en eensgezindheid, welke dezelve, bij voortduring, heeft gekenmerkt. Ja, Mijne

Heeren! ik reken het mij tot eenen hoogst aangenamen pligt, openlijk te verklaren, dat uwe vergadering daardoor een voorbeeld heeft gegeven, zoo zeldzaam in de kerkelijke geschiedenis, als navolgenswaardig voor uwe opvolgers. Sluiting van het Synode.

Met edele vrijmoedigheid gaf elk uwer leden zijne gedachten te kennen; maar met vriendelijke toegevendheid hoorde hij ook de gedachten van anderen; en bij verschil van gevoelens, was het nooit moeijelijk den weg tot overeenstemming te vinden; dezen weg te zoeken was zelfs nooit noodig in zaken van gewigt, daarin was onder U geen verschil van gevoelen.

Nog herinner ik mij met eene aangename aandoening het oogenblik, toen, bij gelegenheid der raadpleging over het *Reglement op het Examen*, alle de leden der Synodale vergadering, als door dezelfde geestdrift bezield, derzelver hartelijke overeenstemming met de leer der Hervormde Kerk openlijk aan den dag legden, en zelfs alle de bewoordingen der verklaring, aan toekomstige leeraars voorgeschreven, met volle eenparigheid werden bestemd.

Door een zoo waarlijk Christelijken geest geleid; door den achtingwaardigen grijsaard, die, met beraden oordeel en innemende goedheid, den gewigtigen post van uwen Voorzitter vervulde, wijsselijk bestuurd; door drie voortreffelijke mannen, sieraden der Nederlandsche hooge school voorgelicht, voltooidet Gij uwe grootsche taak.

Beschouwde ik bevorens de mij opgedragen betrekking, om uit 's Konings naam uwe vergadering bij te wonen, als edel en vereerend: thans verheug ik mij, dat de herinnering daaraan mij steeds het zuiverst genoegen zal schenken; want ik was getuigen, hoe volkomen door U aan uwe verhevene roeping werd beantwoord.

Behoef ik het U wel te verzekeren, Hoog Eerwaarde Heeren! dat ik onzen geëerbiedigden Koning reeds aanvankelijk het gunstigst berigt ten deze heb medegedeeld?

Ik kan U van Hoogstdeszelfs tevredenheid geen duidelijker bewijs geven, dan dat Zijne Majesteit de vier Reglementen op het *Examen*, op het *Godsdienstig onderwijs*, op de *kerkvisitatiën*, en op de *vacaturen*, de *beroepingen* en het *ontslag der Predikanten*, door mij, uit uwen naam, Hoogstdenzelven aangeboden, reeds op heden met zijne goedkeuring bekrachtigd heeft.

De overweging der twee overigen zal onverwijld plaats hebben.

Zoo zult Gij, Hoog Eerwaarde Heeren! de vruchten

Sluiting van het Synode.

zien van uwen gewigtigen arbeid, en in uwe woningen terug gekeerd, de aangename voldoening genieten aan het wel volbrengen der edelste pligten verknocht.

Wat *mij* betreft; met genoegen zal ik mij steeds uwer herinneren, en elke gelegenheid zal mij welkom zijn, waarin ik U bewijzen kan geven van mijne belangstelling en hoogachting.

Dat alle leeraars en leden der Hervormde Kerk uw werk naar waarde mogen schatten; dat de Alzegenaar hetzelve met zijne hooge goedkeuring bekroone, en dat Gij allen voorspoedig in alle uwe betrekkingen nog lang de gelukkige getuigen moogt zijn van deszelfs heilzame gevolgen.

Deze zijn de hartelijke wenschen, waarmede ik de plegtige vergadering besluite van het *Algemeen Synode der Hervormde Kerk in het Koningrijk der Nederlanden.*

Ook bevorens deze sluiting was eene kerkelijke redevoering gehouden door den Vice-President *H. H. Donker Curtius*, Predikant te Arnhem, naar aanleiding van *Luc.* VII: 19—23.

Het Synode een verzoek gedaan hebbende, dat door Zijne Majesteit ook voor die leden van collegiën van het kerkelijk bestuur, waaromtrent zulks niet reeds bij het Reglement stellig en als volstrekt noodzakelijk was bepaald, *secundi* mogten benoemd worden, als plaatsvervangers, om op te treden bij noodzakelijke afwezigheid der *primi*, en ingevalle van tusschentijds ontstane vacaturen, vond Z. M. goed, bij besluit van 23 Julij, te bepalen:

Bepaling op de benoeming van *Secundi.*

Dat de Kommissaris-Generaal Hoogstdenzelven zou aanbieden eene voordragt tot het benoemen van secundi van den quaestor van het Synode, en voor de leden, zoo van het provinciaal kerkbestuur van Limburg, als van de commissie tot de zaken der Waalsche kerken; en dat in het vervolg bij de benoeming tot genoemde betrekkingen, uit de aan Z. M. aan te bieden nominatie, tevens secundi zullen worden aangesteld; — dat de scriba van het classikaal bestuur der provinciale hoofdplaats zal worden aangemerkt als secundus van den secretaris van het provinciaal kerkbestuur, in de gevallen, waarin dezelve als lid moet worden vervangen, en dat op gelijke wijze de ouderling, lid van het classikaal bestuur, se-

cundus zal zijn van den ouderling, lid van het provinciaal kerkbestuur; — dat door Z. M. zouden benoemd worden twee, drie of vier secundi voor elk der classikale besturen, ten einde, bij voorkomende gevallen, in plaats der gewone leden, naar de orde van benoeming door den praeses van het classikaal bestuur te worden opgeroepen, terwijl vervolgens bij de jaarlijksche benoemingen tot die besturen, ook daarop zal worden geattendeerd; dat bij de volgende benoemingen tot het Synode de ouderling, lid van het classikaal bestuur van de hoofdplaats der provincie, uit welker kerkbestuur een ouderling naar het Synode wordt benoemd, als de secundus van den benoemden zal worden aangemerkt, en dat de theologische faculteiten van Leijden, Utrecht en Groningen bij het despicieren van Hoogleeraren tot preadviserende leden van het Synode, tevens secundi aan dezelve zullen toevoegen; — dat, eindelijk, na de benoeming van secundi, welke ten gevolge van het 1ste en 3de punt door Z. M. moest worden gedaan, geene benoemingen meer zullen geschieden dan op de wijze en uit de kerkelijke nominatie bij het algemeen reglement bepaald, als hetwelk geacht zou worden van dat tijdstip af aan ook ten dien aanzien volkomen te werken. Bepaling op de benoeming van Secundi.

Dien ten gevolge werden door Z. M., bij besluit van 21 Augustus, benoemd tot secundus van den Quaestor, de Heer *H. Waller*, Ouderling te Amsterdam; en tot Secundi voor de Leden der Commissie tot de zaken der Waalsche kerken, in den respectiven rang der Primi, de Heeren *A. Gerlach*, Predikant te Groningen, *J. H. Chatelain*, Predikant te Utrecht, *P. Mounier*, Predikant te Rotterdam, *J. G. La Font*, Predikant te Middelburg, *D. T. Huët*, Predikant te Breda, en *E. Lusac*, Ouderling te Leijden; alsmede overigens voor de provinciale en classikale besturen, en met verdere regeling bij de formering der nominatiën, en de vervulling der in tijds openvallende posten en plaatsen in het kerkelijk bestuur. Benoeming van *Secundi.*

De door het Synode vervaardigde Reglementen 1) op het examen en de toelating tot het Leeraarambt; 2) op de classikale kosten, met een bijvoegsel tot hetzelve; 3) op het godsdienstig on- Reglementen.

derwijs, en 4) op de kerkvisitatie (1), werden door Z. M. bij besluit van 30 Julij, op voordragt van den Kommissaris-Generaal en gezien het advies van de Commissie uit den Raad van State, door Z. M. bij besluit van 20 November 1815 benoemd, zijnde de Heeren *van Hambroick*, *van Lynden* en *van Gennep* (2), goedgekeurd.

Aan te leggen algemeen liefde-fonds.

Het Synode, naar aanleiding eener missive van den Kommissaris-Generaal, besloten hebbende, alle synodale en classikale fondsen voor noodlijdende kerken en personen te brengen onder ééne administratie, namelijk die van het Synode door deszelfs Quaestor, schreef Zijne Exc. de classikale besturen bij dispositie van 8 Augustus aan, om aan denzelven in te zenden eene specifike opgave van de bij hen bestaande fondsen, uit welke, onder wat naam ook, het zij van *fonds charitatis*, *subsidiorum*, *voor noodlijdenden* of anderzins, eenige liefdegaven aan gemeenten of bijzondere personen plegen te worden uitgereikt, en om inmiddels uit geene dier fondsen eenige uitdeeling te doen, dan met autorisatie van den Quaestor van het Synode, als algemeene Quaestor van het liefde-fonds.

Bepalingen omtrent de correspondentie tusschen de kerkelijke collegiën.

Bij het Synode was een besluit genomen omtrent de correspondentie tusschen de onderscheidene kerkelijke collegiën, strekkende om vast te stellen, dat de respective ringen en kerkeraden zich met derzelver adressen en voordragten zouden hebben te vervoegen bij de classikale besturen, om door dezelve, zulks noodig zijnde, te worden ingezonden bij de provinciale kerkbesturen, enz. en aan den Heer Kommissaris-Generaal, verzocht, dat hetzelve door zijn departement mogt worden gebragt ter kennis der respective kerkelijke collegiën, vergezeld van zoodanige aanschrijving, als de Kommissaris-Generaal meest gepast zou mogen oordeelen. Zijne Exc. vond, bij dis-

(1) Te vinden in het *Bijvoegsel tot het Staatsblad* enz. D. III. bl. 413, 424, 434 en 445.
(2) Zie Jaarboek 1815. St. II. bl. 331.

positie van 9 Augustus, goed, gemeld besluit ter kennisse van de belanghebbenden te brengen, doch daarbij tevens te informeren: „ dat dit alleen betrekking had tot gewone kerkelijke zaken, ten einde de behandeling van deze zaken meer geregeld en gemaklijk te maken; — dat dus, dien onverminderd, niet alleen aan alle kerkelijke collegiën, zonder onderscheid, maar ook aan individuële predikanten en leden, ten allen tijde de *recursus ad principem* toekomt, en dus aan allen vrij en onverlet blijft gelaten, hunne bijzondere verzoeken, voorstellen en bezwaren, des noods, onmiddellijk bij rekweste aan Z. M. den Koning of aan het ministeriëel departement voor de zaken der Hervormde kerk enz. voor te dragen; of ook aan de provinciale en plaatselijke regeringen de verzoeken en voorstellen te doen, welke de aard der zaak en het belang der adresanten mogten vorderen; dat voorts dat besluit geene betrekking heeft tot die speciale gevallen, waaromtrent bijzondere verordeningen bestaan of gemaakt worden, zoo als plaats heeft ten aanzien van de correspondentie over *handopeningen*, *beroepingen*, *approbatiën*, *kerkelijke veranderingen*, *vacaturen en de traktementsbetaling*, en dat, eindelijk, de gevallen, waarin het departement, *om speciale redenen*, mogt goedvinden, met clasikale besturen, kerkeraden, enz. onmiddellijk in correspondentie te treden, van den gewonen regel zijn uitgezonderd."

Het Reglement op de vacaturen, alsmede op de beroeping en het ontslag van Predikanten, door het Synode ontworpen en aan Z. M. ter goedkeuringe ingezonden, werd door Hoogstdenzelven, gelet hebbende op het rapport der personele commissie uit den Raad van State en het adres van den Kommissaris-Generaal, gehomologeerd bij besluit van den 29sten Augustus, met dien verstande: dat in twijfelachtige of bijzondere gevallen, de regten van collatie of agreatie van predikanten betreffende, geene verandering werd gemaakt in hetgene, omtrent de beoordeeling en

Reglement op vacature, beroeping en ontslag.

afdoening van geschillen, het zij in het algemeen, het zij met betrekking tot dit soort van zaken, bij 'slands wetten en verordeningen is vastgesteld.

Z. M. geëxamineerd hebbende de voordragt van den Kommissaris-Generaal, ten geleide van een door het Synode ontworpen reglement op de uitoefening van kerkelijke opzigt en tucht en de behandeling van kerkelijke geschillen; — gelet op de consideratiën en het advies der Heeren, uitmakende de personele commissie van den Raad van State, bij welke consideratiën en advies was overgelegd eene min of meer veranderde redactie van het gemelde reglement, — en in aanmerking nemende, dat de nuttigheid der bij die commissie raadzaam geoordeelde veranderingen door de leden van het Synode was toegegeven en erkend, vond goed bij besluit van 23 November te bekrachtigen het volgende

REGLEMENT op de uitoefening van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden, en de behandeling van kerkelijke aanklagten en geschillen.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene bepalingen.

Art. 1. Er bestaan vierderlei vergaderingen, bij welke de kerkelijke zaken naar derzelver onderscheiden aard behooren behandeld te worden, namelijk: de *Kerkenraad*, het *Classikaal Kerkbestuur*, het *Provinciaal Kerkbestuur* en het *Synode*.

Art. 2. De onderscheidene vergaderingen stellen zich ten hoofddoel, de handhaving van den Godsdienst, bijzonder der Hervormde leer en der zuiverheid van zeden, welke haar is aanbevolen, en nemen kennis van daden en handelingen, die strijden tegen de kerkelijke wetten en reglementen.

Art. 3. In de behandeling van kerkelijke zaken worden nooit meer dan twee *instantiën* toegelaten:

a. Zaken die leden eener gemeente betreffen, worden

tot

ter eerster instantie behandeld voor den Kerkeraad, en bij appèl voor het Classikaal Bestuur. Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

b. Die predikanten, candidaten en kerkeraads-leden aangaan, worden, voor zoo verre dezelve geene afzetting ten doel hebben, ter eerster instantie behandeld bij het Classikaal Bestuur, en bij appèl, voor het Provinciaal Kerkbestuur.

c. Die dezelve personen in cas van afzetting, of ook die de Classikale Besturen en derzelver leden als zoodanig betreffen, worden, ter eerster instantie, behandeld bij het Provinciaal Kerkbestuur, en, bij appèl, voor het Synode.

d. Die tot de Provinciale Kerkbesturen of leden derzelve, mitsgaders tot leden der synodale vergadering als zoodanig behooren, komen voor het Synode, en zij die in eene uitspraak, door het Synode ter eerster instantie gedaan, niet zouden willen berusten, kunnen (mits voor de kosten instaande) eene vergadering van revisie vorderen, zamengesteld zoo als hierna zal worden bepaald art. 104 tot 108.

Art. 4. Bij het onderzoek en beoordeeling van aanklagten en aangegevene misdrijven, zullen de kerkelijke vergaderingen, van de eene zijde, met alle Christelijke zachtmoedigheid en verdraagzaamheid te werk gaan, maar ook, van den anderen kant, de eer des Christendoms pligtmatig handhaven, vooral door oplettend te zijn op dezulken, *wier leer en wandel een regtstreekschen invloed op de gemeenten heeft.*

En gelijk kerkelijke zaken, met inachtneming der bestaande kerkelijke wetten en verordeningen, alleen kerkelijk mogen behandeld worden, zoo zullen de kerkelijke vergaderingen, ook van den anderen kant, zich geenen invloed aanmatigen, op hetgeen tot het burgerlijk bestuur of regtspleging behoort.

Art. 5. In geschillen welke ter harer kennis gebragt worden, zullen de kerkelijke vergaderingen alle pogingen aanwenden, om dezelve op eene minnelijke wijze uit den weg te ruimen en de twistende partijen te bevredigen.

Art. 6. Ieder lid der gemeente heeft het regt tot het doen van *aanklagten*, en ieder lid eener kerkelijke vergadering is verpligt, tot het doen van *aangifte* van ergernissen, welke ter beoordeeling van die vergadering staan.

Art. 7. Elk, die voor eene kerkelijk vergadering zijne belangen wil bevorderen, zal zich daarbij naar de kerke-

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

lijke wetten en dit reglement moeten regelen, en alle kerkelijke vergaderingen zelve zijn verpligt, zich daaraan ten striktste te houden.

Art. 8. Bij het Synode, de Provinciale en Classikale Besturen, worden de zaken *schriftelijk*, en bij de Kerkeraden *mondeling* behandeld.

Echter staat het aan dezelve collegiën vrij ten deze, naar den aard der zaken, die eene bijzondere handelwijze zoude kunnen vorderen, te werk te gaan.

Art. 9. Geene praktizijns of regtsgeleerden zullen als *zaakgelastigden* in kerkelijke vergaderingen worden toegelaten, noch eenige stukken bij die vergaderingen aangenomen worden, welke door hen als zoodanig onderteekend zijn; elk is verpligt, zoo wel tot het mondeling behandelen zijner eigene zaak, wanneer zulks te pas komt, als tot het onderteekenen der stukken en schrifturen, die door hem mogten ingediend worden; alleen in geval van volstrekte onmogelijkheid om zelf te compareren of te teekenen, zal men verlof kunnen verzoeken, om een zaakgelastigden te gebruiken, waartoe echter geen praktizijn zal mogen genomen worden; zij die zich geheel ongeschikt mogten gevoelen, hunne eigene zaak te verdedigen, zullen mede verlof mogen verzoeken, zich door een ander lidmaat der Hervormde Kerk, mits geen praktizijn zijnde, te doen adsisteren.

Art. 10. *Commissiën*, in wier handen de eene of andere zaak gesteld wordt, zullen daarop dienen van rapport, inhoudende eene duidelijke opgave en ontwikkeling der zaak, en van hetgene ten bewijze wordt aangevoerd; zonder echter derzelver prae-advies daarover te mogen uitbrengen, of in het rapport te voegen.

Art. 11. Tot het doen der noodige *insinuatiën*, zal men zich als kerkboden bedienen van de kosters en andere bedienden der kerkelijke vergadering, waartoe de zaak welke behandeld wordt, behoort.

Dezelve zullen kerkelijk kunnen worden bestraft, in hunne kerkelijke bedieningen geschorst of zelfs daarvan afgezet, ingeval van misdrijf in deze hunne betrekking door indiscretie of ontrouw; zij zijn daarenboven aansprakelijk voor alle kosten, schaden en nadeelen, welke zij door het niet behoorlijk waarnemen of kwalijk uitvoeren van hunnen last veroorzaken.

Art. 12. Elk zal zich, zoo bij schriftelijke als mondelinge voordragt, moeten onthouden van alle beleedigende uitdrukkingen, hatelijke insinuatiën en alle onbehoorlijke termen, en zal een ieder bijzonder, ten aan-

zien der kerkelijke vergaderingen, de haar verschuldigde achting in het oog houden.

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

Art. 13. Over alle voorkomende zaken wordt in de kerkelijke vergaderingen bij *volstrekte meerderheid van stemmen* door de presente leden besloten; zullende nogtans geene uitspraak op aanklagte of in geschillen mogen gedaan worden, ten zij ten minste twee derde der leden van het collegie tegenwoordig zijn.

Art. 14. Wanneer in de bedoelde gevallen bij eene kerkelijke vergadering de stemmen staken, zal de afdoening der zaak, zoo zulks voegzaam geschieden kan, tot eene volgende bijeenkomst worden verschoven; en de stemmen dan andermaal stakende, een buitengewoon lid worden geassumeerd, uit de secundi of plaatsvervangers, naar rang van den ouderdom van dienst, of voor zoo veel betreft kerkeraden, welke geene secundi mogten hebben, uit de notabelste leden der gemeente, bij volstrekte meerderheid van stemmen door de vergadering te benoemen.

Indien de meerderheid oordeelt, dat de zaak niet voegzaam kan worden uitgesteld, zal het laatstgemelde middel dadelijk worden bewerkstelligd.

Art. 15. De *uitspraken* der kerkelijke vergaderingen zullen kortelijk moeten inhouden de motiven en de artikelen der wetten of reglementen, waarop zij gegrond zijn.

Art. 16. Alleen in bijzondere gevallen, en om gewigtige redenen, zal de kerkelijke vergadering, waarvoor eene zaak is gebragt, verlenging der gewone bij dit reglement bepaalde *termijnen* mogen toestaan.

Art. 17. Leden van kerkelijke vergaderingen oordeelen niet over zaken, waarin of zij zelve, of personen, welke hen in de drie eerste graden van bloedverwantschap of zwagerschap bestaan, betrokken zijn, noch ook over zaken, waarin zij aanklager zijn, of waaromtrent zij reeds uitspraak gedaan hebben. In die gevallen worden zij vervangen door hunne secundi, of indien zij geene secundi hebben, of bijaldien deze ook daarin betrokken zijn, of daaromtrent uitspraak gedaan hebben, wordt de zaak overgebragt tot eene naburige vergadering van denzelfden rang, ter keuze van het naastvolgende hoogere bestuur, waaronder de vergadering behoort.

Art. 18. Kerkelijke vergaderingen hebben het regt, om elke *getuige*, voor haar in kerkelijke zaken verschijnende, ter bekragtiging van deszelfs getuigenis, deze vraag te doen, en daarop een toestemmend antwoord te

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

vorderen: „ Belooft gij als in tegenwoordigheid van den „ Heiligen God, dat gij ondubbelzinnig en opregt, de „ waarheid spreken zult, het zij in de verklaringen die „ gij aflegt, het zij in de antwoorden, die gij geven „ zult?"

Art. 19. Een geroepen getuige niet verschijnende, of niet genegen zijnde deszelfs getuigenis behoorlijk af te leggen, zal het zoo wel aan de kerkelijke vergadering, als aan belanghebbende partijen, vrijstaan den weigerachtigen voor den burgerlijken regter op te roepen, en het getuigenis door denzelven afgelegd, in te brengen.

Art. 20. Ieder, die voor eene vergadering geroepen wordt, moet, zonder wettige verhindering, zich in persoon voor haar stellen.

Art. 21. Iemand wegens bezwaar tegen hem geroepen zijnde, zal hem daarvan schriftelijk worden kennis gegeven; indien hij na twee malen, met een tusschentijd van ten minste veertien dagen, opgeroepen te zijn, niet verschijnt, zonder van zijn afwezen wettige redenen te geven, zal geene verdediging verder van hem afgewacht, maar over de beschuldiging, naar bevind van zaken, geoordeeld worden. Het voorgaande artikel is niet toepasselijk op die bijzondere gevallen, waaromtrent anders is bepaald, of waarin eene schriftelijke behandeling van zaken is voorgeschreven.

Art. 22. Die bij uitspraak eener kerkelijke vergadering eene veroordeeling heeft ondergaan, of in het ongelijk is gesteld, is gehouden de wederzijds gemaakte *kosten* te betalen, ten zij dezelfde vergadering mogt verklaard hebben, dat er billijke redenen aanwezig waren, om ieder zijne eigene kosten te laten dragen.

Deze bepaling is ook toepasselijk op den genen, die geoordeeld wordt eene ongegronde aanklagte tegen iemand te hebben ingebragt.

Art. 23. Aan behoeftigen zal door de kerkelijke vergaderingen vrijstelling kunnen verleend worden van alle *kopij-* en *bode-gelden*.

Art. 24. Provisionele *opschorting* van dienst, of ook die voor een' bepaalden tijd, bij een eind-vonnis is opgelegd, strekt zich niet uit tot het gemis van traktement of emolumenten; doch zullen gesuspendeerde leeraars gehouden zijn, de predikanten van den ring, die op last van het Classikaal Bestuur den dienst inmiddels vervullen, te defroijeren, op gelijke wijze als voor de consulenten bepaald is in het reglement op de beroepingen. Eene geheele afzetting van den dienst heeft, behalve ingeval van

appèl, dadelijk ten gevolge het inhouden van het traktement en van alle emolumenten.

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

Art. 25. Het ſtaat aan ieder lid eener vergadering vrij, bij *aanteekening* kortelijk en zonder opgave van motiven te doen blijken, dat hij met eenige uitſpraak niet heeft ingeſtemd; behoudens bovendien zijne bevoegdheid, om van eene ter eerſter inſtantie gedane uitſpraak, bij eene meerdere vergadering klagtig te mogen vallen, indien het algemeen belang der kerk of eener gemeente hem voorkomt zulks te vorderen.

Zoodanige aanteekeningen of ingebragte klagten verhinderen echter geenszins de uitvoering van de uitſpraak der mindere vergadering, ten zij de hoogere vergadering noodzakelijk mogt oordeelen om eene proviſionele ſchorſing te verleenen, ten einde de zaak niet uit haar geheel te brengen.

Art. 26. Eene mindere vergadering is gehouden, op aanſchrijving der hoogere, de onder haar berustende ſtukken, eene door haar ter eerſter inſtantie gedane uitſpraak concernerende, over te zenden, met bijvoeging, des verkiezende, van eene memorie, houdende eene nadere ontwikkeling van de redenen; alles onverminderd hetgeen verder in ſommige gevallen bij dit reglement, ten dezen aanzien bepaald of gevorderd wordt.

TWEEDE AFDEELING.

BEPALINGEN VOOR DEN KERKERAAD.

I. *Tot uitoefening van kerkelijk opzigt en tucht (cenſuur).*

Art. 27. Voorwerpen van cenſuur voor den Kerkeraad zijn alle leden der Hervormde gemeente, die openbare ergernis geven, in leer of wandel, de predikanten, candidaten en kerkenraads-leden uitgezonderd.

Art. 28. De cenſuur beſtaat in eene ontzegging van het gebruik des Heiligen Avondmaals voor ééns, voor meermalen of onbepaald. Dezelve wordt (gevallen van zware misdrijven uitgezonderd) niet uitgeoefend, dan na vruchteloos herhaalde vriendelijke vermaningen en broederlijke beſtraffingen.

Deze cenſuur zal ook ten gevolge hebben, het gemis of de opſchorting in de uitoefening der regten, welke volgens de kerkelijke huishouding in de gemeente, aan het lidmaatſchap als zoodanig mogten verbonden zijn,

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

alsmede het gemis of de opschorting in de uitoefening dier functiën en regten, tot welke het lidmaatschap der gemeente vereischt wordt. Ten aanzien nogtans der bedeeling, voor zoo verre de gecondemneerde tot de behoeftigen mogt behooren, zal met moderatie gehandeld worden.

Art. 29. De Kerkeraad zal de censuur behooren op te heffen, als de gecensureerde zich daartoe aanmeldt en voldoende bewijzen geeft van zijne verbetering.

Art. 30. Ieder lid der gemeente, die zich wil bedienen van het regt om klagten in te brengen wegens openlijke ergernis door zijne medeleden gegeven, zal in zoodanig geval dezelve aangeven aan den Kerkeraad, welke de klagten vernomen hebbende, en termen daarvoor vindende, eene commissie zal benoemen om deswege onderzoek te doen, den beklaagden te hooren, en mondeling te rapporteren.

Zoodanige commissie zal mede benoemd worden op, door een lid des Kerkeraads zelve, ingebragte bezwaren.

Art. 31. Indien de Kerkeraad, na gehoord rapport der commissie, vermeent zich met de zaak verder te moeten inlaten, zal zij den beklaagden ontbieden en ondervragen, en wanneer door deszelfs bekentenis, de gegrondheid van de ingebragte bezwaren blijkt, denzelven, naar bevind van zaken, vermanen, bestraffen of ingeval van zware misdrijven, censureren.

Art. 32. Wanneer een lidmaat de gegrondheid der klagten tegen hem ingebragt, erkent, en hierover zijn leedwezen, met belofte van beterschap, betuigt, zal de Kerkeraad zich bepalen tot eene vriendelijke, den geest des Christendoms ademende vermaning, hetzij in de vergadering zelve, hetzij voor een of twee gecommitteerden; ten zij eene openbare en groote ergernis, of ook herhaalde overtreding, door een openlijk blijk van afkeuring, tot handhaving van de eer des Christendoms, moet worden weggenomen.

Art. 33. Wanneer een lidmaat over de bezwaren tegen hem ingebragt, door of van wege den Kerkeraad onderhouden wordt, en hij dezelve ontkent, en beweert, dat hij ten onregte beticht is, zal hij het regt hebben te vorderen, dat hem zijn aanklager genoemd worde, en dat de bezwaren tegen hem ingebragt, met opgave der aangevoerde bewijzen, hem schriftelijk en wel binnen veertien dagen worden ter hand gesteld; ten zij de Kerkeraad, op bekomene informatiën, zelfs dan, wanneer er geene formele aanklagte bestaat, vermeend had *ex officio*

den geroepenen te moeten onderhouden; in welk geval de redenen der oproeging, bij ontkentenis derzelve, door den Kerkeraad mede binnen veertien dagen, schriftelijk aan den geroepenen zullen worden medegedeeld, met bijvoeging der bewijzen, welke de Kerkeraad ten zijnen laste mogt hebben bekomen.

Regle-ment van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

Art. 34. Men zal hem den tijd van gelijke veertien dagen moeten verleenen, om op nieuw voor den Kerkeraad te verschijnen, ten einde zich te verdedigen en de bewijzen te produceren, welke hij mogt oordeelen ten zijnen behoeve te kunnen dienen.

Art. 35. Wanneer na deze verdediging de schuld of onschuld van den aangeklaagden blijkt, zal de Kerkeraad onverwijld tot de uitspraak overgaan.

Art. 36. De uitspraak des Kerkeraads zal in geschrifte gesteld, in de handelingen des Kerkeraads geboekt, den beklaagden kennelijk gemaakt, en denzelven, des begeerende, kopij daarvan ter hand gesteld worden.

Art. 37. Wanneer de Kerkeraad na het ontvangen der verdediging des beklaagden, nog nader onderzoek noodig oordeelt, bijzonder door het inwinnen van getuigenissen, het hooren van klager, beklaagden en getuigen tegen elkander, zal zulks zoo spoedig doenlijk plaats hebben, en ook nader rapport der commissie kunnen gevorderd worden.

Art. 38. De Kerkeraden zullen echter de afdoening van zaken steeds, zoo veel mogelijk, bespoedigen, en de Classikale Besturen daarop een wakend oog houden.

Art. 39. Wanneer iemand bevonden wordt een lidmaat zonder grond, op beuzelachtige vermoedens of uit partijdigheid, aangeklaagd te hebben, zal hij, naar bevind van zaken, deswege ernstig bestraft of ook wel gecensureerd worden.

II. *Tot behandeling van kerkelijke geschillen.*

Art. 40. De Kerkeraad oordeelt ter eerster instantie over geschillen tusschen leden der gemeenten ontstaan, bij gelegenheid van eenige kerkelijke stemming, rekening of andere soortgelijke zaken, het kerkelijke betreffende.

Art. 41. In deze gevallen hoort de Kerkeraad geene klagten, ten zij dezelve behoorlijk en ten tijde der stemming of rekening geopperd zijn, en daarvan aanteekening verzocht is.

Art 42. Iemand zijne aanteekening niet binnen acht dagen vervolgende, zal gerekend worden daarvan afstand

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

te hebben gedaan, zonder dat hem naderhand deswege eenig beklag of beroep, bij of op eenige kerkelijke vergadering, zal vergund worden.

Art. 43. Hij zal, om zijn bezwaar te doen gelden, binnen voorschreven tijd van acht dagen, zich bij den praeses des Kerkeraads moeten vervoegen, en verzoeken dat hij en partij voor den Kerkeraad worden gehoord.

Art. 44. De praeses zulk een aanzoek ontvangen hebbende, zal zoo spoedig mogelijk den Kerkeraad beleggen, en de belanghebbende partijen ten minste acht dagen te voren doen aanzeggen om voor denzelven te verschijnen.

Art 45. Partijen voor den Kerkeraad verschenen zijnde, zal dezelve de beste pogingen tot een minnelijk vergelijk aanwenden. Dit gelukkende; zal zulks in de handelingen des Kerkeraads worden opgeteekend, ten zij deze aanteekening met overeenstemming der beide partijen onnoodig geoordeeld wordt; en zullen aan de belanghebbenden, des begeerende, extracten of kopijen daarvan worden ter hand gesteld.

Art. 46. Het geschil in der minne niet kunnende vereffend worden, zal de staat des geschils worden opgemaakt en, te boek gesteld, en zal de Kerkeraad de partijen gelasten, om, na veertien dagen op tijd en plaats, door den Kerkeraad te bepalen, op nieuw te compareren en wel voorzien met de noodige stukken of getuigen. Zullende de Kerkeraad dan, na partijen en getuigen gehoord, en de stukken geëxamineerd te hebben, binnen veertien dagen daarna uitspraak moeten doen, zoo als dezelve zal verstaan te behooren.

Art. 47. Wanneer de Kerkeraad zelfs geheel of voor meer dan één vierde gedeelte van deszelfs leden in zulke geschillen mogten betrokken zijn, zal de zaak door het Clasfikaal Bestuur aan eenen naburigen Kerkeraad ter eerster instantie worden verwezen.

DERDE AFDEELING.

BEPALINGEN VOOR HET CLASSIKAAL BESTUUR.

I. *Bij appèl.*

Art. 48. Een lidmaat door den Kerkeraad bestraft of gecensureerd zijnde, en zich deswege bezwaard vinden.

de, zal zich mogen beroepen op het Clasfikaal Bestuur, waaronder de Kerkeraad behoort.

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

Art. 49. Hij zal te dien einde van zijn voornemen binnen veertien dagen schriftelijk kennis moeten geven, aan den praeses van den Kerkeraad bij eene memorie, op welke de dag der indiening moet worden aangeteekend, met verzoek van kopij der uitspraak, zoo hij die niet reeds ontvangen heeft, en welke hem dan binnen eene week daarna moet worden ter hand gesteld.

Art. 50. Binnen veertien dagen, na deze kennisgeving, of na het bekomen der kopij, zal hij zijn beroep op het Clasfikaal Bestuur moeten vervolgen, of van alle regt daartoe verstoken zijn.

Art. 51. Hij zal te dien einde bij den praeses van het Clasfikaal Bestuur eene memorie moeten indienen, behelzende de redenen van zijn bezwaar, en alles wat hij vermeent tot zijn voordeel te kunnen strekken, met bijgevoegde kopij der uitspraak, als mede van de bewijzen, voor zoo verre hij die heeft, en daarvan verkiest gebruik te maken.

Art. 52. De praeses deze memorie ontvangende, zal dezelve stellen in handen van den Kerkeraad, om binnen veertien dagen na ontvangst daarop te berigten.

Art. 53. De Kerkeraad zal bij deszelfs berigt alle de ter zake dienende stukken voegen

Art. 54. Bovengemelde stukken zullen door den praeses ten spoedigste worden rondgezonden bij de leden van het Clasfikaal Bestuur, ten einde zij zich in staat kunnen stellen, om op de eerstkomende vergadering daarover te delibereren en uitspraak te doen, of tot reforme of tot bevestiging van de dispositie des Kerkeraads.

Art. 55. Ingevalle het Clasfikaal Bestuur over punten van aanbelang nadere ophelderingen mogt verlangen, zal hetzelve die, of van den Kerkeraad of van den appellant, of van den oorspronkelijken aanklager, naar vereisch van zaken, binnen een' vastgestelden tijd mogen vorderen.

Art. 56. Op gelijke wijze zal iemand, die ingeval van een, ter eerster instantie voor den Kerkeraad behandeld *geschil*, zich door deszelfs uitspraak bezwaard vindt, zich daarover mogen wenden tot het Clasfikaal Bestuur.

Art. 57. Hij zal binnen veertien dagen de bij artikel 50 bepaalde aanvrage en kennisgeving aan den praeses des Kerkeraads moeten doen, en voorts bij insinuatie, door een kerkelijken bode van zijn voornemen kennis

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

geven aan den genen, die voor den Kerkeraad zijne partij is geweest; vervolgens zal ook ten dezen worden geobserveerd het bepaalde bij art. 51 en 52.

Art. 58. De praeses zal de ingediende memorie stellen in handen van partij, om daarop binnen veertien dagen na ontvangst derzelve te antwoorden, met bijvoeging van alle stukken en bewijzen, die dezelve noodig acht.

Art. 59. Wanneer iemand in gebreke blijft binnen voorzegde termijnen zijn antwoord in te leveren, zal hij van zijn regt van verdere defensie geheel verstoken zijn; ten zij door hem redenen van de vertraging worden ingebragt, welke het Clasfikaal Bestuur volkomen voldoende oordeelt.

Art. 60. Het antwoord ingekomen zijnde, zal wederom door den praeses worden gesteld in handen van den appellant, om weder te antwoorden binnen veertien dagen na ontvangst van hetzelve.

Art. 61. De appellant binnen den tijd niet antwoordende, zal daar door gerekend worden van zijn regt van weder-antwoord te hebben afgezien, en de zaak op de bereids ingediende stukken afgedaan worden.

Art. 62. De zaak in staat van wijzen zijnde, zal bij de eerste vergadering de uitspraak worden opgemaakt, en een extract uit de notulen, de uitspraak inhoudende, op last van den praeses aan partijen en aan den Kerkeraad worden bekend gemaakt.

Art. 63. Het Clasfikaal Bestuur heeft het regt, om, voor de uitspraak, partijen en getuigen nog te citeren en te hooren.

II. *Ter eerster instantie.*

A. *Kerkelijk opzigt en tucht.*

Art. 64. Wanneer bij een Clasfikaal Bestuur bezwaren worden ingebragt tegen de leer of het leven van predikanten, candidaten of kerkeraads-leden, zal hetzelve eene commissie benoemen om daar naar onderzoek te doen.

Onder predikanten zijn ook de *emeriti* begrepen, welke geacht worden te behooren onder de classis, waaronder hunne woonplaats ressorteert.

Art. 65. De commissie zal den bezwaarden persoon moeten hooren, zijne bekentenis of verantwoording, zoo wel als de informatiën en getuigenissen, die verder heb-

ben kunnen worden ingewonnen, in geschrift stellen en zoo spoedig mogelijk inzenden aan den praeses, om in de eerstkomende vergadering van het Classikaal Bestuur te worden gebragt. Bij de benoeming der commissie, zal het bestuur aan dezelve eenen tijd tot het inzenden van haar rapport kunnen bepalen.

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

Art. 66. In geval van confessie, zal de commissie daarvan dadelijk kennis geven aan den praeses van het Classikaal Bestuur, die den beklaagden daarop voor de eerste vergadering van hetzelve zal ontbieden. Ingeval dezelve als dan bij die confessie persisteert, zal het Classikaal Bestuur op grond daarvan zoodanige uitspraak doen, als de aard der zaak, volgens kerkelijke wetten, vordert.

Dan, indien de beklaagde zijne gedane confessie mogt herroepen, zal gehandeld worden volgens de bepalingen in het volgend artikel vervat; zullende nogtans bij de finale beslissing, op het al of niet voldoende der redenen van de gedane herroeping, bijzonder moeten gelet worden.

Art. 67. Indien de bezwaarde persoon het hem ten laste gelegde geheel of gedeeltelijk ontkent, weigerig is geweest zich voor de commissie te sisteren, of verschenen zijnde, zich met dezelve in te laten, zal het rapport der commissie in zijne handen worden gesteld, om binnen vier weken na ontvangst daarop te dienen van belang, met overlegging van alle zoodanige stukken, als hij ter zake dienstig mogt oordeelen.

Art. 68. Wanneer nogtans de misdaad, waarover de beschuldiging gaat, van eenen de openbare zeden beledigenden aard, en tevens geruchtmakende mogt zijn, zal het Classikaal Bestuur, zoo hetzelve voor de gegrondheid der aanklagte aanvankelijk gewigtige redenen vindt, den aangeklaagden provisioneel kunnen suspenderen en van die suspensie kennis moeten geven aan het Provinciaal Kerkbestuur.

Art. 69. Ingeval de bezwaarde binnen den bepaalden tijd niet mogt antwoorden, zal op de eerstvolgende gewone vergadering, op grond van het rapport, uitspraak worden gedaan.

Art. 70. Ingeval van antwoord, zal de praeses hetzelve weder stellen in handen der commissie, welke daarop den klager, den beklaagden en de getuigen, weder zal kunnen hooren, en als dan nader dienen van rapport.

Art. 71. Hetzelve rapport en bijlagen wordt als dan

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

door den praeses andermaal in handen van den beklaagden gesteld, om binnen den tijd van veertien dagen op nieuw te dienen van belang.

Art. 72. Het Clasfikaal Bestuur zal vervolgens uitspraak doen, zoo als hetzelve zal oordeelen te behooren, en aan partijen daarvan schriftelijk kennis geven.

Art. 73. Indien de beklaagde verzuimt, binnen den gefixeerden tijd, op nieuw te dienen van belang, zal op het nader rapport der commissie de uitspraak geschieden.

Art. 74. Het Clasfikaal Bestuur is steeds bevoegd, zulks noodig oordeelende, den klager, beklaagden en getuigen, voor de vergadering te ontbieden; zoo wel de klager, als de beklaagden, hebben het regt, om zulks van het Clasfikaal Bestuur te verzoeken; zullende zoodanig verzoek, niet dan om zeer gewigtige redenen, mogen afgewezen worden.

Art. 75. Beschuldigingen tegen de leer van eenen predikant zullen niet kunnen aangenomen worden, ten zij dezelve gestaafd worden door *duidelijke bewijzen*, dat hij de leer, welke volgens Gods heilig woord in de aangenomene formulieren van eenigheid der Hervormde Kerk vervat is, heeft wedersproken en bestreden.

B. *Kerkelijke geschillen.*

Art. 76. Geschillen, in of tusschen Kerkeraden ontstaan, worden ter eerster instantie gebragt ter kennis van het Clasfikaal Bestuur.

Art. 77. Tot dat einde zal men zich schriftelijk moeten adresseren aan den praeses van het Clasfikaal Bestuur, die de ontvangene klagten stelt in handen van partij, om binnen vier weken na ontvangst, daarop te dienen van belang.

Art. 78. Dit belang wordt gesteld in handen van den klager, om binnen gelijke vier weken daarop te berigten.

Art. 79. Dit berigt komt weder met alle de bijlagen op dezelfde wijze in handen van partij, om daarop binnen veertien dagen deszelfs weder-antwoord te geven.

Art. 80. Het Clasfikaal Bestuur kan in deszelfs vergadering, of op grond der vermelde schriftуren tot eene uitspraak besluiten, of dezelve stellen in handen eener commissie, ten einde vooraf derzelver rapport te hooren.

Art. 81. Indien, in de gevallen boven vermeld, binnen den gefixeerden termijn, het gerequireerde stuk niet wordt ingediend, zal het Clasfikaal Bestuur, zonder hetzelve in te wachten, besluiten zoo als behoort.

Art. 82. Gelijkerwijze als in de voorgaande artikelen is bepaald, zal gehandeld worden in alle andere geschillen, welke ter eerster instantie voor het Classikaal Bestuur behooren.

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

Art. 83. In geschillen nogtans omtrent beroepingen en kerkelijke approbatie van gedane beroepingen, zullen de kortst mogelijke termijnen bepaald worden, en het Classikaal Bestuur geregtigd zijn, zoodra de zaak aan hetzelve genoegzaam duidelijk voorkomt, te beslissen; onverminderd hetgeen ten aanzien der regten van collatie en agreatie is bepaald.

VIERDE AFDEELING.

BEPALINGEN VOOR HET PROVINCIAAL KERK-BESTUUR.

I. *Appèl.*

Art. 84. Indien iemand van een Classikaal Bestuur tot een Provinciaal Kerkbestuur appelleert, zal hij daarvan binnen veertien dagen kennis moeten geven aan den praeses van het Classikaal Bestuur, en aan zijne partij, en eene kopij der uitspraak kunnen vorderen.

Art. 85. Hij zal binnen eene andere veertien dagen daarna, of na het bekomen van kopij, ingeval dezelve hem niet binnen de eerste veertien dagen op zijn gedaan verzoek is uitgereikt, een adres moeten inleveren aan den president van het Provinciaal Kerkbestuur, inhoudende den loop der zaak, kopij der uitspraak van het Classikaal Bestuur en de redenen van zijn bezwaar, met verzoek, dat het appèl moge worden aangenomen, zonder meer.

Art. 86. Indien de president, uit hoofde van het verloop der termijnen van appèl, of omdat de zaak reeds ter tweeder instantie beslist is, dezelve niet appellabel achten mogt, zal hij echter het aanzoek daartoe niet mogen afwijzen, maar het oordeel daarover aan het Provinciaal Kerkbestuur overlaten, hetwelk de zaak ook aldus bevindende, het appèl zal afwijzen.

Art. 87. In cas van appèl, zal voorts bij het Provinciaal Kerkbestuur gehandeld worden zoo als boven ten aanzien van het appèl voor het Classikaal Bestuur is bepaald.

Art. 88. De scriba van het Classikaal Bestuur zal ver-

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

pligt zijn, om aan den appellant en aan den geappelleerden, op hun verzoek en ten hunnen koste, zoo spoedig mogelijk, af te geven kopijen van alle de stukken, die over de zaak in questie bij het Classikaal Bestuur zijn ingeleverd.

Art. 89. Een predikant, candidaat of kerkeraads-lid, door een Classikaal Bestuur gesuspendeerd zijnde, en appellerende op een Provinciaal Kerkbestuur, zal bij provisie zijn ambtswerk moeten staken, zonder dat zelf het Provinciaal Kerkbestuur het regt hebbe om hem, hangende het appèl, in zijnen dienst te continuëren.

II. *Ter eerster instantie.*

Art. 90. Bij het Provinciaal Kerkbestuur zullen ter eerster instantie worden behandeld bezwaren, welke *ten einde eene afzetting interoepen* tegen predikanten, candidaten en kerkeraads-leden, of door aangifte van een der leden, of door bijzondere aanklagte, bij hetzelve zijn gebragt, of ook door het Classikaal Bestuur van dat gewigt geoordeeld worden, dat zij eene afzetting zouden behooren ten gevolge te hebben; onverminderd in het laatste geval het regt van het Classikaal Bestuur tot eene provisionele suspensie. Wanneer eene zaak volgens de bepalingen van dit artikel ter eerster instantie voor het Provinciaal Kerkbestuur is gebragt, heeft hetzelve het regt, om indien daartoe termen gevonden worden, behoudens appèl van den belanghebbenden aan de Synode, ook eene mindere straffe dan geheele afzetting aan den beklaagden opteleggen, zonder noodig te hebben in zulk een geval de zaak naar eene mindere vergadering te renvoijeren.

Art. 91. In het geval bij het laatst voorgaand artikel omschreven, wordt bij het Provinciaal Kerkbestuur gehandeld, zoo als boven art. 65—76 omtrent het Classikaal Bestuur is bepaald.

Art. 92. Ter eerster instantie dienen ook voor de Provinciale Kerkbesturen geschillen, waarin een of meer Classikale Besturen, of derzelver leden als zoodanig betrokken zijn.

Art. 93. Ook in deze geschillen wordt gehandeld als bij het Classikaal Bestuur.

VIJFDE AFDEELING.

Régle-ment van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

BEPALINGEN VOOR HET SYNODE.

I. *Bij appèl.*

Art. 94. Indien iemand zich door eene uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur bezwaard vindt, van welke hij naar de wet kan appelleren op het Synode, zal hij, zulks verkiezende, binnen vier weken, van dit zijn appèl kennis moeten geven aan den president van het Provinciaal Kerkbestuur, bij memorie, en aan zijne partij, bij insinuatie.

Art. 95. Insgelijks zal hij, binnen vier weken na het ontvangen der uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur, rekwest tot zijn appèl met de gediend hebbende stukken, moeten toezenden aan den secretaris van het Synode in 's Gravenhage, die dezelve aan den president van het Synode ter hand stelt, zoodra die benoemd is.

Art. 96. Het Provinciaal Kerkbestuur zal in dit geval alle de stukken, door partijen bij hetzelve ingediend, of geauthentiseerde kopijen van dezelve, zoodra mogelijk moeten toezenden aan den secretaris van het Synode, ten einde dit alles ter Synodale tafel gebragt worde.

Art. 97. Het zal aan de twistende partijen wederzijds vrijstaan, om hunne sustenuën bij het Synode met eene nadere memorie, welke vóór den aanvang der synodale vergadering bij den secretaris moet ingezonden zijn, te adstruëren.

Art. 98. Op de dus ingekomene stukken zal het Synode ter bevestiging of reforme van gedane uitspraken besluiten, na daarop het schriftelijk rapport eener commissie te hebben gehoord.

II. *Ter eerster instantie.*

Art. 99. Ter eerster instantie dienen voor het Synode geschillen, in welke een of meer Provinciale Kerkbesturen of leden van dezelve, of leden van het Synode, als zoodanige, zijn betrokken.

Art. 100. De aanklager zal aan zijne partij, ten minste vier weken vóór het openen van het Synode, van zijn voornemen tót beklag, met opgave van deszelfs gronden en redenen, schriftelijk en bij insinuatie kennis moeten geven.

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

Art. 101. Zoo de aanklager, als de beklaagde, zullen, ieder bij schriftelijke memorie, hunne zaak en belang mogen inbrengen, welke vóór de opening van het Synode aan deszelfs secretaris moeten ingezonden worden.

Art. 102. Het Synode zal op den dag na de opening, in alle geschillen, het zij in appèl, het zij ter eerster instantie, voor hetzelve gebragt, eene commissie benoemen, om de ingekomene stukken te examineren en de vergadering daarop schriftelijk te rapporteren.

Art. 103. Op het rapport der commissie doet het Synode uitspraak, of besluit om vooraf zelf partijen en getuigen te hooren.

III. *In revisie.*

Art. 104. Indien iemand van eene uitspraak, door het Synode ter eerster instantie gedaan, verkiest in revisie te komen, zal hij daarvan binnen twee maanden kennis moeten geven aan den secretaris van het Synode, als mede aan deszelfs quaestor; tevens onder laatstgemelde consignerende eene som van twaalf honderd guldens, tot hoeding der presumtive kosten. Indien deze kosten eventueel mogten blijken minder te bedragen, zal hem daarvan restitutie geschieden, en in het tegenovergesteld geval, zal die som moeten worden gesuppleerd ten beloope van het reëel montant der kosten; alles onverminderd hetgeen bij het 22ste artikel van dit reglement is bepaald.

Art. 105. De quaestor is verpligt aan den deponent bewijs af te geven der door hem gedane consignatie, ten einde zich per rekweste, gemuniëerd met dat bewijs, te adresseren aan het Departement voor de zaken der Hervormde Kerk enz., om van den Koning de bijeenroeping eener synodale vergadering van revisie te verzoeken.

Art. 106. Het genoemde Departement zal vervolgens aan den Koning eene voordragt doen, ter benoeming der leden en van den president der vergadering van revisie, en bepaling van den tijd van derzelver bijeenkomst.

Art. 107. De reviseurs zullen bestaan uit elf leden, namelijk den secretaris van het Synode, vier leden van hetzelve, waaronder twee uit die genen, die met de uitspraak van het Synode ingestemd hebben, en twee van hen die van dezelve verschillen, indien er zoodanige zijn, en eindelijk zes uit de secundi van die synodale le-

leden, welke niet tot de vergadering van revisie worden opgeroepen.

Art. 108. Bij de vergadering van revisie zal dezelfde wijze van handelen gevolgd worden, als bij het Synode.

Reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden.

Algemeene voorbehouding.

Art. 109. Het Algemeen Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, reserveert aan zich het regt, om in het vervolg dit reglement, onder goedkeuring van den Koning, zoodanig te veranderen of te vermeerderen, als bevonden zal worden te behooren.

Bepaling omtrent de weduwen van predikanten voor of na 1 December 1808 op hunne laatste standplaatsen in functie getreden.

Z. M. in aanmerking genomen hebbende een besluit van 8 November 1808, bepalende: „ dat in het vervolg, bij het vacant worden eener predikantplaats, aan welke tot dien tijd de voorwaarde gehecht was, dat aan den predikant, in de termen daartoe vallende, zeker pensioen als Emeritus, en aan deszelfs weduwe mede een pensioen uit 's Rijks of andere publieke kassen was verzekerd, deze plaats zou geacht worden dit voorregt te verliezen, derwijze, dat de predikant, die aldaar mogt worden beroepen, onverschillig of hij op eene andere standplaats had gefungeerd en welke dezelve ook geweest ware, ten dezen geene andere aanspraak zou kunnen vormen, dan de zoodanige, welke mogt resulteren uit de bepalingen, die ten dezen aanzien bij het reglement op de kerkelijke pensioenen zouden mogen worden vastgesteld, en dat mitsdien de predikanten, die na den 1sten December 1808, door het aannemen van een nieuw beroep, van standplaats verkozen te verwisselen, naderhand geen hooger pensioen als Emeritus, noch eenige andere voorwaarden ten dezen, zouden kunnen verwachten, dan bij voorsz. reglement zou worden gearresteerd, mitsgaders dat aan derzelver weduwen mede geen pensioen zou worden toegelegd, dan voor zoo verre zulks bij meergemeld reglement zou worden goedgevonden;" heeft bij besluit van den 13den November bepaald: „ dat aan alle weduwen van Hervormde predikanten,

die voor den 1sten December 1808 op hunne laatste standplaatsen in functie zijn getreden, boven en behalve het gewone Lands weduwe-pensioen, ook de toelagen zullen geaccordeerd worden, welke bevorens uit de stedelijke kasfen aan de weduwen der stads predikanten waren toegelegd, en dat derhalve het haar toegestane pensioen met zoodanige somme, als voormelde toelaag bedroeg, zal worden verhoogd; dan dat aan de weduwen van predikanten, na voorn. 1sten December 1808 in functie getreden, alleen het gewone weduwenpensioen zal worden toegestaan, in afwachting nogtans en behoudens de bepalingen, welke Z. M. mogt goedvinden vast te stellen, bij een algemeen reglement op de pensioenen der Hervormde predikanten en predikants-weduwen; — en dat het voorschr. beginsel uit het besluit van den 8sten November 1808 zal worden in het oog gehouden, door het departement voor de zaken der Hervormde kerk bij de ontwerping van het bedoelde algemeen reglement."

Benoeming der Presidenten der ProvincialeKerkbesturen.

Tot Presidenten der Provinciale Kerkbesturen der Hervormde kerk voor den jare 1817, werden op den 24sten December door Z. M. benoemd de Heeren: *E. J. Post*, voor Gelderland; *W. L. Krieger*, voor Zuid-Holland; *W. Broes*, voor Noord-Holland; *A. van Deinse*, voor Zeeland; *C. van der Leeuw*, voor Utrecht; *N. Lobry*, voor Vriesland; *C. Fransen van Eck*, voor Overijssel; *D. Hendriks*, voor Groningen; *J. J. Scholten*, voor Noord Braband; *S. H. A. Rogemann*, voor Drenthe; en *J. Verlooren*, voor Limburg, enz.

Brief van het Synode aan de gemeenten der Hervormde kerk, over de huwelijks-bekrachtiging.

Van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde kerk ging aan de onderscheidene gemeenten in dezelve deze brief uit.

GELIEFDEN IN ONZEN HEER JEZUS CHRISTUS!

Het geluk der maatschappij heeft een zijner grootste waarborgen in de onschendbaarheid van het huwelijk, en

niets beteugelt zoo zeer al, wat in den verdorven aard des menschen strekking heeft om dien heiligen band te schenden, als de vrees voor den hogen en heiligen God.

Brief van het Synode aan de gemeenten der Hervormde kerk, over de huwelijks bekrachtiging.

Het is daarom met zeer wijs overleg, dat de burgerlijke wet, wanneer zij, ettelijke jaren geleden, het eigenlijk contracteren van het huwelijks-verdrag als haar regt voor zich opeischte, eene daarbij komende godsdienstige bevestiging van hetzelve der kerke heeft overgelaten; en waar zou bovendien eene plegtige aanroeping van Gods naam betamelijker, en in alles voegelijker kunnen zijn dan bij het sluiten eener verbintenis, welke door God zelve is ingesteld; door onzen Heer geheiligd en geëerd is; voor den geheelen loop van het leven onherroepelijk aangegaan wordt, en boven alles wat wij op de wereld ondernemen kunnen, den zegen der voorzienigheid behoeft!

De vriend van Vaderland en Godsdienst dit overwegende, smert het, de kerkelijke huwelijks-inzegening door sommigen gesmaad en veracht te zien, door velen, het zij uit ligtzinnigheid, het zij uit misverstand voorbijgegaan, en wenscht vurig, dat het misbruik, bij kenbaar aanwassende ongodsdienstigheid, dreigende toetenemen, ernstig gestuit en verbeterd worde. — Het Synode van vele zijden de gemelde klagten vernemende, en zelve over het gemelde kwaad bedroefd en ontrust, heeft gemeend onder de gewigtige voorwerpen van deszelfs zorgen, ook aan deze zorg eene plaats te moeten geven; en het is aan hetzelve gepast voorgekomen, eerstelijk aan Zijne Majesteit onzen geliefden Koning, door den Heere Kommissaris-Generaal voor den Eeredienst in de Hervormde Kerk eenige verzoeken desaangaande eerbiedigli̇jk te doen; maar vooral om mede, in overleg met Zijne Excellentie den Kommissaris-Generaal, Ulieden te vermanen en te verzoeken, gelijk wij bij deze op het ernstigst U vermanen, en op het dringenste verzoeken, dat Gij, gedachtig, hoe zeer den Staat gelegen zij aan de trouw van het huwelijk, hoe zeer die trouw in onzen ligtzinnigen tijd, en bij zoo veel, hetwelk van vreemde zeden onder ons nog overig is, de steunsels van den Godsdienst noodig heeft; hoezeer in het geheel bij de allergewigtigste onderneming het gebed om den zegen des Allerhoogsten voegende is, de godsdienstige bekrachtiging van het huwelijk niet verwaarloost, integendeel die, beide door uw voorbeeld en ernstigen raad, waar zij gebruikelijk is, in stand houdt, waar zij verachtert, zoo veel in u is, terug brengt en herstelt.

Brief van het Synode aan de gemeenten der Hervormde kerk, over de huwelijks-bekrachtiging.

In het bijzonder noodigen wij de leeraars der onderscheidene gemeenten, onze geliefde broeders en medearbeiders in het Evangelie, om tot het voorschreven doel, bij gepaste gelegenheden, met name bij de aanneming van lidmaten, beide de ouders en jonge lieden, de noodige herinneringen en opwekking te geven, en zulks, naar dat het in de onderscheidene gemeenten mogte te pas komen, met bijgevoegden lof over hare naauwgezetheid in dezen, of met berisping van haar verzuim. — Mogen wij in het vertrouwen, dat onze mede-leeraars in ons geenerlei doel van berisping zullen vermoeden, welke aan meesters, niet aan broeders passen zou, de ernstige opwekking hier nog bijvoegen, om overal, bij de meest gewone zoo wel als bijzondere gelegenheden, de kerkelijke huwlijks-inzegening langs zoo meer statelijk en doelmatig te verrigten, zoo dat de heilzame instelling, die wij bij dezen voorstaan, ook door de uitvoering zelve aangeprezen en bevorderd worde.

Het Synode eindigt dit woord, het welke het geoordeeld heeft te moeten rigten tot de gemeenten onder deszelfs herderlijke zorg, met de hartelijkste aanbeveling derzelve aan God en den woorde zijner genade, die magtig is, waarheid, liefde, reinheid en al wat goed is, onder haar op te bouwen en te bevestigen. Hem en zijnen Grooten Zoon, onzen Goddelijken Verlosser, zij eer en heerlijkheid in alle eeuwigheid!"

Gelijk Z. M. in Hoogstdeszelfs besluiten omtrent den Eeredienst der niet Katholijken in de zuidelijke provinciën, had goedgevonden voor denzelven te zorgen, onder den algemeenen naam van Protestantsche Kerken en Gemeenten (1), alzoo zagen ook de overige, van de Hervormden afgezonderde, Protestantsche genootschappen, in de noordelijke provinciën zich begrepen in de vaderlijke zorgen en onpartijdige beschikkingen van Z. M.

Beschikkingen van Z. M. ten behoeve der Remonstrantsche Broederschap.

Bij besluit van den 12den Maart vond Z. M. goed, op voordragt van den Kommissaris-Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde kerk, enz.: „te bepalen zekere jaarwedden, uit 's Rijks kas te voldoen, aan de Remonstrant-

(1) Zie boven bl. 201—207.

sche predikanten, in dat besluit bij namen gemeld; — voorts, in geval van vacature, ten aanzien van weduwen of minderjarige weezen van predikanten, beschikkingen vast te stellen; — de combinatiën en reductiën, waar zij zouden kunnen vallen, aan te bevelen, en de gelden, daardoor aan traktementen uit te winnen, disponibel te stellen ten behoeve van het Remonstrantsch Kerkgenootschap en deszelfs leeraars; — voortaan eenen jaarlijkschen staat van het fonds der Societeit, nevens eene opgave der uitgaven, uit hetzelve gedaan, te vorderen; — hetzelve fonds onverminderbaar te verklaren, en deszelfs inkomsten voor de meest behoevende leeraars en gemeenten, ook na den onderstand van 's Lands wege, te bestemmen, — met gevorderde opgave van den staat der respective gemeenten, — inhaesie der gemaakte bepalingen, aangaande het vragen van handopening tot het doen van beroepingen en het approberen der beroepen leeraren, en reserve van goedkeuring omtrent de verandering van het personeel der Commissie van vijf leden, ter behartiging der belangen van de Remonstrantsche Broederschap."

Besluit van Z. M. ten voordeele van de weduwen en weezen van Luterſche en Doopsgezinde leeraars.

Bij besluit van den 4den April vond Z. M. goed, om aan de weduwen en minderjarige weezen van Luterſche en Doopsgezinde predikanten, die toelage van den Lande genoten, dezelfde voordeelen te verzekeren, welke aan de weduwen en weezen van Hervormde en Remonstrantsche predikanten waren toegestaan, met in achtneming der bijzondere omstandigheden dier gemeenten.

Vestiging van eene Luterſche kweekschool te Amsterdam.

Z. M bij besluit van 2 Augustus 1815 eene Commissie benoemd hebbende tot de zaken van het Evangelisch-Lutersch kerkgenootschap, en van dezelve ontvangen hebbende hare considerattiën ten aanzien der meest geschikte wijze, waarop zoude kunnen worden gezorgd, dat aan hen, die tot leeraars bij hetzelve kerkgenootschap worden opgeleid, daartoe binnen dit Rijk gelegenheid wierd gegeven, vond goed, bij besluit van 5

Vestiging van eene Lutersche kweekschool te Amsterdam.

December 1716, te bepalen de volgende artikelen:

Art. 1. Er zal te *Amsterdam* gevestigd worden eene *Lutersche Kweekschool* (Seminarium) tot opleiding van hen, die zich bestemmen tot Leeraars bij het *Evangelisch-Lutersch Kerkgenootschap* dezer Landen

Art. 2. Tot dat einde zullen door Ons benoemd worden een *gewoon* en twee *buitengewone Hoogleeraren*.

Art. 3. De *gewone* Hoogleeraar, die *niet* te gelijker tijd Predikant zal mogen zijn, noch eenigen anderen gesalariëerden post bekleeden, zal eene jaarwedde uit 's Lands kas genieten van *f* 3000:-.

Art. 4. De *buitengewone* Hoogleeraren zullen genomen worden uit de Predikanten der Evangelisch-Luttersche Gemeente van *Amsterdam*, en in dat geval elk genieten eene jaarlijksche toelage van *f* 500:-. Indien, om onvoorziene en buitengewone omstandigheden, het buitengewoon professoraat aan iemand, buiten de genoemde Predikanten, mogt worden opgedragen, zullen Wij des zelfs belooning nader bepalen.

Art. 5. De Professoren genieten de *kollegiegelden*, bij § 135 en 136. van het reglement op het hooger onderwijs vastgesteld.

Art. 6. Op den gewonen Hoogleeraar worden van toepassing verklaard de verordeningen, in hetzelve reglement vervat, ten aanzien van het *emeritaat* en van het *weduwen pensioen* §. 138. en vervolgens; immers voor zoo verre die verordeningen niet moeten geacht worden de Professoren der hooge scholen bijzonder te betreffen.

Art. 7. Door dezelve zullen *kollegiën* worden gehouden over:

a. De natuurlijke godgeleerdheid.
b. De kerkelijke historie.
c. De bijbelsche uitlegkunde.
d. De dogmatiek.
e. De christelijke zedekunde.
f. De homiletiek en pastorale wetenschappen.
g. De theologische encyclopædie en methodologie.

Art. 8. De verdeeling dezer kollegiën onder de Hoogleeraren wordt door de natemelden Curatoren geregeld; daarbij nogtans in het oog houdende, dat de gewone Hoogleeraar ten minste in de helft der opgenoemde vakken zal moeten les geven, en de overige verdeeld worden onder de buitengewone Hoogleeraren.

Art. 9. De *taal*, waarvan zich de Professoren in het onderwijs op de kollegiën bedienen, zal bij uitsluiting de Latijnsche zijn, voorbehoudens het regt van Curatoren, om, onder goedkeuring van Onzen Kommissaris-Generaal voor het Onderwijs en voor de Kunsten en Wetenschappen, het geven van onderwijs in het Nederduitsch toetestaan omtrent zoodanige vakken, waaromtrent zij zulks nuttig mogten oordeelen. Vestiging van eene Lutersche kweekschool te Amsterdam.

Art. 10. De *akademische graden* van *kandidaat* en van *doctor* in de godgeleerdheid voor het Lutersch kerkgenootschap, zullen verleend worden door de theologische faculteit van de hooge school te Leijden, bij welke, in dat geval, de Hoogleeraar in de stellige godgeleerdheid zal vervangen worden door den gewonen Hoogleeraar van de Lutersche Kweekschool te Amsterdam, of, bij deszelfs afwezendheid, door den oudsten in dienst, of benoeming der buitengewone Lutersche Hoogleeraren.

Art. 11. De Lutersche Hoogleeraar zal, bij deze gelegenheid, bijzonder de functiën van *promotor* vervullen.

Art. 12. Na den jare 1819, en dus te rekenen van den jare 1820, zal niemand tot den predikdienst als Predikant bij het Evangelisch-Lutersch kerkgenootschap (de Hoogduitsche predikantsplaatsen alleen uitgezonderd) worden toegelaten, dan die, op de voorschrevene wijze, den graad van kandidaat in de godgeleerdheid bekomen, en, gedurende ten minste twee jaren, de lessen der Lutersche Hoogleeraren te Amsterdam bijgewoond heeft.

Tot dien tijd toe zal de toelating tot den predikdienst ook kunnen verleend worden op getuigenissen van aan buitenlandsche Akademiën behoorlijk volbragte studiën.

Art. 13. De graad van kandidaat in de letteren zal, bij de promotie der Lutersche kandidaten en doctoren, almede niet worden gevorderd, dan met den jare 1820.

Art. 14. Voor het overige zullen, ten aanzien der verleening dezer akademische graden voor de Lutersche godgeleerden en de daarbij af te nemen *examina*, de voorschriften gevolgd worden van het reglement op het hooger onderwijs, voor zoo verre dezelve daarop voegzaam kunnen worden toegepast.

Art. 15. Niemand zal als *student* aan de Lutersche kweekschool beschouwd worden, zonder zich, alvorens de lessen der Professoren bij te wonen, te hebben doen

Vestiging van eene Luterfche kweekfchool te Amfterdam.

infchrijven op de rolle der ftudenten, welke door den gewonen Hoogleeraar zal gehouden worden.

Ten aanzien dezer infchrijving zullen de bepalingen van het reglement op het hooger onderwijs §. 148 enz. worden geobferveerd.

Art. 16. De ftudenten aan de Luterfche kweekfchool zijn, even als die der lands en ftedelijke *Athenaea*, bevoegd, om mede te dingen naar de prijzen, waarvan de uitdeeling bij hetzelfde reglement aan de hooge fcholen is toegeftaan.

Art. 17. Onze Kommisfaris-Generaal voor het Onderwijs en voor de Kunsten en Wetenfchappen zal, na gedaan onderzoek omtrent de inrigtingen en fondfen, welke, tot onderftand van ftudenten, thans bij de Luterfche gemeente beftaan, Ons eene voordragt doen omtrent hetgeen dienaangaande zoude behooren te worden vastgefteld.

Art. 18. Het opzigt over de Luterfche kweekfchool te Amfterdam, en de zorg voor derzelver belangen, zullen worden opgedragen aan een kollegie van vijf curatoren, door Ons benoemd.

Art. 19. Dezelve zullen twee gewone vergaderingen te Amfterdam houden, en voorts zoo dikwijls zamenkomen, als door den voorzittenden curator noodig wordt geoordeeld. Aan de buitenleden zal, wanneer zij daartoe aanzoek doen, eene vergoeding van reiskosten worden toegeftaan, overeenkomstig de bepalingen, welke Wij deswege zullen vastftellen.

Art. 20. Curatoren voornoemd zullen met curatoren van het *Athenaeum* te Amfterdam de vereischte fchikkingen maken omtrent de betrekkingen tusfchen de beide ftichtingen.

Art. 21. Bij het openvallen van eenen profesforalen leerftoel, zal de voordragt van een drietal tot vervulling, door curatoren, met opgave der beweegredenen van hunne keuze, aan het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenfchappen worden ingezonden, en de definitive aanftelling door Ons gefchieden.

Kinder- fchool- en akademie-gelden voor Proteftantfche leeraars.

Bij befluit van den 1ften Augustus 1816 bepaalde Z. M. omtrent de kinder- fchool- en akademie-gelden, ten voordeele der Proteſtantfche leeraars, de volgende artikelen:

Art. 1. De thans in de provincie Holland (gerekend

naar derzelver voormalige grenzen) aanwezige predikanten, behouden het genot der kinder- school- en akademie gelden op den tegenwoordigen voet, zoo als ook de predikanten in de provincie Zeeland in het genot blijven der kindergelden, welke hun thans zijn geaccordeerd.

Kinder- school- en akademie-gelden voor Protestantsche leeraars.

Art. 2. Te rekenen van den 1sten Januarij 1817, zullen aan alle andere Hervormde, mitsgaders aan de Lutersche en Remonstrantsche predikanten, kinder- school- en akademie-gelden worden voldaan, op den voet welke hierna wordt bepaald.

Art. 3. Bij het overlijden of vertrek van de thans in Holland en Zeeland aanwezige predikanten, zullen de voorschreven kinder- school- en akademie-gelden voor derzelver eventuële opvolgers almede op den hier na volgenden voet worden berekend.

Art. 4. Het gewone kindergeld wordt bepaald op *f* 25:- 's jaars, voor elk der kinderen, die den ouderdom van twee en twintig jaren nog niet volkomen hebben vervuld, en nog tot geen' gevestigden stand gekomen of gehuwd, maar ten laste der ouders gebleven zijn.

Art. 5. Boven het gemelde kindergeld zal voor elken zoon van een' predikant, wanneer hij de Latijnsche scholen frequenteert, of, bijzonder onderwijs in de Latijnsche taal genietende, bewijs daarvan, door eenen rector der Latijnsche school geteekend, kan produceeren, een jaarlijksch schoolgeld van *f* 25:- worden voldaan.

Art. 6. Voor elken zoon van een predikant, die op een' der Nederlandsche hooge scholen of athenæa studeert, zal boven het kindergeld een akademiegeld van *f* 50:- 's jaars worden geaccordeerd, op attest van den rector der hooge school of van het athenæum. Dit akademiegeld zal uiterlijk gedurende den tijd van zes jaren kunnen genoten worden.

Art. 7. Indien hij in de godgeleerdheid studeert, zal deze somme tot *f* 100:- worden verhoogd, onder den naam van *theologisch akademiegeld*, onder gelijke bepaling.

Art. 8. De vermelde kinder- school- en akademie-gelden zullen ook genoten worden, ten behoeve der kinderen, door de weduwen der predikanten, of bij het overlijden van beide de ouders, door derzelver voogden.

De Kommissaris-Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde kerk, enz. vond goed, bij dispositie van 1 Julij 1816, bepalingen

Bepaling omtrent de Boekzaal.

Bepaling omtrent de Boekzaal. te maken omtrent het maandwerk *de Boekzaal*, voor zoo verre dat gedeelte betreft, onder den naam van *kerknieuws*, tot mededeeling van kerkelijke berigten geschikt, als hetwelk den titel zou voeren van *Boekzaal voor de geleerde wereld en tijdschrift voor de Protestantsche kerken in het koningrijk der Nederlanden*; en in welk bijzonder gedeelte, behalve het gewone kerknieuws, ook zouden worden opgenomen korte voorlezingen en voorstellen in ringsvergaderingen gedaan, biographiën van overledene predikanten, berigten van bijbel- en zendeling-genootschappen en advertentiën van kerkelijke kollegiën; met de volgende rangschikking op de plaatsing der kerkelijke berigten: De Hervormde Kerk — de Commissie tot de zaken der Remonstrantsche Broederschap — de Lutersche kerk, *a*) de Evangelisch-Lutersche, *b*) de Herstelde Lutersche — de Doopsgezinde gemeente — Kerkelijke berigten uit Nederlands Oost- en West-Indiën — Buitenlandsche kerkberigten.

Bepaling omtrent pensioen-trekkende kerkelijken uit in Frankrijk gelegen stichtingen. Bij besluit van den 20sten Mei bepaalde Z. M. dat de pensioen-trekkende kerkelijken, in het koningrijk der Nederlanden geboren en woonachtig, die voormaals leden van corporatiën of inrigtingen, in Frankrijk gelegen, pensioenen van het Fransch Gouvernement verworven hadden, op denzelfden voet behandeld zouden worden als de pensioen-trekkende kerkelijken, die behoord hebben tot, in het koningrijk der Nederlanden gelegen, corporatiën of inrigtingen; mits dienaangaande de bepalingen gevolgd werden, vervat in de besluiten van 4 Julij 1814 en 7 Maart 1815.

Gratificatie voor getierceerde gepensioneerden. De Gouverneur van Zuid-Braband verwittigde de geestelijke gepensioneerden, wier pensioen getierceerd was geworden, en die, op den 1sten October, den ouderdom van 66 jaren hadden bereikt, dat Z. M. dezelve bij besluit van den 23sten September, voor het jaar 1816, eene gratificatie had toegelegd van 300 guldens.

De Minister van Binnenlandsche zaken en de Directeur-Generaal der zaken van den Katholij-

ken Eeredienst eenige algemeene maatregelen hebbende voorgesteld, om het lot der onder-pastoors of vicarissen te verzekeren, en te beletten, dat hun traktement van de eene gemeente tot de andere niet te veel zou verschillen, zonder nogtans aan de plaatselijke besturen te willen ontnemen al hetgeen hun dienaangaande toekwam, heeft Z. M. op den 29sten November beslist: „ dat de onderstand van *f* 100:-, die aan de onder-pastoors was toegestaan, niet zal worden gerekend in hun traktement; — dat het maximum van dit traktement bepaald blijft op 500 frs. en het minimum op 300 frs.; — dat de traktementen der onder-pastoors zullen blijven betaald worden door de fabrieken der kerken, waaraan zij vast zijn; en in geval van ongenoegzame middelen dezer fabrieken, door de gemeenten; — dat, wanneer de gemeenten zouden gevraagd worden, om deze kosten geheel of ten deele te dragen, de plaatselijke besturen de bepaling van het traktement der onder-pastoors zullen voorstellen, zich houdende binnen de palen van het maximum en minimum, hier boven gezegd, en dat dit maximum zal mogen gebragt worden tot 600 franks, ten voordeele van de onderpastoors, die succursale kerken bedienen (1).

Omtrent de traktementen der onderpriesters en vicarissen.

In de fraaije kerk der Augustijnen te Brussel, welke sedert het vertrek der Engelsche armée, welke zich daarvan tot de godsdienstoefening had bediend, weder in orde gebragt, voor den Protestantschen Eeredienst ingerigt en met een fraai orgel voorzien was, werd op den 7den April het eerst die godsdienstoefening gehouden door D°. *J. W. Koning*, garnizoens-predikant te Brussel, in tegenwoordigheid van Z. M. benevens Hoogstdeszelfs gevolg van Generaals en verdere stafofficieren, alsmede van een aantal aanzienelijke vrouwen en andere personen van onderscheidene kerkgenootschappen. Zoo ook werd het Paasch-

De kerk der Augustijnen te Brussel aan den Protestantschen Eeredienst gegeven.

(1) *Nieuwe Gazette van Brugge*, N°. 459. en *Amsterd. Cour.* 1816. N°. 98.

feest op den 14den April, volgens het gebruik der Hervormde kerk, door denzelfden leeraar gevierd in de Nederduitsche taal voor het garnizoen en een aantal belijders van allerlei rang.

Inwijding eener Joodsche ring-synagoge in Oud-Beijerland.

De Israëlieten van Oud-Beijerland bragten de twee dagen van 26 en 27 April met stichting en vreugde door, ter gelegenheid der inwijding hunner nieuwe ring-synagoge. De Opper-Rabbijn der hoofd-synagoge te Rotterdam, hield op den 26sten in het voorm. gebouw eene toepasselijke redevoering, en op den 27sten eene stichtelijke leerrede. — De president dier gemeente, de vrederegter en de predikanten der Hervormde gemeente, woonden deze plegtigheid bij, welke, ondanks den grooten toevloed van aanschouwers van alle geloofsbelijdenissen, onder de stilste aandacht volvoerd werd.

Godsdienstige verjaring van Naardens verlossing.

Het tweede verjaarfeest der verlossing van Naarden werd door de ingezetenen dier stad op den 12den Mei godsdienstig gevierd; wapperende tevens de vlaggen van den toren en openbare gebouwen, en uit vele bijzondere huizen.

Godsdienstig genootschap ter viering der overwinning te Waterloo.

Een talrijk genootschap te Brussel vattede in Junij het godsdienstig voornemen op, om op den 18den dier maand een pelgrimaadje te doen naar de vlakte van Waterloo, ten einde er een lijkdienst te vieren voor de krijgslieden der onderscheiden natiën, die op dien dag zijn gesneuveld, verkiezende hetzelve daartoe de plaats, waar Z. K. H. de Prins *van Oranje* zijne wonde bekomen had, en zulks tot eene bijzondere eerbewijzing tevens, welke hetzelve jaarlijks wenschte te herhalen. — De Gouverneur, Grootkamerheer van Z. M., schreef aan de Heeren onderteekenaars van een, aan den Koning toegezonden, adres ter bekoming van autorisatie tot het oprigten dezes genootschaps, den volgenden brief.

MIJNE HEEREN!

De Koning kon niet dan gunstig aannemen de door U beraamde ontwerpen, om de nagedachtenis der roemvolle

gebeurtenisfen., welke, in de velden van Waterloo, den vrede der wereld verzekerd, onze onafhankelijkheid gegrondvestigd, en de wapenen van onze dappere troepen luister bijgezet hebben, te vereeuwigen. Het voornemen, dat Gij aan den dag gelegd hebt, Mijne Heeren! om de bewondering en erkentenis der Nederlanders voor den heldenmoed, door Z. K. H. den Prins *van Oranje*, ter gelegenheid van eene voor ons vaderland zoo belangrijke gebeurtenis, aan den dag gelegd, door een gedenkteeken te wijden, moest de goedkeuring van Z. M. wel wegdragen. Ik ben gelast, Mijne Heeren! ter uwer kennisse te brengen, dat de Koning niet geaarzeld heeft, om zijne oppermagtige bekrachtiging aan dit voornemen in te willigen, en ik verzoek U te geloven, dat het mij buitengemeen aangenaam is, Ul. den zoo gunstigen uitflag der demarches, welke gij gedaan hebt, en die door de zuiverfte vaderlandsliefde en door uwe verknochtheid aan Z. M. en aan zijn doorluchtig huis, ingegeven zijn, te kunnen mededeelen. Godsdienftig genootfchap ter viering der overwinning te Waterloo.

De bepalingen van het Genootfchap waren: 1°. zich op den 18den Junij naar het flagveld van Waterloo te begeven, en aldaar in de open lucht een *Te Deum* te zingen; 2°. die plegtigheid te verrigten op de plaats, waar de Prins *van Oranje* werd gekwetst; 3°. tot dat einde een altaar onder eene tent op te rigten met op die omftandigheden toepasfelijke zinnebeelden; 4°. een wit fatijn vaandel te voeren met op de inftelling toepasfelijke zinnebeelden; aan den eenen kant het opfchrift hebbende: *aan de fchimmen van onze dapperen; overwinning van Waterloo*; aan den anderen: *God, de Koning en 't Vaderland*; boven op hetzelve een cypres en lauwerkroon. — Uit gebrek aan tijd bepaalde zich de plegtigheid voor dit jaar flechts bij eenen lijkdienst, gevolgd van het *libera* daags na den verjaardag in de kerk van Waterloo. — Het getal der inteekenaars bij dit genootfchap beliep reeds 300.

Eenvoudig was de uitfchrijving van den plegtigen dankftond, door Z. M. den Koning op den 18den Junij bepaald, door den Kommisfaris-Generaal, provifioneel belast met de zaken der Hervormde kerk. „ De herinnering aan genoten Uitfchrijving van eenen dankftond op 18 Junij, door

den Kommissaris-Generaal voor de zaken der Hervormden.

weldaden verlevendigt in elk welgesteld hart het gevoel van dankbaarheid aan Hem, wien men de weldaden verschuldigd is — den 18den Junij aanstaande is de eerste verjaardag der beslissende overwinning, waardoor de Almagtige in de velden van Waterloo de ontwerpen der heerschzucht heeft verijdeld, de verschrikkelijkste rampen afgewend, den vrede in Europa hersteld, en ons in het bezit verzekerd van al het goede, hetwelk wij thans mogen genieten. — Het kan niet anders, of bij de herinnering aan deze voor altijd gedenkwaardige verlossing, moeten Nederlanders de behoefte gevoelen, om hunne levendige erkentenis aan hunnen Goddelijken Redder, door eene gemeenschappelijke hulde, openlijk aan den dag te leggen." Aldus luidde deze opwekking, den 10den Junij uitgeschreven.

Uitschrijving door den Directeur-Generaal voor den Katholijken Eeredienst.

De uitschrijving van dien dankstond, van den 12den Junij, door den Directeur-Generaal voor de zaken van den Roomsch-Katholijken Eeredienst, was van den volgenden inhoud:

Hebben er voor de Nederlanders immer bijzondere redenen bestaan, om, op eene plegtige wijze, aan den Allerhoogsten hunne dankzeggingen en gebeden op te zenden, dan is het gewisselijk bij de verjaring van den heugelijken veldslag, welke, door Gods zegen, zoo gelukkig en zoo roemrijk door de magtige wapenen der vereenigde legerbenden, op den vijand van rust en orde, van vrijheid en volks-onafhankelijkheid, is bevochten. Hoe rampzalig toch zoude de staat van ons vaderland geweest zijn; aan welke ijsselijke tooneelen van plundering, brand en moord ware het blootgesteld geworden, indien de heilige strijd, met zoo veel hardnekkigheid om het behoud onzer zelfstandigheid, om het voortduren van den vrede, om het beveiligen onzer haardsteden, om het handhaven onzer bezittingen, om het beschermen onzer vrouwen en kinderen gevoerd, ten onzen nadeele was beslist geworden.

Trouwens, de zon des vredes was naauwlijks over ons, zoo vele jaren geteisterd en uitgeputte, vaderland aangebroken; naauwlijks waren de gestopte bronnen van welvaart en bestaan opgedolven; naauwlijks ademden en smaakten wij zegen onder het vaderlijk bestuur van eenen

weldadigen, verlichten Vorst; naauwlijks verhieven wij ons, zoo lang onder de verdrukking gekromd, hoofd, en waren wij trotsch, ons gesteld te zien onder den rang van vrije, onafhankelijke volkeren; of het onuitblusch-bare vuur des oorlogs verspreidde reeds deszelfs verdelgende dampen tot op de heerlijke, vruchtbare landsdouwen der schoone Zuidelijke Provinciën, en dreigde het alle die verkregene schatten over het geheele koningrijk te verwoesten, en tot op den wortel uit te branden.

Uitschrijving door den Directeur-Generaal voor den Katholijken Eeredienst.

Dank zij den Allerhoogsten, welke zich onzes lots aangetrokken, ons voor alle die rampen behoed, en ons alle zegeningen gelaten heeft, die wij verkregen hadden, en nog verder van het regtvaardig bestuur eenes liefderijken Konings te wachten hebben. Wij Nederlanders toch gevoelen met tevredenheid en dankerkentenis ons geluk, daar wij, met grond, ons kunnen beschouwen als een uit de oudheid herboren volk; hetgeen met den geest des tijds voortgeschreden, in alle opzigten daarvan de vruchten in volle mate kan inoogsten, en tot deszelfs heil aanwenden; hetgeen binnen de palen van regt en zedelijkheid blijvende, zich naar eigen denkbeelden en gevoelens kan ontwikkelen en vormen, en hetgeen dankbaarlijk moet erkennen, dat het in alle betrekkingen met zorg en liefde wordt beschermd, en ruimschoots in de voorregten deelt, die de staatsregeling en de wetten allen beloven.

Wij moeten dus overtuigd zijn, dat het onze heiligste pligt is, ons voor den Hoogen God neer te werpen, en hebben onze dankzeggingen met ware godsvrucht en aandacht op te offeren. Dat de Katholijken zich derhalve beijveren, om aan het heilzaam doel Zijner Majesteit op eene plegtige wijze te beantwoorden, zoo als Hoogstdezelve, te dezen einde, bij besluit van den 8sten Junij n°. 123, mij, voor zoo verre den Katholijken Eeredienst betreft, heeft belast, tegen Dingsdag den 18den dezer, de eerste verjaring van den beslissenden slag van Waterloo door een *Te Deum* te doen vieren.

Dan vergeten wij, bij deze gelegenheid, ook niet de zielen dier helden, volgens het aloude gebruik der Roomsch-Katholijke kerk, indachtig te zijn, die hun dierbaar bloed in dezen strijd gestort, en denzelven met hun leven betaald hebben. Zij mogen op onze hartelijke tederheid, broederlijke deelneming en innigst mededogen aanspraak maken, die ongelukkigen, die door hunnen onweerstaanbaren moed en weergaloze dapperheid, het slagtoffer van den vernielenden strijd werden.

Uitschrijving door den Directeur-Generaal voor den Katholijken Eeredienst.

Even min mogen wij verzuimen den God der heerscharen te smeeken, dat de zoo gelukkiglijk gevestigde vrede bestendig wezen, dat de onderlinge vriendschap tusschen de bondgenooten voortduren, Europa eenmaal rust en zegen behouden, en ons vaderland, door handel en zeevaart, kunsten en wetenschappen bloeijen mogt; dat onderlinge broederliefde onder alle ingezetenen, dat godsdienst, deugd en zedelijkheid meer en meer aangekweekt, en ons land door brave en zedelijke vertegenwoordigers en ambtenaren bestuurd worde, en vooral dat wij langen tijd het geluk mogen hebben van te blijven onder het vaderlijk bestuur van onzen geliefden en goeden Koning, waaronder wij thans zijn, en dat bestendige zegeningen op Hem en Hoogstdeszelfs doorluchtig huis over het algemeen, en op Neêrlands dapperen Erfprins in het bijzonder, nederkomen, die door zijnen heldhaftigen moed zoo veel tot redding van het vaderland, in dat hagchelijk tijdstip, bijgedragen, en de rust van Europa door zijn vorstelijk bloed gekocht heeft, die kortelings verbonden met eene Russische liefderijke Prinses, waarvoor elk Nederlander zoo gaarne 's hemels zegen afbidt, de banden van vriendschap tusschen dat hof en het onze naauwer en naauwer toehaalt, en de zuilen onzer vrijheid en onafhankelijkheid voor alle tijden grondvest en schraagt.

Viering van den 18den Junij in 's Gravenhage.

In 's Gravenhage werd den 18den Junij op de navolgende wijze gevierd. Des morgens ten 8 uren begaven zich de twee bataillons schutterij, benevens de onderscheidene korpsen, de bezetting der residentie uitmakende, alsmede de kweekelingen der krijgsschool te Delft, twee bataillons nationale militie en een eskadron huzaren, daartoe van Leijden en Delft gekomen, naar het veld van de maliebaan. Z. M. met Hoogstdeszelfs staf, verzeld van den militairen Gouverneur van Zuid-Holland, benevens een aantal Generaals en Hoofdofficieren, reden omstreeks 10 uren van het paleis naar het gezegde veld, onder het losbranden van het geschut. Na gehoudene inspectie der aldaar geschaarde korpsen, die voor Hoogstdenzelven paradeerden en daarna aftrokken, keerde de Koning onder het aanhoudend vreugdegejuich eener tallooze menigte, naar het paleis terug;

van

van waar Z. M. zich, alsmede HH. KK. HH. Mevrouwen de Prinsessen Douarieres van Oranje-Nassau en van Brunswijk, op den middag, tot het dankuur bestemd, naar de groote kerk begaven en den godsdienst bijwoonden. — Er was voorts groot diner ten hove, en werd, zoo aan de schutterij als aan alle de vermelde troepen, eene uitdeeling gedaan van brood, vleesch, kaas en wijn, terwijl aan al de Heeren officieren een maaltijd gegeven werd. — Des avonds was er schouwburg in gala en eene algemeene illuminatie.

Alle de dagbladen hielden voorts beschrijvingen in van de godsdienstige hulde, de militaire paraden, de algemeene vreugdebetooningen, zoo door maaltijden en festijnen, als door toepasselijke vertooningen in de schouwburgen, openbare volksspelen en verlustigingen, en de algemeene illuminatiën van openbare en bijzondere gebouwen, al hetwelk, naar plaatselijke gelegenheden en gewoonten gewijzigd, alom het eenparig gevoel van de Nederlanders wegens de zoo gelukkige als luisterrijke gebeurtenis, welke den dag van 18 Junij gedenkwaardig had gemaakt, en voor den telg van het koninklijk huis, wiens moed en beleid tot de gelukkige uitkomst van dien dag zoo veel had toegebragt, op de ondubbelzinnigste wijze aan den dag legde. Algemeene viering van het feest van 18 Junij.

Bij de uitschrijving van den algemeenen dankdag voor de overwinning op de Algerijnen door den Heer *Goubau*, als Directeur-Generaal voor de zaken van den Roomsch-Katholijken Eeredienst, tegen den 20sten October (1), had Z. Exc. tevens gevoegd de aanbeveling der voorbidding voor den gezegenden staat van H. K. H. Mevrouw de Prinses van Oranje, volgens besluit van Z. M. van 25 September (2). Alle de Nederlandsche, alsmede de twee Fransche Bisschoppen van Metz en Kamerijk, welker kerspelen zich tot dus verre in de provinciën van Luxemburg en Over de aanschrijving aan de Room. Katholijken tot voorbidding voor de zwangerheid der Prinses.

(1) Zie Jaarboek 1816, St. I. bl. 125.
(2) Jaarboek van 1816, St. I. bl. 36.

Over de aanschrijving aan de Roomsch-Katholijken tot voorbidding voor de zwangerheid der Prinses.

Henegouwen en het Doornikfche uitstrekten, vaardigden achtervolgens herderlijke brieven uit, om openbare gebeden te doen voor de gelukkige verlossing van H. K. Hoogheid. De Bisschop van Gent alleen veroorloofde zich, in deze het stilzwijgen te houden; een stilzwijgen, te meer in het oog vallende bij den ijver, waarmede andere Kerkvoogden deze godsdienstige verrigting aandrongen. — Van de ongunst van het jaargetijde tevens en van den gezegenden staat der Prinsesse gewagende, merkte de Bisschop van Doornik, Z. Hoogw. *F. J.* Baron *Hirn*, op: „het schijnt „dat God niet weet te straffen zonder eenige „trekken van zijne goedertierenheid te doen door„dringen. Het is dus, met eene bewonderens„waardige wijsheid de bewerkingen van deszelfs „regtvaardigheid en van zijne goedheid in het even„wigt brengende, dat Hij ons gedurig tot zich „roept door de keure der straffen en der welda„den, door de tegenovergestelde gevoelens der „vrees en der dankbaarheid; het is dus, dat Hij „de bewijzen vermenigvuldigt van eene leer, die „de kerk onophoudelijk tegen de dwalingen der „aanhangers van andere gezindheden heeft be„weerd, namelijk, dat God opregtelijk de zalig„heid van alle menschen wil (1)." — Om alle de ledematen der kerspelen aan te sporen tot dit werk van liefdadigheid, zoo als de Vicaris-Generaal van het Bisdom van Mechelen, Z. Hoogw. *J. Forgeur*, hetzelve noemde, wilde hij dat de Pastoors en Kapellanen aan de geloovigen zouden zeggen, dat zij, door aan de oogmerken van Z. M. in dezen te voldoen, den wil van God zouden volvoeren, en één voorschrift der tien geboden vervullen: eert uwen vader en uwe moeder. „Zegt hun — was zijne vermaning — dat deze „waarheid is gegrondvest op het door den „Apostel geleerd beginsel: er is geene magt, „dewelke niet van God komt; en dat gevolglijk „de Koning zijn gezag alleen van God heeft

(1) *Dagbl. van Noord-Braband*, N°. 86.

„ ontvangen; zegt hun dus, dat zij door het „ gezag des Konings, offchoon niet tot onze „ kerk behoorende, te eerbiedigen, in hem het „ gezag van God eerbiedigen, en dat zich te ver- „ zetten tegen zijnen wil, wanneer hij niets be- „ geert, wat ftrijdig is met de wet van God, „ of met die van de kerk, niets anders is, dan „ zich te verzetten tegen den wil van God; zegt „ hun nog daarenboven, dat hun eigenbelang „ vordert, dat zij vurig en aanhoudend den Hee- „ re bidden tot het einde, hun door Z. M. op- „ gegeven, wijl zij, op dusdanige wijze bidden- „ de, kunnen hopen, van God de genade te zul- „ len verwerven, van een rustig en vreedzaam „ leven te mogen leiden in allerlei werken van „ godsvrucht en zuiverheid der zeden, (het is „ uit dezen hoofde, dat de H. Paulus wil, dat „ men voor de Koningen zal bidden) en bovenal „ de gunst van door onzen doorluchtigen Vorst, „ overeenkomstig zijne belofte, befchermd te „ worden in de vrije uitoefening van onzen Hei- „ ligen Godsdienst (1)." — De Bisfchop van Namen, Z. Hoogw. *Ch. F. J. Pifani de la Gaude*, bragt in zijne aanfchrijving de volgende bedenkingen. „ De Heer heeft ons, in zijne altijd regt- „ vaardige en aanbiddelijke wegen, gefteld onder „ het beftuur van eenen Vorst, die niet is van „ onze godsdienstige gemeenfchap: maar welke „ voortreflijke hoedanigheden verfieren den geest „ van onzen Koning. Hij is goed, regtvaardig, „ gemeenzaam, een vader zijner onderdanen, die „ hij gelukkig wil maken. Hij wil eenen gods- „ dienst befchermen, dien de meerderheid zijner „ onderdanen belijdt; hij zal de Katholijke kerk „ en hare dienaars befchermen, hun de vrijheid „ verzekerende in de oefening hunner heilige plig- „ ten; hij heeft hierop zijn woord gegeven, en „ zijne fpreuk is: *Je maintiendrai.* Zouden wij „ dan kunnen weigeren te bidden voor Z. M., „ voor de Koningin, voor het koninklijke huis,

Over de aanfchrijving aan de Roomsch-Katholijken tot voorbidding voor de zwangerheid der Prinfes.

(1) *Alg. Nederl. Cour.* N°. 496.

Over de aanschrijving aan de Roomsch-Katholijken tot voorbidding voor de zwangerheid der Prinses.

,, voor de gelukkige bevalling van de doorluchtige Prinses, bestemd om telgen te geven aan den koninklijken stam en tevens eenen nieuwen steun aan den pas opgerigten Belgischen troon; onze wenschen niet vereenigen met die van onzen Koning voor het algemeen geluk, al ware het alleen tijdelijk, zoo als de H. *Chrysosthomus* het uitdrukt. — En wie weet, of onze God, geneigd op onze gebeden, getroffen door de eigenaardige deugden van dezen goeden Vorst, door de regtschapenheid van zijn hart, door zijnen opregten wensch, om te wandelen in den weg der zaligheid, hem niet eenmaal zal terug brengen tot den godsdienst zijner voorouderen, in den schoot der ééne en ware kerk, tot de eenheid des geloofs, hetwelk vier vijfde gedeelten zijner onderdanen belijden? Wie weet, of zijn doorluchtige zoon, de Kroonprins, de Belgen zoo zeer minnende, van hen zoo zeer bemind, even zeer het voorwerp onzer gebeden, aan de bewegingen der Goddelijke genade toegevende, niet eenmaal met hen eenen nieuwen band van vereeniging zal willen strengelen, zoo onwaardeerbaar als wezenlijk voor het waar, altijdurend geluk! — Wie weet, of de Groothertogin, zijne voortreffelijke gemalin, die zijn hart bezit en in zijn lot deelt, alsdan zijn voorbeeld niet zou volgen, en, nu reeds zoo nabij aan het Katholijk geloof door haren godsdienst, zich niet ten eenigen dage zou wenschen te vereenigen in den schoot der ware kerk, welke één is en slechts één moet zijn? Heeft ons stift niet onlangs eene dergelijke schitterende stof van stichting gevonden in de gelukkige terugkomst eener Russische Gravin, door hare deugden onderscheiden en het geluk uitmakende van het doorluchtig huis, waaraan zij zich heeft verbonden (1), tot de Roomsche kerk? Biedt het hof zelf van *Frans I* ons in dezen

(1) De Gravin *J. de Berlaimont*.

„ tijd zulk een treffend schouwspel niet (1)? „ Ach! O. Z. G. B. de schatten der goddelijke „ barmhartigheid zijn onuitputlijk; wenden wij „ ons derwaarts met een vol vertrouwen, en „ smeeken wij God, dat Hij ons de volheid zij„ ner genade schenke. Dat wij hierin niet min„ der zijn dan de eerste Christenen, en dat wij, „ door dezelfde gevoelens als zij bezield, uit den „ grond van ons hart sprekende, tot onzen Ko„ ning dezelfde gevoelens uiten als *Athenagoras* „ tot *Marcus Aurelius*, welke wij hier met ge„ noegen herhalen: ja, Sire! wij bidden, en „ zullen niet aflaten den Opperheer der Heeren „ en der Koningen te bidden, voor uw gelukkig „ bestuur, voor de opvolging van uwen door„ luchtigen zoon (hetgeen regtmatig is) aan zij„ nen vader na vele jaren, dat uwe magt zich „ steeds uitbreide, en dat eindelijk u alles wel „ gelukke; wij zelve hebben hier belang bij, ten „ einde onze dagen te slijten in vrede en u te „ kunnen gehoorzamen in alles, hetwelk gij ons „ beveelt, niet strijdig met de belijdenis van ons „ geloof. — Laten wij, eindelijk, aan onzen ge„ liefden Koning zeggen, maar met vrij wat meer „ vertrouwen, hetgeen de vaders der twee kerk„ vergaderingen, de eene onder *Constantius*, de „ andere onder *Alarik*, zeiden tot die twee „ Vorsten, beide van eene van hen verschillende „ gemeenschap: ja wij bidden, en zullen bidden „ den Heere God voor het geluk uwer regering, „ voor de verlenging uwer dagen, van die uwer „ koninklijke gemalin en van uwe kinderen, en „ dat Hij, het heil uwer Staten bevestigende, „ dezelve vergroote, en er bovenal de regtvaar„ digheid en de goede trouw doe heerschen, en „ ze door zijne almagt bescherme (2)."

Over de aanschrijving aan de Roomsch-Katholijken tot voorbidding voor de zwangerheid der Princes.

Iemand, die zich niet noemde, maar verklaarde niet te behooren tot de godsdienstige gezindheid van Z. M., meende omtrent dezen aandrang,

(1) De gemalin van den Aartshertog *Karel*.
(2) *Mercure d'Anvers*, N°. 273.

Aanmerking over den geuiten wensch van den Bisschop van Namen.

door den Bisschop van Namen bij zijne geloovigen gebruikt, in het openbaar te moeten aanmerken: ,, dat het gegeven vooruitzigt of het geuit verlangen, dat de Koning of de zijnen tot den Roomsch-Katholijken godsdienst zouden overgaan, als een aandrang tot voorbidding aangevoerd, meer ergernis dan stichting zou kunnen aanbrengen in een land, waarin de onderscheiden gezindheden vrijheid van godsdienst genieten, en de verlichte mensch met innig genoegen den zegepraal der heilzame verdraagzaamheid ziet en ondervindt. — Het was toch, sedert de afschudding van het Spaansche juk, dat de hoofden van het vorstelijk stamhuis niet meer tot den Roomsch-Katholijken godsdienst hadden behoord; men kon dus niet verlangen, dat Z. M. daarvan afgaan zou, omdat een grooter getal, dan weleer, een ander godsdienstig denkbeeld zijn toegedaan; ten zij men wilde stellen, dat zulks om staatkundige redenen ware te verwachten; en welk denkbeeld zou men alsdan moeten vormen van de opregtheid van zoodanige verandering van belijdenis; — en welk slecht voorbeeld zou de Vorst niet geven, die door bedenkingen van eigenbelang zou afgaan van den godsdienst zijner vaderen? — Nederland leverde tegenwoordig een voorbeeld op van verdraagzaamheid, onder de meest verschillende godsdienstgezinden van eenig land der wereld; alles was op dat punt verlicht, verstandig, menschlievend en in volkomen prijzelijke rust; ieder genoot te dien opzigte eene volkomen vrijheid van geweten; doch wat zou hiervan worden, wat zou er het noodwendig gevolg van zijn, wanneer de Vorst een voorbeeld gaf, hetwelk die verdraagzaamheid en godsdienstrust verstoorde. — Ook zou, naar het oordeel van den schrijver dezer aanmerking, geen verstandig Roomschgezinde, de gevolgen daarvan inziende, begeren, dat de Vorst om staatkundige redenen tot zijnen godsdienst zou overgaan. — Dat elk met den Koning en het Gouvernement in zijnen kring slechts medewerkte tot bevordering van het

algemeen tijdelijk heil, en het zou, in weerwil van eenige bekommering, den lande meer voordeel en rust aanbrengen, dan godsdienstgeschillen in dezen tijd te opperen (1)."

Jaarlijksche lijkdienst voor gestorvene mili[illegible]en te Brussel.

Onder het Oostenrijksch bestuur bestond in de Nederlanden de godsdienstige gewoonte, om voor de, in den loop des jaars afgestorven, militairen den lijkdienst, op eene plegtige wijze, te Brussel te doen verrigten. Z. M. hernieuwde deze instelling bij besluit van den 30sten October, en vond goed, gemelden dienst ten koste van 's lands schatkist te doen plaats grijpen. Dien ten gevolge werd er op Woensdag den 6den November in de kerk van St. Michiel en Gudula eene mis, ter lavenis der zielen van de in dit jaar afgestorvene Nederlandsche militairen, benevens een lijkdienst gedaan, waarbij het garnizoen tegenwoordig was.

Het mogt Z. M. den Koning nog niet gebeuren, met gemeen overleg van Z. H. den Paus, eenige nieuwe schikkingen tot stand te brengen, ter vervanging van het concordaat van 1801 met den H. Stoel, hetwelk alle de Belgische kerken in zich bevattede. Ter voorkoming van alle gevaar voor de rust der zuidelijke provinciën, welke uit dezen staat van regeringloosheid in geestelijke betrekkingen zou kunnen ontstaan, was Z. M. bedacht op het nemen van den volgenden maatregel.

Besluit van 10 Mei, ter aanwijzing der ambtenaren voor de werkzaamheden in de naarkoming van het Concordaat met den Paus. (Staatsbl. no. 23.)

Gezien het Concordaat tusschen het Fransche Gouvernement en den Pauselijken Stoel, op den 20sten Messidor IXde jaar gesloten, mitsgaders de organieke artikelen daartoe betrekkelijk van denzelfden datum, en beide bij de wet van 18 Germinal van het Xde jaar afgekondigd; — gezien de Pauselijke bulle, in dato den 18den der kalenden van September 1801 te Rome gegeven, waarbij het voorn. Concordaat is geratificeerd en gepubliceerd, en alle de geestelijke personen zijn gelast zich naar deszelfs inhoud, ten allen tijde, stiptelijk en zonder tegenzeggen te gedragen; —

(1) *Vriesche Cour.* N°. 46.

Besluit van 10 Mei, ter aanwijzing der ambtenaren voor de werkzaamheden in de naarkoming van het Concordaat met den Paus. (Staatsbl. no. 23.)

gezien de Pauselijke bulle van den 3den der kalenden van December 1801, waarbij, ten gevolge der bovengemelde organieke artikelen, het tegenwoordig Aartsbisdom van *Mechelen* en de daaraan suffragerende Bisdommen van *Namen*, *Doornik*, *Gent* en *Luik* zijn ingesteld en gevestigd, met vernietiging van het toenmalig Aartsbisdom van *Kamerijk*, en de daaraan toen onder anderen suffragerende Bisdommen van *Doornik*, *Namen*, mitsgaders van het toenmalig Aartsbisdom van *Mechelen* en van de daaronder toen, onder anderen, suffragerende Bisdommen van *Luik*, *Yperen*, *Gent*, *Roermonde* en *Brugge*, en welke bulle bij het besluit van den 29sten Germinal Xde jaar is gepubliceerd; — eindelijk gezien de wijzigingen in de reeds meergemelde organieke artikelen, daargesteld bij het decreet van 28 Februarij 1810 en bij het besluit van Z. M. van 7 Maart 1815; — en overwegende, dat de uitoefening van den openbaren eeredienst in het Aartsbisdom van *Mechelen* en de daaraan suffragerende Bisdommen, het kerkelijk gezag der geestelijken, in de territoriale circumscriptie van hetzelve, even zeer als het traktement en de pensioenen dier geestelijken, tot hiertoe naar de voorschriften der hierboven aangehaalde verordeningen zijn geregeld gebleven, en dat, met het genot der, bij dezelve verzekerde, voorregten, in een noodzakelijk verband staat de animadversie der misdragingen (*abus*), waaraan geestelijke personen zich in de waarneming hunner ambtsverrigtingen mogten schuldig maken, en tegen welke bij die verordeningen is voorzien; doch dat, te dezen aanzien, de veranderde omstandigheden het hebben noodig gemaakt, om bepaaldelijk aan te wijzen de autoriteiten en ambtenaren, door welke in den tegenwoordigen staat van zaken zullen worden vervangen de daarbij opgenoemde Fransche autoriteiten en ambtenaren, immers tot zoo lange met Zijne Heiligheid, naar aanleiding van het 17de artikel van het boven aangehaald Concordaat, eene nieuwe overeenkomst zal zijn getroffen; — heeft Z. M. op den 10den Mei besloten.

Besluit van 10 Mei, ter aanwijzing der ambtenaren voor de werkzaamheden in de naarkoming van het Concordaat met den Paus. (Staatsbl. no. 23.)

Art. 1. De werkzaamheden, welke bij de hier voren vermelde verordeningen zijn opgedragen aan den Franschen Staatsraad, aan het lid uit denzelven, belast met de zaken van den Eeredienst, aan den Minister van den Eeredienst in Frankrijk en aan de Fransche Prefekten, zullen voortaan in ons Rijk, immers provisioneel, zijn opgedragen, namelijk aan de Commissie uit den Raad van State, belast met de waarneming der belangen van den Roomsch-Katholijken Eeredienst, zitting houdende te Brussel, voor zoo veel betreft de werkzaamheden, die bij de vermelde verordeningen waren opgedragen aan den Franschen Staatsraad.

Aan den Directeur-Generaal van den Roomsch-Katholijken Eeredienst, voor zoo veel betreft de werkzaamheden, welke opgedragen waren aan het lid uit den Staatsraad, belast met de zaken van den Eeredienst, mitsgaders aan den Minister van den Eeredienst in Frankrijk, en aan de Gouverneurs der provinciën, voor zoo veel betreft de werkzaamheden, welke aan de Fransche Prefekten waren opgedragen.

Art. 2. De Directeur-Generaal der zaken van den Roomsch-Katholijken Eeredienst zal naauwkeurig toezien en zorgen, dat stiptelijk in acht worden genomen, zoo wel alle de bepalingen van het concordaat en van de organieke artikelen tot hetzelve behoorende, behoudens de wijzigingen daaromtrent bij stellige decreten of besluiten ingevoerd, als de vormen, die daarbij zijn voorgeschreven, ten einde alle misdragingen door geestelijke personen, in hunne ambtsverrigtingen begaan, te keer te gaan, te beteugelen of te doen bestraffen.

Art. 3. Alle autorisatiën of vergunningen, die, achtervolgens dat concordaat en die organieke artikelen, aan Ons zullen moeten worden gevraagd, zullen door de tusschenkomst van gem. Directeur-Generaal ter Onzer kennisse moeten gebragt worden, en zal dezelve Ons tevens zoodanige voordragten aanbieden, als hij in de omstandigheden mogt vermeenen noodzakelijk te zijn.

Art. 4. De Commissie uit den Raad van State, te Brussel residerende, Onze Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken, en de Directeur-Generaal der Zaken van den Roomsch-Katholijken Eeredienst, zijn, ieder voor zoo veel hem betreft, met de executie van dit besluit belast; zullende Onze Minister van Justitie hetzelve dadelijk ter kennisse brengen van de beide Geregtshoven en de Regtbanken in de zuidelijke provinciën en van het openbaar Ministerie bij dezelve; en wordende Onze Mi-

nister van Binnenlandsche Zaken belast, om hetzelve besluit aan de Gouverneurs der zuidelijke provinciën te doen toekomen, respectivelijk, met aanbeveling van de stiptste nakoming van hetzelve, zonder verwijl, connivencie noch dissimulatie.

Bezwaar van den Bisschop van Namen daartegen weggenomen door den Directeur-Generaal.

Bovenstaand besluit eenige ongerustheid hebbende gebaard aan den Bisschop van Namen, en deze zijne bezwaren aan de voeten des troons hebbende open gelegd, bekwam den 15den Junij door den Directeur-Generaal voor den Roomsch-Katholijken eerdienst dit antwoord: „ dat het eene bekende zaak was, welke onzekerheid sedert Zr. Ms. komst tot den troon omtrent de geestelijke zaken geheerscht had, en dat het oogmerk van de wet van den 10den Mei alleen was, om een einde te maken aan die verschillende denkwijze; dat het Concordaat van 1801, in zich bevattende alle de Belgische kerken, thans, wilde men in geene regeringloosheid vervallen, kracht van wet moest behouden, tot dat men, met gemeen overleg, eene nieuwe schikking zou hebben tot stand gebragt; dat de wetten, uitgevaardigd ten gevolge van het Concordaat, almede als alle andere Fransche wetten, in kracht moesten blijven; 1°. omdat zulks bij het 2de der additionele artikelen van de Grondwet werd voorgeschreven; 2°. omdat dezelve grootendeels tot de uitvoering van het Concordaat betrekking hadden; 3°. omdat dezelve eene vernieuwing waren van die wetten en gebruiken opzigtelijk de kerk, welke hier te lande ten allen tijde waren in acht genomen, en ook tot de attributiën van de souvereine magt behoorden; — dat, wat aanging de reclamatiën zoo van den Paus als van de geestelijkheid ten opzigte dezer wetten, als zijnde dezelve niet overeenkomstig het Concordaat, deze wetten echter, zoo lang men het niet van weerskanten omtrent dezelve eens was, moesten blijven bestaan, ten einde een algemeenen, hoewel provisioneelen, maatregel te hebben; dat hij, in allen geval, wel expresselijk gelast was te verzekeren, dat, zoo

deze wetten in eenig punt met het Concordaat mogten strijden, of, niet met hetzelve strijdende, het geweten van sommigen verontrusten, Z. M., wiens regtvaardigheid, zachtmoedigheid en weldadigheid bekend waren, dezelve niet zou aanwenden, en dat men, in het vervolg, even min, als sedert Z. M de teugels van het bewind in handen had genomen, deswege ontrust zou worden."

Brevet van den Paus aan den Bisschop van Gent.

Inmiddels had Z. H. de Paus *Pius VII* aan den Bisschop van Gent geschreven den volgenden brief.

Eerwaardige Broeder, Heil en Apostolischen zegen!

Wij hebben den brief ontvangen, dien gij ons den 3den October des jongstverloopen jaars geschreven hebt, waarin gij, na ons met onzen gelukkigen wederkeer in de stad Rome geluk gewenscht te hebben, ons met de grootste naauwkeurigheid kennis geeft van al het voorgevallene in het Koningrijk der Nederlanden, betrekkelijk de zaken van den Godsdienst, inzonderheid bij gelegenheid der nieuwe Constitutie, en ons alle de daartoe betrekkelijke documenten gezonden hebt, ten einde wij des te beter van al, wat dit onderwerp betreft, kennis mogten verkrijgen.

Wat het eerste gedeelte van uwen brief betreft, zoo verklaren wij u, dat wij bijzonder gevoelig en erkentelijk geweest zijn, zoo over dit door u gegeven blijk van verknochtheid, als over de vreugde, welke, naar gij ons meldt, onder de Volkeren dier Provinciën is uitgebarsten, op de tijding van onze verlossing. Wij kennen hunne standvastige verknochtheid aan den Katholijken Godsdienst en aan den Leerstoel van St. Pieter; ook ons zijn zij inderdaad zeer dierbaar.

Wat het tweede gedeelte van uwen brief betreft, zoo kunnen wij niet genoeg het bewijs roemen, hetwelk de zorg, welke gij genomen hebt, om aan den Apostolischen Zetel een verhaal van deze geheele zaak te doen toekomen, ons verschaft van uwe uitmuntende gezindheden en van die uwer Collega's jegens ons. Gij zult niet verwonderd geweest zijn, dat wij u niet vroeger van de ontvangst van uwen brief verwittigd hebben. Wij zijn daarin verhinderd geworden, zoo door de veelheid der werkzaamheden, waarvan wij schier overstelpt zijn, als door de noodzakelijkheid, waarin wij ons bevonden, om vol-

Brevet van den Paus aan den Bisschop van Gent.

gens het gebruik van den Heiligen Stoel, al hetgene gij ons gezonden hebt, aandachtig gade te slaan, uit hoofde van het gewigt der onderwerpen, die de belangen der Katholijke Kerk betreffen en waarover gehandeld wordt in uw rapport en de daarbij gevoegde documenten.

Gij zelve zult zonder moeite, zonder dat wij er meer van zeggen, ontdekken, hoe zeer wij ter neder geslagen geweest zijn over dien toestand van zaken, waarvan gij ons eene juiste beschrijving hebt toegezonden. Wij gelooven niet, dat het noodig zij u, benevens de overige Bisschoppen en Ordinarii te onderrigten nopens de verpligtingen, welke u in dergelijke omstandigheden de Pastorale functiën voorschrijven; want wij zien volkomen in, met welk eenen ijver gij voor de belangen van God en de Kerk waakt. Doch daar wij in Gods Kerk, zonder zulks verdiend te hebben, een Ministerie bekleeden, waaraan voornamelijk, en door den Goddelijken wil, de zorg is opgedragen, om den Katholijken Godsdienst te verdedigen, en van de geheele kudde van J. C. de gevaren te verwijderen, waarmede dezelve mogt bedreigd worden, ten einde zij gemakkelijker en zekerder volharde in de zuiverheid van geloof en zeden, hebben wij gemeend dien pligt niet beter, en met zeer veel hoop op goed gevolg, te kunnen vervullen, dan door in persoon, bij uwen Souverein, door onze reclames en door onze goede diensten werkzaam te zijn, ten einde hem te doen besluiten, de aan zijne Regering onderworpene Katholijken te bevrijden van allen gewetens-angst, door hem voor te slaan, van hiertoe met onzen eigen persoon door ons gezag mede te werken, ten einde, na deswegens met ons te hebben beraadslaagd, het Formulier van den, door de Katholijken af te leggen, eed derwijze worde bepaald, dat hij het Gouvernement van hunne trouw en gehoorzaamheid verzekere, en volstrekt niet meer hun geweten ontruste. Dit is hetgene wij reeds gedaan hebben. Wijders hebben wij Z. M. berigt, dat wij bereid waren, ten spoedigste, naar zijn Koningrijk eenen persoon te zenden, voorzien van onze volmagt, om bij Hoogstdenzelven te resideren, de Kerkelijke zaken van uwe Provinciën te behandelen, volgens de van ons te ontvangene bevelen; de verdeeldheden eindelijk te doen ophouden, waardoor wij weten, dat uwe Stiften alsnog beroerd worden; de eensgezindheid in de gemoederen te herstellen, en aan de Plaatselijke Geestelijken de hun verschuldigde gehoorzaamheid te doen hergeven. Wij hebben reden om te hopen, dat deze aanbiedingen de goede uitwerkselen, welke

wij van dezelve verwachten, zullen te wege brengen, te meer daar zij niet slechts ten doel hebben, ons in staat te stellen tot het vervullen onzer verpligting, maar ook tot het verzekeren van de publieke rust, waaraan wij zulk eene groote waarde hechten. Brevet van den Paus aan den Bisschop van Gent.

Wij noodigen u en uwe Collega's dus uit; wij vermanen u, om u insgelijks tot dat einde aan den Koning te vervoegen, daar wij hopen dat men op die wijze beter slagen zal in het, naar ons en uw verlangen, uit den weg ruimen der bestaande hindernissen, en in het bewijzen van de nuttigheid van den Katholijken Godsdienst. Dit vleijen wij ons volkomen te zullen erlangen door den Legaat, dien wij naar uw Koningrijk zullen afvaardigen.

Zie hier, Eerwaardige Broeder! hetgene wij, in afwachting van 's Konings antwoord, ter uwer kennisse brengen. Wij bidden God, die onze sterkte is, dat Hij u, gelijk de overige Bisschoppen van dit Koningrijk, de ondersteuning zijner regterhand verleene, welke ons in den nood nimmer ontbreekt. Wij geven u, benevens de geheele Kudde van J. C. aan uwe zorgen toevertrouwd, zeer toegenegenlijk, onzen Apostolischen zegen.

Gegeven te Rome, op Santa-Maria-Maggiore, den eersten Mei des jaars 1816, van ons Pausschap het 17de.

PIUS VII.

Achter op stond: *aan onzen Eerwaardigen Broeder* Mauritius, *Bisschop van Gent.*

Ter gelegenheid van den bovenstaanden brief hadden de Bisschoppen van Belgie aan Z. M. den volgenden brief gezonden.

SIRE!

Wij haasten ons onder Uwer Majesteits oogen te brengen een brevet van Z. Heil., betrekkelijk de zaken der Katholijke Kerk in Uw Koningrijk. De opperste Kerkvoogd maakt ons in denzelven bekend met de stappen, door Hem reeds bij U M. gedaan, ten verzoeke om al dat gene, wat van Hoogstdenzelven afhangt wel te willen doen, om de pligten uwer Katholijke Onderdanen jegens uwen Doorluchtigen Persoon overeen te brengen met die, welke hun geweten hun voorschrijft, betrekkelijk den bij Brief van Bisschoppen aan Z. M.

Brief van de Bisschoppen aan Z. M.

de Grondwet gevorderden Eed. Z. Heil. noopt en spoort ons aan, om ons met Hem te vereenigen, en onze beden, onze levendige en eerbiedige instantiën te paren met die, welke Z. Heil. U gedaan heeft, ten einde U M., die ongetwijfeld zijnen roem er in stelt, om de Weldoener en de Vader van elk zijner Onderdanen te worden, hen, die den Katholijken Godsdienst belijden, en getrouw zijn aan de verpligtingen, welke deze hun oplegt, niet in eenen toestand late, die hen geheel verwijdert van het vertrouwen op hunnen Souverein, en hen noodwendig vervreemdt van de verdediging der gewigtige belangen van uw Koningrijk. De wenschen van het Opperhoofd der Katholijke Kerk en de onze te dien aanzien zijn des te waardiger, Sire! om de aandacht Uwer Maj. er op te vestigen, daar het meerendeel uwer onderdanen Katholijken zijn, daar Hoogstdezelve gewis geene opregter en ijveriger verdedigers, geene meer verknochte aan den dienst van hunnen Vorst en het Vaderland zal aantreffen dan hen, die onschendbaar gehecht blijven aan de beginselen van hunnen Godsdienst; daar eindelijk de stappen van den Opperften Kerkvoogd bij Uwe M. en het door Hem aan Hoogstdenzelven gedane aanbod tot het zenden van eenen Legaat, ten doel hebben het behoud der publieke rust, waarop hij, even als wij, den meesten prijs stelt.

Helaas! men heeft ons ongetwijfeld U M. voorgesteld, als gepoogd hebbende de rust van den Staat te verstoren door de besluiten, welke wij verpligt zijn geweest openbaar te maken, om het geweten onzer Stifts-onderhoorigen te besturen: wij hebben over deze beschuldiging diepe zuchten geloosd. Tot op dit oogenblik hadden wij geen middel om Uwe Maj. te overtuigen, dat de geheiligdste, de gebiedendste pligt ons de gedane stappen te dien opzigte had voorgeschreven; maar thans, nu de Opper-Kerkvoogd, na alle derzelver beweegredenen op de zorgvuldigste wijze te hebben onderzocht, zelf zijnen lof schenkt aan den ijver, waarmede wij de regten Godes en zijner Kerke verdedigd hebben, koesteren wij het vertrouwen, dat Uwe M. in die verklaring van het Opperhoofd der Kerke wel zal gelieven te zien de regtvaardiging van ons gedrag en van de zuiverheid onzer bedoelingen, welke men zich zoo vele moeite gegeven heeft, bij onzen verheven Souverein verdacht te maken.

Ons verlangen om Uwe M. te doen blijken, dat niets ons zoo zeer ter harte gaat als uit al ons vermogen den vrede, de eendragt en zamenstemming in dit gedeelte van uw Rijk te handhaven, heeft ons met een opregt

gevoel van vreugde het middel d en omhelzen, dat het Opperhoofd der Kerke ons aan de hand geeft om het gewigtig doel te bereiken, hetwelk zoo in alles overeenkomstig is met den geest, die de bedienaars van den Katholijken Godsdienst wel bijzonder moet besturen en kenmerken. Het is onder de goedkeuring en volgens de bedoelingen van ons Eerwaardig Opperhoofd, dat wij ons tot Uwe M. wenden, Hoogstdezelve verzoekende, om de middelen van conciliatie te willen aannemen, welke Hij zelf, Sire, U heeft voorgeslagen, en waaraan wij met ziel en harte ons zegel hechten.

Brief van Bisschoppen aan Z. M.

Wij wachten de bevelen af, welke het Uwer Maj. behagen zal ons te geven, om op de krachtdadigste en spoedigste wijze tot vervulling van Zijner Heiligheids wenschen mede te werken

Wij zijn, met eenen diepen eerbied,

SIRE!

Van Uwe Majesteit, de zeer nederige, zeer gehoorzame en zeer getrouwe onderdanen.

(*was geteekend*) Prins MAURITIUS VAN BROGLIO, Bisschop van Gent; FRANC. JOS. Baron HIRN, Bisschop van Doornik; CH. FR. JOS. PISANI DE LA GAUDE, Bisschop van Namen.

De oprigting en uitbreiding van Bijbelgenootschappen in de noordelijke provinciën des Rijks had in dit, gelijk in het vorige, jaar nog al aanhoudend plaats. De Zaanlandsche dorpen, het eiland Rozenburg, Hillegondsberg, IJsselmonde en de eilanden Texel, Terschelling, Vlie en Wieringen, maakten de nieuw aangekomen afdeelingen des Nederlandschen Bijbelgenootschaps uit; terwijl bij de afdeeling in 's Gravenhage en te Amsterdam nog eene directie gevestigd werd van Bijbelvereenigingen, waartoe een ieder werd opgewekt, wien het te zwaar mogt vallen de som van vijf guldens jaarlijks op te brengen, zijnde de minste, om als lid eener Afdeeling van het Nederlandsche Bijbelgenootschap te worden aangemerkt. — Op den 26sten Junij hield het Genootschap deszelfs tweede algemeene vergadering in de kerk der Doopsgezinden te Amsterdam, onder

Voortgang van het Bijbelgenootschap.

Voortgang van het Bijbelgenootschap.

voorzitting van den Heer Mr. *J. N. van Tets van Goudriaan*, Staatsraad, Gouverneur van Noord-Holland, in plaats en op verzoek van Z. Exc. Jonkheer *W. F. Roëll*, Minister van Binnenlandsche zaken, door ongesteldheid belet als President van het Bijbelgenootschap bij deze gelegenheid werkzaam te zijn. — In deze vergadering werd de herziening van het reglement van orde voor de algemeene vergadering aan eene commissie aanbevolen, met vrijheid, om in de volgende algemeene vergadering tevens zoodanige voordragt omtrent de wetten, in de eerste vergadering gearresteerd, te doen, als dezelve noodzaaklijk of nuttig zou oordeelen. — Het bleek uit het algemeen rapport te dezer vergadering, dat in den tijd van zes maanden het getal der afdeelingen was geklommen van 37 tot 48; en dat door de onderscheidene afdeelingen van den 1sten November 1815 tot den laatsten April 1816 was gestort in het fonds van het genootschap de som van *f* 18,218:17:8. — De tijdelijke Voorzitter opende en sloot deze vergadering met zeer gepaste aanspraken, gebeden en dankzeggingen.

Nieuw kerkgebouw voor de Hervormden te 's Gravesande.

Het kerkgebouw der Hervormde gemeente te 's Gravesande, op den 5den Mei 1809 door het instorten van den toren onbruikbaar geworden, en door gunstigen onderstand van Z. M., in den voorleden jare toegezegd (1), thans met een geheel nieuw gebouw in edelen en eenvoudigen stijl vervangen, naar het ontwerp en onder het bestuur van *A. Tollus*, werd op den 1sten December van dit jaar plegtig ingewijd door den plaatselijken Leeraar *van Genderen*, met eene geschiedkundige redevoering hiertoe betrekkelijk, na aanleiding van 1 *Koning*. VIII: 27—30. De Heer Gouverneur van Zuid-Holland woonde deze plegtigheid bij. — Boven den ingang der voorpui leest men de volgende, in steen gebeitelde, regels: „ D. O. M. In „ het jaar des Heeren MDCCCXV is deze kerk, „ door Gods zegen en de weldadige bijdragen

„ van

(1) Zie Jaarboek 1815. St. II. bl. 334.

„ van Z. M. Willem den Isten, Koning der Ne-
„ derlanden, gesticht, en op den 1sten Junij de
„ eerste steen daaraan gelegd door den Hoog Ed.
„ Gestr. Heer Baron *van Lynden van Westbarendrecht*, Gouverneur van Zuid-Holland, enz.
„ in tegenwoordigheid van den plaatselijken President *A. J. de Könningh* en van de Kerkmeesters *J. van den Berg*, *J. v. d. Horst*, *G. Middelburg* en *M. P. Zonneveld*."

Tot Curatoren der Lutersche kweekschool werden, onder goedkeuring van Z. M., benoemd Jonkheer *J. M. Kemper*, Staatsraad in buitengewonen dienst en Hoogleeraar in de Regten te Leijden, de Heeren *A. Bonn*, Hoogleeraar in de Ontleedkunde aan het Athenaeum te Amsterdam, *J. Gefken*, oudste Ouderling en Kerkmeester bij de Lutersche gemeente aldaar, en *A. van Gennep*, Staatsraad in gewonen dienst; welk collegie zich echter niet constitueerde voor den 12den Maart des volgenden jaars. Benoeming van Curatoren voor de Lutersche kweekschool te Amsterdam.

De schoonste parel aan de Nederlandsche kroon is de liefdadigheid der natie zelve. Zij blonk in dit jaar met den allerzuiversten glans, niet slechts wegens het leed, hetwelk de edelmoedige en dankbare vaderlandsliefde te verzachten vond uit den kortstondigen doch bloedigen strijd des voorleden jaars, en voor welks naweeën zij door liefdadige stichtingen wilde zorgen, maar inzonderheid wegens den ramp, dien de ongunst der jaargetijden te dezen jare over het gansche volk bragt. Liefdadigheid der natie.

Alhoewel behoorende tot den lof der liefdadigheid eenes vorigen jaars, mag hier niet worden achter gelaten de openbare rekening in het tegenwoordige afgelegd door de Commissie tot leeniging van den ramp van Woerden, op den 24sten November 1813 (1), zoo als zij door den Minister

(1) Nieuwe Nederl. Jaarb. bl. 52—63. — In het jaar

Liefdadigheid der natie. van Binnenlandsche Zaken op den 15den Julij van dit jaar werd ter algemeene kennisse gebragt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken, door twee successivelijk ontvangen rekeningen en verantwoordingen van de Heeren Mr. *Jan Meulman*, *Jacobus Albertus van Wanen*, *Johan Coenraad Andries Nicolaas Rechel*, *Gysbertus van Iterson*, *Willem Paling Hendriksz.*, *Andries Weyman*, *Jan Knyf Hendriksz.*, *Jacob Wezstein* en *Johannes Theodorus Okhuyzen*, uitgemaakt hebbende de commissie tot leniging van den ramp van Woerden, in staat gesteld zijnde te voldoen aan Zr. Ms. besluit, van den 27sten Augustus 1814, n°. 39, geplaatst in de Nederlandsche Staatscourant van den 5den September daaraanvolgende;

Brengt bij deze ter kennisse zoo van het Nederlandsch publiek in het algemeen, als van hen, die zich het lot der Woerdenaren in het bijzonder ter harte hebben genomen, en zulks door milde bijdragen dadelijk betoond hebben, den navolgenden summieren staat der ontvangst en uitgave van gemelde commissie.

Ontvangst.

1ste Somma. Bijdragen in geld, zoo van de respective steden en gemeenten in Nederland, bij inzamelingen, als door bijzondere gezelschappen en individuele personen, ten behoeve der ongelukkigen, . . .	*f* 87,102: 7: 4
2de Somma. Opbrengst van den verkoop van zoodanige goederen, welke, na den	
Transportere	*f* 87,102: 7: 4

1818 zag te 's Gravenhage het licht een stukje, getiteld: *Eenvoudig verhaal, van de naar Frankrijk weggevoerden der voormalige Haagsche Oranje-gardes, te Woerden, na den noodlottigen 24sten November* 1813 *gevangen genomen, door een derzelven beschreven.* — Dit eenvoudig verhaal, hoe gebrekkig van stijl, is hoogst opmerkelijk voor de geschiedenis van dien tijd.

per Transport *f* 87,102: 7: 4

uittogt der plunderaren, zijn achterhaald, of hier en daar zijn verstrooid gevonden, en door de eigenaren, in weerwil van openbare tentoonstellingen niet zijn geëigend; alsmede van zoodanige van elders gezondene kleedingstukken, welke onvoegzaam waren, om in natura te worden uitgedeeld, en van eenige niet gebruikte materialen, ... 1,280: 17: 0 — Liefdadigheid der natie

3*de Somma.* Levensmiddelen in natura, ten behoeve van de behoeftigsten, ter beschikking aan de commissie gezonden, . . . *Memorie.*

4*de Somma.* Kleedingstukken, der commissie van elders toegezonden, en welke, bij de uitdeeling, op zekeren prijs zijn gesteld, om in mindering van ieders aandeel in de schade-leniging te kunnen worden gebragt bij de uitdeeling der gecollecteerde gelden, ... *Memorie.*

5*de Somma.* De helft der reparatie-kosten, en het geheel bedrag der, bij die gelegenheid, gemaakte ameliorat iën, welke aan ieders beschadigd huis zijn gedaan; en benevens de, na gedane opgave van schade, herkregene en uitgedeelde goederen, op ieders uitdeeling, ingevolge de aangenomene wijziging, ten behoeve der algemeene schade-leniging, zijn gestort geworden, en dus als gereed geld in ontvangst gebragt, ... 6,815: 12: 9

6*de Somma.* Het meerdere der reparatie-kosten van sommige personen boven het bedrag hunner schade-leniging, ... 142: 8: 8

7*de Somma.* Aandeelen in de schade-leniging van vier personen, door de commissie in uitgave gebragt, doch door haar nog niet uitbetaald, uit hoofde dezelve niet zijn afgehaald, ... 55: 0: 0

8*ste Somma.* Kortingen op het aandeel in de schade-leniging aan sommige personen bij de verdeeling toegekend, en, voor de volle som, volgens hunne quitantiën, in uitgave gebragt, doch met hunne toestemming gedeeltelijk ingehouden, ... 1,180: 3: 8

f 96,576: 8: 5

Liefdadigheid der natie.

Uitgave.

1ste Somma. Toegezegde, doch niet verwezenlijkte bijdragen, ... f 37: 0: 0

2de Somma. Aangekochte materialen, als: timmerhout, glas en diergelijke, . . - 5,696: 8:11

3de Somma. Arbeidsloonen, zoo in het verwerken der aangekochte materialen als anderzins, ... - 3,914:13: 0

4de Somma. Inkoop van geroofde en elders verkochte goederen, ... - 239: 5: 0

5de Somma. Distributie der mondbehoeften, ... *Memorie.*

6de Somma. Uitdeeling in gereed geld, onder toerekening aan ieder van hetgeen als geldswaarde bij hem was genoten, zoo van uitgedeelde lijfsgoederen of kleedingstukken, als van zulke, welke, na de gedane opgave, waren herkend, alsmede van de helft der reparatiën, en het geheele beloop der gemaakte meliorátiën; zijnde deze betalingen geschied overeenkomstig de klassificatie, vastgesteld bij besluit van Z. M., in dato 27 Augustus 1814, n°. 39.

In de eerste klasse, aan 247 personen, tegen 55 ten honderd, f 4,484:13: 8

In de tweede klasse, aan 164 personen, tegen 47½ ten honderd, - 17,359: 2: 8

In de derde klasse, aan 43 personen, tegen 42½ ten honderd, - 12,337:15: 0

In de vierde klasse, aan 29 personen, tegen 37½ ten honderd, - 15,326: 5: 0

In de vijfde klasse, aan 23 personen, tegen 30 ten honderd, - 19,026: 0: 0

In de zesde klasse, aan 5 personen, tegen 25 ten honderd, - 5,645: 0: 0

In de zevende klasse, aan 5 personen, tegen 20 ten honderd, - 6,581: 4: 0

In de achtste klasse, aan 1 persoon, tegen 15 ten honderd, - 3,750: 0: 0

- 84,510: 0: 0

7de Somma. Verlies of te kort koming van toegezondene gelden, valsche muntspeciën, of mindere waarde van deze of

Transporteere f 94,397:11:11

Liefdadigheid der natie.

per Transport	*f* 94,397:11:11
gene munt, dan waarvoor dezelve door de zenders aan de commissie was toegerekend, -	46: 9: 2
8ste Somma. Uitgaven van noodwendige reiskosten, vrachten van toegezondene gelden, briefporten, vuur en licht bij de comparitiën, en voor de werklieden, bezolding van eenen bode, drukloonen, advertentiën en schrijfbehoeften, ... -	929:17: 2
9de Somma. Onvermijdelijke verteringen op de comparitiën en noodzakelijke menigvuldige bijeenkomsten, -	*Nihil.*
10de Somma. Aan eenen doctor, chirurgijn en apothekar, voor toegebragte hulp en geneesmiddelen, aan eenige behoeftige gekwetsten, ... -	183: 0: 0
11de Somma. Ter gemoetkoming aan eene zwaar gekwetste vrouw en zeven zwaar verminkten, ... -	750: 0: 0
12de Somma. Aan de respective armen der Gereformeerden, Luterschen, Roomschen, Remonstranten en Joden, onder verband, om eene som van *f* 55:0:0, in de 7de som van de ontvangst vermeld, bij het eventuëel opkomen der belanghebbenden, aan hen te zullen uitkeeren, . . -	269:10: 6
	f 96,576: 8: 5

De commissie heeft in Zr. Ms. goedkeuring de hoogste belooning gevonden voor derzelver betoonden belangeloozen ijver. Doch het kan aan dezelve niet dan aangenaam zijn, hier openlijk de betuiging te vinden, dat hare verantwoording met de oplettendste naauwkeurigheid nagegaan, allerwege blijken draagt, met de naauwgezetste zorge voor rekenpligtigen te zijn opgemaakt, dat de milddadige giften met de belangeloosste zuinigheid en oude Hollandsche trouw zijn gebezigd tot leniging, verkwikking en opbeuring van zoo velen hunner lijdende en beroofde stadgenooten, en dat zij daarvoor te regt aanspraak mag maken op derzelver dankbare tevredenheid.

De eerste algemeene vergadering van afgevaardigden der distrikts-commissiën ter aanmoediging en ondersteuning van den gewapenden dienst in de Nederlanden werd te Amsterdam gehouden

Liefdadigheid der natie.

op den 20sten en 21sten Maart. Dezelve arresteerde het algemeen reglement van bestuur en administratie van het fonds (1), en deelde door het Hoofdbestuur een hoofdzakelijk berigt van hare verrigtingen aan het publiek mede, overeenkomstig art. 26 van Zr. Ms. besluit van 9 November 1815. — Met eenparige stemmen waren tot dit Hoofdbestuur verkozen, de Heeren: *L. Grave van Limburg Stirum*, *J. Huydecoper van Maarseveen*, *D. J. van Lennep*, *H. Ameshoff*, *J. Teisstedre l'Ange*, *J. Goll van Frankenstein*, *J. A. van Iddekinge*, *J. Danckerts*, *E. J. Koch*, *C. Sylvius van Lennep*, *H. Croockewit* en *B. Hulshoff*. — Hetzelve Hoofdbestuur had het genoegen te kunnen berigten, dat het fonds, door edelmoedige en dankbare weldadigheid bijeen gebragt, bevonden was te bestaan (daaronder begrepen de nieuwe toelage door het Waterloo-comité te Londen zoo edelmoedig verleend van *f* 50,000:-) in een kapitaal van *f* 511,000:- werkelijke schuld, *f* 11,000:- N! Syndikaat-Bons en in *f* 633,284:18:4 contant geld; alsmede in *f* 16,420:- vermoedelijke jaarlijksche toelagen, uitmakende, met de interessen van het geheele fonds, een jaarlijksch inkomen, naar raming, van *f* 65,720:- Hollandsch geld. „Verre boven onzen zwakken lof," — dus liet zich het Hoofdbestuur bij deze kennisgeving aan de landgenooten hooren — „is deze hoogstaanzienelijke uitkomst. Zij strekt ten bewijze van uwe liefde voor den Koning en voor het vaderland; van uwe hoogachting en dankbaarheid voor de dappere verdedigers van hetzelve, en van die eigenaardige deugd, welke gij nog nimmer hebt verzaakt. — Wat wij heden voor een jaar uit uwen naam aan de Nederlandsche krijgslieden op dat hagchelijk tijdstip beloofden, kunnen wij gestand doen Gij hebt er ons toe in staat gesteld. Maar gij zult uwe liefdadigheid uit-

(1) Te vinden in de Bijvoegsels tot het Staatsblad enz. D. III. bl. 95—118.

„ breiden „ zoo ver de ruimte reikt van het Nederlandsche hart; en, volgens de vaderlijke inzigten des Konings, zullen dan, ook vroeger verminkten deelen in uwe zorgen. Doch voor alles zal het onze heilige pligt en eerste bezigheid zijn, de helden, die voor onze onafhankelijkheid zoo moedig gestreden hebben, naar onze beloften te ondersteunen. Voor hen, wier eervolle wonden op eene rustplaats aanspraak maken, zullen wij er eene openen; en de weduwen, weezen en ouders der gesneuvelden, die den dood voor het vaderland gestorven zijn, zullen niet ongetroost, niet hopeloos overblijven. — Wij noodigen dus allen, die het voorwerp zijn onzer instelling, om zich ten spoedigste aan te melden bij de plaatselijke commissie hunner woonplaats. — Tusschen de gedenkzuilen, welke de vertegenwoordigers des vaderlands, aan beide de uiteinden van hetzelve oprigten voor Neerlands Held, den Prins *van Oranje*, hebben wij onder Hoogstdeszelfs bescherming deze inrigting geplaatst, die welligt voor de vaderlandsche roem niet de minste zijn zal (1)." — Voorts kwam de verjaring van den 18den Junij bij het Hoofdbestuur voor, zoo vele drangredenen ter weldadigheid op te leveren, dat hetzelve zich durfde vleijen, dat het genoegzaam zijn zou, slechts de gelegenheid te geven tot het doen van inschrijvingen of giften ter ondersteuning van dit fonds, om de inwoners des Rijks te doen wedijveren ter heiliging van dien gewenschten dag door de offerhanden der menschlievendheid en der vaderlandsliefde; weshalve zij de distrikts- en plaatselijke Commissiën in eenen rondgaanden brief opwekten, om van deze gelegenheid gepast gebruik te maken, ten einde eene instelling, door de dankbaarheid, de vaderlandsliefde en den volksgeest gesticht, door eene werkzame en vooruitziende, zorgvuldigheid te handhaven.

Liefdadigheid der natie.

(1) Amst. Cour. 1816. No. 91.

Liefdadigheid der natie. Commissarissen van het Vaderlandsch fonds tot aanmoediging van 's Lands zeedienst, in 1781 opgerigt, en het Hoofdbestuur tot aanmoediging en ondersteuning van den gewapenden dienst in de Nederlanden, kwamen in de maand November overeen, aan de weduwen en kinderen, of hulpbehoevende ouders, der in den slag van Algiers gesneuvelde, of aan daarin verminkte zeelieden, een jaarlijksch pensioen uit te keeren, mitsgaders eene gratificatie in eens aan de gekwetsten.

Wegens het Ministerie van Binnenlandsche zaken werden in de maanden Februarij, Maart en April openbare mededeelingen gedaan van ingekomen giften van gezamenlijke ingezetenen van gemeenten en afzonderlijke personen, ten behoeve van het fonds tot uitrusting van manschappen voor de armée van den Staat, en van een ander voor verminkte krijgslieden, en weduwen en weezen der gesneuvelden, voor welke laatste in de maand September nog werd kennis gegeven van het ontvangen van *f* 500:- van den Heer *van der Kaa* te Batavia.

De Hoofdcommissie tot bevordering van de maatregelen tot verdediging des vaderlands in de provincie Gelderland, maakte in de maand Maart bekend, dat bij haar was ontvangen eene som van . . . . *f* 46,363: 6:10

Waartegen door haar was uitgegeven, zoo wegens aangekochte paarden, equipements- en andere kosten voor de vrijwillige jagers, als wegens werkelijk verleenden onderstand aan gekwetsten en weduwen van gesneuvelden, enz. . . - 26,348:-:12

Zoodat haar nog overbleef een batig slot van . . . . *f* 20,015: 5:14

benevens eenig papier van geldswaarde; eene som zoo veel te aanmerkelijker, daar vele ingezetenen hunne giften hadden ingezonden bij het Ministerie van Binnenlandsche zaken, en daar deze giften waren ingezameld ten zelfden tijde, dat de ingezetenen dier provincie met de huisvesting en

voeding van duizende doortrekkende krijgsknechten waren bezwaard.

Liefdadigheid der natie.

Ter leniging van de rampen en gevolgen des jongsten strijds bij de ingezetenen des Rijks, die zich het naast bij deszelfs tooneel hadden bevonden, ontbrak het almede niet aan bijzondere ondersteuning, waarin Z. M. voorging door eene som van 400,000 francs ter beschikking te stellen der Commissie tot onderstand in de stad Brussel aangesteld, ten einde door haar, na de vereischte ophelderingen tot eene billijke verdeeling te hebben ingewonnen, te worden uitgereikt. — In de maand Mei vernam men, dat aan de slachtoffers des oorlogs in deze streken, door de Commissie, 50 percent van hunne deugdelijk bewezene verliezen te goed gedaan kon worden. — De ingezetenen van het kanton Bouillon in het Groothertogdom Luxemburg zagen voor zich af van, en storteden in 's Lands kas, de schavergoeding van alles, wat door hen, gedurende de blokkering van het kasteel, aan de Nederlandsche troepen was geleverd. — Zoo ook deden de inwoners der gemeente van St. Symphoniën in de provincie Henegouwen, in de maand December, afstand van hetgeen hun toekwam wegens het huisvesten van militairen, en kochten daarvoor koorn, om het onder de armen te verdeelen. — Uit Doornik schreef men, dat de edelmoedige inzamelingen ten behoeve der ongelukkige ingezetenen van het arrondissement Charleroy, ten beloope van 52,675 frs. 67 cent. aan derzelver bestemming waren gekomen.

Wij vermeldden reeds de hoogste en laagste prijzen der granen in de drie laatste maanden van dit jaar, uit misgewas bij de ongunst der saisoenen ontstaan (1), nadat de raadplegingen der Tweede Kamer van de Staten-Generaal en de besluiten van Z. M. met derzelver overleg genomen, al het moeijelijke der staatsvoorziening in deze ongelegenheid, en 's Vorsten onwrikbare

(1) Zie Jaarb. 1816. St. II. bl. 378.

Liefdadigheid der natie.

standvastigheid bij Hoogstdeszelfs zoo wijze als weldadige inzigten voor het algemeene welzijn al het hagchelijke des opperbewinds in die dagen hadden kunnen doen opmerken (1). Thans is het aangenamer taak de liefdezorgen te vermelden door de weldadigheid aangewend, om alle dadelijk gebrek den armen en minvermogenden te voorkomen, en om, van deze zijde, de rust en veiligheid der maatschappij op de zachtste en zekerste wijze te waarborgen.

„Indien de overdreven prijzen van het graan zich staande houden" — dus schreef de Minister van Binnenlandsche zaken aan de Provinciale Staten van het Groothertogdom Luxemburg — „zoo verlangt Z. M. dat door de uitdeeling van oeconomische soepen in de nooddruft der armen voorzien worde. Hoogstdezelve zal dus met genoegen zien, dat men hem vooraf en ten eerste een voorstel doe, hetwelk men het meest geschikt zal oordeelen. Z. M. is geneigd dezen maatregel met geldmiddelen te ondersteunen, zoodra partikuliere inteekeningen daartoe den weg zullen gebaand hebben." De Provinciale Staten van het Groothertogdom volgden dezen wenk, en weldra was het beheer dezer nuttige instelling geregeld, terwijl de Luxemburgers niet min naarijverig waren, om de deugden van hunnen Vorst te volgen, dan om hem blijken van hunne trouw te geven.

Op den 30sten December vertrok Z. M., vergezeld van Prins *Frederik* en den Grootmaarschalk, van het paleis, uit Brussel naar Luxemburg, welke reis de voorziening bedoelde in de nooden der ingezetenen des Groothertogdoms.

In een groot aantal steden des koningrijks werden sociëteiten opgerigt tot het ondersteunen der behoeftigen gedurende het strenge jaargetijde, en derzelver maatregelen werden overal met eenen, het nationaal karakter kenmerkenden, ijver en werkzaamheid bevorderd; terwijl men verzekering kreeg, dat voor de steden en plaatsen, waar de

(1) Zie Jaarb. 1816. St. II. bl. 438—455.

vrijwillige inschrijvingen en de, ter beschikking der gemeente-besturen staande, sommen niet genoegzaam zijn mogen, om de Commissiën van weldadigheid in staat te stellen de behoeftigen krachtdadig te ondersteunen, door Z. M. ten laste van de schatkist, in het te kort komende zou worden voorzien.

Liefdadigheid der natie.

Te Brussel verzocht zulk eene Commissie vele aanzienelijke vrouwen dier stad, om in hare kerspelen de liefdegiften in te zamelen. Dezelve bedroegen over de 60,000 francs.

Te Rotterdam had zich, uit eigene aandrift, een kleine kring fatsoenelijke vrouwen bezig gehouden met een ontwerp, om eenigen harer hulpbehoevende stadgenooten te gemoet te komen met kleeding, dekfel en voedsel, en was daarna te rade geworden, dezen kring onder hare bekenden uit te breiden. Geringe wrevel bij zeer weinigen over dezen vreemden stap kwam in geene aanmerking bij de bereidwaardige en dadelijke deelneming van zeer velen, hetwelk eene algemeene uitnoodiging ten gevolge had.

Der Koninginne 42ste verjaring, op den 18den November, werd op meer dan eene plaats met werken van barmhartigheid gevierd, voor het hart dier deugdzame Vorstinne oneindig dierbaarder, dan alle feestpraal. De Baron *G. W. van Imhoff*, Gouverneur van Groningen, anders gewoon dergelijke hooge feestdagen te vieren door het geven van een prachtigen maaltijd aan de eerste geconstitueerde civiele en militaire autoriteiten der provincie, vond thans goed, onder het wapperen der vlaggen, het luiden en spelen der klokken en het paraderen der schutterij en der bezetting, voor zijne rekening honderd zakken aardappelen door de respective Armbezorgers te doen uitdeelen aan de armen hunner gezindheden, ten einde ook den noodlijdenden eenen onbekommerden feestdag te bezorgen, en de wenschen voor het behoud en den zegen van H. M. en het Koninklijke huis des te vuriger te doen opgaan zoo

Liefdadigheid der natie. wel uit de hutten der armen, als uit de paleizen der aanzienlijken.

Hetzelfde gelukkige denkbeeld had de societeit *Amicitia* te Rotterdam gehad. Anders gewoon dit feest met eenen maaltijd te vieren, had zij nu *f* 2600:- voor de noodlijdenden opgebragt.

Ook had de Maire der stad Gent doen afkondigen, dat het geboortefeest van H. M. zou gevierd worden door het luiden der klokken enz. en dat er den 19den eene algemeene uitdeeling van brood aan de behoeftigen zou geschieden, tot welkers bijdragen de weldadigen werden opgeroepen aan het bureau van weldadigheid, alwaar hunne gaven met erkentenis zouden worden ontvangen.

In de provincie Luik beijverde zich ieder een, om de oproeping van het Bestuur tot weldadigheid met nieuwe offers te beantwoorden. De geëmploijeerden van het Bestuur en de Gedeputeerde Staten stonden 4½ pCt. van hunne traktementen af. De collecten in de gemeenten waren rijkelijk. De parochie St. Denis bragt *f* 1000:- op; — in Vervier werden *f* 1427:- afgestaan, aan eenige lieden voor militaire huisvesting toekomende; — eene societeit aldaar gaf *f* 1000:-; en een concert ten voordeele der armen bragt *f* 1500:- op.

Te Brussel en te Gent nam men een bepaald reglement aan voor de Genootschappen van Liefdadigheid, volgens hetwelk de behoeftigen naar den graad hunner armoede en bijzondere omstandigheden in onderscheidene klassen werden verdeeld. Dienvolgens hadden sommigen aanspraak op eene bedeeling, die geheel om niet werd gedaan, terwijl anderen tegen middelbare prijzen der gewone jaren de levensmiddelen in den tegenwoordigen duren tijd konden bekomen, waartoe er gedurende de drie wintermaanden maandelijks algemeene inzamelingen van liefdegiften werden gedaan, en de gezamenlijke opbrengst daarvan uitsluitend tot aankoop van aardappelen, koorn en brandstof werd besteed. — Z. M. stelde in de

maand December eene somme van 10,000 francs tot leniging der behoeftige klasse te Brussel; de Koningin en de Prins *van Oranje* schreven ieder voor 1000 francs maandelijks in, en Prins *Frederik* voor 400 francs. — De verantwoording der Commissie te Brussel liep over eene som van 64,351 fr. 82 cent. waaronder nog eene Koninklijke inschrijving was van 19,600 fr., welke laatste som uitgedeeld werd in 2381 hembden, 197 stroozakken, 197 hoofdpeuluwen en 200 dekens, uit het magazijn, ten behoeve der gekwetsten na den slag van Waterloo opgerigt. Liefdadigheid der natie.

De rust welke men te Gent genoot, ondanks de onmatige duurte van leefmiddelen en de werkeloosheid der fabrijken, was een raadsel, hetwelk deszelfs oplossing eeniglijk vond in de algemeene Liefdadigheid en de vaderlijke zorg van het Bestuur. De spijsuitdeelingen geschiedden dagelijks, uitgezonderd de zon- en feestdagen, met behulp van 29,200 kaartjes, de natuur van de onderstand behelzende en in bestendigen omloop zijnde; zoodat men van 6 December tot 8 Februarij had uitgedeeld 82,994 brooden van 5 tot 6 Brabandsche stuivers; 45,107 steen aardappelen; 49,070 bosschen eiken hout; 148,000 pond steenkolen en 19,900 francs in geld; waarbij dan nog kwamen de openbare onderstanden en bedeelingen, en de bijzondere werken van liefdadigheid, benevens vele weldaden in stilte bewezen, om, gelijk wij zeiden, het bovengemeld raadsel meer dan voldoende op te lossen.

Eene Hoofd-commissie tot inzameling van liefdegiften te Amsterdam, door Burgemeesteren daartoe aangesteld, had hetzelfde doel, als men te Brussel en Gent zich had voorgesteld. Den noodlijdenden nijveren ambachtsman zonder werk of uitzigt, zoo wel als den armen en volstrekt onvermogenden, gedurenden dezen winter te gemoet te komen, was het verstandig en liefderijk oogmerk. Door deze Hoofd-commissie zijn, gedurende den winter van 1816 op 1817, tot ondersteuning van behoeftigen, tegen verminderde prijzen,

Liefdadigheid der natie.

uitgegeven 127,896 mandjes, uitmakende 15,987 tonnen aardappelen, waarvan 98,263 mandjes Vriesche tegen 12 st. het mandje, en 29,633 Groninger tegen 6 st. het mandje zijn verkocht. Verder zijn er uitgedeeld 341,549 billetten, waarop brood tegen verminderde prijzen bekomen kon worden, zijnde elk billet van een roggebrood van 3 pond; de toelaag was van ruim de helft der billetten 2 st., de overige 2½ st. Het getal der hierdoor ondersteunden beliep 40,682, terwijl nog aan omtrent 60,000 bedeelden eenige toelage in geld geschiedde. De fondsen hiertoe, in twee collecten opgebragt, beliepen *f* 112,670 : 12 : -, waarbij de stad nog omtrent *f* 43,000 : - opofferde.

Reeds in October werden de Besturen van Noordholland indachtig gemaakt op de behoeften en de ellenden, daaruit te verwachten, en men sloeg hen voor, om in alle steden en gemeenten, behalve zoodanige vermeerdering van arbeid en eigene bijdragen als van gemeente-wegen zouden kunnen worden aangebragt, de weldadigheid der meer vermogenden in te roepen, en door Commissiën, uit achtbare ingezetenen zamengesteld, buitengewone giften in te zamelen, om ze op de meest doelmatige wijze te doen uitdeelen. Behalve de onberekenbare sommen, welke door bijzondere weldadigheid werden uitgereikt, werden *veertien maal honderd duizend* guldens bijeen gebragt tot onderstand van min of meer behoeftige huisgezinnen binnen gemelde provincie.

Te Dordrecht bragt eene collecte ter ondersteuning der behoeftigen *f* 8,902 : 16 : - op.

In 's Gravenhage bragt de collecte op *f* 13,700. Z. M. zond, hier boven, uit Brussel de som van *f* 3,500 : -, waarbij H. M. voor zich nog die van *f* 1000 : - voegde. Later ontving de Hoofd-commissie aldaar nog *f* 600 : - van de Vrijmetzelaars-loge *l'union Frederic*; en vroeger had een ingezeten van den Haag een der Armbezorgers verzocht, zich wel te willen belasten met den aankoop en uitdeeling van honderd kinnetjes aard-

appelen aan twee honderd meestbehoeftige huisgezinnen, onverschillig van welken godsdienst.

Liefdadigheid der natie.

Te Voorst werd *f* 600:-, bijeen gebragt, doch eerst in Januarij des volgenden jaars.

Door de Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland werd eene Commissie benoemd, tot het inzamelen en uitkeeren van liefdegiften aan noodlijdenden gedurende dezen winter.

Magazijnen van levensmiddelen werden te Utrecht opengezet voor de minvermogende inwoners der stad en vrijheid, om geopend te blijven alle dagen van 's morgens 9 tot 2 uren des namiddags, uitgezonderd de Zaturdag, Zondag en feestdagen, tot aflevering van aardappelen tegen eenen gering gestelden prijs; wordende aan elken kooper niet meer dan ééne maat daags afgeleverd; en geene kinderen toegelaten tot het afhalen daarvan; terwijl de meervermogenden verzocht en, des noods gewaarschuwd werden, om daarvan geen gebruik te maken en alzoo het brood den behoeftigen te ontstelen, wordende daarop wel acht genomen, en elk verzocht daaraan de hand te helpen houden.

Te Delfshaven deelde men driemaal in de week aan 300 behoeftige lieden eene smakelijke, voedzame en zindelijk bereide soep uit.

Te Schiedam kochten eenige partikulieren 648 ton aardappelen, ten einde ze vóór verminderde prijzen voor de behoeftigen verkrijgbaar te stellen; welk voorbeeld spoedig gevolgd werd, en in den aanvang van het volgende jaar deze som tot 4678 ton bragt, terwijl van stadswege aan 550 behoeftige huisgezinnen, onverminderd de bedeelingen der armenkassen, levensmiddelen, bestaande in brood en grutterswaren, tot verminderde prijzen werden uitgereikt.

Drie maal 's weeks werden te Heusden de armen met warme spijzen gevoed en verkwikt, uit een bijeen gebragt fonds, van den 1sten December af tot ver in het volgende jaar.

Te Doesbug verzamelde men in twee collecten

Liefdadigheid der natie. *f* 1812:-, die aan leefmiddelen en geld werden uitgereikt.

Te Nijkerk in Gelderland floeg het departement der maatfchappij *tot Nut van 't Algemeen* de hand aan het werk der liefdadigheid. Met goedkeuring van het ftedelijk Beftuur kwam eene infchrijving in werking, die eene fom van *f* 1600:- opbragt, waaruit eene, daartoe benoemde, Commisfie aan den armen, Christen en Jood te gader, zoude uitdeelen brood, aardappelen, zout en turf, of zoodanige andere middelen, waartoe de Commisfie zich verder zou in ftaat zien. Tot de fom van dat fonds had bijzonder bijgedragen de opbrengst van een concert, door den ftads muziekmeester *H. Hempenius* gegeven, op den verjaardag van den Prins *van Oranje*, zijnde den 6den December.

Gelijk op den verjaardag der Koninginne het fchoone voorbeeld gegeven was, om feest te vieren met werken van barmhartigheid, zoo werd die van den Prins *van Oranje* nog algemeener op deze wijze gevierd. — De kweekelingen van de kostfchool van den Heer *Ghiesbert* te Brusfel ftelden hunnen braven leermeester in ftaat, om uitdeeling van brood, aardappelen en fteenkolen aan de meest behoeftigen te doen. — Te Gent had op dien dag eene algemeene uitdeeling van brood aan de armen dier ftad plaats, en werd eene buitengewone vertooning ten fchouwburge ten profijte der armen gegeven. — Het gezelfchap Scherpfchutters te Ostende gaf te dien dage een bal ten voordeele der armen, hetwelk 900 francs opbragt, hebbende het gezelfchap de onkosten van het feest op zich genomen, om deze fom onaangeroerd te laten.

Zandvoort juichte openlijk der weldadigheid van elders toe, die meer dan vijftig huisgezinnen van ellende had bewaard tegen eenen winter, die, na zeer fchrale vischvangst, onlijdelijk op de armen zou gedrukt hebben.

Te Tilburg werden tweemaal 's weeks duizend armen op verwarmende en fmakelijke foep onthaald,

haald uit een fonds van hartelijke deelneming in het lot der ongelukkigen, wier handen, bij het aan het kwijnen geslagen fabrijkwezen, werk noch brood vonden. Liefdadigheid der natie.

Tot in Mei van het volgende jaar kon men wekelijks 208 pond brood uitdeelen te Oudennoort bij den Brielle, uit eene collecte van *f* 239:8:- en eene aanzienelijke bijdrage van den Ambachtsheer Mr. *C. Preuyt.*

Eene inschrijving door het Armbestuur te Deventer geopend, om in de vier wintermaanden buitengewone uitdeelingen der kostbare levensmiddelen te doen, bragt in die stad, wier bevolking nog geen 10,000 zielen telde, de som van *f* 4330:- op.

De gegoede inwoners van Hamme, twee mijlen van Dendermonde, schreven voor 20,000 frs. in ten voordeele der behoeftige klasse.

De societeit *la Loyauté* te Brussel bragt meer dan 1000 frs. zamen, en de Vrijmetzelaars loge *l'Esperance* zag in dertien onderteekeningen reeds 450 frs. bijeen gebragt; ook had het genootschap van St. Cecilia het feest van deszelfs patrones door weldadigheid gekenmerkt. De Heer Maire als Commissaris aan de gezamenlijke leden voorgesteld hebbende, uit de kas een geschenk te doen van 100 frs. boven en behalve eene gelijke som, welke het zich bij deszelfs oprigting verbonden had jaarlijks in de kas van het bureau van weldadigheid te storten, werd dit voorstel niet slechts aangenomen, maar door eene algemeene opwelling des harte verdubbeld. — Ook de keurgarde te paard bestemde het fonds van hare kas voor den aankoop van brood en steenkolen voor de armen, terwijl elke ruiter eene vrij aanzienlijke toelage in de kas stortede. — Eindelijk gaf de Heer *Messemaekers* een concert ten voordeele der armen, waarvoor HH. MM. en HH. KK. HH. en vele andere voorname personen hadden ingeteekend.

In en om Wageningen werd ten zelfden einde bij inschrijving *f* 1300:- verzameld.

Liefdadigheid der natie.

Ook te Zwolle had zich eene Commisſie geformeerd, die zich in ſtaat geſteld zag, om eetwaren en brandſtoffen tot verminderde prijzen verkrijgbaar te ſtellen, en om uitdeelingen van voedzame ſpijzen te doen.

Op de deelnemende voordragt van den Ambachtsheer van IJsſelmonde bragt men *f* 650:- te zamen, waaruit aan 50 huisgezinnen, eenige weken lang, tegen zeer lage prijzen, brood, aardappelen en eenig vet werd toegedeeld.

Aan de Lemmer en op vele andere plaatſen in Vriesland, werden almede verwarmende en voedzame ſpijzen uitgedeeld. Ter genoemde plaats onderhield men alzoo dagelijks meer dan twee honderd menſchen, terwijl men den noodigen aankoop deed om werk te ſchaffen, ten einde luiheid en bedelarij te weren, en eenen ieder in ſtaat te ſtellen om ook in dezen winter nog iets te verdienen.

De inwoners der kleine landſtad Oostburg en van haar kerkelijk diſtrikt bragten, voor eene bevolking van nog geen 1000 zielen, de ſom van *f* 1100, 35 cents bijeen, waaruit gedurende den winter brood, boter, gort, brandhout en dekſel aan de behoeftigen werd uitgedeeld, terwijl er eene Commisſie beſtond, om de werk begeerende vlas en ſpinnewielen aan te ſchaffen, en voor het geſponnen pond vlas den werklieden 3 ſtuivers te betalen.

Aan den Bergſchen Hoek kon men uit het fonds eener inſchrijving, van den 13den December tot den 2den Mei, in deze gemeente, uit nog geen 900 zielen beſtaande, uitdeelen: 4374 pond brood, 1454 maten aardappelen, 261 maten grutten en 3000 turven.

Te Zierikzee verzamelde men *f* 5690:18:- zoo in geld als leefmiddelen, waaruit meer dan 1800 zielen, behalve de ſoepuitdeeling vier maal ter weke, twee maal in de week ontvingen aardappelen en grutters-waren, ſpek en vleesch, turf, takkeboſſchen en eiken telhout, zijnde dit aantal van behoeftigen opmerklijk, als uitmakende ſchier

een derde gedeelte der bevolking, op ruim 6080 zielen berekend.

Liefdadigheid der natie.

Te Ostende wijdde de Maatschappij van Rhetorica eene vertooning aan het voordeel der behoeftigen, alsmede een tooneelgezelschap zijne vermaken voor dezen winter aan den nood der armen toe.

Zoo zorgde de liefdadigheid overal tegen het gebrek met alle deszelfs ellenden van hongersnood en pest bij schadelijk voedsel, van wanhoop en geweld bij de duldelooze kreet van hulplooze huisgezinnen, en voorkwam daardoor tevens gevreesde aanslagen tegen de openbare rust en bijzondere veiligheid. Zoo zag zich deze liefdezorg dan ook rijkelijk beloond door het algemeen behoud van medemenschen en van eigen staat en bezittingen, in dier voege dat het twijfelachtig zou kunnen schijnen, of eene verstandige eigenliefde geen belangrijken invloed moest hebben gehad op deze verbazende werken der welwillendheid, die zich toch tot eigene stadgenooten en gemeenten had bepaald: maar die twijfel kon niet rijzen in het hart, hetwelk den ganschen zomer door eene werking der barmhartigheid had gevoeld, die zich eenen onbevlekten roem had weg gelegd in Gods oordeel.

Weergesteldheid.

Het scheen, of dat Oordeel een volk, in den vorigen jare op de proef van trouw aan vaderland en Koning gesteld, en door eendragt magtig bevonden, in het tegenwoordige op de uiterste proef der algemeene liefde en broedertrouw wilde stellen, om het onderling door hulpvaardigheid als kinders van één huisgezin onder eenen geliefden vader te vereenigen. — In den voorleden jare kon het den onnadenkenden, die bij tweede oorzaken staan blijft, nog ontgaan zijn, of het Albestuur zulk eene proeve had geëischt; daar men de werking van menschelijke trouwloosheid en geweld tegen zich vernomen had: in dit jaar was het de hand van God alleen, die voor aller oogen den dampkring ter ontzetting en vernieling

Weersgesteldheid. werkzaam hield. Gods Oordeel scheen eenen ieder te gaan over de aarde: tegen dat Oordeel werkte de Nederlandsche barmhartigheid in, en Gods volmaakte liefde schonk haar den schoonsten roem. Om dien roem voor den nakomeling ten troost en voorbeeld te bewaren, en denzelven in volle kracht te doen uitkomen, hebben wij den staat des dampkrings en den loop der saizoenen dezes jaars te beschrijven, met de maat der rampen en ellenden daaruit geboren, alvorens wij de werking en zegepraal der echte menschlievendheid vermelden.

Bij den aanvang des jaars verblijdde men zich met de hoop, dat eene gelukkige wending de gevaren zou doen verdwijnen, die vele, aan de boorden der rivieren gelegene, streken in groote mate bedreigden, daar de weersgesteldheid zich den 27sten December 1815 tot een krachtigen dooi had gezet op het oogenblik, dat de beneden-distrikten, door het alzins rijzende water, in gevaar kwamen. Het, reeds hier en daar door ijsstopping opgehouden, water was weder tot den stand van het gewone verhang gedaald, en men achtede in de noordelijke provinciën de, langs de rivieren Lek, Maas en Merwede gelegen, distrikten voor het oogenblik van alle vrees van overstrooming bevrijd. Het weder bleef ook över het algemeen, alleen de drie laatste dagen van Januarij, wanneer er een matige vorst plaats had, uitgezonderd, uitstekend zacht, zoodat de krokusjes en zoogenaamde sneeuwvlokjes reeds begonnen voor den dag te komen, en de knoppen der boomen aanmerkelijk te zwellen. De hervatte vorst duurde met kleine afwisselingen en slechts somwijl een strenger gelaat aannemende, voort tot omtrent de helft van Februarij, wanneer het zich met stormachtig weder en sneeuwbuijen begon te ontlaten, en het ijs zeer spoedig uit het water raakte. Omtrent dien tijd lieten zich reeds de leeuwrik en spreeuwen hooren; en tegen het einde der maand had men sommige uitmuntend schoone dagen, doch die nu en dan door sneeuw en regen werden vervangen. De 16de Februarij ken-

merkte zich echter door een ontzettend onweder, hetwelk in verscheiden steden en streken gelijktijdig woedde, en niet slechts grooten schrik bij derzelver inwoners verspreidde, maar hier en daar ook vrij wat schade toebragt, vooral te Leuven, Arnhem, Zwolle, Nijmegen, Zutphen, Eibergen, Heerde en Amsterdam. Weersgesteldheid.

De rivieren hadden intusschen in de zuidelijke provinciën ongelegenheden aangebragt, waarvoor men geene vrees hoegenaamd had gehad. Reeds den 18den Januarij waren de Maas en Sambre buiten hare oevers gerezen. De benedenstad van Charleroy kwam onder water, Huy liep gedeeltelijk onder, de ommestreken van Nivelles werden overstroomd. De landerijen omtrent Brussel werden door de Senne ondergezet. Ook de Dyle trad tusschen Mechelen en Antwerpen buiten hare oevers, en de ommestreken van Wavre stonden geheel onder. Zware regens veroorzaakten aanmerkelijke overstroomingen in de lage gronden der ommestreken van Brussel, waarop een groot aantal schapen verdronken. — Evenwel was de ongelegenheid van korten duur.

Volgens eenstemmige berigten van geloofwaardige oor- en ooggetuigen, had te Zwolle in den nacht van den 1sten en 2den Februarij, eene buitengewone werking en beweging des waters plaats, niet ongelijk aan eene waterberoering, meermalen het gevolg eener verafzijnde aardbeving. Deze werking en beroering van het water werd vooral bespeurd in eene der stads grachten; welke zich buiten de Dieserpoort met de Buitengracht, vervolgens met de Wetering en de Vegt vereenigt. Van ruim 6 minuten voor twee uren tot bijna half drie was deze beweging het sterkste. Het ijs berstede en scheurde op sommige plaatsen met een sterk gekraak los; eenige aldaar liggende schuiten slingerden heen en weder, en zelfs de grootere veerschepen werden door de werking des waters zoodanig geschud en bewogen, dat de in dezelve slapende schippers ontwaakten. Intusschen was de lucht betrokken en er was genoegzaam Eene waterschudding te Zwolle bemerkt.

Weersgesteldheid. geen wind. — Op dien zelfden tijd had zich eene aardbeving op Madera 4 of 5 minuten met een zeer geweldigen schok doen gevoelen, zoodat het kruis van een der parochie-kerken was afgevallen, en andere kerken en huizen waren beschadigd. — Een Amerikaansch scheepskapitein, zich op den 2den ten een uur in den nacht op 300 mijlen van de Azorische eilanden en op 700 mijlen van Madera bevindende, had met zijn schip een schok ondergaan, even als of het op eene kust gestrand ware, zoodat het volk er ten uiterste van verschrikt was; dadelijk had hetzelve gepeild, maar geen grond gevonden.

De maand Maart had in dit jaar een minder buijig aanzien dan wel anders; zij leverde zelfs hare zomersche dagen in overvloed. Reeds in den aanvang vertoonden zich de ooijevaars; en de muggen dansten als in den zomer. De koude en de nachtvorsten harer laatste dagen bevorderden de opdrooging der gronden, en men voorspelde een gunstig voorjaar. Ook de eerste dagen van April waren zeer fraai, Maar van toen af sloeg het weder om en scheen April in Maart verkeerd door gure buijen en sneeuwvlagen. Op den 17den des middags deed eene hoos, op de Maas voor Rotterdam, den boeijer van den Heer *J. Ooms* van Dordrecht omslaan, en hem met twee zijner kinderen deerlijk omkomen; de schipper en knecht werden gered door de sloep van een nabijliggenden Lands Schooner. Die zelfde hoos wierp, op den dijk, de even te voren afgereden postwagen op Dordrecht omverre, waardoor verscheiden passagiers werden gekwetst, en nam een schelf hooi op, dezelve in het land verspreid nederwerpende. — Hier en daar liep in deze maand wel eenig vee in het gras, maar eerst op het laatst van April kreeg het veld een beter aanzien. De vruchtboomen beloofden nogtans eenen fraaijen bloei, en de laatste dagen bragten eene groene Mei aan. Deze bloeimaand was zeer koel; des nachts rijpte het aanmerkelijk, somtijds bespeurde men de schade van de nachtvorst aan het jeugdig

eikenloof, ook had de koude geen geringen invloed op het, veel beloofd hebbende, vruchtgeboomte. — Die zelfde koude duurde in Junij voort; evenwel ſtond het gras en koorn en geboomte ſchoon, zelfs ſchenen zich de vruchtboomen te herſtellen. De moestuin bleef niet achterlijk, en aardbeziën en kerſen, ſchoon klein en min ſaprijk, kwamen ter tafel; doch hevig ſtormweder eindigde de zomermaand. Weersgeſteldheid.

Een noordweste wind had, op den 6den Junij, voor Rotterdam de Maas tot eene voor het jaargetijde buitengewone hoogte doen wasſen, waardoor de ſluis bij de Oostpoort, waarin, wegens reparatie, nooddeuren ſtonden, voor den drang des waters bezweek, hetwelk ſpoedig den cingel tusſchen de Oost- en Goudſche poorten overſtroomde. Het gelukte den ijver, de ſluis binnen weinig tijds weder digt te maken, waardoor verdere ſchaden voorgekomen werd.

In den morgen van den 14den zag men te Neede bij Arnhem een ſchriklijk onweder opkomen, hetwelk zich den ganſchen voormiddag op verren afſtand liet hooren, doch na den middag boven deze plaats losbarstede, en gevolgd werd van eenen ſtortregen, die in weinig minuten de ſtraten in eenen waterplas verkeerde, zoodat de oudſte menſchen zich daarvan geen voorbeeld konden herinneren. Des avonds kwam een nieuwe bui op, de vorige evenarende, vooral met een ſtortregen van een half uur lang. Den volgenden dag hervattede zich de regen en hield twee uren aan, zoodat de lage landerijen overſtroomd werden, en de veehouders het vee op ſtal moesten halen. Zulk een vloed in het zomerſaiſoen was in 's menſchen geheugen onbekend.

Zoo ook dompelden verſchrikkelijke onweersbuijen op den 30ſten de gemeente van Flemalle la haute, een volkrijk dorp bij Luik, in een deerlijk onheil. De ſtortregens bedekten in korten tijd het lage gedeelte met 4 tot 5 voet water, zonder dat iemand voorzorg had kunnen gebrui-

Weersgesteldheid.

ken. Groote stukken aarde en steenen op verscheidene plaatsen opgehoopt, die op andere plaatsen uithollingen hadden veroorzaakt; tuinen en weiden verwoest; kleine sneeuwbonken in de aan den berg gelegen weiden gevallen; de deur van het kerkhof neergeworpen; lijken uit de graven gewenteld; drie voet water in de kerk, de banken drijvende, de sieraden beschadigd, de vloer ingestort, de grafkelders geopend: zoo vertoonde zich alhier het tooneel der verwoesting.

Met uitzondering van zeer weinige dagen, was de gansche maand Julij niet slechts regenachtig, maar ontzettend door geweldige stort- en plasregens, zoodat het hooi met zeer veel moeite en in zeer natten staat werd ingehaald; zijnde tevens het weder over het algemeen zoo koud, en de lucht, bij enkele drooge dagen, nog zoo betrokken, dat alle boomvruchten en fruiten eene maand ten achteren waren. — Een Bolognesche Astronomist, zich tot eenen Astrologist verlagende, en de rust van de bijgeloovige menigte aan zijne ijdele en verachtelijke voorspellingen wagende, was tot de razernij gekomen, om, kwanswijs op grond van eenige opgemerkte zonnevlekken, den ondergang der wereld, en zulks wel op den 18den Julij, te voorspellen. De zwakken van geest hechteden te meer waarde aan deze voorzegging, daar de loop der natuur eenen zoo vreemden en ontzettenden keer had genomen. Doch de hartelijke vereerers van het Bijbelwoord zagen in de stortregens zelve eene verwijzing op de belofte, dat de wateren niet meer tot eenen vloed zouden wezen, om alle vleesch te verderven (*Genes.* IX: 15); en de wijsgeerige Sterrekunde wedersprak openlijk allen voorgewenden grond des leugendichters, verklarende in openbare tijdschriften en dagbladen, dat de gansche constellatie des hemels niets bijzonders bevattede, hetwelk den natuurkundigen eenige aanleiding kon geven, om groote of buitengewone verschijnselen aan of van den hemel te verwachten. — Alleen de invloed van zoo vele stortregens en van de on-

IJdele vrees voor den ondergang der wereld door stortregens en wolkbreuken.

natuurlijke koude voor het jaargetijde op den wasdom van de granen en veldvruchten, deed den opmerkzamen vreezen voor den oogst, vooral daar hetzelfde regenachtige en koude weder in de maand Augustus aanhield, en September zich almede met geweldige regenvlagen en koude instelde. In het midden leverde die maand eenige schoone dagen, meer dan Julij of Augustus hadden opgeleverd, die dan ook vlijtig werden besteed tot inzameling van het nahooi, het late graan en andere veldvruchten, en waardoor het ooft nog tot zekere rijpheid kwam. Bezwaarlijk echter kon het vee het in het veld houden, zelfs op de hoogste landen, daar het geheel doorweekt en doortrapt was, terwijl in plassen, vaarten en slooten het water meer dan de gewone winterhoogte behouden had. Weersgesteldheid.

De stortregens en wolkbreuken, door onderscheiden zware onweders in Duitschland en Zwitserland veroorzaakt, gepaard met eenen aanhoudenden regenachtigen dampkring, hadden reeds met den aanvang van Julij op den Rijn zulk eenen invloed gehad, dat het water aan de paal voor Arnhem, des morgens op den 5den, de voor dit saizoen schier voorbeeldelooze hoogte van 15 voet en 7 duim teekende. Men moest terstond uit de lage landen het vee ophalen. Te Velp had men moeite om den aldaar gemaakten dam te behouden. Te Nijmegen teekende de Waal 16¼ voet aan de paal en liep reeds over de kade. De landen in het Maas-Waalsche liepen onder, de buitenlanden aan de Waalkant waren meest allen overstroomd. Van Pannerden, Herwen en Aard vernam men de zorgelijkste berigten, en langs den ganschen IJsselstroom zag het even treurig uit. Overstroomingen.

Niet alleen de landen, aan de oevers der groote rivieren gelegen, werden door dezen ramp gedrukt, maar ook de binnenwateren waren door de aanhoudende regens zoo zeer gerezen, dat men van allerwege hoorde, hoe de weiden door het vee waren verlaten. Zulke berigten kreeg

Weersgesteldheid. Overstroomingen.

men uit de landen tusfchen Maas en Waal, en uit het Mastenbroek in de provincie Overijsfel zoo wel, als uit geheel Gelderland. Ook uit den Alblasferwaard moest men het vee ter ftalle halen. Weldra liepen, bij het rijzen der rivier, de Loenenfche, Bemmelfche, Oosterhoutfche en Lentfche polders en de Mellingfche waard in. — Bijna alle wegen en pasfages in Noord-Braband waren geftremd, en van alle de, zoo bij de rivieren gelegene als daarvan meer verwijderde, fteden en dorpen kwamen tijdingen van doorbraken, of van dijken, die met moeite bewaard bleven. De geheele polder van het Boschveld als ook de Ortenfche liepen vol, bij het bezwijken der dijken, en lag het omdijkte land om en bij Bokhoven onder den vloed bedolven. Het kwelwater, met den aanhoudenden regen vereenigd, bedierf vele bouw- en weilanden elders, die anders van gene overftrooming leden. — Na voorbeeldelooze infpanning, gedurende zes dagen en nachten, zag men te Ooij de noodkeeringen, op de zomerdammen naar den Ooijfchen buitenpolder aangelegd, den 8ften Julij bezwijken. — Rusteloos was de arbeid, waarmede men overal worstelde tegen dezen fchriklijken watersnood, en, hoe dikwijls daartegen te kort fchietende, nergens werd die door werkelooze vertwijfeling vervangen. Te Doesburg had men daardoor nog veel kunnen behouden. Zoo bezweken bij Dieren de dammen van den Middelwaard en liep het laagfte gedeelte van den Fraterswaard onder; ook de dammen van Keizerswaard en Stompenwaard bezweken, en de weiden van Spankeren werden overftroomd: doch nieuwe dammen ftutteden den verderen voortgang. — Op het berigt der overftrooming van den Zomerdijk der Koesveldfche weide tusfchen Doesburg en Schoonoort, luidde de noodklok te Elkum en bragt alle inwoners van Elkum, Middachten en een gedeelte van de Steeg bijeen, die met vereenigde krachten door het aanvoeren van vele wagens met palen, planken en takkebosfchen het water meester werden, en des avonds reeds

eenen, goed met planken gevoerden, dijk gelegd hadden, die het water nog 1½ voet kon keeren, waardoor de geheele Haviker- en Bijmerwaard behouden werden. Eene verzinking aan het pakwerk langs den Schaardijk boven de Munnikhof onder Gent in de Overbetuwe, werd door buitengewone vlijt en met inspanning van alle krachten, onder onmiddellijk toezigt van den Ingenieur-en-chef van den waterstaat, hersteld. — Hoewel men te Oijen, sedert 14 dagen, dag en nacht had gearbeid aan het afdammen, om den Allemanswaard van ruim 160 morgen hooiland te behouden, werd alles op den 15den Julij vruchteloos gemaakt. De dagelijksche regens verzwakten het werk dermate, dat het moest bezwijken, schoon de President van het dijkskollegie tot op het laatste oogenblik, ondanks het gevaar door eene doorbraak veroorzaakt, in persoon bij den arbeid gebleven was. — De Empelsche dijk tusschen Crevecoeur en Engelen hield het tot den 16den. In den avond van dien dag had hij veel geleden, wanneer een stortregen het werkvolk had de vlugt doen nemen. Omstreeks 10 uren verhief zich een storm, die het den nachtwakers zoo benaauwd maakte, dat zij den Burgemeester *G. C. de Croes* te hulp riepen. Deze onvermoeide man, juist bezig om zich in den herberg van drooge klederen te voorzien, begaf zich terstond naar den, in gevaar zijnden, dijk; nam het werkvolk mede, schoon het zich meestal ter rust had begeven; onderzocht zelf alles tot aan Crevecoeur; moedigde de arbeiders aan; regelde hun werk, en liet hen, na voltooiden arbeid, om één uren naar huis gaan, doch bragt zelf met de wakers den ganschen nacht op den dijk door, en verliet voorts zijnen belangrijken post niet. Ook klom de nood op den 19den weder zoo hoog, dat hij bij Crevecoeur en Engelen twee schildwachten plaatste, om het werkvolk gedurig aan den gang te houden, gaande onophoudelijk daarin met eigen voorbeeld voor, tot dat er op den 20sten,

Weersgesteldheid.

Overstroomingen.

Lof van *G. C. de Croes*, Burgemeester van Empel en Meerwijk.

Weersgesteldheid. door het inloopen van den polder van Engelen, eenig soulaas kwam.

Overstroomingen. Ook in Noordholland had de buitengewone regen en het daardoor hoog gerezen boezemwater zeer nadeelige gevolgen gehad. Het water was tot op 6 duim aan het winterpeil gerezen, waardoor al de lage landen waren verdronken. Men had in verscheiden polders de ringdijken met veel moeite voor doorbraak moeten bevrijden, terwijl de, meestal ongenoegzame, wind en de verbazende hoogte der ringslooten het uitmalen schier geheel onmogelijk hadden gemaakt. Verscheiden landlieden hadden hunne koeijen naar de stallen gebragt, of langs hooge dijken van schrale kost voorzien. Het produkt van het zuivel was van 10 op 6 kazen gedaald; het hooiland lag ongemaaid onder water; het gemaaide was niet of in slechten staat bijeen gebragt. De Dijkskollegiën hadden veel moeite gehad, om de daaruit ontstane wanorden tegen te gaan, dewijl men verscheidene voorbeelden had van hooge landerijen, waar men des nachts dijken en kaden had doorgestoken, om zich van het water op de lage landen te ontlasten, en men elders pompen had open-gebroken of zich van de sleutels meester gemaakt. — Dit alles was evenwel van geene toepassing op dat distrikt, dat bezuiden Hoorn en beoosten den Schermer in de Nauernasche vaart ligt, en zich tot aan het IJ en de Zuider-zee uitstrekt, in hetwelk de meeste polders, op eenige weinige laag liggende na, tot onder peil uitgemalen waren.

Voor den Vrieschen landman was de hoogte der binnenwateren almede van zeer nadeelige gevolgen geworden. Niettegenstaande de menigvuldige suatie-sluizen, ging de ontlasting zeer langzaam voort, zoodat de meeste lage hooilanden onder water stonden, terwijl de stortregens het hooi op vele hoogere landen uiteen gespoeld en bedorven hadden.

Met de laatste dagen van Julij had men een aanmerklijk verval in de rivieren bespeurd, het-

welk de hoop had aangebragt op fpoedige ont-lastingen en nog voordeelige nadagen van den oogst: maar in de eerfte week van Augustus waren dezelve op nieuw gerezen, en tot ver in September toe hadden zij eene hoogte behouden, die wel niet gevaarlijk voor dijken en dammen gebleven was, doch den waterplas onverminderd liet, die allerwege de polders en de uiterwaarden vele voeten hoog bedekt hield. Vol bleven de dagbladen van den rampfpoed der inwoners en het volflagen verijdelen van alle hope des landmans. Zoo jammerde men uit Asperen, Steenderen bij Zutphen, Driel in den Bommelerwaard, 's Hertogenbosch, Oudenaarde aan de Schelde, Waardenburg, Neerijnen en Tuil, Hardenberg aan de Vecht, Poederooijen in Maaswaal, Alblasferdam, Lekkerland, Streefkerk en Nieuwkerk, Staphorst, Oud- en Nieuw-Goudriaan, Langerak, Ottoland, Gelkenes en Ammergaveland, Meerkerk en Woudrichem. Weersgefteldheid. Overftroomingen.

Het eerfte gedeelte van October droeg al weder veel bij om het water te vermeerderen: doch de laatfte helft dier maand had vele oostewinden, die wel de koude vermeerderden, maar de droogte tevens en het water verminderden. November had een aantal fchoone dagen, doch tusfchen beide afgewisfeld met hagel en fneeuwbuijen, fomtijds van zwaren donder vergezeld. De boomen, hun blad lang behoudende, vertoonden in de helft dier maand niet zelden den groenen kruin met fneeuw bedekt. Weldra kreeg men eenen voorwinter, vrij fel, maar welkom ter vernieling van flakken en ander, zoogenaamd, ongedierte. — December was zacht, men zag zelfs muggen vliegen. Die maand leverde verfcheide fraaije dagen op, doch die dan ook onverwachts werden vervangen door hevige ftormen en zware regenvlagen.

De laagfte en de hoogfte ftand der rivieren, Maas, Rijn en Waal te Grave, Arnhem en Nijmegen was van de maand Julij tot December de volgende.

Weersgesteldheid.

	Maas.		Rijn.		Waal.	
	Laagste.	Hoogste.	Laagste.	Hoogste.	Laagste.	Hoogste.
Julij	9 v. 7 d.	14 v. 4 d.	15 v. 7 d.	16 v. 8 d.	14 v. 5 d.	18 v. 9 d.
Aug.	4 6 ,	14 , 4 ,	10 , 5 ,	16 , 8 ,	12 , 9 ,	16 , 8 ,
Sept.	5 , 4 ,	15 , 3 ,	9 , 1 ,	12 , 4 ,	11 , 7 ,	14 ,
Oct.	4 , 11 ,	7 , 9 ,	5 , 10 ,	11 , 2 ,	9 , 3	13 , 3 ,
Nov.	5 , 2 ,	15 , 6 ,	4 , 9 ,	13 , 9 ,	8 , 4 ,	14 , 6 ,
Dec.	7 , 3 ,	17 , 9 ,	5 , 11 ,	17 ,	9 ,	16 , 2 ,

(1).

De gemiddelde hoogte des Thermometers, buiten Haarlem waargenomen, was over dit jaar 48° 31, bijna twee graden lager dan in 1815. Ook had men 45 regendagen meer gehad dan in het vorige jaar, en 15 minder heldere dagen (2).

Hoogstopmerkelijk was, bij de lucht- en wedergesteldheid dezes jaars, voor ons vaderland, het berigt van één onzer visschers, die verzekerde, op den 2den Mei in zee gestoken zijnde, op zijne visscherij 80 mijlen benoorden Texel, in acht weken tijds geen druppel regen, maar alle dagen eene brandende hitte ondervonden te hebben, zoodat hij, op den 22sten Augustus in Delfshaven binnen gekomen, met zeer veel verwondering de berigten der aanhoudende regens vernomen had; en het alzoo scheen, dat de, in de hitte op zee verzamelde, donderbuijen door de westewinden landwaarts gevoerd, zich alhier in zoo vele stortregens hadden ontlast. — Even opmerkelijk was het berigt op 26 Julij uit Stokholm, dat aanhoudende droogte aldaar treurige vooruitzigten op het veldgewas had veroorzaakt, die nu evenwel waren verdwenen; gelijk men toen ook uit Finland vernam, dat het genoegzaam had geregend om voor geen misgewas uit hoofde van droogte te vreezen. — Zoo ook schreef men den 4den Augustus uit Perpignan, dat de drooge warmte, ware zij vroeger ingevallen, noodlottig voor de granen zou geweest zijn; doch dat zij, nu in Julij gekomen zijnde, niet dan goed had gedaan. — Ja, uit hoofde der buitengewone warmte in Noorwegen, hadden de inwoners, in

(1) Uit de rivierberigten in de Staatsc. opgemaakt.
(2) *Kunst- en Letterbode*, voor 1817. D. I. bl. 79.

de maand Julij, bevel gekregen, om vaten met water in hunne huizen te plaatsen, ten einde, ingeval van brand, terstond bluschmiddelen bij de hand te hebben. — Een schip, daarentegen, van Isle de France te Bordeaux in September aangekomen, had bij het passeren van de linie zulk eene koude aangetroffen, dat het scheepsvolk verpligt was geweest de winterklederen aan te doen. Weersgesteldheid.

Men merkte tevens op, dat men in de geschiedenis der zeldzame gebeurtenissen voorbeelden vond van soortgelijke waterrampen, als in dit jaar ons vaderland troffen; als: in de *Annales Noviomagi*, van Mr. *J. in de Betouw*, p. 87; en in de *Chronijk van Nijmegen* van *J. Smetius*, door eerstgemelden Heer uitgegeven, bladz. 73, wordende daar gemeld: „dat, door den toevoer van „water op de rivieren onzes lands en door de „aanhoudende regens, dezelve zoodanig opgezet „werden, dat de dijken voor de kracht des wa„ters moesten bezwijken, en op St. Jakobsdag „(25 Julij) 1342 het Rijk van Nijmegen, Maas „en Waal, de Betuwe, en de geheele Tieler„waard door eene geweldige overstrooming wa„ren onder geloopen." In *Godtfrieds* Historische Kronijk, bl. 1265, 1ste deel, vond men ook aangeteekend: „dat, anno 1342, een nooit gehoord on„weder van donder, bliksem en hagel ontstond, „waarop een natte zomer volgde, die veroor„zaakte, dat de wateren, inzonderheid van den „Mein, uitbraken en geheele dorpen wegspoel„den." Gelijk ook nog gelezen werd in bovengemelde Kronijk van Nijmegen: „dat in de „jaren 1648, 1649 en 1650 zware stortregens in „de zomers en herfsten waren gevallen, waar„door op vele plaatsen het gras bedorven, het „hooi verdronken, en de granen op het veld „verrot waren."

Nog teekende men op, dat als uitstekend regenachtige jaren in de Kronijken vermeld waren de jaren 676, 682, 906, 1031, 1221, 1230, 1314, 1335, 1369, 1401, 1467, 1528, 1529,

Weersgesteldheid. 1531, 1532, 1545, 1569, 1683, 1728, 1754, 1755, 1772 en 1782 (1).

Zoodanig was dan de staat des dampkrings en de loop der saizoenen dezes jaars, met de maat der rampen en ellenden, daaruit voor ons vaderland geboren, hetwelk, bij het opgemerkt verschil in andere landen en gewesten, de beproeving van het Albestuur voor der ingezetenen vertrouwen, werkzaamheid en liefde eenen ieder in het oog deed vallen. Thans mogen wij van de uitkomst dezer liefdeproef spreken, daar wij reeds van het vertrouwend werken in het opgegevene deden blijken.

Liefdezorgen in Gelderland. De Gouverneur der provincie Gelderland noodigde, uit aanmerking, dat het bederven van den oogst en het stilstaan van den arbeid eene onbeschrijflijke armoede hadden doen ontstaan, welke op sommige plaatsen zoo ver was gekomen, dat de geringere volksklasse zich van klaver en draf moest onderhouden, als mede, dat de duurte van het brood en de groote schaarsheid der aardappelen, uitdeelingen van deze levensmiddelen op de meeste plaatsen onmogelijk maakten, de Burgemeesters van alle zoodanige gemeenten uit, waar de bovenstaande omstandigheden in mindere of meerdere mate plaats hadden, in de maand Julij reeds, om, met den meesten spoed, te doen in werking brengen het dagelijks koken eener gezonde Rumfortsche soep, en de uitdeeling derzelve onder de behoeftigen. De kosten zouden gedeeltelijk ten laste der gemeente gebragt kunnen worden, en wel door daartoe te besteden een derde gedeelte der sommen voor onvoorziene uitgaven, over 1816 toegestaan, terwijl tot verdere daarstelling van een fonds eene inschrijving moest geopend worden, aan de mildadigheid der vermogenden aan te bevelen, die van deze rampen waren verschoond gebleven.

In den Bommelerwaard was op den 20sten Julij, in

(1) Nieuwe Gazette van Brugge, N°. 396.

in weerwil der ijverigste pogingen, voor de kracht des waters de Casterenshoeve bezweken, een landgoed, toebehoorende aan den Heer Gouverneur van Noordholland *van Tets van Goudriaan*, waarop de schoonste wei- en hooilanden gelegen en meer dan 30 morgen met veel belovende haver bezaaid waren, door welke overstrooming vele ingezetenen zware verliezen leden en sommige grootendeels geruineerd waren; doch naauwelijks kwam daarvan aan den Landheer het berigt, of hij verleende zijne pachters, zonder onderscheid, ontslag van hunne verschuldigde pachtpenningen, over dat jaar eene aanmerkelijke som bedragende, gevende hierdoor tevens het werkzaamste voorbeeld aan andere gegoede lieden, om op deze of gene wijze de schade te helpen dragen, die de rampen van dezen tijd hadden veroorzaakt.

Voorbeeld van edelmoedigheid.

De kleine gemeente van Noorddijk, in de nabuurschap van Groningen, bevattende slechts 768 zielen, gaf, op den 19den Augustus, een ander voorbeeld van menschlievende hulpvaardigheid jegens hunne, door het water ongelukkige, landgenooten, zich bij handschrift verbindende, ten behoeve van die ongelukkigen 73 runderbeesten om niet te zullen weiden. De Gouverneur der provincie Groningen, de waardij van dezen maatregel inziende, prees dezelfde handelwijze aan bij eenen rondgaanden brief van den 20sten aan alle Schouten en Burgemeesteren, met een zoo gelukkig gevolg, dat de Provinciale Groninger Courant achtervolgens zestien lijsten bekend maakte, gezamenlijk 101 gemeenten bevattende, welke zich allen tot het weiden voor niet van zeker aantal vee hadden aangeboden, en waarbij zeer velen tevens het aanbod voegden, om een aanzienlijk gedeelte daarvan den geheelen winter door te houden en te voeden; waarvan dan ook dadelijk, alhoewel min algemeen wegens afstand en ongelegenheid, gebruik werd gemaakt, alhoewel de Gedeputeerde Staten van Gelderland de noodige aanschrijving deden aan Burgemeesteren, wier gemeenten min of meer door de overstrooming ge-

Ander voorbeeld van hulpvaardigheid.

Liefdadigheid der natie. leden hadden, ten einde alles in het werk te stellen, wat ten beste dier ongelukkigen in deze kon verstrekken, en Burgemeesteren van Arnhem, bij wijze van publicatie, hunne gemeente de vereischte middelen aan de hand gaven, hoe hierin te handelen, zoowel over de wijze van transport als anderzins.

Ook de inwoners van Dirksland, op het eiland Flakkée, namen van de inwoners van Pouderoijen 28 stuks vee, om gedurende den winter om niet te voeden.

Het getal van het voor den geheelen winter opgenomen vee in de provincie Groningen beliep over de 900 stuks. Ook trof het den ongelukkigen Gelderschen landman diep in het hart, uit het vorstendom Oostvriesland gelijke aanbiedingen, als van eigene landgenooten, te hebben mogen ontvangen.

Aansporing derzelve in Zuid-Holland. De Heeren *J. H. G. Borcharen*, President-Burgemeester van Gorinchem, *W. H. van Barneveld*, Heer van Noordeloos en Overslingeland, Hoogheemraad in den Alblasserwaard, *C. A. Pyl*, President te Alblasserdam, *J. Broodshoofd*, Hoogheemraad in den Alblasserwaard, *D. van der Vliet*, President te Vianen, *P. Smits*, Dijkgraaf van den Krimpenerwaard, *C. Weggeman Gulldemont*, Hoogheemraad in den Krimpenerwaard, *Boudom van Vliet*, President van Haastrecht, *F. C. de Groot*, President te Heukelom en *B. D. van Slype*, President van Goudriaan, eene Kommissie ter inzameling en uitdeeling van liefdegiften ten behoeve van noodlijdenden door den watersnood in de provincie van Zuid-Holland uitmakende, gaven in de maand September het volgende programma uit:

Meer dan eens zagen de anders gelukkige bewoners onzer streken, door rampen getroffen, aan welke de ligging hunner landen hen, naar de natuurlijke gesteldheid onzes vaderlands, van tijd tot tijd blootstelt, zich gedrongen, om, in den nood, hunne toevlugt tot uliedér zoo bekende milddadigheid te nemen; maar dan eens was

ren harten en handen voor hen ontsloten, en dankten zij God, die ul. hart en middelen gaf, om rampen te lenigen, waarvan de bloote herinnering hen nog doet sidderen. Die slagen echter, hoe geducht, zij weten het bij ondervinding, kunnen door lengte van tijd worden te boven gekomen, — dan, heden treft hun een van die onverwachte onheilen, van welke, Gode zij dank! schaarsche voorbeelden in de jaarboeken der natuurlijke geschiedenis onzes lands staan opgeteekend. Nog niet geheel onttogen aan het bederf, over een aanmerkelijk gedeelte van hen gestort, door de geduchte overstrooming van het jaar 1809, besteedden zij al de krachten hunner nijverheid, om de herstelling volkomen te maken, en de vruchten van eenen onvermoeiden arbeid in te zamelen: groot was de hoop en strelend de verwachting, van eenen zoo betamelijken wensch te zien vervuld, toen het saizoen dezes jaars eene zoo ongelukkige wending nam, dat alles, alles, werd te leur gesteld, en zij onder eenen ramp zuchten, veel ijsselijker in zijne gevolgen, dan die eene overstrooming, bij den winter, anders zins zoo verschrikkelijk maken; die ramp, zij is ulieden bekend: waar het vee moest grazen, stroomt het water; waar hennep en andere veldvruchten het bestaan des landmans moesten verzekeren, liggen zij verdord neergeslagen, of verrotten op den doorweekten grond; waar de stallen gereed gehouden werden, om paarden en beesten bij duizenden te plaatsen, zullen er honderden gemist worden, van welke de te leur gestelde veeman zich, uit gebrek, heeft moeten ontdoen, terwijl de hem overgebleven beesten, slecht of bijna niet gevoed, geen melk of boter geven kunnen, geëvenredigd aan de behoeften, en zoo naderen wij langzamerhand en van verre den winter, zonder uitzigt op voeder voor het vee, op voedsel voor den minvermogenden; en een genoegzamen onderhoud voor allen, die niet met tijdelijke middelen zijn gezegend, en wat kan er nog gebeuren! Neen, Landgenooten! wij willen door geen schrikbeeld op uwe verbeelding werken; wij zouden, zoo doende, de edele denkwijs onzer natie te kort doen, voor welke helpen en redden eene behoefte van het hart is; maar wij kunnen het niet ontveinzen, het bederf kan nog volkomener worden, en het, voor onze vaderen, zoo verschrikkelijk jaar 1621, toen, eerst laat in den herfst, het oordeel van den overmatigen regen werd opgeheven, bewijst er de mogelijkheid van. Groot zijn dan onze behoeften, al wordt onze bekommering niet ter helfte toe verwezenlijkt, en tot

Liefdadigheid der natie.

Aansporing derzelve in Zuid-Holland.

Liefdadigheid der natie.

ul. wenden wij ons dan ook, met vertrouwen, in deze benaauwdheid onzer zaken, en in de treurige omstandigheden. Geene aangenamere taak kon ons voorwaar zijn opgedragen, dan die, om, in deze, voor diegenen onzer landgenooten op te treden, op welke wij eene meer naauwe betrekking hebben, en wij kwijten ons gaarne van eene ons opgelegde verpligting, zoo edel in haar doel, als heilzaam in hare strekking.

Aansporing derzelve in Zuid-Holland.

Op uleder aanmoedigende hulp maken wij volkomen staat, en noodigen uleden dus uit, om uwe lijdende landgenooten aan den jammer te onttrekken, aan welken zij, gedurende den aanstaanden winter, zullen blootgesteld zijn, indien de menschelijke aard der Nederlanders, altijd met 's naasten leed bewogen, ons niet de hulpvaardige hand biedt.

Uwe bijdragen zullen geheel doelmatig worden besteed en aangewend, levensmiddelen voor menschen, voeder voor het vee aangekocht, en in de groote behoefte voorzien worden, om het benoodigde te verschaffen aan hen, die onvermogend zijn, zich de ontbeerlijkste hulpmiddelen, ter herkrijging van hun bestaan, te verwerven. De uitdeeling zal naar eene vaste verordening geschieden, en gaarne zullen wij eene openbare verantwoording doen van hetgeen, in deze, door ons zal verrigt worden, terwijl wij, in het wel slagen dezer onzer pogingen, ten nutte onzer noodlijdende landgenooten aan te wenden, de belooning onzer werkzaamheden en veelvuldige bekommeringen hopen te vinden.

Aansporing derzelve uit Gelderland.

Namens de Kommissie ter inzameling en uitdeeling van liefdegiften ten behoeve van noodlijdenden door den watersnood in de provincie Gelderland, lieten de Heeren *W. R. Brandsen*, President van de regtbank van eersten aanleg, *A. A. Gaymans*, Lid der Gedeputeerde Staten, en *J. Weerts*, Lid van den Stedelijken Raad, zich aan de ingezetenen des koningrijks aldus hooren:

De Commissie ter inzameling en uitdeeling van liefdegiften ten behoeve van noodlijdenden door den watersnood in de provincie Gelderland, aan de ingezetenen van het koningrijk der Nederlanden!

Het ligt Gelderlands ingezetenen nog te versch in het geheugen, hoe veel hulpbehoevenden hunner medeburgeren voor 7 jaren, onder het hoog bestuur der Goddelijke

Voorzienigheid, met dijkbreuken en watervloeden bezocht, en daardoor van haven en vee beroofd, de krachtdadige ondersteuning hunner stadgenooten hebben mogen ondervinden, dan dat zij niet in hunnen deerniswaardigen toestand op nieuw derzelver medelijden zouden durven inroepen.

Liefdadigheid der natie.

Aansporing derzelve uit Gelderland.

Toen de ingezetenen van dit gewest zich voor omtrent drie jaren, met die der andere provinciën, in den val des overheerschers verheugden, en den hemel dankten, die hun verlost had uit de hand hunner onderdrukkeren, was echter het middel der nationale bevrijding voor hen gevoeliger, dan voor de meesten hunner naburen; voorbeeldelooze inkwartieringen, eerst van het Fransche, en naderhand van bondgenootschappelijk krijgsvolk; onophoudelijke, en tot dus verre onvergoldene hand- en spandiensten, bragten hun geweldige slagen toe.

Dan, nauwelijks dit alles eenigermate te boven gekomen zijnde, treft hen nu gevoeliger ramp dan al de vorige.

Nadat eene koude voorzomer het uitzigt op eenen eenigzins voordeeligen oogst aanmerkelijk beneveld had, zoo heeft een gestadig hoog, in dezen tijd des jaars in vele jaren niet ondervonden, opperwater, de wateren verre buiten hare oevers gebragt, den afloop van het kwelwater in vele streken geheel gestuit, en de hoop des landmans ten eenemaal vernietigd.

Het grasgewas in veele oorden ganschelijk verloren, en het vee van het voeder beroofd, en alreede hier en daar kwijnende aan de gevolgen der onder water staande weiden en het gebruik van bedorven voedsel; in sommige streken der provincie uit dezelfde oorzaak in grooten getale de varkens wegstervende, en hierdoor de wintervoorraad voor de menschen verminderd; de oogst der granen, in een groot gedeelte van het gewest, bijna mislukt; in andere plaatsen het gewas der boekweit door aanhoudende stortregens geheel tot niet gebragt, en, gelijk men niet zonder reden vreest, het gewas der aardappelen bedorven: dit alles levert voor menschen en vee het schromelijkste vooruitzigt tegen den aanstaanden winter op.

De Staten van het gewest met hunne medeingezetenen aanbiddende de Magtige hand, die hen geslagen heeft, hebben evenwel niet willen nalaten, naar alle hulpmiddelen, die onder menschelijk bereik zijn, ter leniging van het kwaad, om te zien.

En tot wien zouden zij zich eerder gewend hebben

Liefdadigheid der natie.

den tot hunnen goeden Koning, die ook in dezen druk hunne hoop niet heeft te leur gesteld, maar zich op nieuw getoond als eenen vader van zijn, hem zoo eerbiedigend, volk, door ten behoeve der noodlijdenden eene somme van *f* 25,000 uit 's Lands kasse toetestaan.

Aansporing derzelve uit Gelderland.

Dankbaarlijk erkennende eene zoo aanzienlijke gift, gevoelen echter de ingezetenen van dit gewest, dat Z. M. zijne milddadigheid door de zoo hoogst noodige bezuiniging in een Rijk, welks onderdanen in de laatste jaren zoo veel geleden hebben, hebbende moeten matigen, deze onderstand niet toereikende is, om in den hoogsten nood te hulp te komen.

Van het welmeenend aanbod van een aantal ingezetenen der provincie Groningen, om eene menigte rundvee *voor niet* te weiden, zal veelligt maar op weinige plaatsen kunnen gebruik gemaakt worden, daar de behoeftige landlieden, welke één of twee stuks vee bezitten, het niet van zich kunnen verwijderen, zonder zelve met hun huisgezin van gebrek te vergaan, en ook het vee veelal door gebrek aan voedsel te krachteloos geworden is, om eene weg van 30 of 40 uren te kunnen afleggen.

Dit tafereel der ellende, hetwelk de ondergeteekenden op hunne goede trouw verklaren in geenen deele te zwart te hebben afgemaald, zal niet kunnen nalaten het medelijden der Nederlandsche harten levendig op te wekken, en deze zullen het zich tot een aangenamen pligt rekenen, een aantal hunner landgenooten voor honger en dorst te beveiligen.

De meervermogende ingezetenen van Gelderland, hoe zeer zelve aanzienlijke verliezen geleden hebbende, en sommige bijna van de geheele opkomst hunner goederen beroofd, wenschen hun daarin voor te gaan. Zij vertrouwen daarin te zullen gevolgd worden door hunne nabuuren, bovenal door de zoodanigen, aan welke eene milde oogst is te beurt gevallen, of welke door herlevenden bloei van den koophandel, van den Hemel, boven zoo veele anderen, gezegend zijn.

Daar de Provinciale Regering als nog bezig is met bescheiden in te winnen, om de betrekkelijke behoeften van de onderscheidene deelen der provincie te beoordeelen, is het niet mogelijk nu alreeds de wijze van onderstand te bepalen.

In het verleenen van denzelven zal eene billijke evenredigheid worden in acht genomen, en voor verschillende distrikten der provincie commissiën worden daargesteld, om ons te dien opzigte voor te lichten.

Dit echter kan men nu reeds bepalen, dat de bijdragen zullen worden besteed tot aankoop van levensmiddelen voor de menschen en voeder voor het vee, om het benoodigde te verschaffen aan hen, die onvermogend zijn, om zich de onontbeerlijkste hulpmiddelen tot herkrijging van hun bestaan te verwerven, en dat van de gedane uitdeeling openbare verantwoording zal geschieden. Liefdadigheid der natie.

De gelijktijdige aanspraak op liefderijken onderstand voor twee provinciën belemmerde de weldadigheid der ingezetenen niet, die zich ter wederzijde werkzaam vertoonde met de onpartijdigste en onbekrompenste edelmoedigheid. Te Rotterdam maakte men inzonderheid de liefdadigen opmerkzaam op den dubbelden nood, alhoewel men voor eigene provincie had te zorgen; gelijk men dan ook in Zuidholland de collekten voor deszelfs nooden afzonderlijk hield.

De Gedeputeerde Staten van Noordholland, ontvangen hebbende de opgaven der binnen die provincie gedane inzamelingen ten behoeve der noodlijdenden in Gelderland en Zuidholland tevens, bragten op den 20sten November ter algemeene kennisse het bedrag van het bij de respective ontvangers ingekomene, gezamenlijk ter somme van ƒ 67,155 : 13 : 4, zijnde er van nog eenige gemeenten de opgave niet ingekomen, en de kollekte te Amsterdam nog niet gesloten, welker bedrag bij die opgave op ƒ 46,800 : - gesteld, nog met ƒ 99 : 15 : 8 vermeerderd is. — De Gedeputeerde Staten betuigden zich zeer gevoelig over de levendige deelneming, welke de ingezetenen van Noordholland ten dezen, als om strijd, hadden aan den dag gelegd in de ruime bijdragen, welke zoo zeer alle hoop en berekening hadden te boven gegaan, dat de Gedeputeerde Staten van Gelderland bij eene van derzelver missiven zich daaromtrent aldus aan Hun Ed. Gr. A. hadden geuit: „ wij betuigen onzen dank over de ruime „ giften en menschlievende gezindheid der inge- „ zetenen van U Ed. Gr. A. provincie, welke „ te meer in het oog moet vallen, nademaal de Som der kollekten in Noordholland, en bijzonder te Amsterdam.

Liefdadigheid der natie. „ gift van Noordholland die van alle provinciën „ te zamen genomen zeer verre overtreft.”

Van de stad Goes vernam men dat zij *f* 708:6:8 en van Middelburg, dat zij *f* 2516:10:12 gekollecteerd had, te Leeuwaarden had de kollecte voor Gelderland opgebragt *f* 5683:11:10.

Alzoo werd in voorbijgaande nooden uit tijdelijke rampen, die algemeen treffen, ontstaan, door de afzonderlijke liefdadigheid der ingezetenen voorzien: maar niet min strekte zich de staatszorg uit over de blijvende en toenemende ellenden der behoeftigen en armen, die door ouderdom of ziekte, ligchaamsgebrek of gebrek aan kostwinning, of ook door de hulpeloosheid der eerste kindsheid en vroege jeugd, het zij als verlaten kinderen (1), het zij als ouderlooze weezen, aanspraak hadden op den bijstand en zorg der

(1) Op den 21sten Januarij, zijnde een Zondag, werd de honderd en vijftigste verjaardag van het Aalmoesseniers Weeshuis te Amsterdam plegtig gevierd, waarin in Januarij 1666 voor het eerst ouderlooze en verlatene kinderen en vondelingen zijn opgenomen. Nadat de kinderen, welke in huis zijn ten getale van 1945, zijnde 960 elders uitbesteed, en nog 1079 bij de minnemoeders binnen de stad geplaatst, alvorens des morgens, een ieder in de kerk tot wier gezindheid hij behoorde, de godsdienstoefening hadden bijgewoond, werden zij door Regenten en Regentessen, met gunstige toestemming van de Regeering der stad, op een buitengewone middagmaaltijd onthaald, en in ieder der onderscheidene zalen, bij eene aanspraak des presiderenden Regents, aan het belangrijke van dat tijdstip herinnerd; waarop door eenige kinderen van de beide kunne doelmatig werd geantwoord. Uit eigene beweging hadden de kinders de eetzalen met festonnen en vlaggen opgesierd en zulks in eenen bevalligen smaak. Zoo ook wisten zij door toepasselijke lofzangen voor, tusschen en na den maaltijd, en door heilwenschen aan den Koning, de Koningin en het koninklijke huis, en voorts aan Heeren Regeerders der stad, aan Regenten en Regentessen, aan Binnenvaders en Binnenmoeders van het gesticht, de tijdstippen dezer plegtigheid vrolijk afstewisselen, die tot laat in den avond duurde.

maatschappij en des algemeenen bestuurs. — Op den 28sten December van dit jaar bragt de Minister van Binnenlandsche zaken, de Heer *Roëll*, het volgende verslag uit voor de Staten-Generaal, omtrent het armbestuur en de opvoeding der arme kinderen, en zond hetzelve in bij de Tweede Kamer.

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het 228ste Artikel der Grondwet bepaald hebbende, dat de Koning omtrent het Armbestuur, de opvoeding der armen Kinderen, en de inrigtingen dien aangaande, jaarlijks een uitvoerig verslag aan deze Vergadering zal geven, vinde ik mij door Zijne Majesteit met de vereerende taak belast, om de tolk te zijn van hetgene Hoogstdezelve te dier zake aan U Edel Mogenden verlangt te hebben medegedeeld.

De voorbeeldelooze, en zich zonder verademing opvolgende rampen van onderscheidenen aard, die, gedurende de jongst verloopen vijf-en-twintig jaren, het geschokt Europa zoo zeer geteisterd hebben, en waarin de Nederlandsche gewesten voor zulk een aanzienlijk aandeel hebben moeten dragen, oefenden eigenaardig, op eene dadelijke wijze, derzelver noodlottigen invloed op die bronnen van nijverheid en bestaan, welke anderzins alomme voorspoed en welvaart verspreiden. Het verval van allen Handel, Zeevaart en afgelegene Visscherijen, het verminderd vertier van sommige, en de geheele stilstand van andere Fabrijken en Trafijken, en daarmede in onmiddellijke verwantschap staande neringen en handteringen, veroorzaakten, dat de lagere Volksklassen van de middelen verstoken werden, om arbeid te vinden, en daardoor voor haar onderhoud, en dat harer veelal talrijke Huisgezinnen te zorgen; gebrek aan werk en bestaan, dompelde hen in de nijpendste armoede, vermeerderde de bedelarij op eene ontzettende wijze, en noodzaakte hen, om hunne toevlugt tot de Armen-Kassen te nemen, terwijl de nablijvende Weduwen en Kinderen ten laste der Gestichten van Liefdadigheid vervielen, van welke instellingen de fondsen, door de progressive vermeerdering van het aantal Behoeftigen, en bijzonder van de Huiszittende of Buiten-Armen, grootendeels buiten staat gesteld werden, om in derzelver onderhoud behoorlijk te gemoet te komen. Deze deerniswekkende toestand der

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

Godshuizen, tot onderscheidene Kerkgenootschappen behoorende, mitsgaders der Plaatselijke Armen-Fondsen, werd in de Noordelijke Provinciën nog voltooid, zoo door het gemis der aanzienlijke sommen, welke zij voorheen aan jaarlijksche renten genoten, maar onder het voormalig Fransch Bestuur, ten gevolge van de reductie van den jare 1810, tot op een derde verminderd werden, als door de gestadige daling der huurwaarde van de vaste Eigendommen, door dezelve bezeten wordende; terwijl bovendien, door het ongeluk der tijden en het opdroogen van alle bronnen van welvaart, de Menschenvriend, ondanks zich zelven, genoodzaakt werd, zijne liefdegaven allengskens te beperken, waardoor eene aanzienlijke vermindering in de opbrengst der Kollecten, zoo in de Kerken als langs de Huizen, die voor de meeste Armen-Fondsen een der aanzienlijkste middelen van derzelver inkomsten uitmaakten, plaats greep.

Het verleenen van onderstand aan de bedeelden moest daardoor eigenaardig eene aanmerkelijke bezuiniging ondergaan, zoodat alleenlijk het volstrekt onontbeerlijke konde uitgereikt worden, hetwelk den toestand der Armenkassen en Diakoniën ook nog op sommige plaatsen ter naauwernood gedoogde.

Om zich een denkbeeld te vormen van de toenemende vermeerdering der behoeftigen, die gedurende het gegeven tijdstip van vijf-en-twintig jaren, ten laste der instellingen van weldadigheid zijn gekomen, zal het, bij gebrek aan andere volledige berigten, voldoende zijn, onder de aandacht van U. Edel Mogenden te brengen, dat in het Aalmoezeniers-Weeshuis te Amsterdam, ten jare 1790, 2440, ten jare 1800, 2817; en ten jare 1813 zich 3739 Kinderen en Vondelingen bevonden, of ten laste van dat gesticht gealimenteerd en opgevoed werden.

Men voege hier bij, dat de Armen-Kassen, sedert de laatste jaren, nog bezwaard zijn geworden, door tot derzelver laste te krijgen de Weduwen van Conscrits, welke als Remplaçanten hadden gediend, en vermist of gesneuveld waren, waardoor deze ongelukkige, met hare Kinderen, in diepe armoede gedompeld werden.

De steeds toenemende ongunstige staat van de Finantiën der Armbesturen noodzaakte, om, waar dit middel nog uitvoerlijk was, tot het doen van dikwerf schadelijke geldopnemingen over te gaan; en, waar deze laatste toevlugt te kort schoot, moesten de Plaatselijke Kassen dezelve met de noodige subsidiën bijspringen, welke schier overal tot eene verbazende hoogte moesten ge-

Rapport omtrent het Armenbeſtuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

bragt worden. Om hierin te voorzien, nam eigenaardig de heffing der Plaatſelijke Laſten in gelijke evenredigheid toe, waardoor laſten uitgedacht moeſten worden, die, in vorige tijden ongehoord, wel met ſtille onderwerping gedragen werden, doch welke allerbezwaarlijkſt zijnde, op den duur door de Ingezetenen niet konden bijgebragt worden.

In dezen toeſtand bevond zich de zaak der Armen, op het tijdſtip dat deze gewesten aan het Fransch Beſtuur, waaronder zij, de eene langer, de andere korter, geſtaan hadden, onttrokken werden.

Hoe gelukkig zoude ik mij achten, wanneer ik, bij het ophangen van dit ongunſtig tafereel, mij tevens in ſtaat bevond, U Edel Mogenden reeds aanvankelijk eenige verbetering te dien opzigte te kunnen kenbaar maken, dan, hoe zeer hier en daar zich bereids gunſtige uitzigten hadden opgedaan, mag ik echter, noch aan mij zelven, noch aan U Edel Mogenden verbergen, dat een zamenloop van omſtandigheden, waarvan de ſtaat der levensmiddelen in dit oogenblik wel als de voornaamſte mag gerekend worden, het tijdſtip, waarop die uitzigten zullen kunnen verwezenlijkt worden, wederom eenigzins verwijderd heeft.

De maatregelen, door *Zijne Majeſteit* reeds genomen om in alle omſtandigheden te gemoet te komen, laten wel is waar geenen twijfel over, of Hoogſtdezelve zal ook verder niets onbeproefd laten, wat tot bereiking van dat oogmerk dienſtbaar zijn kan; maar, Edel Mogende Heeren, de taak is niet gemakkelijk, en er is de uiterſte omzigtigheid noodig, om, in de keuze der middelen, zich niet door verkeerden, offchoon welmeenenden, aandrang tot de zoodanige te laten wegſlepen, die de kwaal, in plaats van te verbeteren, verergeren, en zelfs dan, wanneer dezelve eenige oogenblikkelijke verbetering mogten kunnen te weeg brengen, welligt tot de noodlottigſte gevolgen voor de toekomst aanleiding geven zouden.

Gaarne had ik, U Edel Mogenden, door mededeeling van een aantal bijzonderheden omtrent het armenwezen in de onderſcheidene Provinciën, zoo vele vaste pointen voorgeſteld, van waar dezelve zouden hebben kunnen uitgaan, om eventueel eene vergelijking van de toekomst met het tegenwoordige te maken; dan de onvolledigheid der berigten, welke te dien aanzien zijn ingekomen, en die het noodwendig gevolg eener eerſte proeve is, hebben mij niet toegelaten, daaraan naar wensch te voldoen, maar mij verpligt, om bij dit eerſte verſlag, be-

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

houdens de mededeeling van eenige gegevens ter materie dienende, de aandacht van U Edel Mogenden voornamelijk tot dat gene te bepalen, hetwelk tot de tegenwoordige Huishouding van het armenwezen in dit Rijk betrekking heeft, en als de inleiding tot alle volgende verslagen moet beschouwd worden.

En hiertoe mitsdien bij dezen overgaande, zal ik mij, in de behandeling van hetgene ik mij te dien opzigte heb voorgesteld, tot de navolgende twee hoofdzaken bepalen.

Vooreerst. Het bestuur en het onderhoud der Armen.

Ten tweede. De middelen, welke ter vermindering der armoede, en verbetering der Armen aanwezig zijn.

Wat het beheer der Armen en de wijze van in hunne behoeften te voorzien, betreft, zulks is in de Noordelijke en Zuidelijke Provinciën zeer onderscheiden.

Hoe zeer de Fransche Wetten op het stuk der alimentatie van behoeftigen, bij de inlijving der toenmalige Departementen van Holland, ook aldaar waren executoir verklaard, zijn dezelve echter, voor zoo veel de inrigtingen betreft, die tot het onderhouden van behoeftigen bestaan, in dat gedeelte des Rijks, met uitzondering alleen van Zeeland en Braband, die vroeger, ten gevolge van het Traktaat van Maart 1810, met Frankrijk vereenigd werden, nimmer in werking gekomen; zoodat de wijze, waarop aldaar onderstand werd verleend, alstoen geene verandering heeft ondergaan, alles in zijn geheel is gebleven, en de administratie der Armen-kassen, tot op dezen dag, op den ouden voet heeft plaats gehouden, terwijl, wat de zoo evengemelde twee Departementen betreft, de zaken aldaar reeds in den jare 1814, ten gevolge van den algemeenen aandrang, en uit aanmerking, dat dezelve, door een tijdsverloop van drie jaren, nog niet genoeg uit haar geheel gebragt waren, om niet op het oude terug te komen, nagenoeg op den vorigen voet hersteld zijn, zoodat in alle de Noordelijke Provinciën thans wederom gelijke inrigtingen plaats hebben.

De Armen, welke aldaar bestaan, zijn verdeeld in Kerkelijke en Algemeene Armen:

De eerste zijn de zoodanige, welke Ledematen eener Godsdienstige Gezindheid zijn, en in wier behoeften voorzien wordt door die Gezindheden, waartoe dezelve behooren, en welke ieder hunne afzonderlijke Armbesturen hebben, zoodat men in de meeste Gemeenten, zoo wel te platten Lande, als in de Steden, bijna zoo vele onderscheidene Armen-Administratiën aantreft, als in dezelve Godsdienstige Gezindheden gevonden worden.

De tweede zijn de zoodanige, welke tot geen Kerkgenootschap behooren.

Beide worden onderhouden uit de Fondsen, welke bij dezelve aanwezig zijn, en uit de penningen, die, bij wijze van kollecte, van de meer gegoede Lieden worden ingezameld.

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

Daar intusschen, zoo als hierboven reeds gebleken is, het getal der Armen, gedurende eenige jaren, aanmerkelijk is vermeerderd, en daardoor, zoo ook door de reductie der Interessen als anderzins, de inkomsten derzelve zeer afgenomen zijn, hebben vele dier Armbesturen zich genoodzaakt gezien, hunne toevlugt te nemen tot de Gemeente-Besturen, ten einde uit de Plaatselijke Kassen de noodige Penningen te erlangen, om in het te kort komende te voorzien.

Deze Armen, welker getal, voor zoo verre zulks uit de Tabellen der Gemeente-Besturen is op te maken, tusschen de 180 en 190,000 bejaarden en kinderen van beide kunne bedraagt, en dus op *een elfde* gedeelte van de bevolking in de Noordelijke Provinciën zoude kunnen geschat worden, genieten voor het grootste gedeelte slechts aan hunne huizen eenigen wekelijkschen of maandelijkschen onderstand, hetzij alleen van brood, of ook wel, naarmate van den meer voordeeligen staat der Armen-Kassen, eenige ondersteuning in geld, brand, licht, kleeding, en in sommige Gemeenten van huisvesting.

Deze bedeeling is, voor zoo veel de Kerkelijke Armen betreft, veelal toevertrouwd aan Diakenen van iedere Gezindheid, terwijl de zorg, omtrent het bedeelen der algemeene Armen, is overgelaten aan zoogenaamde *Gemeene-*, *Groote-*, *Heilige-geest*, *Stedelijke-*, *Aalmoezeniers-*, *Potarmen-*, *of Huiszittende* Armmeesters, welke als zoodanig door de Plaatselijke Regeringen worden aangesteld.

Het is er nogtans verre van daan, dat men die alle voor even behoeftig te houden hebbe. Schoon velen, door ouderdom, ligchaams- of zielsgebreken, zich in een volstrekten staat van behoefte bevinden, en door de gewone bedeeling zelden genoegzamen onderstand kunnen bekomen, is dit getal echter gering in evenredigheid van dat der overigen.

De meesten, hoewel behoeftig, lijden echter geen volstrekt gebrek, want, daar hun de krachten en de gelegenheid tot werken niet ontbreken, leert de noodzakelijkheid hun van zelve, zich hierdoor voor geheelen honger te bewaren, en, daar juist de voorname oorzaak

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

meerdere of mindere subsidiën uit de Gemeente-Kassen, ten einde in hunne behoeften te voorzien.

Eigenlijk gezegde Vondelingshuizen bestaan er in de Noordelijke Provinciën nergens, de zoodanigen dier ongelukkige voorwerpen, die men echter aantreft, worden in een of ander Godshuis opgenomen, of wordt voor hen door een of ander der Armbesturen de noodige zorg gedragen, en zij, even als andere Armen-kinderen, zonder onderscheid, behandeld. — Alleen in de stad Amsterdam is het Aalmoezeniers-Weeshuis te gelijk daartoe ingerigt, hetgeen niet weinig toebrengt tot het overgroot getal Kinderen, welke daarin worden opgevoed; te meer, dewijl eene menigte dier Vondelingen aldaar uit andere Gemeenten, ja zelf uit andere Provinciën, gebragt worden, hetwelk ten merkelijken nadeele der Stedelijke Financiën strekt, wordende in en door voornoemde Godshuis, waarin zich, zoo als ik hierboven aanmerkte, in den jare 1813 nog maar 3739 Kinderen bevonden, nu reeds een getal van bijna vier duizend onderhouden.

In die stad is ook in het Binnen-Gasthuis eene inrigting tot inneming van behoeftige zwangere Vrouwen, welke aldaar, nog gedurende den tijd van zes weken na hare bevalling, verpleegd worden; en, hoewel het schijnt, dat in geene der andere Gemeenten afzonderlijke Gestichten ter ontvang en verpleging van zoodanige zwangere Vrouwen bestaan, zoo blijkt het toch, ter eere van de menschheid, dat dezelven ook dan, wanneer zij vreemdelingen of omzwervenden mogten zijn, overal hulp en bijstand genieten, hetzij in Gasthuizen, hetzij door de onderscheidene Armbesturen, of ook wel door vrijwillige verbindtenis van eenige Partikulieren, die, uit vrije onder de hand verzamelde giften, zich beijveren, om dezelven van het een en ander in dien toestand te voorzien, en aan hen eenige verkwikkingen uit te reiken, zoo als zulks in de stad Rotterdam plaats heeft.

Tot voorkoming van armoede bestaat er nog in zeer vele Gemeenten een aanzienlijk getal Bussen, zijnde particuliere Societeiten, aan geen ander toezigt onderworpen, dan aan het Bus-bestuur bij de Leden gekozen, waarin Werk- en Ambachtslieden, en ieder, welke zulks verlangt, voor eene geringe wekelijksche of maandelijksche bijdrage, deel kunnen nemen, en daarvoor bij ziekte, zoo voor zich zelve, als hunne Huisgezinnen, den noodigen onderstand van Doctor, Chirurgijn, Apotheker en wat des meer is, *gratis* erlangen, alsmede eenige gelden ter goedmaking van Begrafenis-kosten als anderzins;

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

ten; ja zelfs hebben sommige dier Busfen strekking tot het verleenen van wekelijkschen onderstand aan Weduwen. — Te Rotterdam tellen deze Bos-societeiten ruim *tien duizend* Leden.

Voor de ontbinding der Gilden echter was deze maatregel nog meer algemeen, en zekerlijk zijn er, door deze heilzame inrigtingen, duizenden van den Armenstand bevrijd gebleven en duizende guldens voor de Armenkassen bespaard geworden.

Van het bestier en de verzorging der Armen sprekende, kan ik niet nalaten nog met een enkel woord melding te maken van hetgene omtrent de verpligtingen tot het onderhoud van hen, die tot den staat van armoede vervallen, plaats heeft.

De Fransche verordeningen, welke op dit stuk tot beginsel hebben, dat het verblijf van een jaar op eene plaats de verpligting tot onderhoud door de Armenkassen aldaar doet geboren worden, zijn, bij de vereeniging der oude Hollandsche Provinciën met Frankrijk, insgelijks op dezelve toepasselijk verklaard, en ook gedurende die vereeniging uitgevoerd, dan; daar dezelve geheel strijdig waren met hetgene voorheen in die Gewesten plaats had, werden zij, al vrij spoedig na de herkrijging der onafhankelijkheid, door de meeste Gemeenten, schoon ten onregte, als vervallen beschouwd, zoodat de Plaatselijke Besturen ieder wederom de vorige beginselen weder zochten te doen herleven, die veelal daarin bestonden, dat door de Gemeente-Besturen ten behoeve van die genen, welke henne woning naar elders verplaatsen wilden, bij hun vertrek zekere Akten, onder de benaming van *Akten van indemniteit* bekend, werden afgegeven, waarbij de Gemeente-Besturen zich verbonden, om, wanneer zoodanige personen of derzelver huisgezinnen tot armoede mogten geraken, hetzij voor altoos, hetzij voor eenen bepaalden tijd, voor derzelver onderhoud te zullen zorgen, en mitsdien de plaatsen, waar zij zich zouden nederzetten, wegens de restitutie der kosten voor de alimentatie of ondersteuning van de zoodanigen aangewend, te zullen waarborgen.

Bij de Fransche verordeningen waren zoodanige borgtogten niet alleen geheel onbekend, maar werden zelfs die, welke in vroegere tijden, onder vroegere wetten, waren afgegeven, door de Prefekten als met het nieuw beginsel geheel onbestaanbaar beschouwd.

De verschillende sustenuën, welke, na de vernietiging van het Fransch Bestuur hier te Lande, omtrent dit ge-

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

heele werk gevoerd werden, maakten het van het hoogste belang, om, in afwachting eener finale beslissing omtrent die verschillende sustenuën, ten aanzien van dit onderwerp eenen provisionelen maatregel te nemen, ter voorkoming dat niet inmiddels de lijdende behoeftigen het slagtoffer dier sustenuën wierden.

Deze maatregel, bij besluit van 27 Augustus 1814 genomen, bragt mede, dat zij, die ergens tot armoede vervielen, door de Armenkas der plaats, waar zij op dat tijdstip zich bevonden, moeten onderhouden worden, met regres, indien zij daar nog geen jaar gewoond hadden, op zoodanige Kas, als tot derzelver onderhoud verpligt was, welke bepaling, offchoon het beginsel, dat eenejarige inwoning aanspraak op bedeeling uit de Armenkassen geeft, bevestigende, nogtans eenige twijfeling omtrent de zoogenaamde Akten van indemniteit deed overblijven, en uit dien hoofde door eene nadere wijziging, te dien aanzien, is opgevolgd, medebrengende, dat, door de genomene dispositiën, aan de Akten van indemniteit, voor de vernietiging der oude verordeningen afgegeven, geenszins moet geacht worden gederogeerd te zijn.

Daar niet te min de bestaande grond tot verpligting van onderhoud, ingevalle van behoefte, door velen voor ondoelmatig en onbillijk wordt gehouden, zoo is Zijne Majesteit bedacht geweest om te doen onderzoeken, op welken meer billijken grond die verpligting voortaan zoude kunnen en behooren gevestigd te worden, waaromtrent bereids een ontwerp aan Zijne Majesteit is ingebragt, en op dit oogenblik een punt van overweging bij Hoogstdezelve uitmaakt.

En hiermede van hetgene is, omtrent den staat der Armen in de Noordelijke Provinciën, zoude in het midden brengen, afstappende, zij het mij geoorloofd de aandacht van U Edel Mogenden nu ook even zeer, met hetgene dienaangaande in de Zuidelijke Provinciën bestaat, bezig te houden.

Omtrent het tegenwoordig beheer der Armen-Goederen, en de wijze van verleenen van onderstand, bestaan in de laatstgemelde Provinciën meer bepaalde Wetten en Reglementen dan in de eerstgemelde. Aldaar is geen onderscheid bekend tusschen Kerkelijke en algemeene Armen; iedere Gemeente is verpligt om voor hare eigen behoeftigen zorg te dragen, waarvan echter zijn uitgezonderd Vondelingen, en zoodanige verlatene Kinderen,

waarvan het verblijf of woonplaats der Ouders niet is op te sporen.

De Wet erkent geene andere Administratiën van weldadigheid dan *Bureaux de bienfaisance* en *Administrations des hospices*.

In iedere Gemeente bestaat een zoodanig *Bureau de bienfaisance*, en daar, waar zich Godshuizen of Hospitalen bevinden, is er ook een *Administration des hospices* aanwezig.

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

In sommige Provinciën echter, en wel in Zuid-Braband, Limburg, Luik, Henegouwen en Namen, heeft men, behalve de plaatselijke *Bureaux de bienfaisance* te platten Lande, nog centrale cantonnale Bureaux van weldadigheid opgerigt, en waar deze bestaan, zijn dezelve belast met het beheer der Goederen, doch moeten de inkomsten jaarlijks aan de Plaatselijke Bureaux uitbetalen, ten einde onder de behoeftigen uit te deelen.

In Zuid-Braband is er, behalve de Administratiën der Godshuizen, en der gemeentelijke, als ook der Centrale Bureaux van weldadigheid, in ieder Arrondissement een algemeene Raad van Administratie aanwezig, onder welks toezigt alle de bijzondere Administratiën in het Arrondissement zich geplaatst vinden, en hetwelk tevens zelve het beheer der Godshuizen en Bureaux van weldadigheid, in de plaats waar hetzelve gevestigd is, uitoefent, doch is het twijfelachtig, of de inrigting van dezen algemeenen Raad op den duur wel bestaanbaar zal kunnen geacht worden met het gezag, hetwelk bij de Grondwet aan de Plaatselijke Autoriteiten, omtrent het Bureau harer huishoudelijke belangens, is toegekend.

Onder de beheering der *Bureaux de bienfaisance* zijn gebragt alle de Plaatselijke Goederen en Renten, welke afkomstig zijn van Parochiën, *Tables de St. Esprit*, enz. en bestemd waren tot het geven van onderstand aan Huiszittende Armen.

Deze besturen doen, uit de inkomsten der Goederen, en uit de Kollekten, bij meer gegoede Lieden ingezameld, de bedeeling aan de Huiszittende Armen der Gemeente, en zoo beide die inkomsten niet toereikende zijn, zoo als in vele gemeenten het geval is, vervoegen zij zich aan de Plaatselijke Regering, ten einde een jaarlijksch subsidie uit de gemeente-kas te erlangen; terwijl dezelve *Bureaux* insgelijks belast zijn met het verschaffen van werk aan behoeftigen, en daar, waar *atteliers de travail* aanwezig zijn, staan deze ook onder hun opzigt.

De Administratiën der Godshuizen, welke slechts in de

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

Steden, en zeer weinige te platten Lande bestaan, zijn belast met de bestiering en Administratie van alle Goederen, herkomstig van Weeshuizen, Hospitalen en dergelijke inrigtingen binnen de Gemeente, terwijl de wet hun bovendien het bestuur over opvoeding der Vondelingen en verlatene Kinderen toekent.

De meeste der Godshuizen zijn derzelver oorsprong verschuldigd aan de vrome inzigten van bijzondere Stichters, die zelve de vorm van Administratie, de voorwaarden van toelating, het inwendig huishoudelijk bestuur, mitsgaders de bestemming geregeld hadden.

Sommigen dezer Gestichten, bij voorbeeld die, welke tot hetzelfde doel zijn opgerigt, ofte wel hetzelfde soort van Armen onderhielden, zijn door de Administrative Commissiën der Godshuizen in een enkel vereenigd, dewelke vervolgens ook de goederen en uitgaven dier Gestichten vermengd, en derzelver inwendige huishouding op eenen eenparigen voet hebben ingerigt.

Intusschen zijn de Administrative Commissiën hierin dikwijls van de intentie des Stichters afgeweken, hetwelk, niet zonder grond, zoo wel van de kant der genen, die zich in het Gesticht bevonden, als van de zijde der Naastbestaanden van de Stichters, aanleiding tot klagten heeft gegeven.

Ook zijn de gemelde Administrative Commissiën, ja zelfs wel eens de *Bureaux de bienfaisance*, onder het Fransch Gouvernement, in het bezit gesteld van fundatiën, die uit haren aard nimmer onder derzelver beheer hadden behooren te komen, zoo als dit het geval is met die, welke bij uitsluiting tot bijzondere familiën behoorden, en waarvan de Administratie door de Stichters aan hunne Erfgenamen of Naastbestaanden was opgedragen.

Wat de Vondelingen en verlatene Kinderen betreft, zoo geeft de Wet aan deze Administratiën de voogdijschap over dezelve tot aan hunne meerderjarigheid, en belast hen met de zorg hunner opvoeding, doch alzoo tot de onkosten dezer opvoeding ook door de algemeene Schatkist wordt gecontribueërd, moeten zij, wat deze Administratie betreft, eene bijzondere rekening houden, en zijn daaromtrent aan bijzondere bepalingen onderworpen; zij zijn verpligt jaarlijks verantwoording der uitgaven in te zenden aan den Gouverneur der Provincie, om overgelegd te worden aan het Departement van Binnenlandsche Zaken.

In de Provincie van Limburg, Luik en Namen, gelijk ook in het Groot-Hertogdom Luxemburg, worden

de Vondelingen en verlatene Kinderen in een daartoe bestemd Gasthuis in de respective Hoofdplaatsen dier Gewesten opgenomen, en vervolgens op het platte Land aldaar besteed, en opgevoed; terwijl daarentegen in de overige Provinciën, in de Hoofdplaats van elk Arrondissement, een gesticht tot het opnemen van die kinderen bestemd is.

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

Inrigtingen om behoeftige zwangere vrouwen te verlossen, zijn er in de Zuidelijke Provinciën niet, behalve alleen in die van Luik, alwaar sedert eenige jaren eene inrigting te dien einde, onder den naam van *Hospice de la Maternité*, bestaat.

Voor dezelve wordt echter, even als in de Noordelijke Provinciën, op eene doelmatige wijze gezorgd, door bestelling der *Bureaux de bienfaisance*, welke haar de hulp der kunst, en hetgeen zij verder mogten noodig hebben, aan huis doen toedienen.

Bij gebrek van de noodige renseignementen, is het tot nog toe niet mogelijk, het getal der huiszittende bedeelden op te geven.

Daarentegen vinde ik mij in staat, om het getal der genen, die zich in de Godshuizen bevinden, vrij naauwkeurig te doen kennen, hetwelk in die gezamenlijke Gestichten, waarvan er 322 in de Zuidelijke Provinciën aanwezig zijn, nagenoeg vijftien duizend en vijf honderd bedraagt, van welke er in de Godshuizen van het Groot-Hertogdom Luxemburg niet meer dan ruim honderd geteld worden, zoodat die Gestichten aldaar niet veel meer dan in naam kunnen gezegd worden te bestaan.

En wat de Vondelingen en verlatene Kinderen betreft, zoo brengen de laatste opgaven mede, dat het getal der eerste ruim 5,200, en dat der laatste tusschen de 800 en 900, en derhalve te zamen meer dan 6,000 bedraagt.

Hoe onvolledig nu ook de opgaven omtrent de aan huis bedeelde Armen zijn mogen, is mij echter uit zoodanige Tabellen, welke aan de vereischten voldoen, gebleken, dat, bij voorbeeld, in de Provincie Oost-Vlaanderen de bevolking tot het getal der bedeelden aldaar, staat als 11 tot 1; in West-Vlaanderen als ruim 7 tot 1; in de Provincie Luik als 6 tot 1, en in de Provincie Namen als 26 tot 1; terwijl in de groote steden, zoo als Brussel, de bevolking in eene evenredigheid tot de behoeftigen en bedeelden staat, als bijna 16 tot 1; te Luik en Gend, als 6 tot 1; te Brugge als ruim 3 tot 1; te Antwerpen als 12 tot 1, en te Mechelen als 8 tot 1. — In een aantal Gemeenten is die evenredigheid $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{20}$,

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

$\frac{1}{50}$, $\frac{1}{80}$, en zelfs $\frac{1}{150}$ der bevolking. — In vele Gemeenten, en vooral te platten Lande, in de Provincie Namen, treft men geene behoeftigen, althans geene bedeelden, aan.

Wat de verpligting tot het onderhoud der genen, die tot armoede vervallen, in de Zuidelijke Provinciën aangaat, zoo worden de Fransche verordeningen aldaar in den volsten zin opgevolgd, zonder dat er te dien opzigte, sedert de onttrekking van de Fransche Regering, verschillende sustenuën zijn gevoerd geworden.

Nogtans hebben de considerantiën van lieden, welke dit vak door en door kennen, en volgens welke de termijn van één jaar inwoning, dien de gemelde verordeningen bepalen, te kort is om de verpligting tot onderhoud van de eene op de andere Gemeente te doen overgaan, bij Zijne Majesteit eenen nieuwen beweeggrond opgeleverd, om hieromtrent dat opzettelijk onderzoek te doen plaats hebben, waarvan ik bij de behandeling van dit point in de Noordelijke Provinciën reeds heb gewag gemaakt; en offchoon het, van het oogmerk van dit verslag, welligt eenigermate vreemd zoude kunnen gerekend worden, in eene ontwikkeling der gronden te treden, welke tegen de bestaande verordeningen te dezen opzigte pleiten, zal het nogtans niet geheel ondoelmatig kunnen geacht worden, alhier in het voorbijgaan aan te merken, dat de ondervinding leert, dat iemand, met het gering overschot van zijn vermogen, of met behulp van eenige ondersteuning van anderen, zich zoo lang van de Armen-Fondsen weet af te houden, tot dat het jaar verstreken is, en hij daardoor zijn oogmerk bereikt heeft, om aanspraak te verkrijgen op de ondersteuning van eene Armenkas, die hij in staat oordeelt, op eene ruimere wijze, dan die zijner vorige woonplaats, in zijne behoefte te kunnen voldoen; tot wegneming van welk misbruik zekerlijk een langer termijn van inwoning dan die van een enkel jaar vereischt wordt, zoodat het welligt niet ongeraden zijn zoude, om daartoe een tijdsverloop van vijf volle jaren te bepalen, beginnende met den dag, dat iemand, op de wijze bij het Burgerlijk Wetboek voorgeschreven, zijn voornemen heeft te kennen gegeven om van woonplaats te veranderen; daar zekerlijk niet kan ontkend worden, dat hij, die gedurende vijf jaren, door eigen middelen of eigen vlijt, in eenige plaats zal hebben bestaan, en alzoo gedurende dien tijd tot welvaart der Gemeente heeft bijgedragen, geregtigd is, om, tot

armoede vervallende, op zijne beurt de ondersteuning van dezelve te vragen.

Van het eerste hoofdpunt, dat ik behandelen zoude, bij deze afstappende, mag ik niet nalaten hier openlijk mijnen dank toe te brengen aan zoo vele Plaatselijke Armen-Commissiën, die zich zoo edelmoediglijk belasten met al hetgeen tot nut der minvermogende Lieden der Maatschappij strekken kan. — Daar dezelve zich echter in onderscheidene Gemeenten vergenoegen met het administreren der Goederen, en het uitdeelen van onderstand, zonder genoegzaam te onderscheiden aan wie de uitdeelingen geschiedt, en er in verschillende Gemeenten, niettegenstaande binnen dezelve veelal handen tot den arbeid ontbreken, onderstand gegeven wordt aan de zoodanigen, die tot werken echter zeer geschikt zijn, hetgeen niet weinig aanleiding tot aankweeking van luiheid geeft, zullen dezelve het mij wel willen ten goede houden, wanneer ik tevens mijnen wensch uite, dat zij, alvorens tot het geven van onderstand over te gaan, door vereende pogingen en minnelijke overredingen de zoodanigen, aan wie het aan werk ontbreekt, en die echter tot den arbeid geschikt bevonden worden, trachten te plaatsen en werk te verschaffen, het zij in bestaande Fabrijken, bij particuliere Werkbazen, of te platten Lande, ook voor den Landbouw, of op zoodanige andere wijze, als zij daartoe het meest doelmatig zullen oordeelen.

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

En hiermede, als het ware, nu van zelfs gebragt wordende tot het tweede hoofdpunt van mijn verslag, zal ik in de eerste plaats melding maken van die inrigtingen, welke, door het verschaffen van arbeid, tot vermindering van armoede aanleiding geven, om vervolgens van die gene te spreken, die eene strekking tot verbetering van het lot der armen hebben.

De eerstgemelde inrigtingen zijn of vrijwillig of gedwongen.

In de Zuidelijke Provinciën bestaan die, welke vrijwillig zijn, onder den naam van *Atteliers de Travail.*

Dezelve zijn, volgens de laatste opgaven, negentien in getal, en bevinden zich in de Provinciën Zuid-Braband, Luik, West-Vlaanderen, Henegouwen en Antwerpen.

Het getal der genen, die aldaar werk vinden, bedraagt gewoonlijk drie duizend, dewelke, behalve eene Oeconomische Soep, aldaar een bepaald dagloon verdienen. Over het algemeen kunnen echter de winsten niet tegen

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

de kosten opwegen; doch wanneer men het groote voordeel in aanmerking neemt, hetwelk die inrigtingen, door het gewennen der Armen tot een werkzaam leven, aan de Maatschappij aanbrengen, dan zal die uitgave zekerlijk tot die gene kunnen gerekend worden, waarover men zich nimmer zal behoeven te beklagen.

Onder deze inrigtingen schijnen die van Antwerpen en Mechelen de voornaamste te zijn.

Beide zijn in 1802 opgerigt, en staan onder het toevoorzigt der Bureaux van weldadigheid binnen die onderscheidene Gemeenten, hoewel dezelve echter hunne afzonderlijke Administratie hebben.

In het *Attelier de Travail* te Antwerpen, hetwelk uit de Stedelijke kasse eene jaarlijksche subsidie geniet, heeft men gemeend, zich aldaar te moeten bepalen, met de Armen in het Lokaal zelve te doen werken, hetwelk hoofdzakelijk bestaat in het spinnen van Koehaar, en het weven van Tapijten van die stoffe, terwijl de oude en gebrekkige Lieden, ten getalle van omtrent 170, bezig gehouden worden met het pluizen van Touw; sedert korten tijd echter heeft men ook proeve genomen, om ook aan de Armen Vlas tot spinnen mede naar hunne huizen uit te geven.

Alle behoeftigen aldaar woonachtig en zich aanbiedende, om in het *Attelier* te werken, worden in hetzelve aangenomen, en het getal der werkende Personen bedraagt in den winter gewoonlijk tusschen de vier en vijf honderd, en dikwijls meer, schoon hetzelve in den zomertijd wederom aanmerkelijk afneemt.

De gefabriceerde Tapijten, welke men op eene jaarlijksche waarde van 23 à 25,000 Franken kan schatten, werden voorheen meestal naar Frankrijk verzonden; doch de invoer derzelve aldaar thans verboden zijnde, zal de administratie zich een ander debiet moeten trachten te openen, of wel zich aanvankelijk bepalen, om voornamelijk voor de Tapijt-Fabrijken der Noordelijke Provinciën te laten spinnen, waarvan men dit jaar reeds eene gelukkige proeve genomen heeft.

Deze Armen-inrigting, hoewel op zeer goede gronden gevestigd, schijnt echter nog voor aanmerkelijke verbetering en bezuiniging vatbaar te zijn.

Het *Attelier de Travail* te Mechelen onderscheidt zich van dat van Antwerpen daarin, dat men zich aldaar meer heeft toegelegd om spinwerk aan de huizen uit te geven, waartoe ook de aard van het werk meer vatbaar is. Men fabriceert in deze inrigting Linnen en verschillende Wollen

stoffen, welke meest geschikt zijn ten gebruike der Armen zelve; hetgeen men echter meerder maakt, dan men tot dat einde noodig heeft, wordt verkocht, en men beklaagt zich niet van gebrek aan debiet.

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

De waarde der gefabriceerd wordende Goederen schat men jaarlijks op 21 à 22,000 Franken.

In het Lokaal zelve werken des Winters gewoonlijk 120 à 125 lieden, welk getal des Zomers op 60 à 70 vermindert, terwijl het getal der buitenspinders doorgaans 400 bedraagt.

In de Noordelijke Provinciën zijn insgelijks onderscheidene inrigtingen tot willigen arbeid aanwezig, waarvan de meesten aandacht verdienen:

1. Het Zijde-wind-huis te Amsterdam;
2. Het Werkhuis der Gereformeerde Diakonie aldaar;
3. Het vrijwillige Werk-Instituut voor arme Israëliten, mede aldaar;
4. De Armen-inrigting te 's Gravenhage.

De instelling van het Zijde-wind-huis, bestaande uit

a. Eene Turksgaren-Reederij;
b. Eene Zijde-Winderij;
c. Eene Zijde-Reederij;
d. Eene Wolspinnerij;

Kost aan de stads kasse jaarlijks *f* 600:- als gewoon subsidie; zij genieten het gebruik van een Lokaal, de revenuën van haar eigen fonds, en het losgeld der zijde aan de Waag verkocht; zij verschaft aan omtrent 150 vrouwelijke personen, meestal kinderen, eenig voordeel, en doet haar eenen geest van werkzaamheid verkrijgen, welke haar, bij haar volgend leven, nuttig voor haar zelve en voor de Maatschappij kan doen zijn.

Ter aanmoediging worden aldaar premiën uitgedeeld. Wanneer de Meisjes tot volwassenheid zijn gekomen, verschaft haar dit werk geene genoegzame kostwinning, en trouwende laten zij hetzelve geheel varen, tot dat zij naderhand Weduwen geworden zijnde, en geen ander of beter middel van bestaan hebbende, hetzelve weder bij de hand nemen en als een hulpmiddel gebruiken, waartoe de in haar jeugd verkregene kundigheden haar als dan zeer goed te stade komen.

De Armen worden niet in de Werkhuizen gehuisvest, maar komen aldaar op bepaalde uren werken, als wordende alleen werk gegeven aan die personen, welke aan het Lokaal zelve komen, en niet aan hunne huizen.

Het Werk-Instituut der Gereformeerde Diakonie is op-

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

gerigt in het jaar 1796, en alleen geschikt om aan bedeelden van voormelde Diakonie werk te verschaffen.

In hetzelve wordt geene huisvesting verleend; de Armen komen aldaar op bepaalde uren slechts werken, zij worden geëmploijeerd tot weven, plukken en spinnen. — Aan de oude Vrouwen, die in het *Diakonie-oude-Vrouwenhuis* wonen, alwaar te gelijk het Werk-Lokaal is, alsmede aan andere Armen, wordt doorgaans Breiwerk gegeven.

De inkomsten van het Instituut zijn voortspruitende uit de voordeelen, welke het fabriceren van Lakens, Karsaijen, Baaijen en Sergie, alsmede van Kousen oplevert.

In het vrijwillig Werk-Instituut voor arme Israëliten wordt Koehaar tot Garen versponnen en vervolgens verwerkt tot Vloerkleeden, Karpetten en Loopers. Het laatste echter geschiedt alleen, ingeval het Garen zelve niet genoegzaam kan gedebiteerd worden.

De instelling geniet uit Stads Kasse eene jaarlijksche subsidie van *f* 1900:-, welke som, gevoegd bij de winsten, die het werk oplevert, niet toereikende is, om de kosten goed te maken, maar gesuppleerd moet worden door bijdragen van weldadige menschenvrienden.

De Armen worden ook hier in niet gehuisvest, maar komen tot bepaalde uren werken, terwijl er meestal alleen werk wordt gegeven aan de zoodanigen, die in het Lokaal komen werken, met uitzondering nogtans van geoefende Kweekelingen, van welken en van welker Ouders men zich overtuigd houdt, dat zij genoegzaam vertrouwd zijn om hun werk naar huis mede te geven.

Het werk der Armen-inrigting in 's Gravenhage, waarin bejaarden van beide geslachten en kinderen opgenomen worden, is van tweederlei aard:

1. Het werk, dat binnen het Lokaal zelve verrigt wordt, en

2. Dat gene, hetwelk buiten hetzelve, door de Werklieden, aan hunne woningen wordt uitgevoerd.

Het werk, dat, zoo binnen als buiten het Lokaal gedaan wordt, bestaat in het hekelen, spinnen, weven van Vlas, het fabriceren van Garen, naaijen, breijen, het spoelen van Garen voor de Wevers, hetwelk op de Garen-Twijnderijen geschiedt, enz.

Deze inrigting geniet ook jaarlijks eenig subsidie uit de Stedelijke Kas en beantwoordt zoo volkomen aan hare bestemming, dat het gewoonlijk de goedkeuring van allen, die het komen bezigtigen, ondervindt.

Er bestaat ook eene inrigting binnen Leijden, alwaar

men werk aan Armen verschaft. Men laat aldaar verschillende wollen Stoffen zoo wel spinnen als weven, en deze inrigting heeft, met een matig kapitaal, veel goeds gesticht.

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

Voorts verdient niet onopgemerkt gelaten te worden het vrijwillig Werkhuis, te Kampen, ingerigt tot wolspinnerij en breijen; hetzelve krijgt eene toelage, bij wijze van subsidie, uit Stads Kas; doch wordt overigens bestuurd voor rekening van den Ondernemer.

Aldaar wordt geene huisvesting verleend, doch men komt er werken of neemt het mede, naar verkiezing.

In de stad Haarlem, alwaar eene dergelijke inrigting, als de *Atteliers de Travail* te Antwerpen en te Mechelen, bestaan heeft, doch door de tijdsomstandigheden is te niet gegaan, dringt men zeer aan op de noodzakelijkheid van derzelver herstel; *vooreerst*, omdat daardoor de ledigang grootendeels wordt weggenomen, en er altijd eenige hoop op winst overblijft, en *ten andere*, omdat daardoor bekwame werklieden voorhanden blijven, om de Fabrijkeurs, bij den opkomenden bloei van sommige Fabrijken, van nut te kunnen zijn; daar, bij mangel van zoodanige gelegenheid, de werklieden zich noodzakelijk verplaatsen, en bij toenemenden arbeid, derzelver gebrek tot het verval der Fabrijken wel eens de eerste aanleiding geeft.

In andere plaatsen, zoo als Gouda, schijnt men de oprigting van zoodanige instelling minder noodzakelijk te achten, door de aldaar bestaande Fabrijken, en bijzonder bij den tegenwoordigen bloei der Kleingaren-Spinderijen, waarin reeds kinderen van jongen levenstijd tot werk worden opgenomen.

Van de vrijwillige inrigtingen tot wering van bedelarij gesproken hebbende, ga ik nu over tot de gedwongene Werkhuizen.

Buiten de stad Amsterdam, alwaar het Werkhuis ter opneming van Bedelaars dient, bestaan er in de Noordelijke Provinciën tot dus verre zoodanige inrigtingen niet, schoon men er thans op bedacht is om er ook aldaar, onder anderen een te Hoorn, op te rigten.

Het zoo evengemelde Werkhuis strekt intusschen, zoo wel tot aanneming van personen, die zich daartoe vrijwillig aangeven, als tot plaatsing van Bedelaren; hetzelve kan echter nimmer beschouwd worden tot het eerstgemelde einde te zijn ingerigt, maar dient alleenlijk in zoo verre ook tot vrijwillige inneming, als noodig is, om die

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

genen, welke volstrekt geene andere toevlugt hebben, voor eene korte poos te verzorgen.

In de Zuidelijke Gewesten treft men verscheidene gedwongene Werkhuizen aan, onder de benaming van *dépôt de mendicité*, waarvan er op dit oogenblik zeven bestaan, namenlijk te Ixelles, in de voormalige Abtdij *de la Cambre*, te Brugge, te Yperen, te Kortrijk, te Bergen, te Namen en te Hoogstraten, die te zamen omtrent 1500 personen bevatten.

Na dat in het dépôt te Hoogstraten, in den jare 1814, de toenmalige tijdsomstandigheden aanleiding gegeven hadden tot het ontslag van velen, bedroeg het resterend getal gedetineerden 83, hetwelk in den jare 1815, door bijkoming van 140 tot 223 geklommen, doch naderhand wederom eenigzins verminderd is, schoon het zich laat aanzien, dat de tegenwoordige omstandigheden het getal op nieuw vergrooten zullen.

Men tracht in deze inrigting de arbeidzaamheid zoo veel mogelijk te bevorderen, en zorg te dragen, dat de gedetineerden, door het leeren van een of ander Ambacht of Handwerk, bij hunne terugkeering in de maatschappij, in staat zijn hun eigen onderhoud te kunnen verdienen.

Men legt zich zoo veel doenlijk toe, om alle stoffen, welke tot kleeding der gedetineerden zelve dienen, aldaar te vervaardigen.

Men fabriceert in deze inrigtingen Linnens, Baaijen, Karsaaijen en andere Wollen Stoffen, als ook Dekens; terwijl men er ook Kousen en Rokken laat breijen.

De waarde van de in den jare 1815 in deze inrigting gefabriceerde Goederen, bedroeg 11323 franken, terwijl men in dat zelfde jaar 1815 verkocht heeft voor eene somme van 5255 franken van de Goederen gefabriceerd in 1814, en van 4992 franken van gefabriceerde Goederen in 1815, op welke laatste som men rekende 480 franken, dus bijna 10 pro cent, gewonnen te hebben.

Alle arbeidsloonen zijn op prijzen gesteld; ½ dezer loonen blijven het eigendom der inrigting, ter gedeeltelijke goedmaking der onkosten en voeding, het overige is het eigendom der werklieden, hetwelk hun bij hun ontslag uitgekeerd wordt, doch van welk zij, met bewilliging van den Raad, gedurende hun verblijf in hetzelve, de helft ontvangen kunnen.

De voeding en kleeding geschiedt niet bij aanneming, en men rekent, dat het onderhoud der Gedetineerden,

Rapport omtrent het Armenbestuur en de opvoeding der arme kinderen in het Koningrijk.

zoo voor zieken, als gezonden, door elkander gerekend, over den jare 1815, per hoofd, eene toelage van omtrent vier-en-veertig centimes per dag gekost heeft; waaronder zijn begrepen het onderhoud van het Gebouw, doch geene contributiën, als ook niet eene somma van 8025 franken, zijnde het beloop der salarissen van de Geëmploijeerden en de Bureau-onkosten.

Alle deze *dépôts de mendicité* staan onder Provinciaal beheer, wordende de onkosten tot derzelver onderhoud gevonden door een klein subsidie uit 's Lands kas, en voor het verder te kort uit de opbrengst van eenen omslag over de Gemeenten, wier bedelaars in die huizen kunnen gebragt worden, naar evenredigheid van derzelver bevolking.

Hetgeen in dit verslag volgt over het onderwijs der armen-kinderen, is alreeds door ons overgenomen op bladzijde 141—145. Het slot van het verslag is onmiddellijk daarna van dezen inhoud:

. . . .

En hiermede, Edel Mog. Heeren, zal ik de taak, mij door Zijne Majesteit opgedragen, besluiten.

Hebben U Edel Mogenden door dit verslag, en derzelver eigene ondervinding, zich moeten verzekeren, dat de inwendige inrigting, en het beheer van het Armwezen binnen dit Rijk, nog veel te wenschen overlaat; dat de opvoeding der Armen-Kinderen vooral, aan vele oorden des Rijks, vóór talrijke verbeteringen vatbaar is, en dat alle maatregelen dienen te worden genomen en naar behooren gehandhaafd, om de, den mensch zoo onteerende, bedelarij te weren; wij mogen niet wanhoopen, dat, voor zoo verre zulks binnen het menschelijk bereik vallen zal, door de bezorgdheid van Zijne Majesteit, en de eendragtige medewerking der onderscheidene, zoo Gewestelijke, Plaatselijke als Armbesturen, daarin die verbeteringen gebragt, en met opzigt tot het Armwezen over het algemeen, zoodanige nuttige verordeningen zullen worden daargesteld, als dienstig zijn kunnen, om het bestaan onzer behoeftige Natuur- en Landgenooten die verachting te doen ondergaan, waarvoor hetzelve, naar gelang van omstandigheden, zal vatbaar zijn. — Moge te dien einde, bij het voortdurend behoud van den zoo duur gekochten vrede, welvaart en voorspoed zich meer en meer overal verspreiden, opdat alzoo de pogingen van het Bestuur om het armwezen op zoodanigen voet te

brengen, als het welzijn der Maatschappij vordert; pogingen, die alleen bij gunstige tijdsomstandigheden, met hoop op eenen goeden uitslag, kunnen in het werk gesteld worden, in allen opzigte, en van alle kanten die ondersteuning vinden, welke noodig is, om het heilzaam oogmerk, waartoe dezelve worden aangewend, op de meest volledige wijze te bereiken.

Bijzondere reddingen met eigen lijfsgevaar.

Bijzondere reddingen met edelmoedige blootgeving aan eigen lijfsgevaar mogen dit altijd schoon gedeelte van Neêrlands jaarboeken besluiten.

De jongeling *A. van der Hulst* te Pijnacker reddede den 86jarigen *J. van der Stap* uit het water. — Drie zeelieden van de gemeente Carantec hadden zich, in den vorigen jare, derwijze gewaagd aan de redding van schipbreukelingen, dat twee hunner zelve daarbij het leven inschoten; de derde had, na zware kwetzing, den regter arm verloren. Bij besluit van 2 Februarij stond Z. M. 1200 franken toe om verdeeld te worden tusschen de weduwen van *A. Tanguy*, de erfgenamen van *P. Castel*, en den tweeden zoon van *Castel*, wien de arm was afgezet. — De tjalkschipper *A. Vos* van Wanneperveen en zijn knecht *W. Tpe* van Amersfoort wisten, alhoewel met het uiterst gevaar voor zich zelven, eenen visscher *S. A. Vlieger* uit het water te redden en zelfs uit den staat des doods terug te roepen. — Elf burgers van Luik reddeden het leven van 59 Pruissische soldaten, in den nacht van 1 op 2 Januarij, door den stroom der rivier medegesleept met het vaartuig, waarop zij zich bevonden. Z. M. daarvan onderrigt, betoonde Hoogstdeszelfs tevredenheid en erkentenis hierover, door zes eereteekenen te verleenen aan diegenen dezer elf dapperen, die zich te dier gelegenheid het meest verdienstelijk hadden gemaakt, moetende deze zes door de elf onderling, bij meerderheid van stemmen, gekozen worden. — *L. Blondeal* werd te Rotterdam op den 22sten Junij, het slagtoffer van zijne poging, om in de scheepmakershaven eenen jongen te redden, die uit een

bootje was gevallen: beiden verdronken zij, terwijl eene weduwe zijnen dood, in 27 jarigen ouderdom, betreurt. — *W. Koning*, *E. Groen*, *J. Schuiten*, *J. Paap* en *J. Keur* zagen te Zantvoort, twee dagen later, hunne hagchelijke onderneming om schipbreukelingen te redden, door de volkomen bereiking van hun edelmoedig oogmerk beter beloond. — Z. M. ſtond den 8ſten September eene vergelding toe aan vrouwe *Abras* uit de gemeente van Jambes, provincie Namen, die met gevaar van eigen leven, een kind uit het water reddede. — Eene paketboot leed ſchipbreuk in de haven van Ostende, doch de equipagie en pasſagiers werden allen gered in eene ſloep, bemand door *G. Molleman*, *Th. Pruisſenaere*, *L. Murles*, *Fr. van Dierendonck*, *A. Hoestman* den zoon, *Ph. Roelofholm* en *S. Southenden*, alle ingezetenen van Ostende, die allen de grootſte gevaren hadden uitgeſtaan; voorts zou *Fr. Piloeys*, die zwemmende eenen pasſagier wilde redden, ongetwijfeld zijn omgekomen, zonder de hulp van *J. Ragaert*. Ook onderſcheidden zich *J. Succes*, *J. Bourgeois*, *J.* en *F. Trusſart*, *Ph. Harmè* en *J. van der Hoeijer*, door met gevaar van eigen leven, verſcheide pasſagiers te redden, die zwemmende of anderszins in gevaar waren. De bakker *Couke* ontving te zijnent het grootst gedeelte der drenkelingen, verwarmde ze en bragt hun alle mogelijke hulp toe. Aan eenen derzelve, dien de arm gebroken was, had eene afzetting van denzelven ten zijnen huize plaats, welke door de zorgvuldigſte verpleging werd opgevolgd. Z. M. dit edelmoedig gedrag willende beloonen, heeft aan de redders der equipagie *f* 300:- als eene gratificatie doen uitdeelen, en den bakker de decoratie van Broeder der orde van den Nederlandſchen Leeuw geſchonken. — Twee jongetjes, kinders van *D. van Aalst*, de een van 7 en de ander van 5 jaren, ſpeelden op den 12den September in eene zalmſchuit, liggende te Varik in de kil; de ſchuit geraakt van den dijk midden in de kil, en het jongſte kind valt buiten boord;

Bijzondere reddingen met eigen lijfsgevaar.

Bijzondere reddingen met eigen lijfsgevaar.

het ander houdt het al schreijende bij den kraag van het buisje vast; op den dijk staan veel menschen, maar de schuit is wel 12 roeden van den dijk, en in de kil staat meer dan 20 voeten waters, zonder dat iet voorhanden is, om bij of aan de schuit te komen. *Otto de Bie*, een jongeling van 19 jaar, zoon van *Otto Wouter de Bie* en *Katharina Tibo*, komt den dijk langs rijden, spant zijn paard van den wagen, en zwemt met hetzelve naar de schuit, waar hij de beide kinders redt. — Een dukaat, gehecht in een kaarteblad, waarop de vertaling was geschreven van het geboortelied van *Kleist*, was van eene onbekende hand de eerste hulde aan den edelen jongeling; een zilveren tabaksdoos, door den Burgemeester van Varik den Heer *G. v. Empel* op eene plegtige wijze, na eene godsdienstige redevoering, door den Predikant *van Vloten* te Ophemert, waar de jongeling woonachtig was, die zich met de geredde kinders aan zijne hand ter kerke had begeven, aan *Otto de Bie* overhandigd, was eene openbare erkentenis zijner verdiensten. De afdeeling der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* te Thiel, voegde in de maand December hier nog bij een zilveren horologie, waarin zijn naam stond, met eene zilveren ketting en cachet. — In den nacht van 29 op 30 September strandde bij Stavoren een galjas, van Rostock komende, benoorden de haven, in het felst der branding, omtrent 100 roeden van de kust, van waar men het gekerm van acht schipbreukelingen vernam. Drie visschers *J. Teunis Visser*, zijn zoon *Jacob Jans* en *Wiebe Gerrits Mulder*, bragten een klein visschers schuitje over de zeedijks-palen in zee, worstelden daarmede tegen de branding in, en kwamen aan boord van het schip, hetgeen zij tot driemaal moesten herhalen, daar zij niet meer dan drie man te gelijk in hun schuitje konden bergen. Na de redding van het scheepsvolk, leden zij zelve schier schipbreuk, daar hun schuitje door eene storting vol water werd geslagen, waarin zich nog twee hunner bevonden, wien het

even-

evenwel gelukte behouden aan wal te komen. — Eene Hollandsche dienstmaagd te Brussel, wier kleederen vuur hadden gevat, hetgeen haar weldra in volle vlam zettede en in welken toestand zij op straat vlugtede, had het behoud van haar leven te danken aan den kapitein *de Hardy*, die het vuur niet ontzag, om haar de brandende kleederen van het lijf af te scheuren. — Ter reede van Vlissingen leed, op den 14den December, een Engelsch transportschip, met 70 man aan boord, schipbreuk tegen het oosterhoofd. De geregtsdienaar *J. M. Swillens* en de cipier van het huis van arrest *H. Voorstad*, bijgestaan door *L. J. Volwert*, *A. Voldrie*, *P. Stoover* en *J. Krombout*, vernomen hebbende van de soldaten, die zich gered hadden, dat nog eenige vrouwen en kinderen aan boord waren, gingen des nachts te half drie in het felst van den storm ter Marine-poort uit, en begaven zich langs het oosterhoofd naar het einde van hetzelve, zijnde door den duister en zwaren wind verpligt, om op handen en voeten te kruipen, terwijl de zee telkens over hen heen sloeg. Aan het einde van het hoofd gekomen, begaven zich *H. Voorstad* en *P. Stoover* over de dwarsbalken naar het schip, en haalden van hetzelve nog twee soldaten, drie vrouwen en negen kinderen, die door behulp van *Swillens* en de anderen, met levensgevaar doch behouden naar de stad werden gebragt. — In dezelfde maand hadden twee werklieden van Witmarsum in het Balkster-meer, bij opkomenden storm, die het vaartuig, waarin zij zich bevonden, aan den grond zettede, hun leven te danken aan de gevaarvolle redding door de visscherlieden *P. P. Delfstra*, *A. H. Visscher* en *H. H. Haaitjema*. — Te Gend viel den 25sten December de kapitein van een brik, waarop hij alleen aan boord was, van boven neder in het water; eenige kinders zagen het en riepen om hulp. *Le Maire*, beambte bij de directe belastingen, springt in het water, haalt den kapitein op; maar hij kan tegen het vaartuig niet opklimmen: met

Bijzondere reddingen met eigen lijfsgevaar.

Bijzondere reddingen met eigen lijfsgevaar.

ſteekt hem eene ladder toe, doch die is ontoereikend; nu werpt men hem een touw toe, en hij trekt zich met zijnen drenkeling bij hetzelve op; maar het touw breekt, en beide ſtorten weder in de diepte, waarin de kapitein verdrinkt, dien men den volgenden dag eerst weder vindt, doch waaruit *Le Maire* weder ontworstelt; min blijde over eigen behoud, dan troosteloos over het gemis van den mensch, voor wien hij zijn leven gewaagd had. — Op den 16den November verbrijzelde op het zoogenaamde Bovenrif bij het eiland Ameland een driemast pinkſchip. Van de equipagie, die behalven den ſchipper uit elf man en een pasſagier beſtond, kwamen des middags te twee uren drie mannen aan ſtrand, die zich met de boot gered hadden, en verhaalden, dat de overigen op een gedeelte van het ſchip in zee rond dreven. Op dit berigt begaven zich *Eit Jacobs* en *Rienk Taeders*, beide visſchers, naar hunne ſchuiten, en het gelukte hun, in weerwil der grootſte gevaren, daar zij tegen wind en ſtroom moesten opwerken, den volgenden morgen ten 9 uren het wrak te ontdekken. Nu, met hunne boot de zwaarſte brandingen trotſerende, gelukte het hun, het wrak te bereiken, waarop zij de negen perſonen vonden, doch waarvan de koksmaat en de pasſagier reeds door de uitgeſtane koude waren overleden, terwijl de ſchipper, met een ander gedeelte van het wrak, hetwelk van het overige was afgerukt en door den wind en golven weg gedreven, door twee Harderwijkſche visſchers gered was. Z. M. vond het bedrijf van *Eit Jacobs* en *Rienk Taeders* waardig, om niet alleen dezelve te beloonen, maar om een zoo edel gedrag door middel der Staatscourant openlijk den welverdienden lof te geven, ten einde aan eenen ieder ten voorbeeld te ſtrekken. — Op den 19den dier zelfde maand, des avonds omtrent 6 uren, viel een, met twee paarden beſpannen, rijtuig, waarin zich drie vrouwen, *Brofy* genaamd, bevonden, niet ver van Roermond in een arm van de Maas. De Heer *Olivier*, beambte der Konvooi-

ſten en Licenten te Betfeld, zich op geringen afſtand van daar op de wacht bevindende, ſchoot op het noodgeſchrei toe, en zonder het gevaar te berekenen, of zich door de omſtanders te laten wederhouden, wierp hij zich geheel gekleed in het water, en redde Mevrouw *Broſy*. Hij keerde terug en bragt hare dochter aan wal. Ten derden male redde hij de zuster van Mevrouw *Broſy*; en nog onvoldaan ging hij ten vierde maal weder, ſneed de ſtrengen der paarden los, waarin de koetzier was verward, en behield ook dezen man het leven. Na deze edele daden, bleef de menſchenvriend de drie geredde vrouwen, die door de koude bevangen en buiten kennis geraakt waren, zorgvuldig bij, willende zelf om geene verwisſeling van klederen denken, voor dat hij haar geheel tot het leven terug geroepen en op eene plaats had gebragt, alwaar aan derzelver behoeften kon worden voldaan. Op het verſlag hiervan aan den Heer *Wichers*, Directeur-Generaal der Konvooijen en Licenten, volgde de verhooging van *Olivier* tot den rang van brigadier, terwijl Z. M. den edelen man benoemde tot Broeder van de orde van den Nederlandſchen Leeuw.

Bijzondere reddingen met eigen lijfsgevaar.

De hooge aangelegenheid van naauwkeurige ſtaten van geboorte, huwelijken, ſterfte en bevolking der onderſcheidene provinciën des Rijks heeft Zijne Exc. den Minister van Binnenlandſche zaken juiste opgaven daarvan doen vragen aan de Heeren Gouverneurs, door welker gunstige mededeeling wij in ſtaat geſteld zijn, de tabellen daarvan over de jaren 1814 en 1815 zoo wel, als over dezen jare 1816, alhier te laten volgen.

1 8 1 4.

PROVINCIEN.	Geboorte.			Huwelijken.	Echtscheidingen.	Sterfte.			Bevolking.
	M.	V.	Totaal.			M	V.	Totaal.	
Noord-Braband .	4821	4667	9488	2702	geene	4740	4430	9170	293,769
Zuid-Braband . .	7636	7256	14892	2790	1	8711	7054	15765	438,525
Limburg . . .	4673	4329	9002	2014	geene	4729	4437	9166	284,795
Gelderland . . .	4368	3980	8348	2141	geene	3978	3460	7438	260,581
Luik	5186	4873	10059	2008	1	5026	4907	9933	354,934
Oost-Vlaanderen .	10923	10210	21133	4075	geene	9030	8117	17147	609,611
West-Vlaanderen .	9192	8697	17889	3281	geene	7409	7146	14555	511,188
Henegouwen . .	8846	8182	17028	3058	2	6859	6052	12911	484,593
Noord-Holland .	6425	6045	12470	3405	11	7062	7189	14251	373,249
Zuid-Holland . .	7064	6777	13841	3922	9	7188	6782	13970	388,834
Zeeland	2629	2437	5066	1231	geene	2465	1964	4429	109,297
Namen	2587	2463	5050	759	geene	2418	1995	4413	162,691
Antwerpen . . .	5046	4759	9805	1868	geene	6642	4486	11128	288,427
Utrecht	1781	1705	3486	916	2	1852	1533	3385	106,822
Vriesland . . .	2940	2852	5792	1617	geene	2285	2076	4361	174,009
Overijssel . . .	2473	2251	4724	1233	2	2082	1736	3818	145,809
Groningen . . .	2449	2293	4742	1249	2	2508	1873	4381	133,341
Drenthe	736	709	1445	422	geene	498	479	977	45,721
Luxemburg . .	4441	3968	8409	1866	geene	5075	4723	9798	210,434
									5,376,628

1 8 1 5.

PROVINCIEN	Geboorte.			Huwe-lijken.	Echt-scheidingen.	Sterfte.			Bevolking.
	M.	V.	Totaal.			M.	V.	Totaal.	
Noord-Braband	5293	4884	10177	2499	geene	3350	3173	6523	294,087
Zuid-Braband	8312	7828	16140	3641	geene	7109	5907	13016	441,649
Limburg	5208	4789	9997	2624	geene	3665	3514	7179	287,613
Gelderland	4549	4379	8928	2198	geene	2815	2597	5412	264,097
Luik	6252	6016	12268	3027	1	4534	4481	9015	358,185
Oost-Vlaanderen	10950	10352	21302	4048	geene	7775	7449	15224	615,689
West-Vlaanderen	9424	8916	18340	3922	geene	6670	6534	13204	516,324
Henegouwen	9055	8568	17623	3898	geene	6591	6030	12621	488,595
Noord-Holland	7052	6775	13827	4110	17	6105	5714	11819	375,257
Zuid-Holland	8164	7778	15942	4168	8	5323	5197	10520	388,505
Zeeland	2734	2543	5277	1147	4	1815	1651	3466	111,108
Namen	2842	2619	5461	1260	2	2083	1669	3752	164,400
Antwerpen	5421	5111	10532	3874	1	3945	3409	7354	291,565
Utrecht	1984	1944	3928	1000	2	1468	1335	2803	107,947
Vriesland	3073	2891	5964	1776	2	1718	1701	3419	176,554
Overijsfel	2532	2362	4894	1359	1	1814	1660	3474	147,229
Groningen	2642	2444	5086	1491	5	1512	1273	2785	135,642
Drenthe	808	788	1596	467	geene	435	423	858	46,459
Luxemburg	4345	3979	8324	2345	geene	2625	2536	5161	213,597
									5,424,502

1 8 1 6.

PROVINCIEN.	Geboorte			Huwelijken.	Echtscheidingen.	Sterfte			Bevolking.
	M.	V.	Totaal.			M.	V.	Totaal.	
Noord-Braband .	5381	5126	10507	2146	geene	3511	3403	6914	297,678
Zuid-Braband .	8237	7785	16022	3211	geene	6019	5559	11578	444,775
Limburg . . .	5017	4746	9763	1963	geene	3456	3334	6790	290,431
Gelderland . . .	4588	4293	8881	1845	1	3024	2653	5677	267,613
Luik	6311	5882	12193	2214	geene	4701	4389	9090	361,438
Oost-Vlaanderen .	11652	10739	22391	4337	geene	8245	8037	16282	621,767
West-Vlaanderen .	10115	9255	19370	3430	geene	6677	6898	13575	521,464
Henegouwen . .	8942	8457	17399	3530	geene	5937	5436	11373	488,595
Noord-Holland .	6994	6550	13544	3557	35	5472	5544	11016	377,265
Zuid-Holland . .	8201	7790	15991	3461	15	5743	5565	11308	393,683
Zeeland	2674	2712	5386	1094	2	1828	1677	3505	112,919
Namen	2747	2511	5258	1111	geene	1638	1484	3122	166,109
Antwerpen . .	5379	5040	10419	2178	geene	3268	3078	6346	294,733
Utrecht	1985	1919	3904	868	4	1510	1438	2948	109,072
Vriesland . . .	3121	2896	6017	1477	1	2007	1926	3933	179,099
Overijssel . . .	2665	2401	5066	1135	1	1936	1833	3769	148,649
Groningen . . .	2555	2382	4937	1142	4	1571	1477	3048	137,943
Drenthe	814	735	1549	373	geene	510	471	981	47,197
Luxemburg . .	4413	3907	8320	1685	geene	2537	2338	4875	216,760
									5,477,188

De bijzondere merkwaardigheden bij de geboorte zijn de navolgende geweest. Te St. Simphoniën, een dorp nabij Mons, aan den weg van Binche, beviel in Februarij eene vrouw, met name *Grimeau*, van eene dochter en twaalf dagen daarna van eene tweede dochter, zonder groote smart bij de verlossing. — In Mei verloste de huisvrouw van *J. Janssen* in 's Gravenhage van drie kinderen; in Julij de vrouw van *C. Jasperse* te Serooskerken van twee dochters en één zoon; in October de huisvrouw van *Moses Jochem* te Nijkerk van drie zoons; en in December de huisvrouw van *G. van Munster* te Nijmegen van twee zoons en eene dochter. Merkwaardige vruchtbaarheid.

Ten aanzien der hoog bejaarden onder de overledenen, vinden wij het volgende te vermelden. Te Groningen overleed in Januarij in het Roomsch Armenhuis *A. E. Barras*, geboortig van Parijs, zich noemende een neef van dien *Barras*, die zich in de Fransche staatsomwenteling heeft doen kennen, in den ouderdom van 100 jaar en 3 maanden, lezende tot aan zijnen dood het kleinste schrift met behulp van eenen bril, sterk van geheugen, gezond van gestel, smakelijk in het eten tot een kwartier voor zijn verscheiden. — Op den 16den Maart overleed te Enschede *J. Agterhuis*, geboren te Losser, twee uren van daar, in den ouderdom van 103 jaar. Tot acht dagen voor zijnen dood had men hem nog zien uitgaan. Hij was een gewoon arbeider geweest, en, reeds over de zestig jaren zijnde, was hij tweemaal 's weeks als postbode naar Ulzen gegaan, hetgeen hij jaren achter een in zomer en winter, zonder hitte of koude te ontzien, had volgehouden. Tot zijne laatste oogenblikken was hij bij volkomen kennis. — In April overleed te Benschop in den ouderdom van bijna 100 jaren de landman *J. Rietveld*, tot het laatste oogenblik bij volle geestvermogens en van een voorbeeldeloos geheugen. — In 1812 was ter zelfde plaatse, op den 30sten Januarij, ter aarde besteld het lijk van *A. Rietveld*, 102 jaren en 5 maanden oud. — Hooge ouderdom.

Hooge ouderdom. Op den 18den April overleed in het oude mannen- en vrouwen-huis te 's Hertogenbosch *J. Vrolykheid*, in den ouderdom van 102 jaren, wien almede tot op zijne laatste uren alle geestvermogens bijbleven. Bij gelegenheid van zijnen 100sten verjaardag had hij nog eenige oude Hollandsche dansen afgelegd, en daarna, onder een algemeen handgeklap, zijn lijfstukje *de marsch van den Prins Eugenius* gezongen. — Op den 9den October stierf te Middelburg *Helena Poelman*, in den ouderdom van 100 jaren, hebbende geleefd onder het genot eener goede gezondheid en nagenoeg het volkomen gebruik harer zintuigen behouden. Men wilde dit voorbeeld als een bewijs doen opmerken, dat het in die streken niet zoo ongezond is, als sommige buitenlanders, ja zelfs vele landgenooten, aan de provincie van Zeeland plegen na te geven.

Vorstelijk graf te Delft. Wij sluiten dit Jaarboek met de vermelding, dat in de maand Julij zich, van wege Z. M., te Delft vervoegd heeft een daartoe gemagtigd hof-beambte, die met eene Commissie uit de stads regering van Delft is overgegaan tot de ontzegeling en opening van de, sints den jare 1795, verzegeld en gesloten geweest zijnde Vorstelijke grafkelder in de groote kerk, en aldaar alles in goede orde bevonden heeft; zijnde de kelder en het hek, dat dit heerlijk praalgraf van *Willem den Eersten* omgeeft, weder behoorlijk gesloten geworden, doch, als van ouds, onverzegeld gebleven.

REGISTER

OP HET

JAARBOEK

VAN 1816.

A.

B.

C.

D.

Fran

H.

K.

L.

N.

S.

—

Z.